

Editörden

Türkiye zor bir dönemden geçiyor; kürt ve Alevi sorununun başta olduğu, tarihsel ve toplumsal kaynaklı birçok soruna çözüm bulmak zorunluluğu ile karşı karşıya. Alevilik meselesi, 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'nin gündeminde olan ve yeterince mesafe alınamayan yeni bir sorundur.

İçinde bulunduğumuz modern binyılda sorunların; sınırları, ulusları, etnik ve dinsel kimlikleri aşan bir boyutu bulunmaktadır. Bu bağlamda Alevilerin sorunu, sadece Alevilerin sorunu değildir ve bu tür sorunların çözümü her şeyden öte karşılıklı iş birliğini ve anlayışı şart koşar. Ayrıca toplumsal bütünlük içinde birlikte yaşamının yolu, diyalogu merkeze alan bir anlayışı inşa etmekten geçiyor. Bundan dolayı farklı kesimlerin birbirini anlaması ve ortak değerlere hassasiyet gösteren bir tavrı benimseyip içselleştirmesi de zorunludur.

Bizler dem dergi olarak, Alevilik tartışmasına hem bir entelektüel katkıda bulunmak hem de bu tartışmanın doğru güzergâhta ilerlemesini sağlamak amacıyla "çok boyutlu" bir Alevilik dosyası hazırlamaya karar verdik. Bundan dolayı konunun yetkin isimleri ile ortak akli harekete geçirerek bir diyalog zemini oluşturmaya çaba gösterdik.

Yetkin kalemlerin yazıları ile oluşan Alevi dosyasında sosyal bilimler, teoloji ve siyaset alanından uzman kalemler, Aleviliğin teolojisi, tarihi, sosyolojisi ve sorunları üzerine derinlikli yazılar yazdılar. Bu bağlamda Doç. Dr. İlyas Üzümdoç. Dr. Mustafa Öz türk, Dr. Şaban Çiftçiyrd. Doç. Dr. Ali Yaman, Doç. Dr. Asım Yapıcı, Prof. Dr. Bülent Uçar, Doç. Dr. Halil İbrahim Bulut, Yrd. Doç. Dr. Necdet Subaşı, Prof. Dr. Recep Kaymakcan, Yrd. Doç. Dr. Abdullah Alperen, Ramazan Akkır ve Rahime Demir; Aleviliği ve Alevilerin sorunlarını teolojik, sosyolojik ve tarihî bağlamda değerlendirdiler.

Ayrıca Alevilik dosyasında, Dünya Ehl-i Beyt Vakfı Genel Başkanı Fermani Altun, CEM Vakfı Din İşleri Başkanı Ali Rıza Uğurlu ve Hayrettin Karaman ile yapmış olduğumuz soruşturma bulunmaktadır. Farklı düşünsel dünyalara ait kanaat önderleri ile yapmış olduğumuz bu soruşturmada, farklı bakış açılarını ve çözüm yollarını ortaya koymayı amaçladık.

Her sayımızda kanunun uzmanları ile röportaj yapıyoruz. Bu sayımızda da Ak Parti Hükümetinin yapmış olduğu siyasi açılımın mimarı olan Reha Çamuoğlu ile bir röportaj yaptık. "İslam'ın egemen olmadığı hiçbir coğrafyada Alevilik yoktur." diyen Çamuoğlu'na göre Alevilik, İslam'ın tam içinden gelişmiş bir yoldur. Özellikle Aleviliğin yeni bir din olarak yeniden inşa edilmeye çalışıldığı bu sancılı süreçte Çamuoğlu'nun söylemi kafa karışıklıklarını giderici nitelikte... Ayrıca Diyanetten sorumlu Devlet Bakanı M. Sait Yazıcıoğlu ile de konuştuk. Sorunların demokratik nezaket, hoşgörü ve karşılıklı anlayış çerçevesinde çözülebileceğine vurgu yapan Yazıcıoğlu, şimdiye değin şu ya da bu gerekçeyle ihmal edilmiş konuları, şimdi yeniden kararlılıkla konuşmaya başladıkça, müzakereyi toplumsal barış ve diyalogun esas ögesi saydıkça mesafe alınacağından emin olduğunu söyledi.

Dosyamızı oluşturan Alevilik konulu makalelerin dışında, ayrıca "Atıf", "Bir Değer", "Sınıf ve Değişim", "Eğitim Haberleri" ve "Kitabiyat" bölümleri bulunmaktadır.

Son olarak bu zor meselede bizlere katkıda bulunan yazarlarımıza ve derginin hazırlanmasında emeği geçen herkese şükranlarımızı sunuyoruz. ■

İçindekiler

Alevilik, Temel Hak ve Özgürlükler	
Ahmet ŞİŞMAN.....	4

Dosya: Alevilik

Aleviliğin/Alevilerin Kur'an Tasavvuru	
Mustafa ÖZTÜRK.....	10
Alevilerin Hadis Algısı	
Şaban ÇİFTÇİ.....	16
Günümüz Aleviliğinde Hz. Ali	
Halil İbrahim BULUT	22
Geçmişten Günümüze Dedelerin Misyonu ve Değişim	
Ali YAMAN.....	30
Reha Çamuroğlu: İslam'ın Egemen Olmadığı Hiçbir Coğrafyada Alevilik Yoktur	
Röportaj: Ramazan AKKIR	40
İçimizdeki Öteki: Kimlik ve Ön Yargı Kısacında Sünnî-Alevî İlişkileri	
Asım YAPICI	52
Duyamak ve Dinlemek — Alevilerin Haykırışları Üzerine Bir Deneme—	
Necdet SUBAŞI.....	60
Sait Yazıcıoğlu: Alevilik Meselesi Diyalog İle Çözümenebilir	
Röportaj: Ramazan AKKIR	63
Alevilik Üzerinden Din Dersini Tartışmak	
Recep KAYMAKCAN.....	66
Almanya'da Alevilik ve Çeşitli Eyaletlerde Alevilik Din Dersleri Projesi	
Bülent UÇAR.....	72
Alevi(lik) Modernleşmesine Dair Düşünceler	
Abdullah ALPEREN.....	76
Modern Türkiye'nin Din Politikasının Parametreleri ve Alevilik	
Ramazan AKKIR.....	84
Bediüzzaman Said Nursî'nin Eserlerinde Alevilik Düşüncesine Bakış	
Rahime DEMİR.....	90

Soruşturma

Fermani ALTUN	95
Hayrettin Karaman	96
Ali Rıza UĞURLU	97

Tarihi Bir Adım: Alevi-Bektaşî Klasiklerinin Tercümesi Ramazan AKKIR	110
---	-----

Bir Değer

Hoşgörü ve Eğitimi Recep KAYMAKCAN	114
---	-----

Sınıf ve Değişim

Değişen Öğrenci, Değişen Öğretmen Mustafa YILMAZ	120
---	-----

Eğitim Haberleri

Değerler Eğitimi Merkezi Projelerini Tamamlıyor	124
"Seküler Toplumlarda ve Laik Devletlerde Din Eğitimi: Türkiye ve Almanya Örnekleri" Sempozyumu Yapıldı	127
Üniversitelerde Kürdoloji Bölümleri Açılması İçin Start Verildi... ..	128

Kitabiyat

Alevi Modernleşmesi Yusuf ÖZKIR	129
Değişen Koşullarda Alevilik Sümeyye ŞAHİN	132
Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri Adnan KARAKAŞ	134
Türkiye'de Alevilik Bektaşilik ve Nusayrilik Zehra Betül BULUT	135

dem 6 dergi

Mart-Ağustos 2009

ISSN:
1307-6221

Yayın Türü:
Yerel-Süreli

Ensar Neşriyat Tic. A.Ş. Adına Sahibi:
Ahmet Şişman

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Adem Saydan

Editör:
Dr. Z. Şeyma Arslan

Yayın Kurulu:
Dr. Z. Şeyma Arslan
Ömer Faruk Ocakoğlu
Fatma Tunç Yaşar
Mahmut Zengin
Mustafa Yılmaz
Ramazan Akkır
Hulusi Yiğit
Şeyma Torun
Ömer Ali Yıldırım

Yayın Danışma Kurulu:
Prof. Dr. Recep Kaymakcan
Prof. Dr. Hayati Hökelekli
Yrd. Doç. Kemal Ataman

Grafik Tasarım:
Erhan Akçaoğlu

Redaksiyon:
Saliha Türksoy

Kapak Fotoğrafı:
www.aleviforum.com sitesinden alınmıştır.

Baskı-Cilt:
Nesil Matbaası

Yazışma Adresi:
Süleymaniye Caddesi, No: 11 - 13
Süleymaniye Eminönü / İSTANBUL
Tel : 0212. 513 03 09 - 0212. 513 09 90
Faks: 0212. 522 46 02
www.dem.org.tr iletisim@dem.org.tr

Fiyatı:
5 TL (KDV Dahil)

Yayımlanan malzemenin bütün hakları dem
dergi'ye aittir. Kaynak gösterilerek alıntılanabilir.
Yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Alevilik, Temel Hak ve Özgürlükler

Ahmet ŞİŞMAN | Ensar Vakfı Mütevelli Heyeti Başkanı

alevilik son yıllarda yeniden tartışılmaya, ilgi odağı olmaya başlamıştır. 1990'lı yıllardan itibaren Alevilerin talepleri üzerine pek çok çalışma yapılmasına rağmen genel kamuoyunda bu taleplerin nasıl algılandığı konusunda hatırı sayılır bir kritiğe henüz yer verilmemiştir. Alevilerin kendi kimliklerini keşfetme çabaları oldukça yenidir ve bu adımlar çoklukla cemaat içi tartışmalara ve yeni yol ayrımlarına neden olmaktadır. Oysa bu durumun başta Devlet olmak üzere, Sünni kamuoyu, medya ve sivil toplum kuruluşlarınca nasıl ele alındığı, sorunun kavranışı ve sınırlarının belirlenmesi açısından bir hayli önemlidir. Bilindiği üzere Alevilik, İslam toplumu içerisinde ortaya çıkmış ve daha çok kırsal kesimlerde yaşayan, gelişen bir tarikattır. Yine şifahi bir kültüre dayanan Alevilik, bir taraftan yazıya-yazılı kültüre geçişin zorluklarını aşmaya çalışırken diğer taraftan kendi içerisinde farklılaşmaya başlamıştır. Bu ekseninde son yıllarda bir kısım Aleviler, tarihsel ve toplumsal gerçeklerle uyuşmamasına rağmen Aleviliği yeni bir din olarak sunmaya çalışmaktadırlar. Oysa tarihi olarak Alevilik, İslam'ın yayılmış olduğu coğrafyalarda ortaya çıkmış ve kendine referans olarak İslam'ı seçmiştir. Bundan dolayı, Aleviliği farklı din ya da mezhepmiş gibi ele almak ve sunmak mümkün gözükmemektedir. Ayrıca Aleviliğin ken-

di içsel problemleri de mevcuttur. İslam'ın tasavvufi yorumu olan Alevilik uzun süre şifahi olarak aktarıldığı ve yazılı kaynakları da mevcut olmadığı için onu sistemleştirecek bir mekanizma da mevcut değildir. Tüm bu nedenlerden dolayı Aleviliği farklı bir mezhep olarak algılamak mümkün değildir.

Cumhuriyet ideolojisi tekkelerin kapatıldığı, tarikatların yasaklandığı, 1925 yılından itibaren herhangi bir tarikatı, mezhebi ya da meşrebi meşru görmüş ya da herhangi birine özel muamele yapmış değildir. Özellikle Tekke ve Zaviyeler Kanunu ile birlikte değişik tekke, dergâh ve tarikatlar kapatılmış ve din, tek tipçi bir bakış açısı içinde ele alınmıştır. Diyanetin Sünnilikle irtibatlı görülmesi, sadece nüfusun büyük çoğunluğunun Sünni olmasından kaynaklanmaz; daha çok dönüştürülmek, sisteme kazandırılmak ya da kayıt altına alınmak zorunda olan yorumun Sünnilik olmasından da kaynaklanır. Yani Cumhuriyetin kuruluş döneminde asıl dinî baskılar, Sünnilik üzerinde cereyan etmiştir ve bu herkesin bildiği tarihsel bir gerçektir. Hatta Aleviler büyük ölçüde kırsal kesimde yaşayan, toplumsal ve siyasal hayata katılmayan ve siyasal bir tehdit arzetmediği için neredeyse görmezlikten gelinmiş veya bu baskıcı din politikasının dışında tutulmuş olduğu bile söylenebilir. Maalesef Aleviler, kendi sorunları ortaya koyarken veya kendi

sorunlarını meşrulaştırmaya çalışırken bunu Sünnilik karşıtlığı üzerinden yapmaktadırlar. Bir dinî yorum olarak Sünnilik de Aleviliğin karşılaştığı sorunlarla karşılaşmıştır ve hatta bu dinî politikadan, gayrimüslim azınlıklar bile nasibini almıştır. Bundan dolayı Alevilerin sadece kendilerine baskı yapıldığını iddia etmeleri oldukça temelsizdir.

Tekke ve zaviyelerin kapatılması ile birlikte tarikat faaliyetleri yasaklanmış ve farklı din, inanç ve tarikat mensupları kontrol ve baskı altında tutulmuştur. Bu bağlamda Alevilik sorununda önemli bir mesafe kat edilememe sebebi, hâlen, tarikat faaliyetlerinin yasak olmasıdır. Yani ortada sadece, Alevilik sorunu değil genel anlamıyla Tekke ve Zaviyeler Kanunu sonrasında ortaya çıkan, tarikatlar sorunu vardır. Ayrıca bilindiği üzere yeni kurulan Cumhuriyet, kendine referans olarak pozitivizmi kabul etmiş olduğu için din konusundaki çalışmalara fazlasıyla müdahale etmiş olduğu bilinmektedir.

Bilindiği üzere Aleviliğin geleneksel yaşamında dedeler özel bir konuma sahiptir; ancak günümüz koşullarında kentsel yaşama uyum sağlamaya çalışan Aleviliğin birçok geleneksel kurumu gibi dedelik kurumu da etkisini yitirmeye başlamıştır. Aleviler ile ilgili en temel sorun, birtakım kişilerin Aleviliği sorun hâline getirmek istemeleridir. Bu bağlamda Alevi temsilcilerinin

Alevilik meselesinde çözüm, temel hak ve özgürlükler alanında yapılacak olan genişleme ile mümkündür. Ayrıca, Diyanetin varlığı bu sorunun çözümünde, takdim edilenin aksine olumlu bir katkı da sağlayabilir; çünkü Diyanet İşleri Başkanlığı, dinî meseleleri, tarikatlar ve mezhepler üstü değerlendirmesi noktasında ve ana referansların sağlıklı işletilmesi açısından ciddi katkılar sağlayabilir.

gerçek anlamda Alevileri ne kadar temsil ettiği de başka bir tartışma konusudur. Aleviler kendi sorunlarını ortaya koymak noktasında edilgen davranıyorlar. Bundan dolayı Alevilerin sorunu olarak ortaya koyulan birçok sorun, Alevilerin sorunu olmaktan öte belli bir kesimin sorunu olarak ortaya çıkıyor. Neden bir Alevi dedenin ortaya koyduğu sorun ile kendine Alevi temsilcisi diyen kimselerin ortaya koyduğu sorun çoklukla birbiriyle örtüşmüyor. Alevilerin sorunları olduğu bir realitedir. Bu bağlamda farklı mezheplerin, tarikatların ne kadar sorunu varsa Alevilerin de o kadar sorunu vardır.

Bilindiği üzere 1990'lı yıllardan itibaren Alevilik konusunda birçok siyasi açılım yapıldı. Son olarak "Alevi dedelerine maaş bağlanması", "Cemvlerinin elektrik ve su parası ödememesi" ve "Din Kültürü

derslerinin müfredatının değiştirilmesi" başlıklıklarıyla Alevi açılımı tartışmaya açıldı. Cemevi, bir ibadet mekânı olmaktan ziyade Alevilik ile ilgili özel ritüellerin uygulandığı tekke mesabesinde olduğu için buraların resmî bir ibadet yeri olarak kabul edilmesi mümkün görünmemektedir; çünkü Müslümanların müşterek ibadet yeri camidir. Ama ibadet için resmî bir yer olması şart değildir, belli şartların olduğu her yerde ibadet edilebileceği de bir gerçektir.

Cami ve cemevi bağlamın şu tehlikeye dikkat çekilmelidir: Maalesef, son dönemde cami ile cemevi arasında bir rekabet varmış havası yaratılıyor. Cami cemaati ile cemevi cemaati arasında sınır koyan anlayışları şiddetle reddetmek gerekmektedir. Bugün bazı kuruluşlar ve gruplar, Aleviler ile cami cemaati arasına uçurumlar sokmaya çalışıyor ve

hatta cami ile cemevi karşı karşıya getirilmeye çalışılıyor. Ayrıca dede ile imamın karşı karşıya getirilmesi de kabul edilebilir değildir.

Sıkça tartıştığımız Alevilik meselesinde çözüm, temel hak ve özgürlükler alanında yapılacak olan genişleme ile mümkündür. Ayrıca, Diyanetin varlığı bu sorunun çözümünde, takdim edilenin aksine, olumlu bir katkı da sağlayabilir; çünkü Diyanet İşleri Başkanlığı, dinî meseleleri, tarikatlar ve mezhepler üstü değerlendirme noktasında ve ana referansların sağlıklı işletilmesi açısından ciddi katkılar sağlayabilir. Bu bağlamda, Alevilerin sorunu dinî bir sorundan öte, temel hak ve özgürlüklere dair bir sorudur. Hem Alevilerin hem Sünnilerin sorunlarını, temel hak ve özgürlük alanında gerçekleştirilecek ve din hürriyetini kapsayacak olan açılımlar ile çözümlemek daha kolay gözükmemektedir. ■

alevilik

Alevilik son dönemde üzerinde en çok konuşulan, tartışılan ve fikir beyan edilen konuların başında gelmektedir. Bilindiği üzere Alevilik, İslam toplumu içerisinde ortaya çıkmış ve daha çok şifahi kaynaklara dayanan tasavvufi bir inanış biçimidir; ancak Alevilerin tarihinde hem tarihî, sosyolojik ve teolojik sorunlar hem de acı hatıralar bulunmaktadır. Alevilik meselesinde çözüme ulaşabilmek için tüm bu faktörleri göz önünde bulundurmak zorunludur. Biz “Alevilik” başlıklı dosyamızda, bu çok boyutlu sorunun çözümüne katkıda bulunabilmek amacıyla farklılıkları yok saymayan, karşılıklı anlayış ve hoşgörüyü merkeze alan bir perspektif geliştirmeye çalıştık; çünkü ötekini yok saymayan bir bakış, sorunun çözümünde önemli bir kalkış noktasıdır. Farklılıkları yok saymayan karşılıklı anlayış, hoşgörü ve barışın daim olduğu yeni bir dünyanın inşasına katkıda bulunabilmek dileğiyle...

Aleviliğin/Alevilerin Kur'an Tasavvuru

Mustafa ÖZTÜRK*

alevilik üzerine yazı yazmak oldukça zor ve sıkıntılı bir iştir. Bu konuda yazı yazmayı zorlaştıran başlıca sebeplerden biri, kendisini Alevi olarak tanımlayan ve-veya Aleviliği öz kimlik olarak algılayan herkesin hüsnü-kabulle karşılayacağı bir Alevilik içeriğinden söz etmenin pek mümkün olmayışıdır.

(I)

Bir diğer sebep, gerek Alevilik diye nitelendirilebilecek tek tip bir düşünce ve inanç sisteminden gerekse Aleviler diye isimlendirilebilecek monoblok bir gövdeden söz etme imkânının bulunmayışıdır. Bu keyfiyet, Alevilikle ilgili tüm tespit ve değerlendirmelerde mutlaka paranteze alınması gereken birtakım istisnalara işarette bulunmayı kaçınılmaz kılmaktadır; çünkü Alevilik, erbabınca bilindiği ve ifade edildiği üzere (Aydın, 2006: 16), Orta Asya'dan Balkanlar'a kadar uzanan çok geniş bir mekân ve yüzyılları kapsayan çok uzun bir zaman içerisinde çeşitli din, inanç ve kültürlerin özellikle İslami kökenli bazı mega kavramlar, Batını imgeler ve yorumlar, Şii motifler ve heterodoks tasavvufi düşünce kalıplarıyla bileşiminden müteşekkil bir senkretik yapıya sahiptir.

Gerek teorik gerek pratik düzeyde Aleviliğin çok desenli oluş keyfiyeti başta "Alevilik nedir, ne değildir?" meselesi olmak üzere bu alanla ilgili diğer bütün meselelerde dile getirilecek tüm görüş ve düşünceleri en başından bir dizi muhtemel itiraza muhatap kılmaktadır. Bunun yanında, Aleviliğe dışarıdan bakan çevrelerin dinî, mezhebî ve siyasi tercihleri uyarınca Alevilere farklı kimlikler atfetmesi, başka bir deyişle Alevi olmayanların kendi ideolojilerine uygun Alevilikler betimlemesi, buna mukabil kimi Alevi grupların tarihsel kökeni yüzyıllara uzanan Alevi-Sünni çekişmesini bertaraf etme yolundaki her türlü girişimi belki biraz da rövanşist bir tavırla siyasi hesap ve beklentilere ya da kısaca reel politığe kurban ederek her defasında kesin bir dille reddetmesi ve adeta Sünnilerin hiçbir jestine jestle karşılık vermemeye ant içmişçesine bir tavır sergilemesi de apayrı bir müzmin sorundur.

* Doç. Dr.,
Çukurova Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Tefsir Anabilim Dalı

Kur'an'ın Aleviler nezdindeki kutsallığı, bir bakıma Sünnilerin Tevrat, Zebur ve İncil'e ilişkin kutsallık telakkilerine benzer. Sünnilik, bu kitaplara özünde Allah katından gönderilmiş birer vahiy olduğu için kutsallık atfeder; ama tahrif inancından dolayı bu kitapların dünya-yla empatik bir ilişki kurmaktan da mümkün merteye istinkâf eder.

İşte bütün bu sorunlar yumağı Alevilik ve Alevilere ilişkin her yeni tespit ve değerlendirmenin deyim yerindeyse “ölü doğması” gibi mukadder bir sonuca yol açmaktadır. Kuşkusuz bu durum Alevilerin Kur'an tasavvuru hakkında yazacaklarımız için de söz konusudur; ancak baştan beri sözünü ettiğimiz bunca zorluğun yanı sıra yanlış anlama ve anlaşılma ihtimallerini de hesaba katmış olarak şunu belirtmek isteriz ki bu yazının ana izleği ne Alevileri ibra ve hoşnut etmek ne de itham ve tahrik etmek gibi bir amaç içermekte, dolayısıyla kimi Sünni araştırmacıların yazılarında rastlanan “Aleviler zaten sırat-ı müstakim üzeredir.” yahut “Alevilere hidayet yolunu göstermek dinî bir vecibedir.” gibi ortodoks düşüncelere mebni bir ilgi-den de beslenmemektedir.

(II)

Alevilik, “Yol bir sürekin birdir.” sözünde ifadesini bulan bir realiteye tekabül ettiği için Kur'an tasavvuru bağlamında tüm Alevileri kapsayacak bağlayacak bir betimlemede bulunmak imkânsız gibi gözükmekle birlikte Alevi gelenekteki farklı Kur'an tasavvurlarının birtakım ortak hususiyetlerinden söz etmek mümkündür. Bu bağlamda ilkin Alevi-Bektaşî kültürdeki yazılı kaynaklara yansıyan Kur'an tasavvurundan söz etmek gerekir. Başta *Buyruklar* olmak üzere Alevi-Bektaşî gelenekteki *Erkânname*, *Velâyetname* ve *Menâkıpname* türü klasik eserler incelendiğinde sık sık Kur'an'a atıfta bulunduğu görülür ve bu atıflarda son derece saygılı bir dille Kur'an'ın Allah tarafından inzâl edildiği,

Hız. Peygamber'e vahyedilen Kur'an'daki muhtevanın tümüne inanmak gerektiği belirtilir; ayrıca yol ve erkânla ilgili meselelerde pirler ve taliblere Kur'an'ın rehberliğine uymak gerektiği tembihlenir (Bkz. Yıldırım, 2005; 287-288). Benzer şekilde Alevi-Bektaşî kültüründe çok önemli bir yere sahip olan yedi ünlü-ulu ozanın şiir ve deyişlerinde de kimi zaman etkileyici bir üslupla birçok kez

Kur'an'dan ve Kur'ani kavramlardan söz edildiği görülür; ancak bilhassa Nesimî ve Viranî'nin Kur'an'a atıflarının hemen tamamı hurufi ve batını karakterlidir.

Klasik Alevi-Bektaşî edebiyatında dinin temel kaynağı olarak nitelendirilip tazim edilen ve bilhassa itikadi alanda temel referans kaynağı olarak gösterilen Kur'an Alevilerin nikâh, cenaze, cem, semah gibi çeşitli tören ve ayinlerinde de kutsal bir metin olarak dikkate alınır ve geleneksel Alevi-Bektaşî ritüellerinin birçoğunda Kur'an'dan belli başlı ayetler ve pasajlar okunur. Bütün bunlara rağmen Alevilikte Kur'an'a atfedilen kutsallığın esas itibarıyla retorikliği güçlü, içi boş bir mahiyet arz ettiği ve büyük ölçüde kültürel-folklorik bir değer içerdiği söylenebilir. Tam bu noktada denebilir ki Kur'an'ın Aleviler nezdindeki kutsallığı, bir bakı-

zındaki sarîh iddiada ifadesini bulur. Bu iddiaya göre standart Kur'an metninde 400 küsur ayet eksiktir; çünkü Kur'an orijinal ve otantik hâliyle 6666 ayet -ki Sünnî halk arasında da yaygın olan bu bilgi aslında kulaktan dolmadır- içermektedir; ancak Osman, Muaviye ve yandaşları Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'le ilgili 400 küsur ayeti Kur'an metninden çıkartmışlardır. İslam tarihinde ilk defa Gulât-ı Şîa tarafından ortaya atılan ve maalesef erken dönem Şii-İmami ahbar (hadis) ve tefsir edebiyatında da kendisine yer bulan bu iddia, daha önce de belirttiğimiz gibi hemen bütün Alevi gruplar nezdinde yaygın kabul görmüştür. Nitekim Alevilikte dedeler ve ocaklar üzerine yapılan bir araştırmada, günümüzdeki Alevi dedelerinin kahir ekseriyetinin Kur'an'da bazı ayetlerin eksik olduğu kanaatini taşıdıkları tespit edilmiştir (Yaman, 2004; 318).

Büyük ölçüde Şii-İmami-Caferî geleneğe dayanan Alevilik söylemi esas alınarak salt olumlayıcı bir dil ve üslup kullanılması, hele hele "Hz. Ali'nin Kur'an'a bakışını tespit etmek Alevi-Bektaşî geleneğindeki Kur'an algılamasını anlamamızı kolaylaştıracaktır." şeklinde tuhaf tespitlerde bulunulması kesinlikle dezenformatif ve aynı zamanda manipülatiftir.

ma Sünnîlerin Tevrat, Zebur ve İncil'e ilişkin kutsallık telakkilerine benzer; zira Sünnîlik, adı geçen kitaplara özünde Allah katından gönderilmiş birer vahiy olduğu için kutsallık atfeder ama bildik tahrif inancından dolayı bu kitapların dünyasıyla empatik bir ilişki kurmaktan da mümkün mertebe istinkâf eder. Tıpkı bunun gibi Alevilik de Kur'an'a teorik -belki retorik demek daha doğru olur- düzeyde bir kutsallık atfeder. Dinî tecrübenin pratik-amelî boyutu söz konusu olduğunda ise Alevî'nin Kur'an'la ilişkisi, genellikle seçkinlik (havaslık) ve kemale ermişlik söylemine dayandırılan "Hakikat münkeşif olunca şeriat mürtefi olur." düsturunda tebarüz eder (Öztürk, 2005; 170). Ayrıca hemen bütün Alevi çevrelerde Kur'an metninin mevsukiyetine kuşkuyla bakılır. Kimi zaman "Kur'an'a kalem karışmıştır." gibi sözlerle dile getirilen bu kuşku kimi zaman da "Kur'an muharreftir." tar-

Diğer taraftan Aleviliği bir halk hareketi, ezilmişlerin yanında yer alan bir ideoloji olarak tanımlayan ve bu bağlamda 70'li yılların Latin Amerikası'nda kendinden söz ettiren "özgürlük teolojisi"ne (liberation teology) de atıfta bulunan bir grup -ki bu grup Pir Sultan Abdal dernekleri, Pir Sultan Abdal dergisi, Kürdistan Aleviler Birliği ve onun yanın organı olan Zülfikar dergisi etrafında öbeklenen Materyalist-Marksist Alevilerden oluşmaktadır- Alevî'ye göre Kur'an'a sahici bir değer ve önem atfetmek anlamsızdır; çünkü Kur'an her şeyden önce on beş asır öncesine ait olup modası geçmiş bir metindir ve bu metindeki muhtevanın çağdaş dünyanın ihtiyaçlarına cevap vermesi söz konusu değildir (Bilici, 1999; 68-69). Kur'an'ın miladi yedinci yüzyıldaki bedevi Arap toplumunu çevreleyen sosyokültürel şartlar içerisinde anlamlı olduğu, dolayısıyla modern za-

manlara hitap etmediği ve-veya çağdaş dünyanın sorunlarını çözmediği düşüncesi Anadolu'nun çeşitli yörelerinde yaşayan ve bilgi-kültür açısından avam-ı nas düzeyinde olan Alevilerce de dile getirilir (Bkz. Yıldız, 2004; 115).

Yeri gelmişken Alevi gelenekteki meşhur "Telli Kur'an" kavramından da kısaca söz etmek gerekir. Bilindiği gibi geleneksel Alevi inanç ve ibadet anlayışının pratikteki ideal formu cemlerdir. Dolayısıyla Alevilikteki asıl ibadet ikrar, görgü, musahiplik, düşkünlük, muharrem erkânı gibi muhtelif türleri bulunan cem(ler)de icra edilir; ancak cem ibadetindeki Kur'an, bildik Kur'an değil mızrapla çalınan bir enstrüman, yani bağlamadır. Nitekim bağlama (saz) Alevi evlerinde baş köşede bulundurulur. Saz çalınacaksa göğsünden üç kez öpülüp başa götürüldükten sonra çalınmaya başlanır. Biri-ne verilecekse yine aynı saygı gösterilir. Bu yüzden saza "Telli Kur'an" denir; çünkü saz nağmelerinin kutsal olduğuna inanılır. (Zelyut, 1998; 167-168). Telli Kur'an eşliğinde şevkle terennüm edilen ne-fesler de kutsal addedilir; çünkü bu nefesler bir tür ilham ürünüdür ve-veya vahiyden mülhemdir. Dolayısıyla her nefes sanki birer ayet ve suredir.

(III)

Kur'an'ın anlam ve yorum boyutuna gelince, geleneksel Alevilikteki hâkim telakkiye göre Kur'an metnindeki anlam temelde zahir ve batın olmak üzere çift boyutludur. Başta Batıniye-İsma-

iliyye olmak üzere irfani epistemolojiyi esas alan tüm Şii fırkalar ile heterodoks tasavvuf ekollerinde kabul gören bu çift boyutlu anlam nazariyesine göre zahirî anlam kabuk, bâtını anlam özdür. Aynı şekilde zahirî anlam şariat, batını anlam hakikattir; dolayısıyla nasların anlam ve yorumunda aslolan zahir değil bâtındır. Kur'an'daki zâhirî manayı ortaya koyma çabası "tefsir"e, batını (içrek) mananın keşfi ise "tevil"e karşılık gelir. Bir Alevi-Bektaşî yazarın ifadesiyle (Zelyut, 1998; 36-37), Kur'an'ı lafız ya da biçime bağlı kalarak açıklama işi tefsirdir. Dahası tefsir, inzal-tenzil olunan vahyin dil düzeyindeki açıklamasından ibarettir. Tevil ise biçimsel düzeyde açıklanan vahyin özünü ortaya koymaktır. Kısacası tefsir zahirin, tevil batının karşılığıdır. Tefsirde şariat aşamasında kalınırken tevilde hakikate ulaşılır. Tevil öze ve iç yüze ulaşmak demektir. İç yüze ulaşmak ise Kur'an'ın dış yüzünü yani şeriati aşmak, kurallar ve yaptırımları geride bırakmaktır.

Gerek bu anlayıştan, gerekse Alevi-Bektaşî edebiyatındaki meşhur "Dört Kapı Kırk Makam" kavramından hareketle genelde İslam'ın özelde Kur'an'ın şariat, tarikat, marifet ve hakikat şek-

linde dört aşamalı-katmanlı olduğu söylenebilir. Kur'an'ın şeriat kapısında ifade ettiği anlam, ayetlerde bildirilen emir ve yasak kurallarını okumak, anlamak ve uygulamak ya da kısaca şeriat evine girmek şeklinde özetlenebilir ve söz konusu kuralları içselleştirme çabası Kur'an'ın tarikat kapısına denk düşen anlam-yorum boyutu olarak nitelendirilebilir. Marifet kapısına gelindiğinde Kur'an büyük ölçüde tefekkür-tedebbür faaliyetinin konusu olur, hakikat kapısında ise bir bakıma Tanrı'yla sohbet edip hasret gidermek gibi algılanır.

Şeriat kapısında Kur'an salt bir metin olarak tilavet edilir, hakikat kapısında ise kemale ermiş müminin gönlünde yankılanan ilahî bir ses hâline

gelir. İşte tam bu noktada Kur'an soyut ve suskun bir kelam olmaktan (Kur'an-ı Sâmit) çıkar ve deyim yerindeyse ete kemiğe bürünüp konuşur. Diğer bir deyişle, hakikat kapısında Kur'an insanla bütünleşir, böylece insan Kur'an-ı Nâtık, yani konuşan Kur'an olur. Bu mertebeye ulaşıldığında Arap dilinin lafzi-zahirî kalıplarında ifadesini bulan Kur'an ile bu vasıftaki Kur'an'ın içerdiği ahkâm bir bakıma anlamsızlaşır. Buna paralel olarak kulluk-ibadet mefhumu da büyük ölçüde başkalaşır. Daha açıkçası, hakikat kapısında şeriat dışarıda kalır; hâliyle namaz, oruç, hac gibi formel ibadetlerin yerini ele-dile-bele sahip olmak gibi ahlaki normlar alır. Asıl ibadet, saf ve temiz kalplilikle eş değer bir

Kur'an, Aleviliğin genel ve geleneksel kalıpları içinde kutsal bir kitap olarak tasavvur edilir; ancak bu tasavvur daha ziyade teorik veya retorik düzeyindedir. Bağlayıcılık konusunda da durum bundan pek farklı değildir.

ahlaktan ibaret sayılınca söz gelimi Kur'an'da geçen *salat* kelimesi de bildik namazdan öte salt dua ve niyaz olarak algılanır. Bu algı ve anlayış, kimi Alevilerce Kur'an ve hadislerde beş vakit namaza delalet eden sarıh bir beyan bulunmadığı, beş vakit namazın Hz. Ömer veya Emeviler Devrinde bir devlet politikası olarak uygulamaya konduğu gibi birtakım argümanlarla temellendirilmeye çalışılır (Yıldız, 2004; 68). Söz konusu ibadetleri Sünni anlayışa paralel biçimde anlayıp yorumlayan Alevilerin varlığı da inkâr edilemez bir gerçektir; ancak özellikle ibadet ve muameleatla ilgili Kur'an ahkâmını pratik hayata aktarma söz konusu olduğunda Alevilikteki hâkim tavrın en iyimser nitelendirmeye gevşeklik ve ilgisizlik şeklinde tezahür ettiği söylenebilir.

(IV)

Alevilerin Kur'an tasavvurunu içeriklendiren zahir-batın, tenzil-tevil, tahrif, Kur'an-ı Nâtık gibi kavramlar temelde Şii kökenlidir; çünkü mezhep-

ler tarihiyle ilgili en temel kaynaklardaki bilgiler özellikle Kur'an'da tahrif iddiasının ilk defa Gulât-ı Şîa diye anılan çevrelerde seslendirildiğini söyler. Ne var ki genelde Sünniliğe muhalefet, özelde Hz. Ömer, Hz. Osman ve Emevilere husumet saikiyle Aleviler tarafından da savunulmaya değer bulunan bu iddia salt iddia, dahası bin küsur yıllık bir terane olmaktan öte gitmez. Nitekim bir grup Alevi dedesi ile Nazmi Nizami Sakallıoğlu (Dâbbetü'l-Arz Profesör 1400) tarafından hazırlanan *Kur'an-ı Hakîm ve Öz Türkçe Meali* adlı Kur'an çevirisinin "Kur'an ve İnsan" başlıklı sunuş yazısında da söz konusu tahrif iddiası tekrarlanmış ve fakat kamuoyuna Alevilerin alternatif Kur'an'ı olarak takdim edilen bu mealde zalim, kâfir, münafık gibi bazı Kur'an kavramlarının medlullerini "Süfyânîler" (Emeviler) eşitlemenin dışında hiçbir alternatif(!) sunulmamıştır. Üstelik meal Ayntâbî Mehmed Efendi'ye ait olan *Terceme-i Tefsir-i Tibyân* isimli eserin sadeleştirilmiş versiyonundan intihalde bulunularak hazırlanmıştır.

Yeri gelmişken Kur'an'ın kâfirler, zalimler ve münafıklarla ilgili beyanlarını ilk üç halife ile daha genel çerçevede Emevilere hamletme geleneğinin Muğîriyye, Mansûriyye, Hattâbiyye gibi erken dönem aşırı Şii fırkalarla başlayan, daha sonra özellikle Batıniyye-İsmailiyye Şiası tarafından devam ettirilen çok kadim bir gelenek olduğu belirtilmelidir. Ayrıca, Aleviliğin Kur'an tasavvurunda önemli bir tutan "zahir-batın", "tenzil-tevil" şeklindeki kavramsal içeriklerin Batını-İsmaili bir kökene dayandığı su götürmez bir gerçektir.

(V)

Sonuç olarak Kur'an Aleviliğin genel ve geleneksel kalıpları içinde kutsal bir kitap olarak tasavvur edilir; ancak bu tasavvur daha ziyade teorik ve-veya retorik düzeyindedir. Bağlayıcılık konusunda da durum bundan pek farklı değildir. Kur'an'ın Alevileri bağlayan-igilendiren tarafı, "kabuk mana" ya da şeriatla özdeşleştirilen şerîamelî hükümlerden ziyade sohbet, muhabbet, alçak gönüllülük, rıza, tevekkül, tefekkür gibi konularla ilgili beyanlardır. Alevilere göre Kur'an'ın insanlara anlatmak istediği hakikatin özü bu tür

beyanlarda saklıdır. Bu hakiki-bâtını öz, zahirî manaya itibar cihetiyle kavranamaz; dolayısıyla hakikate şeriatla ulaşılmaz. Kemal mertebesine ulaşmak için, şeriat-tarikat-marifet kapılarından geçip hakikat kapısına erişmek gerekir. Buraya erişildiği zaman Kur'an'ın zahirî anlam ve yorumu kapının dışında kalır; çünkü hakikat münkeşif olunca şeriat mürtefi olur. ■

Kaynakça

- AYDIN, Ayhan. (2006). *Akademisyenlerle Alevilik-Bektaşilik Söyleşileri*. İstanbul: Horasan Yayınları.
- BİLİCİ, Faruk. (1999). "Alevi-Bektaşî İlahiyatının Günümüz Türkiye'sindeki İşlevi". *Alevî Kimliği* içinde]. ed. T. Ols-son, E. Özdalga, C. Raudvere, İstanbul. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- ÖZTÜRK, Mustafa. (2005). *Tefsir Tarihi Araştırmaları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- YAMAN, Ali. (2004). *Alevilik'te Dedelik ve Ocaklar*. İstanbul: Karacaahmet Sultan Dergâhı Yayınları.
- YILDIZ, Harun. (2004). *Anadolu Aleviliği: Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- YILDIRIM, Ahmet. (2005). "Alevi-Bektaşîlerin Dinin Temel Kaynaklarından Kur'an ve Sünnete Bakışı". *Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu*. Isparta.
- ZELYUT, Rıza. (1998). *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*. İstanbul: Yön Yayınları.

Alevilerin Hadis Algısı*

Şaban ÇİFTÇİ**

alevilik-Bektaşilik tarih sayfalarında kalmış herhangi bir kültür değildir. Aksine varlığını sürdüren, bizatihi hayatın içinde bir olgudur. Bir başka ifadeyle Alevilik-Bektaşilik Türkiye’de örf, âdet ve gelenekleriyle çok renkli sosyokültürel hayatın belirgin tonlarından biridir.

Gerek araştırmacılar gerekse Alevi-Bektaşî çevreler Aleviliği çeşitli şekillerde tanımlanmışlardır. Bu tanımlarda görülen ortak nokta, “Aleviliğin, çeşitli kültür ve inançlardan etkilenerak XIII-XVI. yüzyılları arasında Anadolu’da şekillenmiş dinî bir hareket” olmasıdır. Anadolu Aleviliğinden bahsederken teolojik ve mistik çeşitliliği ve oluşturdukları geniş dinî yelpaze nedeniyle her yöre ve grubun kendine has bir yol takip ettiğini, bunu da “Yol bir, sürek bin birdir.” sözüyle açıkladıklarını söyleyebiliriz. Her ne kadar Aleviliği İslam dışı görme eğiliminde olanlar varsa da Alevi-Bektaşî toplulukların tamamı din olarak İslam’ı benimsediğini ifade etmekte, Allah’ın varlığı ve birliği ile Hz. Muhammed’in peygamberliğine imanı gelenek olarak benimsemektedirler. Kendisini İslam olarak tanımlayan bir kültürün Kur’an ve Hadisten bağımsız hareket etmesi veya bu iki kaynağa kayıtsız kalması düşünülemez. Gerek klasik kaynaklarda gerekse güncel eserlerde Alevilik-Bektaşiliğin Kur’an ve sünnet-hadise atfettiği değer bariz şekilde görülür.

Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü’nde hadis: “Hz. Muhammet’in söz, davranış ve kişiliğine ilişkin olarak kendisinden ya da sahabeden aktarılan bilgi, söz”¹ Sünnet ise; “Hz. Muhammet’in söz, davranış, uygulama ve onayları. Hz. Ali’nin soyundan gelen imamların söz, davranış, uygulama ve onayları. Pir’e mürşit’e itaat”² şeklinde tanımlanmıştır.

* Bu çalışma Alevi-Bektaşî kültüründe hadis ile sınırlı olup amacı Aleviliğin ne olduğu veya olmadığını tayin etmek değildir. Ne genel anlamıyla sosyolojinin ne de özelde din sosyolojisinin alanına girecek değiliz. Ayrıca, Alevi kültüründe sünnet hadis algısından söz ederken kültüre mensup yazarların eserlerini esas aldığımızı da ifade etmeliyiz.

1 Korkmaz, 150.

2 Korkmaz, 326.

** Dr.

Sünnetin, Hz. Ali'nin soyundan gelenlerin söz, fiil ve takrirlerini de içeren tanımının pratiğe yansıdığı söylenemez. Nadiren Hz. Ali'ye isnat edildiğine rastlanırsa da günümüz Alevi-Bektaşî eserlerinde sünnet-hadis, genellikle Hz. Peygamber'e isnat edilen söz ve davranışlar için kullanılmaktadır.

Sünnetin, Hz. Ali'nin soyundan gelenlerin söz, fiil ve takrirlerini de içeren tanımının pratiğe yansıdığı söylenemez. Nadiren Hz. Ali'ye isnat edildiğine rastlanırsa da günümüz Alevi-Bektaşî eserlerinde sünnet-hadis, genellikle Hz. Peygamber'e isnat edilen söz ve davranışlar için kullanılmaktadır. Mesela “Kimilerine göre hadis kimilerine göre Hz. Ali'nin sözüdür.”³ ifadesi pratikte hadisin sadece Hz. Peygamber'e isnat edildiğini göstermektedir.

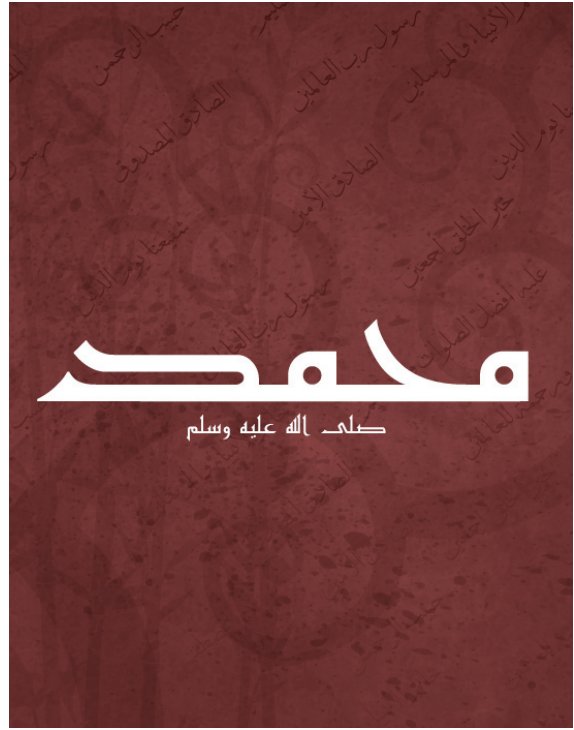
Bazı eserlerde sünnet-hadisin vahiy mahsulü olduğuna dair ifadeler yer almakta veya “Peygamberler hükmünde hata yapmaz. Tanrı onların hata yapmasını ilahî emirleri ile engeller.” denilerek aynı anlama gelebilecek ifadeler kullanılmaktadır.⁴ Bu görüş bazı eserlerde Necm Suresi ilk ayetlerine dayandırılmaktadır; ancak sünnet-hadisi vahiyle irtibatlandırmanın çoğunlukla Hz. Ali ile ilgili konulara hasredilmiş olması rivayetlere itibar konusunda dikkate değer bir tutum olarak görünmektedir.

Eserlerinde sık sık sünnet-hadise atıflar yapılmasını Alevi-Bektaşî kültüründe sünnet-hadise verilen değerin işareti olarak değerlendirmek mümkündür. Bununla birlikte gerçek hadislerin hasıraltı edildiğini söyleyen veya sonradan çok sayıda hadis uydurulduğu gerekçesiyle -Kur'an-ı Kerim konusunda olduğu gibi- sünnet-hadisin güvenilir olmadığını ifade eden yazarların varlığını da ifade etmeliyiz.⁵

³ Zelyurt, 239.

⁴ Msl. Bkz. Ulusoy, 189; Varlık, 31; Tur, 425-426. Kaya, 154.

⁵ Bkz. Zelyurt, 239-243; Sevin, 23.

Sünnet-hadise güvensizlik ifadelerine rağmen, günümüz Alevi-Bektaşî kültürüne mensup yazarların eserlerine bakıldığında çeşitli vesilelerle sünnet-hadise başvurdukları görülür. Bu başvurunun:

- Temel kurum-kavram ve erkânın delillendirilmesi,
- Ehl-i Beyt sevgisi ile Ehl-i Beyt'in sembol ismi Hz. Ali'nin faziletinin ispatı,
- Kültürün kimliğini tarif eden tasavvufi-ahlaki konular olmak üzere üç başlıkta yoğunlaştığını söyleyebiliriz.

A. Temel Kurum-Kavram ve Erkânın Delillendirilmesinde Sünnet-Hadisın Yeri

Alevi kimliğine sahip yazarların eserlerine bakıldığında temel kurum, kavram ve erkân ile ilgili uygulamaların sünnet-hadise dayandırılması konusunda ortak bir tutum sergilendiği söylenemez. Bununla birlikte erkânın sünnet-hadise dayandırılan en belirgin uygulamaları, Cem, İkrar, Musahiplik, tevella-teberra olarak gösterilirken bazı eserlerde On İki hizmet ve Düşkünlük de sünnet-hadis ile ilişkilendirilmektedir.

Dede veya babaların önderliğinde gece yapılan dinsel tören olarak tanımlayabileceğimiz Cem Ayini, çeşitli maksatlarla yapılabilirse de, Yola Giriş - İkrar - (Biat) Cemi, Görgü Cemi, Abdal Musa Cemi olmak üzere üç grupta toplanabilir. Cem Ayini genellikle, Hz. Peygamber'in iştirak ettiği varsayılan kırklar meclisi rivayetine dayandırılır.⁶

mensup yazarların büyük çoğunluğu tarafından, söz konusu rivayet ya tamamen alıntılanarak ya da atıf yoluyla zikredilerek kültür açısından önemine işaret edilmektedir. Kırklar meclisi ile ilgili anlatımların günümüz Alevi-Bektaşî kaynaklarında genellikle "söylence" nitelemesiyle yer alması ilgili çevrelerde de rivayetin sıhhati konusunda samimi kanaat oluşmadığının işareti sayılabilir.¹⁰

Kavram ve erkândan Cem, Semah, Sofra, Dem-Dolu gibi uygulamaların Kırklar Meclisi rivayeti ile delillendirilmesinde ortak bir tutum görülmekte, On iki hizmet ve Düşkünlük gibi uygulamaların sünnet-hadise dayandırılmasında aynı ortak tavrı görmek mümkün olmamaktadır. Musahiplik kurumu için bazen Kırklar Meclisi bazen de Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretten sonra gerçekleştirdiği kardeşleştirme -özelde Hz. Ali'yi kardeş edinmesi- delil olarak değerlendirilmektedir. İkrar, Hz. Peygamber'in Akabe ve Hudeybiye'de aldığı biatlere dayandırılmaktadır. On iki hizmet

Günümüz Alevi-Bektaşî eserlerinde Ehl-i Beyt ile ilgili kullanılan rivayetlerin çok azının sahih hadis kriterlerine sahip olduğu görülürken, önemli bir kısmının ise zayıf rivayetler ya da siyâsî mücadelelerin ürünü uydurma rivayetler olduğu görülmektedir.

Kırklar Meclisi rivayeti, Cem törenindeki hizmetlerden Semahın kaynağı olarak da gösterilir.⁷ Günümüz Alevi-Bektaşî eserlerinden bazıları Cem töreninde yer alan Tevhid⁸ ve Şerbet-İçkinin de⁹ Kırklar Meclisinden kaldığını kaydederler.

Hiçbir hadis kaynağında yer almamasına ve ef-sanevi bir niteliğe sahip olmasına rağmen; kültüre

İkinci Akabe Biatı'nda on iki nakib seçilmesi ile ilişkilendirilirken Düşkünlük, Tebük Gazvesi'ne katılmayan üç sahabiye uygulanan yaptırıma dayandırılmaktadır.

Bazı Alevi-Bektaşî yazarlar tarafından, Biat-İkrar, ikrarın gece yapılması, ikrarda tarik kullanımı, On İki Hizmet ve Düşkünlüğün dayandırıldığı rivayetlerin bağlamından kopuk yorumlandığı dikkatten kaçmamaktadır; zira bu konudaki rivayetlerle Alevilik-Bektaşilikteki uygulamalar arasında gerçekçi bir mukayese yapıldığında bağlantı kurmakta güçlük çekilmektedir.

Tevella-Teberra, Alevi-Bektaşiliğin temel ilkelelerinden biri olarak görülür. Tevellâ, Ehl-i Beyt'i ve Ehl-i Beyt soyundan gelenleri sevmek, aynı zamanda onları sevenleri sevmektir. Teberrâ ise Ehl-i

6 Bozkurt, 175-178 Kaya, 343-347; Öz, 155-157; Zelyurt, 306-310; Korkmaz, 211; BAL, 79; Sevin, 250-252. Kırklar Meclisi rivayeti için bkz. İmam Cafer-i Sadık Buyruğu, 13-21.

7 Tur, 397; Zelyurt, 183; Korkmaz, 310; Öz, 157; Kaya, 343; Şener, C.-İlknur Miyase, 60; Varlık, 180,182; Sevin, 249,250; Zelyurt, 306; Metin (Dede), 71.

8 Kaya, 343. (Tevhit, Alevi-Bektaşî törenlerinin temel kurallarından biri olup "Tanrı'nın birliğini, Ali'nin Tanrı'nın velisi olduğunu vurgulayan ve cemlerde müzik eşliğinde söylenen şiir"dir. Bkz. Korkmaz, 356.

9 Kaya, 343; Korkmaz, 211; Zelyurt, 81; Sevin, 259.

10 bkz. Zelyurt, 310; Bozkurt, 178-181; Küçük, 15.

Beyt'e, Ehl-i Beyt soyundan gelenlere ve bunları sevenlere düşmanlık gösterenleri, fenalık edenleri sevmeme, bunları sevenleri de sevmeyip onlardan uzak durma şeklinde tanımlanır.¹¹ Günümüz Alevi-Bektaşî eserlerinin bazılarında Tevellâ-Teberrâ'nın II.Akabe Biatı ve Hudeybiye Biatı'ndan kaldığı,¹² bazılarında ise Kur'an ve hadislerden kaynaklandığı ifade edilir.¹³ Özetle "Kanım sizin kanınızdır, siz benimsiniz, ben sizinim, dostunuza dostum, düşmanınıza düşmanım.", "Hiçbir kul, benim nefsim ona kendi nefsinden daha fazla sevgili olmadıkça ve benim soyum onun soyundan daha fazla ona sevgili olmadıkça o kimse mümin olamaz.", "Ya Fatıma, Cenabı Allah sana ve soyuna cehennemî haram kılmıştır. Ey Allah'ım! Benim Ehl-i Beyt'im bunlardır. Ben bunları seviyorum sen de sev, bunları sevenleri de sev.", "Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır. Ali'nin eti etimdir, kanı kanımdır, cismi cismimdir, ruhu ruhumdur. Kim Ali'yi incitirse beni incitmiş olur, beni inciten Allah'ı incitmiş olur.", "Hasan ve Hüseyin'i sevmiş olan beni sevmiş onlara kin tutan bana kin tutmuş olur." rivayetlerini konuya örnek olarak zikredebiliriz.

Tevellâ-Teberrâ'nın dayandırıldığı rivayetlerin önemli bir kısmının mevzu (uydurma) veya zayıf, bir kısmının ise sahih rivayetler olduğu görülmek-

tedir. Sahih varyantları bulunan rivayetlerin, Ehl-i Beyt sevgisini ifade etmesi bakımından Alevilik-Bektaşîliğe özel bir anlam ifade etmediği, bütün Müslümanlar için söz konusu olduğu aşîkârdır.

B. Ehl-i Beyt Sevgisi İle Ehl-i Beyt'in Sembol İsmi Hz. Ali'nin Faziletinin İspatında Sünnet-Hadisın Yeri

Ev halkı anlamına gelen Ehl-i Beyt kavramı, Alevilik-Bektaşîlik için büyük bir önem taşır. Günümüz Alevi-Bektaşî eserlerine göre Ehl-i Beyt, Peygamber ailesi olarak algılanacak bir kavramdır ve Aleviliğin temel kurallarındandır.¹⁴

Alevilik-Bektaşîliğin kendisini Ehl-i Beyt sevgisi ile ifade ettiği söylenebilir. Bu sevginin temellen-tilmesinde hadisler önemli bir yer tutmaktadır. Konu ile ilgili olarak kullanılan rivayetlerden bazıları şunlardır: "Allah'ı sizi besleyen nimetleri için, beni Allah'ı sevdiğiniz için, Ehl-i Beyt'im de beni sevdiğiniz için sevin.", "Ehl-i Beyt'im Nuh'un gemisine benzer O gemiye kim bindiyse kurtuldu, kim binmediyse boğuldu gitti.", "Benim şefatim ehli beytimi sevenleredir."

Ehl-i Beyt içerisinde Hz. Ali'nin önemli bir rolü vardır. Ehl-i Beyt'in fazileti dile getirilirken kullanılan rivayet malzemesinin en önemli bölümünü

11 Bkz. Korkmaz, 348, 356.

12 Tur, 453-454;

13 Kaya, 168-182.

14 Zelyurt, 103.

Hız. Ali ile ilgili olanlar oluşturur. "Senin ruhun benim ruhumdan, etin etimden, cismın cismimden, kanın kanımdandır.", "Ali'den üstün yiğit, Zülfikar'dan keskin kılıç yoktur.", "-Ya Ali sen bana Harun'un Musa'ya olan yakınlığı derecesindesın, şu kadar ki, benden sonra peygamber gelmeyecektir.", "İmam-ı Ali hazretlerinin veçhi şeriflerine bakmak ibadet makamına kaimdir.", "Aliyi zikretmek/anımak ibadettir.", "Bilginin onda dokuzu Ali'dedir. Kalan bilgide de Ali, insanlardan üstündür.", "Ali bendendir ben de ondanım.", "Benden sonra vasi ve vekilim Ali'dir. Ben kimin mevlası isem, Ali de onun velisidir.", "Tanrı, Ali'yi, her Peygamberle gizli gönderdi, benim ile açık gönderdi." gibi rivayetler konu ile ilgili kullanılan rivayetlerden bazılarıdır.

Ehl-i Beyt ve Hız. Ali'nin fazileti ile ilgili rivayetler çoğunlukla Hız. Ali'nin imamlığı veya vesayeti ile ilişkilendirilir. Nitekim rivayetlerin bir bölümü doğrudan bununla ilgilidir.

Günümüz Alevi-Bektaşî eserlerinde Ehl-i Beyt

yine aynı şekilde ayetler ve sünnet/hadis oturtulmaktadır. Nitekim günümüz Alevi-Bektaşî eserlerinden bir kısmında mürşide bağlanmadan kişinin kendi nefsini bilmesinin mümkün olmadığı Hak Teala'nın zat ve sıfatına mahzar olmak isteyenlerin ancak bir mürşid-i kamile erişmekle menzile ulaşabilecekleri dile getirilirken bu görüş, hadis olarak "Pir men gıdayı men." veya "Kimin şıhı yoktur, ol kişinin dinî dahi olmaz.", şeklindeki rivayetlerle desteklenmektedir.¹⁵

Günümüz Alevi-Bektaşî eserlerinde "Nefsini bilen Rabb'ini bilir." ve "Ben gizli bir hazine idim..." gibi rivayetler en çok kullanılan Ahlakî/Tasavvufî rivayetler olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer rivayetlerin kullanımı ise eseri kaleme alan kişilerin sünnet-hadise ilgi derecesine göre farklılık göstermektedir.

Bazı Alevi-Bektaşî yazarların eserlerinde "Ben bir gizli hazineydim, bilinmekliğimi istedim de insan-

Günümüz Alevi-Bektaşî kültürünün dinî erkân ve anlayış bakımından sözlü geleneğe dayanması, diğer taraftan sünnet-hadis konusunda temel kaynaklara sahip olunmaması kültürün en önemli problemi olarak dikkat çekmektedir.

ile ilgili kullanılan rivayetlerin çok azının sahih hadis kriterlerine sahip olduğu görülürken önemli bir kısmının ise zayıf rivayetler ya da siyasi mücadelelerin ürünü mevzu (uydurma) rivayetler olduğu görülmektedir.

C. Tasavvufî-Ahlakî Konular ve Sünnet-Hadisın Yeri

Alevilik-Bektaşîliğin, sahip olduğu hiyerarşik düzen itibarıyla tasavvufî bir yapılanmaya sahip olduğu bilinen bir husustur. Bu yapı içinde Mürşit-Dede en üst düzeyde yer almakta ve kendisine biat sünnet-hadisten bazı örneklerle delillendirilmektedir. Pîr-Mürşide duyulan ihtiyaç ve hakikat makamına ulaşmanın önemi, Kur'an-ı Kerim'den ayetlerle birlikte sünnet-hadisın delaletiyle ortaya konulmakta, erkâna dair uygulamaların tabanına

ları yarattım.", "Levlâke levlâke lemâ halaktül'eflâk.", "Allah güzeldir, güzelliği sever.", "Şüphesiz ki Allah sizin suretlerinize değil, kalplerinize bakar.", "Miraçta Tanrı'yu Şâb-emred (bir delikanlı) sûretinde gördüm.", "-Tanrı Âdem'i kendi suretinde (şeklinde, biçiminde) yarattı.", "Ben, Adem su ile toprak arasında iken yani, ruh ile ceset arasında iken- Peygamber idim.", "Şeriat benim sözümdür. Tarikat işlevimdir. Marifet gizimdir. Hakikat hallerimdir." gibi bir kısmı genel tasavvufî eserlerde de yer alan rivayetler kullanılmaktadır. Bu konuda serdedilen sünnet-hadis malzemesinin önemli bir kısmı genel tasavvufî yaklaşıma uygun olarak değerlendirilirken vahdetivücut ağırlıklı yorumlarla kültürün kendine özgü bakış açısı izah

15 bkz. Varlık, 192-194; Tanrıkuļu, 119. Kaya, hadis olarak değil, Alevi-Bektaşîlikte bir özdeyiş olarak "Pirsizin (biat edip ikrar vermeyenin) Piri şeytandır" şeklinde zikreder. Kaya, 316.

edilmeye çalışılmaktadır. Dikkati çeken hususlardan biri de bazı Alevi-Bektaşî yazarların tasavvufî hadislerle ilgili olarak rivayetleri teşbih ya da hülul itikadî doğrultusunda değerlendirmeleridir.

Tasavvufî-ahlakî konularda kullanılan rivayetlerin bir kısmı sahih, bir kısmı zayıf, bir kısmı ise mevzu olduğu bilinen rivayetler arasında yer almaktadır.

Alevilik-Bektaşîlik açısından konunun ehemmiyeti, rivayetlerin değerlendirilmesinde kendini göstermektedir. En doğal sevgi ifadeleri, imamet-velayet açısından değerlendirilmekte, Alevi-Bektaşî yolunun haklılığına dair çıkarımlar yapılmaktadır. Hz. Peygamber'in Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan veya Hz. Hüseyin için kullandığı takdir ve sevgi sözcükleri, vürud sebebi yani söyleniş gerekçesi dikkate alınmaksızın değerlendirilmekte ve malum sonuca ulaşılmaktadır. Tebük Seferi'ne giderken, Medine'de bırakılması münafıklar tarafından dile dolanınca üzülen Hz. Ali'nin gönlünü almak ve teskin etmek için söylenmiş olan: "Benim için, Harun'un Musa yanındaki mevkiinde olmaya razı değil misin?" sözü, niçin söylendiği dikkate alınmadan Hz. Peygamber'in kendisinden sonrası için Hz. Ali'yi vasi kıldığı sonucuna götürmektedir. Sahih bir asla sahip iken yapılan ziyadelerle zenginleştirilmiş rivayetler de bu sonucu elde etmeye yarayacak malzemeler olarak değer kazanmaktadır. "Harun-Musa" teşbihli bu ifadenin, ziyade olarak yer aldığı başka hadisler de bu sonucu elde etmeye yarayan rivayetler olarak günümüz Alevi-Bektaşî eserlerinde yer bulmaktadır.

Rivayetlerle ilgili yorumlarda, Ehl-i Beyt'e karşı duyulan samimi ve içten sevgi ile birlikte, tarihî açıdan Emevî karşıtlığının duygusal arka planının da önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Netice olarak günümüz Alevi-Bektaşî eserlerinde kullanılan rivayetlerin büyük çoğunluğunun, ciddi çalışmalara konu olmayan üçüncü ve dördüncü dereceden hadis kaynaklarında yer alan rivayetler olduğu, bir kısmının ise muteber hadis kaynaklarında yer almakla birlikte maksada uygun tevil ve yorumlar yapmak suretiyle bağlamından koparıldığı görülmektedir.

Kültürün sahip olduğu yaklaşım ve yol farklılıkları, günümüz Alevi-Bektaşî eserlerinde de kendini göstermektedir. Kullanılan rivayet malzemesinin, ortak bazı rivayetler hariç, müellife göre

değiştigi, bazı eserlerde rivayet oranının diğerlerine göre daha yoğun olduğu, bazılarında ise daha az sayıda rivayete yer verildiği görülmektedir. Bu durum, günümüz Alevi-Bektaşî eserlerinde kullanılan rivayetleri sahih, zayıf veya uydurma oluşları itibarıyla istatistiki boyutta değerlendirmeye imkân vermemektedir. Tabiidir ki yapılacak böyle bir değerlendirme kültürün tamamını temsil etmesi itibarıyla sağlıklı bir sonuç vermeyecektir.

Günümüz Alevi-Bektaşî kültürünün dinî erkân ve anlayış bakımından sözlü geleneğe dayanması, diğer taraftan sünnet-hadis konusunda temel kaynaklara sahip olunmaması kültürün en önemli problemi olarak dikkat çekmektedir. Kullanılan rivayetlerin azımsanmayacak bir bölümünün de tasavvufî hadisler olması, bu kültürün tasavvufî kimliğini ortaya koyan veriler olarak kendini göstermektedir. ■

Kaynakça

- KORKMAZ, Esat, Ansiklopedik Alevilik Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü, Ant Yay. II. Bsk, İst., 1993.
- ZELYUT, Rıza, Öz Kaynaklarına Göre Alevilik, VI. Bsk., Yön Yay, İst., 1992.
- ULUSOY, A. Celâlettin, Hünkâr Hacı Bektaş Velî ve Alevi-Bektaşî Yolu, Hacibektaş, 1986.
- VARLIK, Ali Ağa, Hanedan-ı Ehl-i Beyt Neden Hor Görüldü?, Can Yay, İst., 1993.
- TUR, Seyyid Derviş, Erkânname Aleviliğin İslam'da Yeri Ve Alevi Erkânları, Can Yay, İst., 2002.
- KAYA, Haydar, Alevi-Bektaşî Erkânı, Evrâd'ı ve Edebiyatı, Engin Yay, İst., 1993.
- SEVİN, Hasan, 2000 Yılında Ehl-i Beyt Gerçeği ve Alevilik, Can Yay, İst., 2003.
- BOZKURT, Fuat, Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik, Doğan Kitapçılık, İst., 2000.
- ÖZ, Gülağ, İslamiyet Türkler Alevilik Bindörtü Yüz Yıllık Muhalefet, Ayyıldız Yay, Ank., 1995.
- BAL, Hüseyin, Alevi-Bektaşî Köylerinde Toplumsal Kurumlar -Burdur ve Isparta'nın İki Köyünde Karşılaştırmalı Bir Araştırma-, Ant Yay, İst., 1997.
- İMAM CAFER-İ SADIK BUYRUĞU, Haz. Adil Ali ATALAY, Can Yay, II. Bsk, İst., 1993.
- ŞENER, C.-İLK NUR Miyase, Şariat ve Alevilik, Ant Yay, İstanbul, 1995.
- METİN, Hüseyin Gazi (DEDE), Alevilik'te Cem, Uyum Yay, II. Bsk, Ankara, 1997.
- KÜÇÜK, Murat, "Alisiz!..", Alisiz Alevilik Olur mu? Ortak Kitap, s.12-16, Ant Yay. İst. 1998.
- TANRIKULU, Raşit, Ademi Fark Eden Allahı Bilir, Güven Matbaası, Ank. 1989.

Günümüz Aleviliğinde Hz. Ali

Halil İbrahim BULUT*

hz. Ali, İslamiyet'in ortaya çıktığı ilk dönemden itibaren Müslümanların her yönden dikkatini çeken önemli bir şahsiyettir. O, Hz. Peygamber'in İslam'ı alenen yaymaya niyet edip aile efradını bir araya topladığı ve onlara yeni dinî açıkladığı andan itibaren, Allah elçisine manen ve maddeten destek olmuş, iyi bir mümin, samimi bir taraftar ve gerektiğinde cesur bir cengâver olarak İslam tarihindeki eşsiz yerini almıştır.

Hz. Peygamber'in yeğeni ve sonrasında damadı olması, yine Peygamber'in soyunun onun çocukları Hasan ve Hüseyin kanalıyla devam etmesi, ilmî birikimi, dirayet ve kararlılığıyla diğer sahabe arasında mümtaz bir yerinin olduğu da kabul edilir. İslam mezhepleri tarihi açısından Hz. Ali, tarihî ve mitolojik kimliğiyle çok önemli bir obje olmuş, mezhep tartışmalarının ve siyasi hizipleşmelerin merkezinde yer almıştır. Tarihî süreç dikkate alındığında Hz. Ali'yi seven, onu sahabenin en faziletlileri arasında gören ve raşit halifelerin dördüncüsü kabul eden geniş bir yelpazenin yanında, tekfir eden Hariciler gibi bazı marjinal-uç topluluklar da vardır. Öte yandan Hz. Ali'yi, Allah'ın velisi, Hz. Peygamber'in vasisi ve Müslümanların ilk imamı kabul eden mutedil Şiiilerin yanı sıra onu aşırı derecede öven ve yücelten, ona bir takım beşer üstü tanrısal özellikler atfeden gruplar da vardır. Aleviliğin –en dar kapsamıyla- Hz. Ali'ye mensup olmak, onu sevmek ve yolundan gitmek anlamına geldiği kabul edilmesine rağmen son zamanlarda Alevi olduğunu açıklayan bazı şahıs veya grupların Ali'siz bir Alevilik kurgusu içinde oldukları görülmektedir. Bu durum yukarıda ifade edilen tarihî yapılanmadan farklılık göstermektedir.

Ülkemizde doksanlı yıllardan itibaren Alevilikle ilgili yayın yapan gazete, dergi, radyo ve internet sitelerinin sayısında muazzam bir artışın olduğu görülmektedir. Elbette bunun sosyopolitik ve ekonomik sebepleri üzerinde durulabilir, dinî ve siyasi açıdan bazı izahlar yapılabilir. Bizim bu makaledeki amacımız, günümüz Alevilerinin Alevilik söylemleri içinde Hz. Ali'nin tarihî ve mitolojik yönüne ne kadar yer verdiklerini tespit edebilmektir. Böyle bir çalışma kitap, dergi ve gazete gibi matbu veya süreli yayınlar üzerinden yapılabileceği gibi

* Doç. Dr.,
Sakarya Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi,
hibulut@gmail.com

Hız. Ali ve tarihî kişiliğinin görmezlikten gelinerek Aleviliğın – farklı bir dinmiş gibi- yeniden inşa edilmesi tarihî hakikatlerle örtüşmeyen bir kurgudur. Bu anlayışı dile getirenlerin bilinçli bir şekilde Alevilik ile İslamiyet'i ayırmaya çalıştıkları görülmektedir.

çağımızın en etkin iletişim araçlarından birisi olması bakımından internette Alevilere yönelik yayın yapan web sayfalarından hareketle de yapılabilir. Nitekim bu makalede, ikincisi tercih edilmiş; doğrudan Alevi vatandaşlarımıza hitap eden bazı web siteleri mercek altına alınıp değerlendirilmiştir. Söz konusu sitelerin belli bir kimlikle belli bir sosyal kesime yayın yaptıkları düşünülürse ortaya konulan yayınlardan hareketle günümüz Aleviliğinde Hız. Ali'nin konumuyla alakalı bir sonuca varmanın mümkün olduğu görülür.

Araştırmaya konu edilen web sitelerinin kurumsal olmasına dikkat edilmiştir; ancak Alevilikle ilgili yayın yapan kurumsal sitelerin çokluğu bizi ilgili sitelerde seçici davranmaya sevk etmiştir. Bu sebeple Alevi vatandaşlarımızın bağlı olduğu vakıf, dernek veya federasyonların organize ettiği siteler tercih edilmiş ve araştırma alanı olarak Cem Vakfı, Pir Sultan Derneği, Karaca Ahmet Derneği, Hüseyin Gazi Vakfı, Alevi-Bektaşî Federasyonları gibi kurumsal siteler belirlenmiştir. Makalenin hazırlanmasında betimleyici metot kullanılmıştır.

A. Alevilik Tanımları Ve Hız. Ali

Alevilere yönelik yayın yapan kurumsal siteler, Alevilik tanımlarında Hız. Ali'nin tarihî ya da mitolojik yönüne ne kadar ve ne oranda yer vermişlerdir? Bu soruya verilecek cevaplar, ilgili sitelerde Hız. Ali figürünün ortak bir payda olup olmadığının anlaşılmasına imkân tanıyacaktır. Bu gözle incelediğimiz bazı siteler Aleviliğın tanımına ilk sayfalarında yer verirken bazı sitelerde ise aranılan bilgilere ilgili makalelerin satır aralarında

ulaşılabilmektedir. Bununla birlikte –az da olsa- Aleviliğın tanımına hiç yer vermeyen siteler de bulunmaktadır.

Ülkemizde Alevilere yönelik yayın yapan ilk gelişmiş internet sitesinin Şahkulu Sultan Dergâhının (www.sahkulu.org) web sitesi olduğu kabul edilmektedir.¹ Bu sitede yer alan “Günümüz Aleviliğının Etnik Yapısı” adlı makalede “Alevilik nedir, Aleviler kimlerdir?” sorusuna şu şekilde cevap verilmektedir: “Alevilik çeşitli ve farklı kültürlerden, dinlerden, inançlardan aldığı öğeleri sentezleyerek bünyesine alarak orijinal bir öğreti yaratmıştır. Alevilikte Hristiyanlık'tan, İslamiyet'ten, Budizm'den, Mani inancından, Zerdüştlük'ten, Anadolu'nun yerli inançlarından vb. unsurlar gö-

¹ Geniş bilgi için bk. Martin Sökefeld, “Alevism Online: Re-Imagining a Community in Virtual Space”, *A Journal of transnational Studies*, 2002, vol. II, p. 85-123.

rülür. Alevilik, insanı merkezine koyan Anadolu'ya özgü eşi benzeri olmayan bir felsefe, bir inanç, bir yaşam biçimi, bir kültür, bir öğreti ve hatta bunların tümünü de aşan bir toplumsal olgudur."² Aynı cevabı, aynı ifadelerle Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfının web sitesinde de görmekteyiz.³ Bu tanımlamada Aleviliğin senkretik özelliği ön plana çıkarılmış Budizm, Maniheizm, Zerdüşlük, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'in inanç, kültür ve ilkelerinden sentezler yaparak oluşan bir kültür, inanç ve yaşam biçimi olduğuna dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte Hz. Ali ve Ehl-i Bey'tine atıfta bulunulmamıştır.

Hubyar Sultan Alevi Kültür Derneğinin sayfasında da "Alevilik nedir?" sorusuna şu şekilde cevap verilmiştir: "Alevilik; insanı merkezine koyan, Anadolu'ya özgü, eşi ve benzeri olmayan bir felsefe, bir inanç, bir yaşam biçimi, bir kültür, bir öğreti ve hatta bunların tümünü de aşan bir toplumsal olgudur. Alevilik Orta Asya, Ön Asya, Orta Doğu ve Mezopotamya kökenli birçok din, inanç ve öğreti ve kültür mirasının, Anadolu'da uzun bir süreçte, değişik sosyoekonomik ortamlarda yeniden yapılanmasıyla oluşmuş, bağdaştırmacı (senkretik) ve kamu tanrı (panteist) bir inanç sistemi, kültür ve yaşam biçimi ve felsefesidir."⁴

Bu tanıma göre Aleviliği anlamaya çalıştığımızda şu iki hususun ön plana çıktığı görülür: İlki, Aleviliğin insan merkezli, Anadolu'ya özgü eşi ve benzeri olmayan bir felsefe, kültür, inanç ve yaşam biçimi olduğudur; çünkü "Her şey eşittir ve birdir." anlayışıyla evrende var olan "varlıkların birliği" felsefesini savunan Aleviliği tek bir din ya da inanç yapısı içinde düşünmek ve yorumlamak olanaklı değildir. Bu itibarla Alevilik kendine özgü bir inançtır. İkincisi ise, Aleviliğin bağdaştırmacı (senkretik) ve kamu tanrı (panteist) bir inanç sistemi olmasıdır.⁵ Bu anlayışa göre Alevilik, Orta Asya, Ön Asya, Orta Doğu ve Mezopotamya kökenli birçok din, inanç ve kültür mirasının, Anadolu'da uzun bir süreçte, değişik sosyoekonomik ortamlarda yeniden yapılanmasıyla oluşmuştur. Aslında dikkatle incelendiğinde yukarıdaki tanımın kendi içinde tutarsız olduğu görülür; çünkü Aleviliğin "insan merkezli, Anadolu'ya özgü eşi ve benzeri olmayan bir felsefe, kültür, inanç ve yaşam biçimi olduğunu" iddia etmekle onun "birçok din, inanç ve kültürün harmanlanması ile oluştuğunu" iddia etmek arasında bir tezat vardır. Öte taraftan yukarıdaki tanımda İslami değerlere her hangi bir atıfta bulunulmadığı gibi Alevilikle Hz. Ali arasında da bir ilişki kurulmamış, onun tarihi ve mitolojik kişiliği görmezlikten gelinmiş, âdeta hiç dikkate alınmamıştır.

2 http://www.sahkulu.org/index.php?option=com_content&task=view&id=18&Itemid=32

3 <http://www.hacibektasvakfi.com>

4 http://www.hubyar.org/v2/viewpage.php?page_id=1

5 http://www.hubyar.org/v2/viewpage.php?page_id=1

Alevi-Bektaşî Federasyonunun resmi sitesinde (www.alevibektasi.org) konunun güncel boyutuna ışık tutularak dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan farklı Alevi grupların her birinin Alevi ve Alevilik sözcüklerine yükledikleri anlamların farklı olduğuna işaret edilmekle birlikte “Alevilik-Bektaşilik nedir?” sorusuna şu şekilde cevap verilmektedir: “Sözlük anlamına göre Alevi, Hz. Ali’ye bağlı ve ondan yana olan kimse demektir. Alevilik ise genel olarak Hz. Ali’yi sevmek ve onun soyunun yani Ehli Beyt’in yolundan gitmek olarak tanımlanabilir.”⁶ Bu tanımın Hz. Ali ve Ehli Beyt’inin merkeze alınarak yapıldığı görülmektedir. Hz. Ali’yi sevenler ve onun yolundan gidenler anlamındaki bu tanımın tarihî realiteyle de uyumlu olduğu söylenebilir.

Avrupa Alevi Birlikleri Federasyonunun (www.alevi.com) adlı sitesinde doğrudan “Alevilik nedir?” şeklinde bir sayfa bulunmamakla birlikte konuyla alakalı bazı makalelere yer verildiği görülmektedir. Sitede yer alan bilimsel bir makalede Alevi teriminin etimolojisi, tarihsel ve sosyolojik anlamları üzerinde durulmuş, Anadolu Alevilerinin tarihî süreçte aldıkları adlar ve bunların arka planı hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. İlgili makalede yazar, Alevi terimini şöyle açıklamaktadır. “Arapçada “Ali’ye mensup, Ali’ye ait” anlamlarına gelen “Alevi” kavramının bilim adamlarınca Hz. Ali’ye taraftar olma, onun yolundan gitme anlamlarında kullanıldığı ifade edilmektedir. Sözlük anlamına göre Alevi, “Hz. Ali’ye bağlı ve ondan

yana olan kimse” demektir. Bu bağlamda Alevilik genel olarak Hz. Ali’yi sevmek ve onun soyunun yani Ehli Beyt’in yolundan gitmek olarak tanımlanabilir.”⁷ Burada yazar Alevilikle Hz. Ali arasında doğrudan bir ilişki kurarak Aleviliğin Hz. Ali’ye mensubiyetten geldiğini açıklamakta ve kelimenin doğru bir etimolojisini aktarmaktadır. Makalenin devamında yazar, Aleviliğin anlaşılması açısından Hz. Ali’nin tarihî şahsiyetinin belirleyici olduğuna, onun soyundan gelen imamların da önemli dinî önderler olarak kabul edildiğine dikkat çekmiştir. Bununla birlikte aynı site içerisinde Aleviliğin tanımını ve içeriğiyle alakalı olarak bir takım mitolojik anlatımları esas alan ve Hz. Ali’ye vurgu yapıldığı hâlde tarihî şahsiyeti ötelenen ve tamamen kurgusal bir oluşumun anlatıldığı yazılar da bulun-

“İslam tarihini özgün kaynaklarından okuyup tahlil edebilecek, Türklerin İslamlaşma sürecini ve bu süreçte etkin olan sosyokültürel ve özellikle tasavvufi akımları objektif bir tarzda ortaya koyabilecek Alevi akademisyenlere ihtiyaç vardır.”

maktadır⁸. Örneğin Alevi Bektaşî Eğitim ve Kültür Vakfı Başkanı olduğu belirtilen başka bir yazarın “Adımız Anadolu Aleviliği” başlıklı makalesinde, Anadolu Alevi inancının Kırklar Meclisi’nden doğduğunu ve bu inancın özünü kırklar meclisi anlayışının oluşturduğunu, dolayısıyla Anadolu Aleviliğinin İslam ve Hz. Muhammed’in öğretilerinden farklı bir içerik taşıdığını açıklamaktadır.⁹ Yazar, Anadolu Aleviliğiyle İslam arasında doğrudan bir ilişki kurulmasını doğru bulmadığı gibi Alevilik tanımlamasında Hz. Ali’nin tarihî kişiliğine de

7 <http://www.Alevi.com/makaleler0+M518dc7ae6e1.html>

8 <http://www.Alevi.com/makaleler0+M503ff367808.html> bu sitede Ali Yaman’ın makalesi ile Lütfü Kaleli’nin makaleleri bu açıdan değerlendirilebilir.

9 <http://www.Alevi.com/makaleler0+M503ff367808.html>

6 <http://www.Alevibektasi.org/tarihi.htm>

yer vermemektedir. Aynı web sitesi içerisinde bir-birini nakzeden iki farklı Alevilik tanımlamasının bulunması gerçekten dikkat çekicidir. Bu durum, Aleviliğin mahiyeti konusunda zihinlerin bulanık olduğuna dair bir işaretidir.

Öte taraftan Alevi-Bektaşî Kültür Derneği Aleviliği (www.abkyol.nl) şöyle tanımlamaktadır: “Allah, Muhammed, Ali kutsallığını kalbinde taşıyan, Hz. Ali’nin adaletinden ayrılmayan, temelinde insan sevgisi bulunan her dine, mezhebe her inanca saygı duyan ve hoşgörü ile bakan, dil, din, ırk, renk farkı gözetmeyen eline diline sahip olma ilkelerini şart koşan, (...) Hz. Muhammed ve Hz. Ali’den gelen neslin imametini teberrâ ve tevella ilkesi ile sahiplenilen, dinî biçim ve şekil olarak değil, gerçek anlamıyla algılayan, dinî bağımsız bir

b. Alevilik Tarihi İnşasında Hz. Ali’nin Yeri

Alevilere yönelik yayın yapan sitelerin Alevilikle Hz. Ali arasında nasıl bir ilişki kurdukları sorusuna, Aleviliğin kökeniyle alakalı anlatımlardan hareketle de cevap verebilmek mümkündür. Nitekim Karaca Ahmet Sultan Derneğinin web sitesinde (www.karacaahmet.com) bu makalenin özüyle birebir örtüşen “Alevilikte Hz. Ali’nin Yeri” başlıklı bir sayfa ile karşılaşmaktayız. İlgili sayfada Alevilikte Hz. Ali’nin yeri şöyle açıklanmaktadır: “Aleviler, Hz. Muhammed’ten sonra en çok Hz. Ali’yi severler. (...) Aleviler, Hz. Muhammed’i son peygamber, Hz. Ali’yi ise O’nun halifesi olarak görürler. Allah, Muhammed ve Ali’yi birbirinden

irade gücü ve batını özelliği ile evrimleştiren akıl ve iman bütünlüğünde birleştiren ve tüm bunları Kırklar Cemi ile yürüten bir inanç sistemidir.”¹⁰ Yukarıdaki tanımında pek çok hususa yer verilmektedir. Hz. Ali’nin isminin üç kere geçtiği bu tanım da Allah, Muhammed ve Ali’nin kutsallığı ile Hz. Ali’nin neslinden gelenlerin imameti kabul edilmekte ve özellikle bu imamları sevenleri sevmek (tevella) ve onlara düşmanlık besleyenlerden uzak durmak (teberra) ilkesinin benimsendiği görülmektedir. Ayrıca Aleviliğin tasavvufi/ irfani-batını bir yorum olduğuna dikkat çekilerek Alevi İslam algısının Sünni İslam anlayışından farklı olduğuna da vurgu yapılmıştır.

ayırılmazlar. Bir bütünün parçaları olarak kabul ederler. Aleviler, Hz. Ali’ye bitimsiz bir sevgi ve saygı duyarlar. O’na bağlılığı İslam’da bir yol ayrımı olarak görürler. O’na sevgi, saygı ve bağlılığı Hz. Muhammed’e sevgi, saygı olarak görürler. O’na sevgi, saygı ve bağlılığı Allah’a ve İslam’a sevgi, saygı ve bağlılık olarak düşünürler.”¹¹ Bu anlatıya göre Aleviler, Allah, Muhammed ve Ali’yi büyük bir muhabbetle sevmekte, Ali’yi sevmenin Hz. Muhammed sevgisine, Hz. Muhammed sevgisinin de Allah sevgisine götüreceğine vurgu yapılmakta ve bu üçünün birbirinden ayrılmayacağı belirtilmektedir. Burada Aleviliğin tarihî arka planına dikkat çekilerek Hz. Peygamber’in vefatın-

¹⁰ <http://www.abkyol.nl/Alevilik/12imamlar/index.html>

¹¹ http://www.karacaahmet.com/inside.asp?kategori=2&link_id=55&alt_id=1

dan sonra Hz. Ali'yi halife olarak görmek isteyenlere "Ali yanlısı" anlamında "Alevi" denildiğine, Türklerin İslamiyet'le tanışmaları sürecinde Ali karşıtlarının yanında değil, Ali taraftarları yanında yer almaları sebebiyle "Alevi" olarak isimlendirildiklerine de vurgu yapılmaktadır. Ayrıca burada Alevi geleneğinin yanı sıra Şii ekollerde de büyük önemi bulunan "teberra ve tevella" inancına da yer verildiği görülmektedir.

Öte yandan Karaca Ahmet Sultan Derneği'nin web sitesinde, "Alevilerin Hz. Ali'yi Hz. Muhammed'den daha çok sevdikleri ve Hz. Peygamberin dinî hiyerarşide Ali'den sonra geldiği" şeklindeki bir yanlış anlaşılmayı düzeltmeye çalıştıkları görülmektedir. "Anadolu Alevileri Hz. Ali'yi ve tarihsel çizgisini sevip saydıkları için çeşitli suçlamalara tabi tutulmuşlardır. Emevi Müslümanla-

ren anlayışlar olduğu gibi onu ve öğretisini yok sayan çevrelerin var olduğu da görülmektedir. Buradan hareketle genel itibarla ilgili sitelerde Aleviliğin oluşum süreciyle alakalı iki temel anlayışın ön plana çıktığı söylenebilir: **Birincisi**, Aleviliğin İslamiyet'le birlikte başladığı, Hz. Ali ve onun soyundan gelen imamlarla birlikte Aleviliğin oluştuğu şeklindeki görüştür. Buna göre Hz. Muhammed, ölümünden sonra damadı ve amcasının oğlu Hz. Ali'nin halife olmasını vasiyet etmiştir; ancak bu vasiyetin uygulanmamasıyla başlayan sürtüşmeler Hz. Ali'nin ve oğulları Hasan ile Hüseyin'in öldürülmesinin de içerisinde yer aldığı olaylarla devam etmiş ve İslamiyet'teki büyük ayrılık başlamıştır. Bir tarafta, Hz. Ali ve onun Ehl-i Bey'tine bağlı olan insanlar ki bunlar Alevilerdir, diğer tarafta ise Muaviye ve onun oğlu tarafında yer alan-

rı; Alevileri ve Bektaşileri Hz. Ali ve Ehl-i Bey'tini çok seviyorlar diye onları, Hz. Muhammet'i sevmemekle Hz. Ali'yi, Hz. Muhammet'ten üstün görmekle suçlamışlardır. Aleviler, Hz. Muhammet'i son peygamber, Hz. Ali'yi ise Hz. Muhammet'in velisi, halifesi olarak görürler... Hz. Muhammet'in Hakk'a yürümesinden sonra O'nun değerli mirasının Ali'de olması gerektiğine inanan Aleviler, Ali'yi sevmenin Hz. Muhammet'i ve Allah'ı sevmekle bir olduğuna inanırlar..."¹² İlgili sitede ortaya konulan bu bilgilerin çok açık ve anlaşılabilir mahiyette oldukları görülmektedir.

İncelediğimiz web siteleri dikkate alındığında Aleviliğin tarihinde Hz. Ali ve Ehl-i Bey'e yer ve-

lar, bunlar da Sünnilerdir.¹³ Burada Aleviliğin Hz. Ali ile başlatıldığı ve ona taraftar olma anlamında kullanıldığı, bir bakıma tarihî süreçle uyumlu bir Aleviliğin anlatıldığı görülmektedir. Aleviliğin oluşumu hakkında ortaya atılan **ikinci görüş** ise yukarıda da izaha çalışıldığı üzere- Aleviliğin bağdaştırıcı bir inanç olduğunun ön plana çıkarılması şeklindedir. Bu anlayışa göre "Orta Asya'dan göçe başlayan şaman Türkler, yüzyıllar süren bu göç esnasında karşılaştıkları yerlerdeki dinler ve kültürlerle birlikte Anadolu'ya gelirler. Anadolu'ya geldiklerinde burada bulunan yerli kültür ve dinlerin de etkisinin içinde bulunduğu bir ortak Anadolu sentezi oluştururlar, buna da Anadolu Aleviliği

¹² http://www.karacaahmet.com/inside.asp?kategori=1&link_id=29&alt_id=1

¹³ <http://www.abkyol.nl/Alevilik/AleviliginOlusumu/index.html>

denir. Bu oluşturulan sentezin içinde İslamiyet'in Şii unsurları ile birlikte, Zerdüşlük, Budizm, Mani dini, Yahudilik ve çoğunlukla da Şamanizm'in etkileri gözüktür. Orta Asya'nın Kam'ı Anadolu'da DEDE olur, davulu SAZ olur."¹⁴ Bu görüşü dile getirenler Aleviliğin sadece bir inanç değil aynı zamanda bir kültür, bir yaşam biçimi olduğuna, pek çok kültürü özümseyerek teşekkül ettiğine vurgu yaparlar; ancak Aleviliğin kökeninin bu şekilde olduğunu iddia edenler, elbette İslami figürlere ve özellikle Hz. Ali'ye yer vermezler. Bu anlayışın mensuplarına göre Anadolu Aleviliği ile İslamiyet arasında –diğer din ve kültürlerden olduğundan daha fazla –bir etkilenmenin vuku bulduğu söylenemez. Son dönemlerde Anadolu Aleviliğinin İslamiyet'ten farklı bir din olduğunu iddia eden marjinal bir zümrenin böyle bir zihniyete sahip oldukları göz ardı edilmemelidir.

Sonuç

Alevilere yönelik yayın yapan web sitelerinin Alevilik anlayışı ve özellikle Hz. Ali'ye biçilen rolün belirlenmeye çalışıldığı bu makalede, www.suhkulu.org, www.alevi.com, www.abkyol.nl, www.hubyar.org, www.alevibektasi.org, www.kara-caahmet.com, www.cemvakfi.org gibi siteler ele alınmıştır. Söz konusu internet sitelerinin önemli bir kısmında Hz. Ali'ye ve Ehl-i Bey'te yer verildiği; Allah, Muhammed ve Ali muhabbetinden söz edildiği, Ali ve onun soyundan gelenlerin fazilet ve üstünlüklerinin anlatıldığı tespit edilmiştir. Özellikle bazı sitelerde Hz. Ali'nin tarihî kişiliğinin ön plana çıkarıldığı, Hz. Peygamber yanındaki eşsiz konumuna, sahabe arasındaki üstün mevkiine ve ilminin büyüklüğüne dikkat çekildiği görülmüştür. Bununla birlikte az da olsa Hz. Ali'ye atıfta bulunmayan Aleviliğin tanımında ve tarihî gelişimde Hz. Ali ve Ehl-i Bey'te yer vermeyen siteler de vardır. Bunlar, Aleviliği bağdaştırmacı (senkretik) bir anlayış olarak sunmakta, İslamiyet'in yanı

sıra Budizm, Zerdüşlük, Maniheizm, Yahudilik ve Hristiyanlık gibi dinlerden ve Anadolu'nun yerli kültürlerinden etkilendiğini kabul etmektedirler.

Doksanlı yıllardan itibaren Alevilik konusunda çok yoğun bir yayın sürecinin başladığına, işin ehli olmayan pek çok kimsenin bu sahada eser kaleme aldığına şahit olmaktayız. Bu yayınların önemli bir kısmı, Aleviliğin İslam içinde tasavvufi yönü ağır basan bir anlayış olduğunu, bu anlayış içinde Hz. Ali'nin çok seçkin bir mevkiinin bulunduğunu iza- ha çalışırken sayıları az olmakla birlikte sesleri gür çıkan küçük bir grubun Ali'siz bir Alevilik kurgusu içinde oldukları görülmektedir. Bu ikinci sınıf yazarların –genel itibarıyla- sosyalizmin iflasıyla boşa kalan Marksist ve ateist kimseler oldukları, Aleviliği yeniden keşfedip Alevi topluluklarını kendi fikirleri doğrultusunda yönlendirmeye ça-

lıştıkları anlaşılmaktadır. Bunlar, Alevi vatandaşlarımızın din konusundaki bilgilerinin sınırlı oluşunu da kendi lehlerinde kullanarak özellikle Ali'siz bir Alevilik anlayışının yaygınlık kazanması için uğraşmaktadırlar. Nitekim söz konusu anlayış, konuyla alakalı bazı kitap, dergi ve gazetelerin yanı sıra web sitelerinde de kendisini göstermektedir.

Hz. Ali ve tarihî kişiliğinin görmezlikten gelinerek Aleviliğin –farklı bir dinmiş gibi- yeniden inşa edilmesi tarihî hakikatlerle örtüşmeyen bir kurgudur. Bu anlayışı dile getirenlerin bilinçli bir şekilde Alevilikle İslamiyet'i ayırmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu sebeple Alevi vatandaşlarımızın söz konusu tehlikeye karşı uyanık olmaları ve gerekli tedbirleri almaları gerekir. Bu bağlamda İslam tarihini özgün kaynaklarından okuyup tahlil edebilecek, Türklerin İslamlaşma sürecini ve bu süreçte etkin olan sosyokültürel ve özellikle tasavvufi akımları objektif bir tarzda ortaya koyabilecek Alevi akademisyenlere ihtiyaç vardır. Hiç şüphesiz bu yolla ilim dünyasına kazandırılacak ciddi çalışmalar Alevilik konusundaki bilgi kirliliğini gidereceği gibi Aleviliğin asla İslam'dan ayrı düşünülmeceğini de ortaya koyacaktır. ■

¹⁴ <http://www.abkyol.nl/Alevilik/Aleviliginolsumu/index.html>,

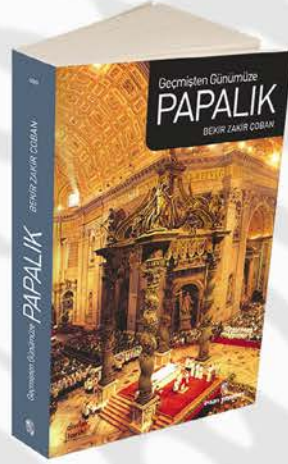

insan yayınları

Okumak insanca bir eylemdir.

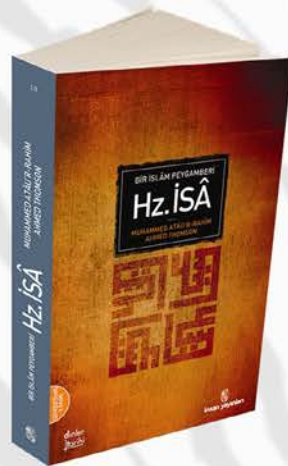
MEVLÂNÂ'YA GÖRE MANEVÎ GELİŞİM
-BENLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE MİRÂCİ-
Osman Nuri Küçük
821 sh. 16 x 23,5 34 TL

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE PAPALIK
Bekir Zakir Çoban
423 sh. 14 x 21,5 16 TL

**GÜNÜMÜZ İNSANINA
FUSÛSU'L-HİKEM**
Muhyiddîn-i Arabî
Haz: Hamza Kılıç
336 sh. 14 x 21,5 10 TL

**BİR İSLÂM PEYGAMBERİ
HZ. İSÂ**
Muhammed Atâu'r-Rahîm
Ahmed Thomson
357 sh. 14 x 21,5 14 TL

TEKRAR BASKILAR

- Abdülkadir Geylânî/Dilaver Güner
- Osmanlı Hayatından Kesitler/Emin Efendi
- Namaz ve Karakter Gelişimi/Esma Sayın Ekerim
- Fehmî ve Şebisterî'den Şem' ve Pervane/Mehmet Kanar
- er-Riâye (Nefs Muhasebesinin Temelleri)/Hâris el-Muhâsibî
- Hilafetin İlğasının Arka Planı/Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi

Keresteciler Sitesi Mehmet Akif Cad. Kestane Sk.: No:1 34169 Güngören / İSTANBUL
Tel: 0 212 642 74 84 • Fax: 0 212 554 62 07 • www.insanyayinlari.com.tr • insan@insanyayinlari.com.tr

Geçmişten Günümüze Dedelerin Misyonu ve Değişim

Ali YAMAN*

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması ve onun ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile yaşanan gelişmeler Türkiye'de yaşayan herkesi olduğu gibi Alevileri de her yönden etkiledi. Kırsal alandan kentlere yönelen nüfus hareketleri geleneksel sosyo-ekonomik hayatın her yönüyle etkilenmesine neden oldu. Bu süreçte Alevi sosyal yapılanmasında önemli roller üstlenen ve dede-talip bağlantısına dayanan ocak sistemi de giderek geleneksel misyonundan uzaklaşmaya başladı. Ocak sisteminin temel aktörlerinden dede aileleri ile taliplerin gerek birbirleriyle olan ilişkileri gerekse dış dünyayla ilişkileri temelinden değişti.

Öncelikle Ocak sistemi nedir kısaca bunu açıklayalım. Bilindiği üzere Anadolu'da ve Balkanlar'da Babagan kolu Bektaşileri dışındaki Alevi-Bektaşiler ocak sistemi olarak adlandırdığımız bir sosyal örgütlenmeye sahiptirler. Bu ise ağırlıklı olarak bağımsız ocaklar veya Hacı Bektaş Çelebilerine bağlı olan ocaklar olmak üzere iki guruba ayrılmaktadırlar. Bu makalemizde Ocak sisteminin temel şahsiyeti olan dedelerin (ocakzadeler) geçmişten günümüze uzanan süreçte değişen misyonları sergilenmeye çalışılacaktır.

Geleneksel Hayatta Dedeler

Bilindiği üzere geleneksel yaşamda Ocak sistemi, Anadolu'da Aleviliğin salt dinsel hizmetlerini gören bir kurum olmakla kalmamış, nesilden nesile aktarımını sağlayan, toplumsal organizasyonunun düzenlenmesini ve yaşanan sorunların çözümünü üstlenen hatta kimi yörelerde toplumsal önderlik gücüne paralel olarak siyasal anlamda da önemli rollere sahip olmuştur.¹ Bu bakımdan Aleviliğin geleneksel yapılanmasının anlaşılabilmesinde bu kurumun misyonu büyük önem taşımaktadır. Geleneksel yaşamda dedelerin sahip olduğu toplumsal işlevler ve güçleri onları Alevilikte çok özel bir konuma getirmektedir. Geçmişte dede ailelerinin toplumsal düzeni sağlayan kurum ve kuralların oluşumu ve uygulanmasında çok önemli bir yere sahip olduklarını söyleyebiliriz. Dedelerin sahip oldukları yetkiler ve yaptırım güçleri cemaatin sosyal düzenini sağ-

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Öğretim Üyesi.

1 Bu durum özellikle feodal ilişkilerin daha katı olduğu Anadolu'nun belli bölgelerinde daha belirgindir. 1937 Dersim Olayı'nda Seyit Rıza'nın gücü de bu rolden kaynaklanmaktadır.

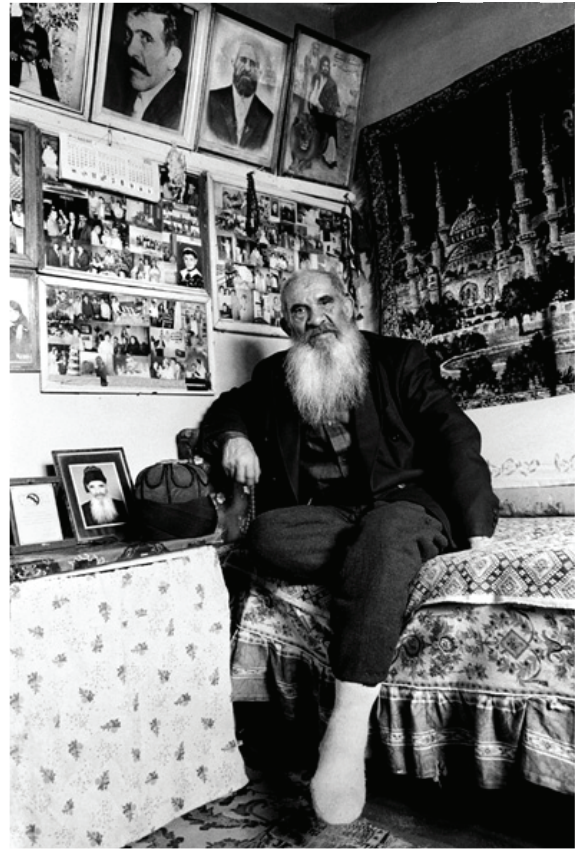
Geleneksel yaşamda dedelerin sahip olduğu toplumsal işlevler ve güçleri onları Alevilikte çok özel bir konuma getirmektedir. Geçmişte dede, ailelerinin toplumsal düzeni sağlayan kurum ve kuralların oluşumu ve uygulanmasında çok önemli bir yere sahip olduklarını söyleyebiliriz.

layan çok etkili bir güç olmuş ve bu şekilde farklı bölgelerde yaşayan Alevi topluluklar, yüzyıllarca aynı gücün yani dede ailelerinden oluşan Ocak sisteminin yarattığı iç disiplini altında yaşamışlardır.

Esas olarak Alevi yolunun ilkelerine göre “*Eri erden seçen kördür.*” şeklinde ifade edilen ve bütün ocakları bir gören bir yaklaşım benimsenmektedir; ancak gerek ocaklar arasında gerekse ocak içinde uygulanmakta olan “*El ele el Hakk’a Sistemi*” çerçevesinde Ocakların arasında mürşitlik, pirlilik ve rehberlik bağı vardır.² Şüphesiz bu üçü de dedesoylu olan kişi için varolan bu sıralama sadece işlevseldir. Bu inancın gereği bir görev paylaşımıdır. Alevi inancının “*El ele el Hakk’a*” ilkesinin bir sonucudur bu hiyerarşi. Tümünde ocakzade olan yani dedesoylu olan dede aileleri bu görevleri aralarında paylaşmışlardır. Bu hiyerarşik görev bölüşümü aynı ocak içinde olabileceği gibi, pir mürşit ve rehber farklı ocaklardan da olabilmektedir. Ocaklar, taliplerin hizmetlerini görmek üzere Aleviliğin ilkelerine de uygun olarak böyle bir iç hiyerarşik düzen oluşturmuşlardır. Burada rehber, pir’e, pir de mürşide bağlıdır. Bu üç görev sahibi arasında dairesel bir bağlantı vardır ki bu hem manevi anlamda yola bağlılık hem de Buyruklar gibi yazılı kutsal metinlere bağlılık şeklinde temellenmektedir.

Ocak yapılanması Alevi toplumu içerisindeki otorite ve rollerini sahip olduğu özellikle manevi güçlerden almaktadır. Ocakların temel şahsiyeti olan dedeler ve onun temsil ettiği değerlere büyük kutsallık ve manevi güç atfedilmektedir. Ocaklarla

ilgili olağanüstü birçok kerametlerin söz konusu olduğu pek çok olay (menkıbe) dilden dile aktarılmaktadır. Ocaklar yani dede ailelerine mensup olmak bazı özel ayrıcalıkları da beraberinde getirmiştir. Öyle ki dedeler arasında yaptığım araştırmalarda Dersim yöresinde aşiretler arası ve-veya devlet-aşiretler arasındaki mücadele zamanlarında bile sadece Ocakzade olanların silahsız dolaşabildikleri ifade edilmiştir. Yine bazı ocaklara mensup

² Kimi bölgelerde bu hiyerarşi pir ve mürşidin sıralamada yer değiştirmesi şeklinde de olabilmektedir. Yani -1. Pir, 2. Mürşid, 3. Rehber- şeklindedir.

Aleviliğin tarihsel süreç içerisindeki bu geleneksel kapalı toplumsal yapılanmasına özgü ocak sistemi, 1900'lü yılların başına kadar devam etmiştir. Daha sonra kırdan kente göç olgusunun yarattığı gelişmelerle dede-talip ilişkileri parçalanmıştır.

dede aileleri hastaların başvuru merkezleri konumundaydılar.³ Çeşitli hastalıklar için bazı Ocaklara başvurulur. Ayrıca yakın zamanda yaşamış birçok dede soylunun mezarı zaman içerisinde büyük ziyaretgahlara dönüşmektedir.⁴ Bu kişilerin soyları ve toplum üzerindeki nüfuzlarına dayanılarak mezarları birer ziyarete dönüşmüş, türbe hâline getirilmişlerdir.

Ocaklar şeklindeki bu örgütlenme, yüzyıllardır Anadolu'nun birbirinden çok uzak bölgelerinde yaşayan Aleviler arasında iletişimi de sağlayan yegâne araç olmuş ve bu işlevini dedeler aracılığıyla yerine getirmiştir. Alevi ocaklarının değişik bölgelerde yaşayan topluluklar üzerinde farklı nüfuz alanları bulunmaktadır. Ocakzade dedeler, istisnai durumlar dışında, kendilerine bağlı bölgeler ve köyler dışındaki yerlerde faaliyette bulunmazlardı. Taliplerde de böyledir, yani babası hangi ocağın talibiye ya da hangi ocaktansa o da mutlaka o ocağın talibi olurdu. Her ocak belli nüfuz alanlarına sahiptir; ancak çeşitli nedenlerle bağlı bulundukları ocak ve dedeleri bulunmayan Alevilerin, başka ocakzade dedelere bağlandıklarına da rastlanmaktadır.

Aleviliğin temel ilkelerinin yazılı olduğu "*Buyruk*" kitaplarından, diğer yazılı kaynaklardan ve yaptığımız alan araştırmalarından elde ettiğimiz verilere göre kentleşme öncesi dönemde geleneksel hayatta Alevi dedeleri şu niteliklere sahip bulunmaktaydılar: 1. Bir ocaktan (ocakzade) gelmek, yani Evlad-ı Resul olmaları ve-veya hizmet veya keramet yoluyla mürşitlik payesi kazanmış bir ere-

nin soyundan gelen ocakzade bir aileye mensup olmak, 2. Bilgili, eğitici ve terbiye edici olmak, 3. Adaletli, ahlaklı ve örnek insani özelliklere sahip olmak, 4. Temel inanç esaslarını ve uygulamayı gösteren "*Buyruk*" kitaplarında yazılı esaslara ve yerleşmiş geleneksel Alevilik esaslarına uyuyor olmak.

Alevi dedelerinin geleneksel yapı çözülmeden önce başlıca işlevleri şu şekilde sınıflandırılabilir: 1. Sosyal ve dinsel bakımdan topluma önderlik etme ve davranışlarıyla, yaşantısıyla örnek olma, 2. Toplumu irşat (aydınlatma) ve bilgilendirmek, 3. Toplumda birliği ve dayanışmayı sağlamak, 4. Sosyal ve dinsel törenleri (cem, cenaze, evlenme törenleri vb.) yönetmek, 5. Adaleti sağlamak, suçluları düşkün etmek, 6. İnancı ve gelenekleri yaşatmak ve aktarmak, 7. Kutsal güçleri nedeniyle maddi-manevi sorunu olanların, hastaların başvuru yeri olmak (Yaman, 2006b: 69).

Alevilerin yine Türk boylarınca kurulmuş bulunan Şah İsmail Hatayi önderliğindeki Safevileri destekledikleri bilinmektedir. Onların bu tercihleri Osmanlı idaresi ve resmiyetin tanıdığı Sünni toplum tarafından dışlanmalarına yol açmış, ortaya çıkan bu marjinalite sonrasında dede-talip ilişkilerine dayalı ocak sistemi içine kapanık Alevi toplulukların varlığını sürdürmesinde önemli roller üstlenmişlerdir. Aleviliğin tarihsel süreç içerisindeki bu geleneksel kapalı toplumsal yapılanmasına özgü ocak sistemi, 1900'lü yılların başına kadar da böyle devam etmiştir. Daha sonra yaşanan gelişmeler ve özellikle de kırdan kente göç olgusunun yarattığı gelişmelerle dede-talip ilişkileri parçalanmış ve ocak yapılanması giderek işlevsiz hâle gelmiştir. Giderek çoğu artık kentsel yerleşim birimlerinde yaşamaya başlayan Aleviler, kendilerini geleneksel köy yaşamından çok farklı bir toplumsal yapı içerisinde bulmuşlardır. Kentlere göçlerle

³ Mesela Tunceli Hozat'taki Karaca Köyü'ndeki Sarı Salıtlı Dedeler böyle ailelerdendir.

⁴ Mesela Malatya'nın Arguvan, Ballıkaya (Mezirme) Köyü'ndeki Vaylo Dede, Muş Varto İçmeler (Rakkasan) Köyü'ndeki Seyyid Nesemi Dede, sürekli ziyaret edilen, adak adanan, dilek dilenen yakın zamanda yaşamış dede soylulardır.

birlikte başlayan ve 1990'lı yıllardaki gelişmelere kadar olan bu dönemi, biz dedelik kurumu bakımından bir geçici işlevsizleşme dönemi olarak ifade ediyoruz. Bu geçici işlevsizleşme dönemini 1980'lerin sonlarından itibaren bir yeniden yapılanma süreci izlemiştir, ki bu yeniden yapılanma bugün hâlâ devam etmektedir.

İşlevsizleşen Ocaklar

Geleneksel Aleviliğin Cumhuriyet Döneminde yaşanan göç olgusu ile giderek işlevsizleşme süreci ile karşılaştığı söylenebilir. Osmanlı Devrindeki hakim mezhebin devlet katındaki gücünün de bir sonucu olarak marjinal konumlarını sürdüren Aleviler, cumhuriyetle birlikte olumlu beklentiler içerisine girmişlerdir. Gerek Osmanlı Devleti'nin son dönemi gerekse Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan gelişmeler, Anadolu halkına oldukça sıkıntılı zamanlar yaşatmıştır. Bitmeyen savaşların yarattığı nüfus kayıpları, sosyoekonomik sorunlar vb. nedenlere dayanan buhran ortamından Aleviler de doğal olarak etkilenmişlerdir. Tüm bu olumsuzluklara karşı bağımsızlık savaşı kazanılmış ve yeni Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Dedelik

kurumu da bu önemli süreçten etkilenmiştir. Yine Cumhuriyetin kuruluş yıllarını izleyen eski feodal yapı yeni merkezîyetçi ulus-devlet anlayışı uyumsuzluğu nedeniyle yaşanan Koçgiri (1921) ve Dersim (1937) olayları da Aleviliğin özellikle Doğu Anadolu'daki yapılanmasını derinden etkilemiş, yaşanan sürgünler sonucunda gerek ocaklar arası, gerek ocak içi, gerekse dede-talip ilişkileri bu gelişmelerden büyük zarar görmüşlerdir. Ayrıca 30 Kasım 1925'te çıkarılan 677 sayılı yasayla tekke ve zaviyeler kapatılmış, dinsel unvanların ve giysilerin kullanılmasına son verilerek türbeler kapatılmıştı (Ateş, 1993: 374). Dinin devlet tarafından kontrol ve düzenlenmesini amaçlayan Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuş ancak bu kurum resmen olmasa da fiiliyatta Sünni Hanefi mezhebini esas alan bir çerçeveye oturtulmuştur. Din hizmetlerinin de bu anlayışa göre düzenlenmesi, Alevilerin bu hizmetlerden yararlanamamaları sonucunu doğurmuştur. Şöyle ki yüzyıllardır ibadetlerini camilerde değil de dedelerin önderliğinde kimi küçük tekke, dergâh veya evlerde yapan Aleviler bu yasa sonrası yine eskisi gibi cemlerini gizli gizli ve köyün çeşitli noktalarına gözcüler dikerek yapmayı sürdürmüşlerdir. Bu sırada kendileri-

Sınırlı işlevlerle de olsa dedelere duyulan gereksinime rağmen dedesoyluların pek dedeliğe hevesli olmadıkları da görülmektedir; ancak Türkiye’de ve yurtdışında inşa edilen Cemevleri ve kültür merkezlerinde dedelerin rol üstlenmeye başladıkları görülmektedir.

ne özgü sakal ve bıyıklarıyla dikkati çeken Alevi Dedeleri kent merkezlerinde zaman zaman olumsuz olaylarla karşılaşmışlar ve bu da doğal olarak gezginci karaktere sahip dedelik hizmetinin yerine getirilmesinde sıkıntı yaratmıştır. Bir diğer nokta ise giderek kentleşen Türkiye’de Aleviliğin inanç hizmetlerinin tanınmamasının yanı sıra, Alevi dedelerinin günümüze kadar, Sünni din adamları gibi devletin sosyo-ekonomik güvencesi altına alınmaması olmuştur. Bu da geçim derdine düşen Alevi dedelerinin inanç hizmetlerinden uzaklaşmaları ile sonuçlanmıştır. Sonuç olarak dedelik kurumunun giderek işlevsizleşmesi özetlenen bu sosyoekonomik etkenlerle bağlantılıdır. Göç olgusu, köylerdeki sosyal yapının çözülmesine yol açmış, eğitim kurumlarının, iletişim olanaklarının artması gibi gelişmeler dedelik ve diğer geleneksel Alevilik kurumlarının çözülmesine, dede-talip ilişkilerinin kopmasına neden olmuştur. Bu kopukluk dedeliğin geleneksel misyonunu artık sürdürmemesi ile sonuçlanmıştır.

Bu gelişmelerle yaşanan modernleşme sürecinde yerleşilen yeni alanlarda Alevilerin farklı kültürlerin karşılaşması, kaynaşması olanaklı hâle gelmiş devletin de kendi kurumları aracılığıyla ve iletişim kanallarının da etkisiyle kitlelere sunduğu hakim inanç anlayışı özümseir olmuş ve Aleviliğin kırsal alanlarda sahip oldukları eski sosyal organizasyon artık işlememeye başlamıştır. “Dedelik, Musahiplik, Cem” gibi aynı zamanda “kutsal” ve “tartışılmaz” olan Aleviliğin geleneksel kurumları hem tartışmalı hâle gelmeye hem de artık işlevsizleşmeye, topluluk üzerinde hızla etkisizleşmeye başlamışlardır. Bu süreçte daha önce Aleviliğin geleneksel kurumları tarafından üstlenilen işlevler giderek yeni cumhuriyetin kurumları tarafından yerine getirilir olmuştur. Yüzyıllara dayanan Aleviliğin kırsal örgütlenmesi çözülmüş özellikle genç kuşaklar bakımından Alevi kurum ve kurallarının

gerçek hayattaki anlam ve önemi giderek zayıf bir bağlantıya dönüşmüştür. 1960’larla birlikte ise yaşanan sağ-sol ideolojik kamplaşması ortamında bu zayıf bağlantının dahi sorgulanarak kopma noktasına geldiği görülmüş, geleneğe dair ne varsa sert ideolojik değerlendirmelere tabi tutulduğu dönemler yaşanmıştır. Bütün bu özetlenen gelişmeler Aleviliğin temel kurumlarından dedelik kurumunun eski konumundan uzaklaşmasına daha doğrusu işlevsizleşmesine neden olmuştur. İstisnai durumlar dışında dedelerin önderliğinde gerçekleştirilen Aleviliğin temel ibadetleri olan Cemler yapılmaya başlanmış, dedeler Aleviler arasında eski saygıdeğer ve yaptırım gücüne sahip konumlarını yitirmişlerdir. Özetlenen bu süreç dedelik kurumu bakımından geçici bir işlevsizleşme dönemi olarak ifade edilebilir. Bu süreçte geleneksel kurum ve temsilcilerinin konumları zayıflarken, okumuş elit kesimin giderek öncü rol oynamaya başladığı da dikkat çekmektedir. Dedelerin önderlik, eğiticilik ve dinsel önderlik misyonları onların dışında çözümlenir olmuştur.

Yeniden Yapılanan Dedelik Kurumu

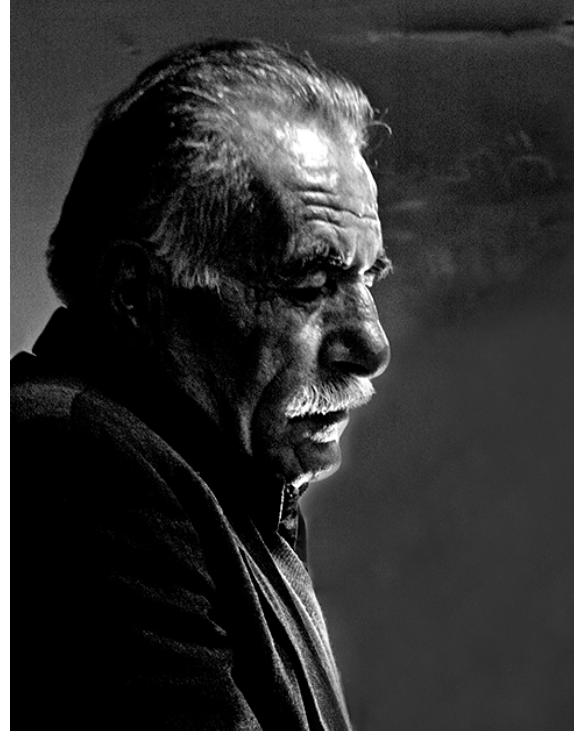
1980’lerin sonlarından itibaren başlayan ve hâlâ devam eden süreç ise yeniden yapılanma süreci olarak nitelenebilir. Bu sürecin gerek iç gerekse dış dinamiklerle bağlantılı olduğu görülmektedir. 1980’lerin ikinci yarısından itibaren iki kutuplu uluslararası sistemin çökmesiyle ABD ve Sovyetler Birliği’nin öncülüğünü yaptığı ideolojilerin eskiye oranla zayıfladığı ve bütün dünyada etnik ve dinsel kimliklerin ön plana çıkması söz konusu olmuştur. Bunun yanı sıra iç siyasi gelişmeler de Alevileri etkilemiştir. Bu süreç Kehl Bodrogi’nin de ifade ettiği üzere, Alevi toplumunun artık geleneksel dinî kimlik kalıplarına dönüş süreci başlamıştır (Kehl-Bodrogi, 1996: 52).

Dedeler değil de okumuş elitler tarafından yazılan Alevilikle ilgili yayınlarda görülmemiş artış yaşanmış, yazılı ve görsel medyada Alevilikle ilgili konular sıkça tartışılır olmuş, Aleviler, dernek, vakıf, cemevi gibi çeşitli isimler altında faaliyet gösteren kurumlar şeklinde hızla örgütlenmeye başlamışlar, Alevi inanç ve ritüellerine yönelik ilgi giderek artmaya başlamıştır. Bu gelişmeler dedelik kurumunu da çok yönlü olarak etkilemiştir. Dedelik kurumunun geleneksel işlevlerinin bir bölümü yeni koşullar ve toplumun yeni gereksinimleri doğrultusunda ya yok olmuş ya da dönüşerek yaşamayı sürdürme eğilimine girmiştir; ancak artık Alevilere önderlik yapma işlevi dedelerden yukarıda belirttiğimiz kurumlara ve yeni kuşak elitlere geçmiş bulunmaktadır. Dede-talip ilişkilerinde uzun zamandan beri var olan kopukluk ve bunun yarattığı hem bilgisizlik ve-veya talipler nezdindeki prestij kaybı artık kent koşullarında dedelerin önder konumlarını eskiden olduğu şekliyle olanaksız hâle getirmiştir.

Uzun süredir Alevilikle ilgili toplantılara genellikle dedelerin yerine artık yeni önder kuşak konuşmacı olarak çağırılmakta, dinlenmektedir. Alevilikle ilgili sözlü bilgilerin yazılı kültüre dönüştürülmesi konusunda da öncülük dedelerden çok yeni kuşak tarafından üstlenilmektedir (Aynı yönde bkz. Yavuz, 1999: 72). Artık açıkça görülmektedir ki yüzlerce yıl önce kırsal yapının gereksinimlerine göre şekillenmiş bulunan dedelik kurumunun kentlere göç öncesi durumdaki işlevlerine ve gücüne kavuşması olanaksızdır. Sadece bugünün gereksinimleri doğrultusunda dedelere eski rollerine oranla çok sınırlı kalan yeni bazı roller verilmesi söz konusudur. Bunu günümüzde faal olan cemevleri ve Alevi kültür merkezlerinde gönüllü veya maaşlı olarak görev yapan dedelerin üstlendikleri roller ve kurum içerisindeki otoritelerine bakarak anlamak olanaklıdır. Demek ki, kentleşme ile birlikte geleneksel otorite kalıplarında da çözülme olmaktadır. Dedenin dinsel ve diğer sosyal otoriteleri kentin başka kurumlarıyla da paylaşılabilir. Artık bir dernek veya vakıf bünyesinde bulunan cemevi ve dede bu dernek veya vakfın kontrolü ve idaresi altında bulunmakta, bu dernek veya vakıf ise devletin ilgili kurumlarının denetimi altında bulunmaktadır. Dedenin otoritesi kentlerde cemevinin girişinde başlamakta ve çıkışında sonlanmaktadır. Dedelerin otoriteleri büyük

ölçüde cemlerin içerisine sıkışmış durumdadır. Dernek veya vakıf yönetiminin oluruyla cemleri yöneten dede, âdeta maaşlı bir memur statüsüne indirgenmiş olup yönetimin istemediği veya yönetimle ters düşen bir dede'nin, zakirin veya diğer hizmet sahiplerinin orada cem'de görev almaları artık mümkün değildir.

Bugün kentlerde dedelik kurumunun zayıflayan gücü ve işlevlerini herkes gibi dedeler de açıkça kabul etmektedirler; çünkü bu zayıflamayı en çok hisseden onlar olmaktadır. Kentleşme sonrası kopan dede-talip ilişkileri ve bunun yarattığı boşluğun birçok yansımaları olmuştur. Daha önce köylerde sahip olunan işlevler ve etkinlik kaybol-

muş ve dedelik kurumu işlevsiz hâle gelmiştir; ancak son zamanlarda sadece inanç konularında ve dinsel hizmetlerdeki işlevleri bakımından dedelere yönelik bir talebin olduğu söylenebilir (A. Yaman, 2004: 296).

Ayrıca dedenin rolü, ya kendisine soy yoluyla intikal etmiş talip grubunun çok sınırlı düzeyde gerçekleştirdiği dinsel ritüellerinde veya Alevi kurumlarınca ona verilen sınırlar çerçevesinde kendini gösterebilmektedir. Dedelerin geçmişteki konumları düşünüldüğünde bu oldukça radikal bir işlevsel dönüşümü ortaya koymaktadır. Yeniden sınırlı işlevlerle de olsa dedelere duyulan gerek-

Günümüz koşullarında kentsel yaşama uyum sağlamaya çalışan Aleviliğin diğer geleneksel kurumları gibi, dedelik kurumu da kent toplumunun gereksinimleri doğrultusunda yeniden şekillenmektedir. Bu süreç henüz devam etmektedir.

sinime rağmen dedesoyluların pek dedeliğe hevesli olmadıkları da görülmektedir; ancak yine de Türkiye’de ve yurtdışında inşa edilen cemevleri ve kültür merkezlerinde dedelerin giderek daha fazla rol üstlenmeye başladıkları görülmektedir. Son yıllarda her ne kadar düzensiz de olsa çeşitli kurslar yoluyla da dedelik eğitiminin kurumsallaşmaya başladığı görülmektedir.

Günümüzde dedelik kurumunun bir diğer özelliği de “ocak dedeliği”nden, “kurum dedeliği”ne dönüşmesi olgusudur. Geleneksel ve sırra dayalı Aleviliğin temel otoritesi, odak noktası dede iken günümüzün kentleşmiş açık Aleviliğinin temel otoriteleri dernek vb. kurumlar olmuştur. Bu bağlamda artık dede, geleneksel olarak içinden geldiği ocağından çok cem yürüttüğü kurumun adıyla anılmaktadır. Mesela “Karaca Ahmet Cemevinin Dedesi” şeklinde. Ayrıca artık büyük ölçüde kentlerde yaşayan Alevi dedeleri ve talipleri arasında kente göç öncesi eskiden var olan sıkı bağlantı zayıflamıştır. Dede-talip ilişkileri eskiden olduğu gibi belli zamanlarda dedelerin gezici faaliyetleri ile değil, cemevleri bünyesinde oluşan karma talip topluluklar ve cemevlerinde görevli dedeler arasında süren daha farklı bir ilişki tarzına dönüşmüştür. Artık dede cemevine gelen taliplerin hangi ocaktan olduklarını bilmemekte, ayrıca varsa aralarındaki sorunları bilmemekte, bilse bile buna karşı eskiden olduğu gibi uygulayabileceği bir yaptırım gücü bulunmamakta hatta bu cemlere Alevi olmayanlar da katılabilmektedirler. Eskiden mutlaka her talibin, dede tarafından cem yapılarak görülmesi sorulması şeklindeki uygulama da değişmiş, bu ancak isteyen kişi, dedeye ileterek veya cemevine giderek cemlere katılmak suretiyle talep ederse gerçekleşebilmektedir. Eskiden topluluğun ve geleneklerin öngördüğü mekanizma ile işleyen bu yapı yani düşkünlik kurumu artık sadece o kişinin iradesi ile işleyen bir duruma gelmiştir.

Artık dedeler de inanç esaslarında ve uygulamalarında günümüz koşullarına uygun değişiklikler yapılması gerektiğini savunmaktadırlar (A. Yaman, 2004: 340–341). Aleviliğin yaşadığı dönüşüm çerçevesinde geleneksel Aleviliğe ilişkin kurum ve kurallarda kent koşullarında ne gibi değişiklikler yapılacağı konusu sürekli gündemdedir. Bu konuda gerek çeşitli gruplar kendi aralarında gerekse kurumlar bazında konular tartışılmaktadır. Bu tartışmalar özü itibarıyla Aleviliği farklı özellikleri ve gerekleri olan kentsel ortamlarda yaşatabilmeye yöneliktir. Yapılan yeni inanç ve kültür kurumlarıyla kimliğini yeni yeni ifade etmeye çalışan Aleviler “*Musahiplik, Dedelik, Düşkünlik*” gibi kurumların bugünkü konumu ve Cemevlerinin işlevleri konusunda bir geçiş aşamasında bulunmaktadır. Aleviliğin kendi inançsal ve kültürel sorunlarına ilişkin konular henüz tartışılmaya başlamıştır. Eskiden cemler de dahil inanç ve ibadet uygulamalarını sorgulamayan dedeler bugün pratikte yaşanan sorunlar doğrultusunda cemlerde ve inanç esaslarında değişiklikler yapılabilmesini isteyebilmektedirler. Bu eğilimin gün geçtikçe daha da güçleneceği söylenebilir.

Bugün gerek Alevi dedeleri, gerek talipler gerekse kurum yöneticileri arasında dedeliğin soy yoluyla devam edip etmemesi konusu tartışılmaktadır. Kimileri geleneksel yapının korunması gerekliliğini savunurken, kimileri de dedeliğin soy esasına dayalı bir kurum olmaktan çıkarılarak, eğitime dayalı bir nitelik kazanması gerektiğini savunmaktadırlar. Kentleşen dedelikle ilgili bugün tartışılan bir diğer konu kadınların da dedelik yapıp yapamayacağı konusudur. Geleneksel yaşamda hakim olan dedesoylu erkeklerin Cem yürütme vb. inanç uygulamalarında kendini gösteren ayrıcalığı da günümüzde erkek-kadın eşitliği ve-veya Alevilerde kadının göreceli ileri konumu gibi gerekçelerle tartışmaya açılmış bulunmaktadır. Özel-

likle yurtdışındaki Aleviler arasında kadınların da dede postuna oturması yönündeki taleplerin nispeten daha fazla olduğu görülmektedir.

Yaşanan pek çok değişikliğe karşın, geleneksel gezici dedelik işlevinin de özellikle son 20 yıldır giderek artan oranda canlanmaya başladığı da görülmektedir. Dedeler özellikle Avrupa'da yıl boyunca değişik bölgelere giderek cemleri yönetmektedirler.

Günümüzde ocak dedeliğinden, şehirlerde örgütlenmiş dernek, vakıf ve yurtdışında Alevi kültür merkezi gibi kurumlarda görev yapan bir dedelik organizasyonuna geçiş söz konusudur. Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu ve CEM Vakfı gibi pek çok derneğin, vakfın birleşiminden oluşan daha büyük çatı örgütlerinde ise inanç hizmetlerinin organizasyonunu sağlamak üzere bazı kurumların kurulduğu görülmektedir. Bu çerçevede CEM Vakfı, Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığı'nı kurmuş, Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu (AABF) ise Dedeler kurulu kurmuştur. Bu sivil toplum kuruluşları değişen koşullar karşısında ve toplumun ihtiyaçlarının bir sonucu olarak dedelik hizmetini yerine getirecek dede adaylarını çeşitli kurslar ve seminerler yoluyla eğitmek amacını gütmektedirler. Türkiye'de dernek ve vakıflara bağlı Cemevlerinde ve yurtdışında Alevi Kültür Merkezleri bünyesinde bulunan Cemevlerindeki dedelerin arasında giderek yeni kuşak dedelerin oranı artış göstermektedir.

Bugün artık, ocak sisteminin işlemediği, dedelerin uzun süren bir işlevsizleşme dönemi sonrasında yeniden toplumsal yaşama dahil edildiği bir süreçte ocaklardan değil de geniş örgütlenme ağına sahip Alevilerin kentlerde 20-30 yıldır yoğun olarak açmaya başladıkları Cemevlerinin içerisinde yer alan ve rol ve işlevleri eskiye nazaran daha kısıtlı dedelerden oluşan bir durumla karşı karşıya bulunmaktayız. Daha yeni yeni kurumsallaşmaya çalışan ve henüz inanç-ibadetleri devletin din hizmetleri kapsamında yer almayan Alevilerin bir geçiş aşamasında bulundukları ve çeşitli sıkıntıların olmasını da doğal karşılamak gerekir diye düşünüyoruz. Dedelik kurumu da bu gelişmelere paralel olarak yeniden tanımlanmakta ve bu yeni ortama uygun bir dedelik kurumu yapılanmaya devam etmektedir. Bu yeniden yapılanmada Cemevleri, dedelik kurumunun yeni konumunu belirlemede en önemli unsur olarak dikkat çekmektedir.

Geleneksel yaşamda cemlerin gerçekleşebilmesinde önemli roller üstlenen dede, zakir ve diğer hizmet sahipleri toplumun içerisinde bireylerin daha çok sözlü gelenek, aile içi ve görgüye dayalı bir eğitim sürecinden geçtikleri görülmektedir. Aleviliğin geleneksel yapılanmasında dede ve talip aileleri arasında belli bir rol farklılaşması olduğu gibi, talipler arasında da On İki hizmetlerin paylaşımında da belli bir devamlılık söz konusu-

dur. Belli aileler, belli hizmetleri (Örn. gözcülük hizmeti) aile boyu sürdürmektedirler. Günümüzde ise cemlerde bu yapılanmanın değiştiği ve bazı cemevlerinde hizmet sahiplerinin belli bir eğitimden sonra bu hizmetleri gördükleri görülmektedir. Bu eğitim faaliyetlerine örnek olarak Türkiye’de CEM Vakfı tarafından açılan dedelik kursları ve yurtdışında ise AABF tarafından açılan dede-ana Seminerleri verilebilir. Özellikle semah ve saz kurslarının yaygınlığı, semah ve zakir kadrolarına daha eğitilmiş kadrolar sağlamaktadır. Bunun yanı sıra hizmet sahibi gençlerin eskiden olduğu gibi köyün içindeki topluluktan değil, Cemevindeki gençlik kolları, saz-semah kurslarının öğrencileri veya mezunları arasından da sağlanabilmektedir. Genellemek gerekirse günümüzde dedelerin büyük bir bölümünün zorunlu kalmadıkça mutlaka zakir ile cem yürüttükleri görülmektedir.

Sonuç olarak günümüz koşullarında kentsel yaşama uyum sağlamaya çalışan Aleviliğin diğer geleneksel kurumları gibi dedelik kurumu da kent toplumunun gereksinimleri doğrultusunda yeniden şekillenmektedir. Bu süreç henüz devam etmektedir. Bu süreçte dedelik kurumu yeni misyonlar üstlenerek varlığını kent ortamında da sürdürmeye çalışmaktadır. ■

Kaynaklar

- Ali Kemali (1932): *Erzincan Tarihi, Coğrafi, İhtimai Etnografi, İdari, İhsai Tetkikat Tecrübesi*, İst. y.b..
- Atalay, Besim (1991): *Bektaşilik ve Edebiyatı*, Çev. Vedat Atilla, İst., Ant Yayınları.
- Ateş, Toktamış (1993): *Türk Devrim Tarihi*, İst., Der Yayınları.
- Avcıoğlu, Doğan (1984): *Türklerin Tarihi*, Beşinci kitap, İst., Tekin Yayınevi.
- Aydın, Ayhan (2005): *Ekin İdik Olduk Harman*, İst., Kahraman Ofset.
- Aytekin, Sefer (Der.)(1958): *Buyruk*, Ank., Emek Basım-Yayınevi.
- Barkan, Ömer Lütfi (1942): *“İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeleri”*, Vakıflar Dergisi, sayı: II, s. 279-365.
- Çıblak, Nilgün (2000): *“Şükür Abdal Evlâdına Bektaşî Tarihinden Verilen İcâzetnâme ve Ziyâretnâme Örnekleri”*, I. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri (27-28-29 Nisan 2000 Ankara), Ank., Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Yayınları, s. 286-300.
- Dersimi, Nuri (1997): *Hatıratım*, İstanbul, Doz Yayınları.
- Doğan, İsa (1990): *Anadolu’da Aleviliğin Doğuşu ve Samsun Alevileri*, Samsun, y.b..
- Dressler, Markus (2006): *“The Modern Dede Changing Parameters For Religious Authority in Contemporary Turkish Alevism”*, In *Speaking For Islam Religious Authorities in Muslim Societies*, Edited By: G. Kramer, S. Schmidtke, Leiden – Boston, Brill, p. 269-294.
- Evliya Çelebi (1945): *Seyahatname*, Onyedinci Asır Hayatın-

- dan Lavhalar, Sansürce Çıkarılmış Parçalar, Haz. M.N. Özön, c. 3, AK-BA Kitabevi.
- Gürses, Remzi (1964): *Hacıbektaş Rehberi*, Ank., Sanat Matbaası.
- Huart, Cl. (1993): *“Ali Evladı”* md., *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, C. 1, s. 320.
- Kehl-Bodrogi, Krisztina (1996): *“Tarih Mitosu ve Kolektif Kimlik”*, *Birikim*, sayı: 88, (Ağustos 1996), s. 52-63.
- Kılıç, Rüya (1994): *Hilafet Mücadelelerinin İslam Tarihinde Ve Osmanlı İmparatorluğu’nda Toplumsal Yapıdaki İz-düşümü: Seyyid ve Şerifler*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Koca, Şevki (2005): *Bektaşilik ve Bektaşî Dergahları*, İst., CEM Vakfı Yayınları.
- Ocak, A.Yaşar (1996): *Babailer İsyanı Aleviliğin Tarihsel Alt-yapısı Yahut Anadolu’da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, Gen. 2. b., İst., Dergâh Yayınları.
- Pakalın, M. Zeki (1993): *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3 cilt, İst., Milli Eğitim Basımevi.
- Sakaoglu, Necdet (1989): *“Seyyid Garip Musa Ocağı”*, *Tarih ve Toplum*, sayı: 61, (Ocak 1989), s. 22-29.
- Shankland, David (1999): *“Günümüz Türkiye’si Alevilerinde “Dede” ve “Talip” Arasındaki Değişen Bağ”*, *Tarihî ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Aleviler Bektaşîler ve Nusayrîler*, İst., Ensar Neşriyat, s. 319-327.
- Ulusoy, A. Celalettin (1980): *Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevi-Bektaşî Yolu*, Hacıbektaş, y.b..
- Yaman, Ali (1996): *Alevilikte Dedelik Kurumu ve İşlevleri*, İst., İ.Ü. SBE., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yaman, Ali (1998): *Alevilik-Bektaşîlik Bibliyografyası*, Mannheim, Alevi Bektaşî Kültür Enstitüsü Yayınları.
- Yaman, Ali (1999): *“Geçmişten Günümüze Kızılbaş Alevi Dedeleri”*, I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri (22-24 Ekim 1998), Ank., G.Ü. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Merkezi, s. 405-423.
- Yaman, Ali (2001a): *“Anadolu Aleviliğinde Ocak Sistemi ve Dedelik Kurumu”*, *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri*, (23-28 Ekim 2000, Ürgüp / Nevşehir), Ank., Ervak Yayınları, s. 849-887.
- Yaman, Ali (2001b): *“Kızılbaş Alevi Dedeler’de Dedelik Kurumu’nun İşleyişine Dair Bazı Belgeler”*, *Gönüllerin Sesi*, Karaca Ahmet Sultan, sayı: 62, (Nisan 2001), s. 41-45.
- Yaman, Ali (2001c): *Dedelik Kurumu Ekseninde Değişim Sürecinde Alevilik*, İst., İ.Ü. SBE., Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Yaman, Ali (2003): *“Anadolu Alevilerinde Otoritenin El Değiştirmesi: Dedelik Kurumu’ndan Kültürel Organizasyonlara”*, **Bilgi Toplumunda Alevilik**, Ed. İ. Bahadır, Bielefeld, Bielefeld AKM Yayınları, s. 329-353.
- Yaman, Ali (2004): *Alevilikte Dedelik ve Ocaklar*, İst., Karaca Ahmet Sultan Derneği Yayınları.
- Yaman, Ali (2006a): *Orta Asya’dan Anadolu’ya Yesevilik, Alevilik, Bektaşîlik*, Ank., Elips Yayınları.
- Yaman, Ali (2006b): *Kızılbaş Alevi Ocakları*, Ank., Elips Yayınları.
- Yaman, Mehmet (1995): *Alevilik İnanç Edeb Erkân*, 4.b., İst., y.b..
- Yavuz, M. Hakan (1999): *“Alevilerin Türkiye’deki Medya Kimlikleri: “Ortaya Çıkış”ın Serüveni”*, *Tarihî ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Aleviler Bektaşîler ve Nusayrîler*, İst., Ensar Neşriyat, s. 57-87.
- Yılmaz, A. (1948): *Tahtacılar Gelenekler*, Ank., CHP Halkevi Neşriyatı.

MİMARİ TASARIM
ENDÜSTRİYEL TASARIM

MODA TASARIMI
TAKI TASARIMI

GRAFİK TASARIM
PRODÜKSİYON TASARIMI

TASARIMDA ÖZEL VE FARKLI EĞİTİM ANLAYIŞI

İSTANBUL
TASARIM
MERKEZİ

İSTANBUL
DESIGN
CENTER

Binbirdirek Mah. Şehit Mehmet Paşa Yokuşu Sok. No:40
Eminönü - İstanbul Tel: 0212 458 78 31 0212 458 78 42
www.istanbultasarimmerkezi.com
www.istanbultasarimmerkezi.org

Reha Çamuroğlu: “İslam’ın Egemen Olmadığı Hiçbir Coğrafyada Alevilik Yoktur”

Röportaj: Ramazan AKKIR*

n için Reha Çamuroğlu ile röportaj yapma gereğini hissettik? Reha Çamuroğlu hem Alevi cemaatinden birisi hem de hükûmet partisinden milletvekilidir. Bunun yanında O aynı zamanda Ak Parti hükûmetinin gerçekleştirmiş olduğu Alevi açılımının mimarı ve Alevi cemaatinin sorunlarını derinlemesine bilen, ön yargıların farkında ve sorunların diyalog ile çözümlenebileceğine inanan akil adamlardan birsidir. Bilindiği üzere Alevilik sorunu Türkiye’nin önündeki en ciddi ve çözümlenmesi de bir o kadar zor sorunların başında gelmektedir. 1950’li yıllardan itibaren toplumsal hayatta görünür olmaya başlayan ve 2000’li yıllarda siyasi hayata müdahale eden bir cemaat olan Aleviler sorunlarını yüksek sesle dile getirmeye başladılar. Biz de bundan dolayı, dem dergi olarak Sayın Reha Çamuroğlu ile Alevilik sorununu konuştuk.

Aleviliği nasıl tanımlıyorsunuz? Sizin İslam tasavvurunuzda Alevilik nereye oturuyor? İslam ile Alevilik arasındaki bağı nasıl kuruyorsunuz?

Aleviliğin kendi terminolojisini kullanarak bu sorunuza şöyle cevap vermeye çalışayım. Bakınız, ilahiyatçılarımızın karmaşık bir terminolojisi vardır. Bu karmaşık terminoloji, Alevilerin kendilerini tanımladıkları terminolojiyle tam olarak örtüşmez. Aleviler kendilerini tanıtırken -biz, tarih boyunca da Alevi ozanlarda bunu görmüşüz- “yol” kelimesini kullanırlar. Ozanlarımız “Yolumuz var bizim.” derler. Aynı şekilde, “tarik” ya da “tarikat” kelimesini de kullanırlar. Bu kelimeler, deyişlerde, nefeslerde sık sık kullanılır. Alevilik ile ilgili olarak ortaya konması gereken bir husus da Bektaşiliktir. Bektaşilik, tam bir tarikattır. Aleviliğin, İslam ile bağı kurmak için özel bir çabaya gerek yoktur. Alevilik, İslam’dan ayrı düşünülemez. Aleviliğin tarihi şunu göstermiştir ki İslam’ın egemen olmadığı hiçbir coğrafyada Alevilik yoktur. Alevilik, İslam’ın tam içinden gelişmiş bir yoldur. Tabii ki kendine özgü, farklı kültürel ve itikadi yönleri vardır; ama Alevilik, İslam’ın bir “yolu”dur. Bektaşilik, İslam’ın bir yoludur ve bu yolları İslam’dan ayrı düşünmek mümkün değildir.

* Değerler Eğitimi Merkezi,
r_akkir@hotmail.com

Aleviliğin tarihi göstermiştir ki, İslam'ın egemen olmadığı hiçbir coğrafyada Alevilik yoktur. Alevilik, İslam'ın tam içinden gelişmiş bir yoldur. Tabii ki kendine özgü, farklı kültürel ve itikadi yönleri vardır; ama Alevilik, İslam'ın bir "yolu"dur.

Peki, sıklıkla şifahi ya da mistik kültüre atıf yapılan Aleviliğin belli bir teolojisi mevcut mudur?

Şunu rahatlıkla söyleyebilirim: Nasıl ki Mevleviliğin, Nakşibendiliğin, Bayramiliğin, Melamiliğin belli bir teolojisi yoksa Aleviliğinde teolojisi yoktur; çünkü teoloji, kapsamlı başlıklar ihtiva eder. Mesela, bir Alevi kelimadan söz etmek mümkün değildir. Aynı şekilde, Alevi fıkından da söz etmek mümkün değildir; ancak bir Caferi fıkından söz edebiliriz. Bir Eşari kelimadan söz edebiliriz; fakat Alevilik için, tüm bunlardan söz etmek mümkün değildir; çünkü Alevilik, tasavvufi bir yoldur ve tasavvufun fıkıyla herhangi bir işi yoktur. Tasavvuf ve fıkıh arasında daha sitemli bir ilişki vardır. Tasavvufun, kelimla da çok fazla bir ilişkisi olmaz. Molla Sadra gibi bazı büyük mutasavvıflar, tasavvuf ile fıkıh arasında yoğun, ahenkli ilişkiler kurmayı denemişlerdir. Çok da başarılı deneyler olmuştur; ancak tasavvuf ile kelamı iki ayrı bahis olarak görmek gerek. Dolayısıyla tasavvufun dünyasına ait olan şu dizeye katılmayacak bir mutasavvıf yoktur. Bu bir Alevi-Bektaşî dizesidir. Derler ki "Arifler ne bilir din-diyane". İlk olarak burada kastedileni, tasavvufun terminolojisini düşünerek doğru anlamalısınız. Bu dizeden -yanlış bir biçimde- ariflerin dinsiz olduğunu hükmedebilirsiniz; ancak buradaki dil, tasavvufun kullandığı bazı terimlerden oluşur. Peki, nedir bu terimler? Mesela tasavvufta şöyle bir terim vardır: "Din-i Mecazi" ve "Din-i Hakiki". Şimdi tüm bunları nereye koyacaksınız? Maalesef bugün, çok incelikli konular medyada, popüler düzeyde tartışılmaya çalışılıyor. Tasavvufu, televizyonda anlatabilirsiniz; ancak tasavvufu televizyonda tartışamazsınız; çünkü tartışılan ko-

nular, popüler düzeyde çok farklı şekilde algılanabilir ve çok vahim sonuçlar doğurabilir.

Efendim rivayettir: İsmail Hakkı Bursevi, Edirne’de üstadı Osman Fazlı ile birlikte Fususu’l Hikem okurlarmış; fakat bu esnada odanın kapısını kapatırlar ve içeriye yabancı kimsenin girmesine müsaade etmezlermiş; zira o kitap yabancılar için “öldürücü bir zehir” gibiymiş. İlahî marifetten nasibi olmayanlara o kitaptaki sırları söylemek caiz değilmiş.

Kesinlikle çok doğru. Yine bu bağlamda, tasavvufteki aşamaları ne yapacaksınız? Yani şeriat kapısı, tarikat kapısı, marifet kapısı, hakikat kapısı... Tüm bunlar ne olacak? Kesinlikle tasavvuf, popüler düzeyde kavranabilecek bir alan değildir. Hatırlayınız, deprem konusunu popüler düzeyde tartıştık ve maalesef, rezil edip bıraktık. Jeoloji profesörlerimiz, jeofizik profesörlerimiz, taraftarı olan takımlara dönüştüler. Tasavvuf da tıpkı böyledir. Tasavvufu her yerde, herkesle, ham-ervahla konuşamaz ve tartışamazsınız. Biz zannediyoruz ki her bilgi, her yerde, her şekilde konuşulabilir ve tartışılabilir. Bu çok yanlış bir algıdır.

daştırırlar ve birbirleriyle ilişkileri, irtibatları vardır. Bu coğrafyada, Hacı Bayram Veli’yi bilmezseniz tasavvuf bilginiz eksik demektir. Birçok yanlış anlayış, bu bilgisizlikten kaynaklanıyor.

Peki, Aleviliğin içindeki bu dinsel ayrışma nereden kaynaklanıyor.

İlk olarak, bu ayrışma çok yeni bir olaydır. Hatta Aleviler içindeki bu ayrışma, 1900’lü yılların ikinci yarısına doğrudur. Alevilerin, Türkiye’ye yerleşen veya yerleştirilen pozitivist düşüncenin çok büyük zararını gördükleri kanaatindeyim. Aleviler bu dönemlerde siyasi nedenlerden dolayı, pozitivist siyasi gruplarla işbirliğine, ittifaklara gittiler. Ve siyasi ittifak, sadece siyasi bir ittifakla kalmadı. Alevilerin inancına nüfuz etti.

Bu siyasi ittifak, dinsel inancı dönüştürmeye mi başladı?

Evet, ilk olarak, dinsel inanıştan uzaklaşma başladı. Mesela bugün, pek çok Alevi sivil toplum kuruluşunun internet sitesinde şöyle saçmalıklar görürsünüz: “Alevilik, insan hakları evrensel beyanamesidir.” Alevilik, maalesef, hümanizmle eşit

Hümanizm ve pozitivism, Alevilik üzerinde tahrip edici etkiler yaratmıştır. Pozitivist gelenek, Alevileri kendi geleneklerinden koparmıştır. Bugün Alevilik adına ortaya çıkan durumlar, Alevilerin geleneklerini sürdürmelerinden değil geleneklerinden kopmalarından kaynaklanmaktadır.

Sizin de daha önce katıldığınız birçok televizyon programda şunu fark ettim. Alevilerin bir kısmı Aleviliği; “kendine özgü bir yol” veya “İslam’ın dışında yeni bir inanış biçimi” olarak görüyor. Bu yanlış bilinç, nereden kaynaklanıyor?

Bugün pek çok Alevi vatandaşımız, maalesef, kendi inancına bağlı ödevlerinin ve inandığı ritüellerin başka yollarda olmadığını zannediyor. Mesela, Melamiliği tam olarak bilmediği için Melamiliğin, Alevilikle ilişkilerini ve ortak yönlerini de bilmiyor. Hacı Bektaşî Veli, Yunus Emre, Mevlana Celaleddin Rumi; hem Sünniler hem de Aleviler için önemli figürlerdir. Mevlana’yı hakkıyla bilmeyen birisinin, Hacı Bektaşî Veli’yi bildiğini düşünmesi büyük bir yanılgıdır; çünkü onlar, çağ-

hâle geldi. Hümanizm, merkeze insanı koyan bir algılayıştır ve Türkiye’de popüler düzeyde, insan sevgisi olarak algılanmaktadır ki bu oldukça yanlıştır. İlk olarak şunu açıklığa kavuşturmamız lazım: İnsanı merkeze koyan bu hümanist yaklaşım, zannedildiği gibi insan sevgisi doğurmaz. Mesela, Hitler nazizmi de bir hümanizmdir. Nazizm de, düşüncesinin merkezine “Alman insanı”nı koydu. Bu algılama oldukça yanlıştır; çünkü insanı, itikadınızın merkezine koyduğunuz zaman insanın şeytani özelliklerini de merkeze koymuş olursunuz. Diğer tarafta ise çağları ve coğrafyaları aşan dinî-ahlaki ilkeler vardır. İnsanı dinî-ahlaki ilkelere üzerine çıkardığınızda, hemen bazı problemler ortaya çıkar. Dolayısıyla hümanizm ve pozitivism,

Alevilik üzerinde, başka maskeler altında, tahrip edici etkiler yaratmıştır. Böylece, Alevilerin itikat tarzları üzerinde tahrip edici etkiler meydana gelmiştir. Pozitivist gelenek, Alevileri kendi geleneklerinden koparmıştır. Bugün Alevilik adına ortaya çıkan durumlar, Alevilerin geleneklerini sürdürmelerinden değil geleneklerinden kopmalarından kaynaklanmaktadır.

Tam burada şunu sormak istiyorum. Sizin tanımlamanızla bir “yol” “yöntem” veya “tarikat” olan ve aynı zamanda pozitivizmin etkilerine maruz kalan Alevilik, geleneksel Alevi inancını geleceğe aktarabilir mi? Mesela, içinde bulunduğumuz çağda Alevilik, bu geleneksel kodları taşıyabilecek mi?

Nakşibendilik, Mevlevilik, Melamilik ne kadar taşırırsa Alevilikte o kadar taşır, taşıyacaktır. Tasavvufta iki çok güzel kavram var: “İbnü’l Vakt” ve “Ebü’l Vakt.” “İbnü’l vakt”: zamanın oğlu, “Ebu’l vakt” ise zamanın babası demektir. Zamanın oğlu olmadan, zamanın babası olamazsınız. Zamana uymadan, zamanı kendinize uyduramazsınız. Bu, zor bir iştir. Yani hem zamana uyacaksınız, hem de zamanı kendinize uyduracaksınız. Zamana dizgin vuracaksınız, zamana hükmedeceksiniz; ancak zamana dizgin vurabilenler, ayakta kalabilirler. Bu durum, ejderhaya binmeye benzer. Bu durum, as-

lanı önünüzde diz çöktürmeye benzer. Eğer siz zamana uymasanız, ibnü’l vakt olamazsınız. Bu zorlu mücadele, her tasavvuf ehli için geçerli değildir. Ayrıca inançlar, zamana kayıtlı değildirler. Zamana kayıtlı olan bir inanç, inanç olma sıfatını hak etmez. Yani zaman ve mekâna kayıtlı inançlar yok olurlar, biterler. Dolayısıyla bizim zaman ve mekândan kayıtsız olan inançlarımız, zamana uyarak, zamana “baba” olabilirler. Zamana yön verebilirler, ebü’l vakt olabilirler. Bugünlerde Alevilik de bu çetin sınavdan geçmektedir ve Aleviliğin bu noktada önemli bir şansı vardır. Şöyle ki: Mevlevilik, Melamilik, Nakşibendilik esas olarak kentte doğmuş inançlardır. Kentlidirler. Kentler geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanın da bir arada yaşandığı bir mekânlardır. Arşiv ve kayıt, kentte doğmuştur; ancak yazı köyde, kırsal alanda doğmamıştır. Kayıt tutan, resim yapan, heykel diken hep şehirdir. Melamilik, Nakşibendilik ve Mevlevilik gibi yollar şehirli yollardır. Alevilik ise şehirli bir “yol” değildir ve şehirli bir kültüre sahip değildir; fakat Bektaşilik, Nakşibendilik veya Mevlevilik gibi şehirli özellikler taşır. Dolayısıyla Aleviliğin, Bektaşiliğe ve Bektaşî kardeşine dikkat etmesi gerekir. Bektaşî kardeşinden, Alevi kardeşinin öğreneceği çok şey vardır. Bir Bektaşî’nin de Alevi kardeşinden öğreneceği çok şey vardır. Şehir kültürüne uyumda Bektaşilik, neredeyse, 700 yıllık bir sınav

vermiş ve şehir kültürü içinde yaşayabileceğini, varolabileceğini ortaya koymuştur, ispatlamıştır. 2009 yılındayız ve Bektaşilik vardır ve hâlâ yaşamaktadır. Alevilerin ve Bektaşilerin ilişkilerini bu anlamda çok olumlu ve öğreticidir. Ben bu uyumu, sinerjik bu durum olarak görüyorum; fakat kamuoyunda yanlış bir biçimde, Alevi ile Bektaşî aynı kavramlarmış gibi kullanılıyor; ancak aralarında çok önemli tarihî farklar da mevcuttur.

Bu “birbirini bütünlemeyi” şans olarak görüyorum. Aslında Aleviliğin, şehir yaşamına ve çağa uyumunda Bektaşiliğin çok önemli yardımcı rolleri olacağını da düşünüyorum. Bektaşiliği ve Aleviliği yakından inceleyenler görürler ki dinî törenlerde dahi bu şehir ve köy farkı çok net olarak ortaya çıkar. Mesela, Bektaşilerde saz kullanılmaz ancak ud kullanılır, kanun kullanılır, tambur kullanılır. Yani klasik Türk musikisi enstrümanları kullanılır.

çok memnun olmaz. İçinde yaşadığımız medeniyet, kapitalist bir medeniyettir. Bu medeniyet, almak, satmak ve kar etmek fikri üzerine kuruludur. Oysa otantik Alevi, “Tartı şeytanın işidir.” diyerek terazi bile kullanmazdı. Hatırlayınız, İblis, Âdem’e niçin secde etmemiştir? Âdem’e secde etmemiştir; çünkü “Ben ateşten, Âdem topraktan yaratıldı.” demiş ve secde etmemiştir. Yani, bir üstünlük taslamıştı. Peki, sonra ne oldu? İblis, lanetlenenlerden oldu ve uzaklaştırıldı. Burada İblis, kendisi ile Âdem’i kıyasladı. Bundan dolayı Aleviler tarihlerinde, terazi bile kullanmamışlardır. Bu kadar otantik bir inancın, bugün, pozitivist düşüncenin deformasyonu ile aldığı şekil beni çok üzüyor. Son zamanlarda, Aleviler arasındaki tartışmalarda şunu görüyoruz: Sıklıkla, “Şehirde musahiplik olmaz.” deniyor. Musahiplik ise Aleviliğin en temel kurumlarından biridir. Yol kardeşiniz aç ise siz tok

İnançlar, zamana kayıtlı değildirler. Zamana kayıtlı olan bir inanç, inanç olma sıfatını hak etmez. Dolayısıyla bizim zaman ve mekândan kayıtsız olan inançlarımız, zamana uyarak, zamana “baba” olabilirler. Zamana yön verebilirler; ebû'l vakt olabilirler. Bugünlerde Alevilik de bu çetin sınavdan geçmektedir

Ayrıca Alevilere göre Bektaşiliğin cami ve dergâh ile ilişkisi daha da farklıdır; çünkü şehir hayatı, şehirde yaşayanlar arasında duvarları veya sınır kabul etmez.

Geleneksel Alevilik ile şehirleşen Alevilik arasındaki temel farklılıklar nelerdir?

İlk olarak bu değişim, sadece Aleviliği özgü değil, pek çok dinî yapıda bu değişim yaşandı, yaşanıyor. Mesela Mevlevî semainin başına da benzeri şeyler geldi. Popüler kültür pek çok şeyin otantikliğini bozuyor ve maalesef, değerini düşürüyor. Bir pop şarkıcısı önde şarkı söylerken arkada, sözüm ona, bir derviş sema dönüyor. Bir sanatçı türküsünü icra ederken arkada bir semah ekibi semah yapıyor. Bunlar hem Türkiye için ve hem bizim itikatlarımız için acıklı manzaralardır. Bugün otantik bir Alevi dedesini şehre getirseniz, şehirde yaşayan Alevilerin içinde bulundukları ahlaki durumdan

duramazsınız. Yol kardeşinizin bir ihtiyacı varsa o ihtiyaca kayıtsız kalamazsınız. Yol kardeşiniz bir günah işlerse siz o günaha kayıtsız kalamazsınız. Yol kardeşiniz bir ahlaksızlık yaparsa kayıtsız kalamazsınız; çünkü hepsine ortaksınızdır.

Musahiplik, hem “vahşi kapitalizme” hem de pozitivistlikte ciddi bir direniş imkânı sunuyor.

Kesinlikle. Şehir hayatında, musahiplik olmak zorunda; ancak bazı Alevi kardeşlerimiz şöyle düşünüyorlar: Şehir hayatında, musahiplik olmaz; çünkü herkes geçim derdine düştü diyorlar. Bakınız, geçim derdi, şehre özgü bir şey değil ki. Geçim derdi, köyde de vardı. “Herkes bencilleşti, herkes nefesine uydu.” demek daha doğrudur. Herkes kendi nefesine uydu. Musahiplik gibi Aleviliğin en temel ilkelerinden birisini uygulayamıyoruz diyorsa bir kişi, Aleviliği yaşamıyoruz demektir bu; çünkü Alevilikte musahiplik, oldukça kritik bir konudur.

İşte “ibnü’l vakt” ve “ebü’l vakt” meselesi burada gelir. Zamana uymakla, zamana esir olmak aynı şey değildir. Yani “ibnü’l vakt” olmak, zamana esir olmak demek değil zamana uymak demektir. Zamana uyacaksınız ki, zamana hükmedebilirsiniz.

Zaman hükmetmekten bahsediyoruz; ancak Aleviliğin tarihinde önemli yer tutan siyasi ittifaklar var. Kemalizm ve Sosyalizm ile yapılan ittifaklar... Zaman hükmetmek birazda geçmiş ile hesaplaşmaktan geçmiyor mu? Bu bağlamda Alevilik, Kemalizm ve Sosyalizm ile hesaplaştı mı?

Bizler, sancılı bir süreci yaşıyoruz. Alevilik, bir ideoloji değildir Alevilik, bir inanç yolunun adıdır. Bir inanç yoludur. Dolayısıyla Aleviliği, sol veya daha başka ideolojilerle özdeşleştirmek hatadır. Örneğin, sol modern çağların bir ürünüdür. Fransız Devrimi’nin meclisinde bir grup solcu, bir grup sağcı olarak adlandırılmasaydı bugün böyle kavramlara da sahip olmayacaktık; ancak Alevilik, bundan çok önce vardı. Hacı Bektaş Veli bundan çok önceden vardı aralarında asırlar vardır. Bu tür siyasi kavramlarla Aleviliği bir arada düşünmek mümkün değildir; ama fazla siyasallaşma gerçeğini de görmemiz gerekiyor.

Siyasallaşma ile Aleviliğin içini boşaltıyor mu?

Her aşırı siyasallaşma, her inancın içini boşaltır. Bakınız, Bektaşî cemaatini çok iyi tanıdığım için şunu rahatlıkla söyleyebilirim: Bir Bektaşî babası

müritlerine -ki mürit denmez onlara- muhiplerine dervişlerine dönüp bu seçimlerde şu partiye oy vereceksiniz demez. Eğer böyle der ise o müritler ya da dervişler o babaya aynen şöyle bakarlar: “Bizim baba biraz yaşlandı.”, “Bizim baba, biraz çaptan düştü.”; çünkü yaptığı şey, söylediği söz onun değerini, mertebesini düşürmektir. Siyasete fazla an-gaje olan bir mürşit, postunun değerini düşürür.

Alevilik, 1950’li yıllarda kırsal kesimde yaşayan ve siyasi hayata müdahalede bulunmayan bir cemaatin inancıydı. 1970 ve 1980’lerde farklılaşarak sola ve sosyalizme yaklaştı. 1979 yılında gerçekleşen İran İslam Devrimi’nden sonra Alevilik, Türkiye’de yükselen İslamcılığa karşı panzehir işlevi gördü. 1990’lı yıllarda ise kendi adına, kendini keşfetmeye başladı. 2000’li yıllarda ise Alevilik demokrat ve hümanist bir çizgide... Bu hızlı dönüşümü neye bağlıyorsunuz?

Aslında yaşanan tüm bu sancılar normaldir. Bakınız, yüzlerce sene ıssız dağlarda yaşamış bir topluluk ellili yıllarda şehre gelmeye başladı. Bu geliş, yetmişli yıllarda oldukça hızlanıyor. Seksenli yıllarda da durum devam etti ve bugün hâlâ devam ediyor. Dolayısıyla bu durum için “sancısız bir sosyoloji” umut etmek mümkün değil. Bizler, bu sancıları yaşıyoruz; ancak bu sancıları olgunlukla atlatabilecek tarihî tecrübeye de sahibiz. Türkiye de Aleviler de devletimiz de bu tecrübeye sahiptir. Evet, bu tecrübelerin bir kısmı çok acı tecrübelerdir. Dolayısıyla bugün geldiğimiz noktada, ben, bu sancıların

doğal kabul edilmesi, bir kısmının çözümünün de zamana ve zaman içinde gerçekleşecek diyaloglara bırakılması gerektiğini düşünüyorum. Tüm bu sorunlara bir anda siyasi çözüm getiremezsiniz.

Toplumun hem Alevi hem de Sünni kesiminde ciddi kaygılar var. Sünniler, milliyetçilik bağlamında Osmanlı'nın kaderine bakarak Aleviliğin ve Alevilik tartışmalarının bu eksene doğru kayabileceği endişesini taşıyorlar. Aynı şekilde Aleviler de - Alevi açılımını Ak Parti'nin yapmış olmasından dolayı- Alevi açılımına şüphe ile yaklaşıyorlar. Kısacası, her iki tarafta da derin kaygılar var. Bu kaygılar nasıl aşılacak?

Ben, her şeyden önce bir milletvekili olarak televizyona çıktığımda şöyle söylüyorum: Bin yıldır Aleviler ve Sünniler bu coğrafyada barış içinde yaşamışlardır, yaşıyorlar. Birbirleriyle problemleri yoktur. Aleviler, haklarını devletten istiyorlar. Sünniler de haklarını devletten istiyorlar. Televiz-

Bu meseleyi bir de Alevi açısından düşünün. Karşınızdakinin silah çekmesini bekliyorsanız, ondan başka bir şey ümit etmiyorsanız, yılanı da sarılırsınız ağaca da. Bu bölünmüşlüğü ortadan kaldırmamız lazım. Sorun da zaten buradan kaynaklanıyor. Yani iki taraf birbirini öyle bir biçimde görüyor ki, ona karşı herkesle ittifak yapabilir. Bizim zayıf noktamız burasıdır. Şunu anlatabilmemiz lazım: Sünni, Alevi'nin canına kastetmiyor. Alevi, Sünni'nin canına kastetmiyor. Bizim ya da sizin haklarınız, birbirimize karşı değil. Ama biraz önce söylediğim gibi, "Sünnilerde bu var, biz Alevilerde bu yok" tavrı oldukça sakat bir tavidir. Aleviler, Sünnilere bakıp karar vermemeli. İlk olarak, kendi tarihine bakarak karar vermeli. Sünnilerde olan pek çok şey, senin geleneğinde, tarihinde var. Mevleviliği, Melamiliği bundan dolayı örnek verdim. Dört kapı dersin, kırk makam dersin. Az çok bütün tarikatlarda bunları bulabilirsin. Herkes önce kendi tarihine bakmalı. Neyin ne olduğuna tarihine

Bizler, sancılı bir süreci yaşıyoruz. Alevilik, bir ideoloji değildir Alevilik, bir inanç yolunun adıdır. Bir inanç yoludur. Aleviliği, sol veya daha başka ideolojilerle özdeşleştirmek hatadır.

yonlarda bunu söylüyorum; ancak bu bir temennidir; çünkü siyasetçinin görevi, toplumun iki farklı kesimi arasına uzaklık veya soğukluk sokmak değildir; ama Sünni vatandaşlarımızın da Alevi vatandaşlarımızın da birbirlerine karşı muazzam ön yargıları var. Tüm bu ön yargıları, nifak tohumlarını yok etmemiz gerekmektedir; ancak bunu siyasi kararlarla, yasalarla yapamazsınız. Eğer Alevi dinî ya da kültür hizmetine verilmiş veya verilebilecek bir bütçe payı Sünni vatandaşlarımız için dert olmamalı. Devletin parası vatandaşlar içindir; çünkü bu paralar, vergi olarak vatandaşlardan alındı. Aynı şekilde Aleviler, Sünnilere verilen hizmetleri aynı şekilde değerlendirirse bir adım yol ilerleyemeyiz.

Alevilik, niçin kendini Sünnilik üzerinden meşrulaştırıyor?

bakarak karar vermeli. Yani Sünniliğe bakıp Aleviliğin sınırlarını çizmemeli. Sünniliğe bakıp Aleviliği tanımlamaya kalkmamalı. Sünnilikte olan bir şeyin sende de olduğunu gördüğün zaman, bu ortak noktamız demelisin. Bugün maalesef, bu yapılmıyor. Hatta bugün şöyle yapılıyor: Bu uygulama Sünnilikte de var, öyleyse biz ortadan kaldıralım. Yani iyice bir kutuplaşma yaratalım.

Ortak noktaları yok eden siyasi bir süreç işliyor.

Evet, bugüne kadar Alevilerin aklına bile gelmeyen bir düşünce, birtakım dernekler tarafından ortaya atılıyor. Şöyle deniyor: "Alevi köylerindeki camiler cemevine dönüştürülsün." İlk olarak, böyle bir uygulama veya talep, Aleviliğin tarihi boyunca olmamış. Pek çok köyde, Aleviler kendileri camiler yapmışlardır. O camilerde de kendileri ibadet etmişlerdir. Şimdi siz kalkıyor ve diyorsunuz

nuz ki Alevi köylerindeki camiler cemevlerine dönüşsünler. Mimari olarak, cami ile cemevi arasında tek fark, minarelerdir. Minareler yıkılsın mı demek istiyorsunuz? Sürecin tehlikesine bakınız; çünkü onlar, farklılıktan ve rekabetten besleniyorlar. Rekabet ortamından beslenen ve böyle bir ortam yaratmaya çalışan gruplar var. Bunu görebilmeliyiz. Mescit ile cemevi arasında hiçbir fark yoktur.

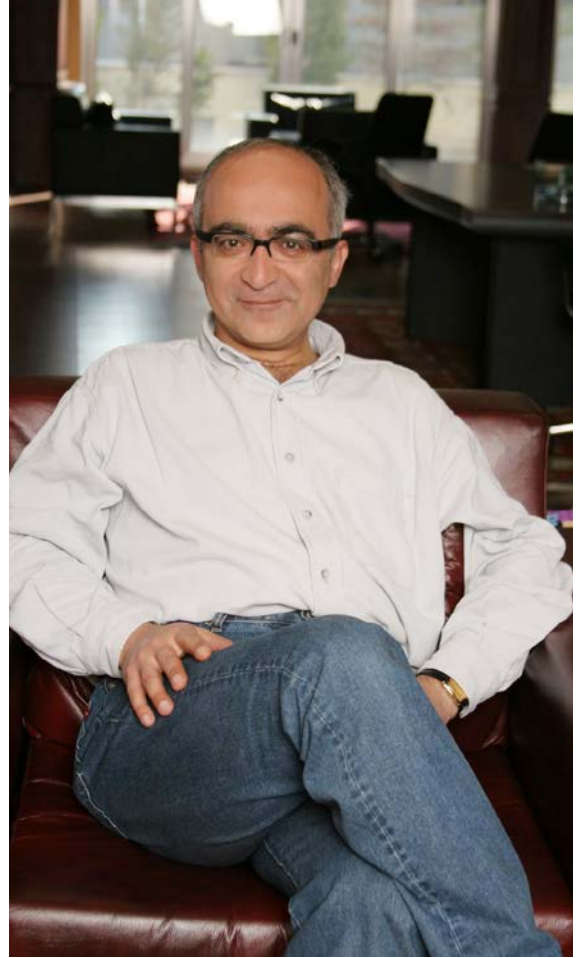
İsterseniz biraz da cemevi meselesini konuşalım. Cemevleri, ibadethane midir? Muhakkak, cemevlerinin ibadethane olarak kabulü beraberinde yeni sorunları ortaya çıkaracaktır. Cemevlerinin kabulü, Türkiye'nin siyasal kültürünü veya din-devlet ilişkilerini nasıl etkileyecek?

Zorluklarımız zaten buradadır. Cemevleri, tekke ve zaviye değildir; çünkü onlar, modern kuruluşlardır. Tarihimizde cemevi diye bir mekân yoktur. Tarihimizde tekke, dergâh ve zaviye vardır. Maalesef, bugün yasalarımızda bir tuhaflık var. Mesela cumhurbaşkanlarımızın, başkanlarımızın her sene katıldığı şeb-i arus törenleri yasadıdır. El insaf. Burada bazı problemlerimiz var ve ben, bunu anlatmaya çalışıyorum; ama bu kadar kampaşmış bir toplumda bunları bir anda çözmek mümkün değildir. Ayrıca, cemevini, tekke-dergâh veya zaviye ile aynı kapsamda düşünmek doğru olmaz; çünkü cemevi, otoparklar gibi modern bir oluşumdur. Buna ilişkin bazı regülasyonlardan söz ediyoruz. Bazı hukuki düzenlemelerden söz ediyoruz. Her şeyden önce şunu ortaya koymak lazım: Cami, bütün Müslümanların ibadethanesidir. Cemevi ise özel bir ibadet türünün yapıldığı bir mekândır. Alevi Müslümanlar, bazı özel ibadetlerini de cemevinde yaparlar. Caminin karşısına cemevi koyulmamalıdır. Maalesef, cami ile cemevi arasında bir rekabet varmış havası yaratılıyor. Cami cemaati ile cemevi cemaati arasında barikat kuran anlayışları şiddetle reddetmek lazım. Bugün bazı kuruluşlar ve gruplar, Aleviler ile cami cemaati arasına uçurumlar sokmaya çalışıyor.

Cami ile cemevi karşı karşıya getirilmeye çalışıyor.

Bunu çok tehlikeli buluyorum. Nakşibendi kardeşlerimiz, Melami, Mevlevi, ya da Kadiri kardeşlerimiz devletten hak isteyebilirler. İstenen haklar, demokratik olduğu sürece biz desteklemek zorundayız; ama şu tehlikeye dikkat etmek zorundayız: Camiyi veya ezanı Alevi'ye yabancıymış gibi takdim etmek, Alevilere yapılabilecek en büyük kötülüktür. Bu tavır, ancak yeni bir din ihdas etmeye

çalışan insanların yapmaya çalıştıkları bir kötülüktür. Maalesef, ben siyasi çalışmalarım içerisinde gördüm ki bu mesele ulusal bir mesele olmaktan çoktan çıkmış, uluslararası bir mesele hâline gelmiştir. Maalesef, bu süreçte gördüm ki Türkiye dışındaki pek çok güç bu sürece dahil olmuştur. Bu uluslararası güçler, sürece olumsuz etkilerde bulunmaktadır ve bizler, buna karşı mücadele etmek zorundayız.

Özellikle uluslararası güçler, Aleviliği kendine özgü yeni bir din olarak sunuyorlar. Bu meseleyi açabilir misiniz?

Önceki hafta Avusturya Büyükelçiliğinde, birçok Avrupa Birliği ülkesinin büyükelçilerinin de katıldığı bir sunum yaptım. Büyükelçilere, Aleviliği anlattım. Danimarka, Aleviliği resmen ayrı bir din olarak kabul etmiş, tanımıştır. Bu kabulü, 14-15 kişinin başvurusuyla yapmıştır. Onlara, bu tavrın, ne büyük bir sorumsuzluk olduğunu ve yapılmaması gerektiğini söyledim. Bizim üstünde durduğumuz zemin, çok kaygan, çok oynak bir

zemindir. Bu zemin, yüzlerce yılın acısını taşımaktadır. Alevilik sorununu, siyasetin veya herhangi bir partinin aleti olmasına izin vermemek gerekmektedir. Bu sorunu, bir ülke meselesi olarak görüp çözmeye çalışmak gerekmektedir.

Peki, Türkiye’de Aleviler arasında Aleviliğin ayrı, müstakil bir din olduğu görüşü kabul görmüş müdür?

Hayır. Bu görüş, aleviler arasında destek bulmamaktadır; ancak, biz gözlerimizi Alevi vatandaşlarımızın meselelerine kapatmaya devam edersek, maalesef, bu görüş kabul görmeye başlayacaktır. Bakınız, geçtiğimiz Muharrem ayında Türkiye’de çok hayırlı işler oldu. Bunlardan bir tanesi, Türkiye Radyo Televizyon Üst Kurumunun Muharrem ile ilgili yayınlarıdır. Bu yayınların, muazzam büyük, olumlu getirisi olmuştur. Bundan dolayı, TRT Ge-

net İşleri Başkanlığı teşkilatımızın problemleri vardır. Bu problemlerden bir tanesi de teşkilat yasası yokluğudur. Diyanet İşleri Başkanlığının, bir teşkilat yasası yoktur. Diyanet, anayasal bir kurumdur ancak bir yasası yoktur. Yani Diyanet İşleri Başkanlığının yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığımızı da, mümkünse, bütün mezhep ve yolların üzerinde bir üst kuruluş veya bir yüksek danışmanlar kurulu gibi bir noktaya taşıyabilirsek Türkiye için çok hayırlı olur, diye düşünürüm; ancak bu tarihe kadar, Alevi vatandaşlarımızın sorunu ertelenemez. Bugünkü Diyanet ile Alevi vatandaşlarımız arasında bir uzaklık vardır. Bu uzaklığı, bugün, hemen kapatmaya çalışmak pek gerçekçi değildir. Diyanet İşleri Başkanlığı içerisinde çözüm aramak ise bence, bizim gidermeye çalıştığımız olumsuzlukları arttırabilecek yeni sorunlar ekleyebilir. Biz barışalım derken Diyanetin

Sünni vatandaşlarımızın da, Alevi vatandaşlarımızın da birbirlerine karşı muazzam ön yargıları var. Bu ön yargıları, nifak tohumlarını yok etmemiz gerekmektedir; ancak bunu siyasi kararlarla, yasalarla yapamazsınız.

nel Müdürü’nü özellikle tebrik ederim. İkinci bir olay da, Muharrem nedeniyle, bazı cemevlerinde mevlit okutulmuştur. Gidin ve cemevlerinde çekilmiş bantları bir izleyin. Bu cemevlerinde toplanan cemaatin, üçte ikisi Alevi ise üçte biri de Sünni’dir. Yan yana oturmuşlar ve omuzları omuzlarına değerek Kerbela şehitlerine birlikte ağlamışlardır. Bu çok önemli bir olaydır. Bu olay, kaynağa veya öze dönüş hareketidir. Kısacası, Türkiye’de çok önemli ve olumlu gelişmeler de olmaktadır ve bunlara destek vermek gerekmektedir.

Peki, Aleviler mevcut hâliyle Diyanet’i nasıl görüyorlar? Ya da Diyanet içerisinde Alevilere bir bölüm tahsis edilmesi, Alevilerin sorununu çözer mi?

Aleviler, Diyanet’i yabancı bir kurum olarak görüyorlar. Diyanet içerisinde Alevilere bir bölüm tahsisi edilmesini, çok doğru bulmuyorum. Diya-

net içerisinde Alevileri taşırsak, barışı zorlaştırabiliriz. Alevi vatandaşlarımızın meselelerine; hassasiyet ve şefkatle, özel olarak onların üzerine eğilerek çözümler bulmak, bana, daha mantıklı gelmektedir.

Türkiye’de Alevilerin problemleri nelerdir?

Her şeyden önce, en temel problem, ayrımcılıktır. Sorunlar sıralamasında, cemevi çok sonra gelir. “Ben Müslümanım.” diyen Alevi’ye: “Peki, Müslüman isen neden oruç tutmuyorsun, neden namaz kılmıyorsun.” diye soran bir Sünni, İslam’a iyilik etmemektedir. Namaz kılmadığı, oruç tutmadığı için işe alınmayan bir Alevi, bu toplumun yarasıdır. Tefsiri engellenen bir Alevi, bu toplumun yarasıdır. Siyasi kararlarla düzeltmeyeceğimiz boyutta ayrımcılık var. Ramazanda oruç tutmadığı için problem doğuyorsa sorun var demektir. Aleviler içerisinde, yüzde birlik bir grup diyor ki “Ben Müslüman değilim, Aleviyim. Onlara hiç kimse, namaz-niyaz sor-

muyor. Ancak, "ben elhamdülillah Müslüman'ım." diyen Alevi'ye her şey soruluyor. Kötü hoca, adamı dinden edermiş. Türkiye'de maalesef, bu tavır hâkimdir ve bu tavır, bizim kardeşlik zeminimizi yaralıyor. İlk olarak, kimsede böyle bir hak olmamalı. Mademki en doğrusunu Allah bilir, o durumun cezasını da ödülünü de Allah verecektir. Esas sorun budur. Bu ayrımcılığı ortadan kaldırabilirsek, sorun büyük oranda çözülür; ancak bu ayrımcılık, siyaseten, Başbakanımızın değiştireceği bir durum da değildir. Her gün, her yerde olan bir durumdur. Bakanlarımızın, hükümetimizin veya milletvekillerimizin buna yetişmesi mümkün değildir. Bu ayrımcılığın sonucu olarak, tencerenin içinde büyük bir basınç birikmektedir. Patlarsa patlasın demek, hayırlı değildir.

Bu problemler arasında cemevi nereye düşüyor?

Bakınız, zaten bu problemler olmasa belki de cemevi diye bir kurum ortaya çıkmazdı. Aleviler cemlerini, evlerinin büyük salonlarında yapmaya devam ederlerdi. Camiye giden giderdi, gitmeyen de gitmezdi. Sünniler için de bu böyledir. Her Sünni camiye gider diye bir kural yoktur. Sonuçta herkes kendi hesabını Allah'a kendisi verecektir. Aleviler için de durum böyledir; ama bugün artık bu nokta geçilmiştir. Biz bugün geldiğimiz noktadan meseleyi toparlamaya çalışıyoruz. 1960'lı-1970'li yıllarda şehirde yaşayan Aleviler cemlerini, evlerinin büyük salonlarında yaparlardı. Bu sözleri söyleyen, gözleriyle şahit olan biridir. Camiye giden gider, gitmeyen de gitmezdi.

Ama şimdi başka bir şey söyleyeyim. 4 yaşındaki bir çocuk trafik kazasından ölmüş. Yer, İstanbul Sarıyer ve Sarıyer Camii. Bir araba çarpmış ve Alevi çocuğu öldürmüştü. Bir hoca çıkıyor ve "Buraya, cenazeden cenazeye mi geliyorsunuz?" diye soruyor. Bunu söyleyenin kendisi bizzat şahittir bu konuşmaya. Bu günlere bir anda gelmedik. Şimdi bizler, geldiğimiz kötü durumu toparlamaya çalışıyoruz. Ayrıca her şey otantikliğiyle geldi de bu otantik inançlar kavga ediyor, diye bir durum da yoktur ortada. Biz bu noktaya, birbirimize kötülük yaparak geldik; ancak şimdi, bu noktada, birbirimize nasıl iyilik yapabiliriz diye düşünmeye başlamak zorundayız.

Şehre taşınan Alevilik kendini yenilemeli mi? Peki, Alevilik kendisini yeniden nasıl inşa edecek?

Evet, tabi ki Alevilik yeni şartlara kendini uyarlamalı. Aleviliğin kendini yenileyebilmesi için,

ilk olarak bu sürecin doğal mecrasında akması lazım. Normal bütün vatandaşlara verilen haklardan Alevilerin de aynı şekilde yararlanabilmeleri gerekiyor. Her şeyden önce Alevilikle ilgili dinî ve kültürel hizmetlere ulusal bütçeden hak ettiği payın ayrılması gerekli. Biz bunu söylediğimizde, ayrımcılık, ayrıcalık gibi yorumlanıyor. Hayır, hiç de öyle değil, çünkü ulusal bütçeden bu katkıyı yapmazsanız başkaları zaten yapıyorlar.

TBMM'de, hem bir Alevisiniz hem de iktidar partisinden bir milletvekilisiniz. Size göre Alevilerin sorunlarının çözüm yolları nelerdir? Aleviler, sizden ne bekliyorlar?

Bana ulaşan temel sorun, biraz önce söylediğim gibi, ayrımcılıktır; ancak, ayrımcılık Ak Parti ile başlamamıştır. Maalesef, ayrımcılık yüzlerce yıllık bir olaydır ve şimdi bizler çözüm bulmaya çalışıyoruz. Ak Parti'yi ayrımcılıkla itham edenler, dönüp tarihimize baksınlar. Böyle haksız bir itham olamaz. Biz burada bu ayrımcılığın üstüne gitmeye ve bu ayrımcılığı çözmeye çalışıyoruz. Evet, biz bu ayrımcılığı kucağımızda bulduk. Sayın Başbakanımız, bu konuda çok kararlıdır. Bu konunun üzerine gideceğiz. Bu konu, TRT Şeş meselesi gibidir. Başbakanımız en son Nevşehir'de yapmış olduğu konuşmasında da özellikle bu konuyu gündeme getirdi. Alevilikle ilgili meselelerin çözümünde

kararlı olduğumuzu bir kez daha vurguladı. Ayrımcılık duygusu, mücadele edilmesi gereken bir duygudur. Aleviler bu ayrımcılığın giderilmesini bekliyorlar.

Peki, bu ayrımcılık gibi ciddi sorunu nasıl çözümleneceğiz?

Sokakta, mahallede, camide, cemevinde ayrımcılığa karşı mücadele etmeliyiz. Yoksa bu bizi kalbimizden vurur, bunu görmeli ve anlamalıyız; çünkü bizim dinimiz, dilimiz ve tarihimiz aynı. Biz bu meseleyi çok iyi okumalı ve çok iyi tahlil etmeliyiz.

Siz Ak Parti'nin gerçekleştirmiş olduğu Alevi açılımının mimarisiniz. Bin adımlık uzun bir yürüyüşte ilk ve en önemli adımı siz attınız. Buna rağmen Aleviler, neden size bu kadar kızıyorlar?

Bir kısmı diyelim; çünkü tüm Aleviler dediğiniz zaman bana gelen yüzlerce vatandaşımı Alevi saymamış oluyoruz.

Peki, bir kısım Alevi, neden size karşı öfkeli? Mesela Pir Sultan Abdal Derneğine bağlı bir kısım Alevi açılımlarınızdan oldukça rahatsız.

Birincisi her tartışma ve her sorunda, o sorundan beslenen kesimler ortaya çıkar. Sorunu ortadan kaldırdığınız zaman o kesimler, sektörler ortadan kalkar. Mesela, Türkiye'de Kürt sorunu çözülürse, Kürt sorunun arkasına saklanıp uyuşturucu ticareti yapanlar aynı zemini bulamayacaklardır. Alevilerin sorunu da çözülürse Alevi sorunlarının arkasına saklanıp da o çözümsüzlükten nemalananlar, aynı mümbit ortamı bulamayacaklardır. Dolayısıyla bir sorunun çözülmesi gündeme geldiğinde, sorunu gündeme getiren başına büyük bir bela almış demektir. Bizde bir bela aldık başımıza ancak inançla yürütüyoruz. Bu sorunu çözmek için, hep birlikte elimizden gelen ne varsa yapacağız. Dolayısıyla, bizi hedef almalarının nedeni, sorunu çözme iradesini ortaya koymuş olmamızdır. Ayrıca, bu cemaatin çok içinde olduğumuz, içinden geldiğimiz için bu sorunu çok iyi biliyoruz. Öfkelenmelerinin nedeni, sorunu çok iyi tanıyor olmamızdan kaynaklanıyor. Yaptığımız bir şeyi, çok iyi düşünüp yaptığımızdandır. Bu işe benim yerime Aleviliği pek bilmeyen, Alevi olmayan biri memur edilseydi, eminim, bu kadar rahatsız olmazlardı; çünkü o zaman, hafifseyebilirler, küçümseyebilirlerdi. İstedikleri şekilde süreci yönlendirme şansları daha fazla olurdu; ama benim gibi cemaatin

tam içinden gelen ve hayatının önemli bir kısmını bu kesimin haklarını aramak mücadelesinde vermiş biri, bu işi AK Parti'den ortaya koyunca, tabii dengeler bozulmuştur. Gidin ve bakın. Bu seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi'nin listelerinde hiç olmadığı kadar Alevi bulursunuz. Cumhuriyet tarihinde belki ilk defa sorunun çözümüne dair ciddi katkı bu hükümet döneminde yapıldı. Daha önce Alevi adından söz edilmezdi. Canlar, dostlar diyerek geçirilirdi. Bir Başbakan çıktı ve bir muharrem iftarında sofraya oturdu. Bunun kendisi çok büyük bir olaydır. Başka hiçbir şey olmasa bile bu çok büyük bir olaydır. Dolayısıyla bu sorun çözümlene aşamasına girmiştir.

Son olarak, Türkiye'de Alevileri kim temsil etmektedir? Ya da kim hakkıyla Alevileri temsil edebilir?

Hiç kimse. Ben hiçbir zaman Alevilerden oy istemedim. Şöyle dedim: "Vatandaşlarım sizden oy istiyorum." Sünnilerden oy istenmez, Alevilerden oy istenmez, Kürtlerden oy istenmez. Lazlardan, Çerkezlerden oy istenmez ancak; vatandaşlardan oy istenir. Dolayısıyla hiçbir zaman şöyle bir iddiam olmadı: "Ben, Alevileri temsilen meclisteyim." Hayır, ben Türk milletini temsilen meclisteyim; ancak özel olarak çalıştığım bir alan var ve onunla ilgili meseleleri gündeme getiriyorum. Aynı şeyi, bir sendikacı arkadaşımız da işçiler için yapıyor. Bir arkadaşımız da işçiler ve köylüler için yapıyor. Ben Alevileri temsil ediyorum, yok öyle bir şey. Kim verdi o temsil belgesini size? Türkiye'de vatandaşları temsil eden tek bir kurum vardır ve o da Türkiye Büyük Millet Meclisidir. Dolayısıyla hiç kimse öyle, kendisine temsil beratı, temsil diploması uydurmaya çalışmasın. Sivil toplum kuruluşları, kendi aralarında rekabet ediyorlarsa etsinler. Sivil toplum kuruluşları, temsil kuruluşları değildir. Sivil toplum kuruluşları, hak arama ve ilgi kuruluşlarıdır. Sivil toplum kuruluşlarının temsil iddiasında bulunması, aslında STK'ların mantığına aykırıdır. Temsil mekanizması, demokrasilerde böyle oluşmaz. Temsil mekanizması, seçimlerde oluşur ve seçimlerde oluşan temsil mekanizması da TBMM'ye yansır. STK'lar; demokratik hakları gündeme getirir, takip eder, eleştirir, tartışır, talep eder. Ama asla, ben şu kadar vatandaş temsil ediyorum şeklinde bir hak iddia edemez. Bu hakkı onlara kim verdi diye sormazlar mı?

dem dergi olarak çalışmalarınızda başarılar dileriz.

Değerler Eğitimi Merkezi
Center for Values Education

TÜRKİYE'DE OKULLARDA **din** **öğretimi** S E M P O Z Y U M U

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi ve Alevilik
Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretim Programları
Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersleri ve Yapılandırmacılık
Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersleri: Sosyolojik Değerlendirmeler
Okullarda Din Dersi Üzerine Eski Tartışmalar Yeni Açılımlar
Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Ders Kitapları
Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi Öğretmen Yeterlilikleri
Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi Materyalleri
Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi Öğretmen Yetiştirme Programları
Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi Uygulamaları

23-24
MAYIS 2009

Sempozyum Yeri:

BAĞLARBAŞI KÜLTÜR MERKEZİ

Selamiali Mh. Eski Bağlarbaşı İETT Garajı-Bağlarbaşı

Değerler Eğitimi Merkezi
Center for Values Education

Süleymaniye Cd. No:11 Fatih-İSTANBUL
Tel : 0 212 513 03 09 www.dem.org.tr

ensar **ensar** **ensar**
vakfı yayın grubu eğitim kurumları
KATKILARIYLA

İçimizdeki Öteki: Kimlik ve Ön Yargı Kıskaçında Sünni-Alevi İlişkileri

Asım YAPICI*

Sünni-Alevi ilişkileri konusunda düşünme ve konuşmanın hem çekici hem de ürkütücü bir tarafı vardır. Konunun nasıl ele alınacağı, her iki grup arasındaki ilişkilerin Sünni perspektiften mi Alevi perspektiften mi, yoksa daha farklı bir bakış açısıyla mı değerlendirileceği meselesi başlı başına bir sorundur.

Daha açık ifadeyle bu konuya nereden bakılırsa açıklama ve çözüm önerileri ona göre farklılaşmaktadır. Mesela “din”, “kimlik”, “çoğulculuk” ve “insan hakları” gibi farklı yaklaşım biçimleri dikkate alınarak tahliller yapılabilir. Keza problemi “teolojik”, “tarihsel”, “kültürel”, “sosyolojik”, “sosyopsikolojik”, “siyasal” ve “hukuki” zeminde tartışmak da mümkündür; ancak bu kadar zengin ve çoklu bir kavrayış ve analizi sınırları belli bir makaleye sığdırmak olası değildir. Dolayısıyla kendimizi “teolojik” ve “tarihsel” verilerden beslenen “sosyopsikolojik” bakış açısıyla sınırlandırmak durumundayız. Böylece Sünni-Alevi ilişkilerinin yönünü ve yoğunluğunu “din”, “kimlik” ve “ön yargı” üçgeninde tartışabilmek için yeterli bir referans noktası elde edebiliriz. Buna ulaşabilmek için de şu iki soruyu ön plana çıkarmanın işlevsel olacağını düşünüyoruz:

- 1- Sünni ve Alevi gruplar arasında bugün hâlâ varlığı hissedilen karşılıklı ön yargılar ve ayrımcılık “nasıl” ve “niçin” ortaya çıkmıştır?
- 2- Ön yargılar ve ayrımcılık basitçe tarihsel sürecin ayıklanması gereken tortuları mıdır? Yoksa onlar belli bir kimliği tanımlamanın olmazsa olmazları mıdır?

Bilindiği üzere dinler belli bir coğrafya ve belli bir sosyokültürel yapı içerisinde *farklı söylemlerle* ortaya çıkar. Bu süreçte öncelikle iç grup organizasyonunu tamamlayan dinler, öteki inanç gruplarından farklılaşan iddia ve söylemleriyle mensuplarına hem bir *sosyal kimlik* hem de buna bağlı bir *dünya görüşü* sunar. Bu aşamada “biz” ve onlar” ayrımını besleyen ve dinî grubu nevi şahsına münhasır hâle getiren inançlar ve değerler devreye girer. Öyle ki bir dinin beraberinde getirdiği *Tanrı ve insan tasavvurundan* beslenen *iman esasları, ibadet biçimleri ve ahlak anlayışı* başka faktörlerin de devreye girmesiyle *inananların dünya görüşünü* oluşturur. Bu bağlamda grup içindeki davranış normlarından diğer dinî gruplarla

* Doç. Dr., Çukurova
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı

Mezhepleşmeyen bir din, evrensel iddiaları olan bir inanç sistemi hâline gelememektedir. Eğer dinin evrensel olma iddiası varsa, her çeşit kültürel yapıya ve ulaşabildiği her coğrafyaya mesajını iletmesi gerekir. Bununla birlikte farklı sosyokültürel coğrafyalarda mesajın farklı algılanması kaçınılmazdır.

ilişkilere kadar günlük hayatı ilgilendiren pek çok husus, özellikle ötekilerden farklılıklar vurgulanarak ön plana çıkarılır (Yapıcı, 2004a: 95-97). Böylece grubun varlığını teminat altına alan spesifik bir dinî-sosyal kimlik oluşmaya başlar. Kurucu ya da peygamber hayatta olduğu sürece, dinî grubun çekirdek yapısını oluşturanlar grup içinde hâkim konumda kalmaya devam eder. Kurucu ya da peygamberin vefatından sonra çeşitli problemlerin ortaya çıkması söz konusu olabilir. Bu bağlamda dinî grubun geleceğinin ne olacağına yönelik kaygılar çoğalır. Bir yandan çok çeşitli kültür ve coğrafyalarla temasa geçilmesinden dolayı farklı dinî düşünceler filizlenirken bir yandan da ideolojik ve siyasal beklentiler dinin anlaşılma ve yaşanma biçimini doğrudan etkilemeye başlar. Bu süreçte kendilerini ortodoks kabul edenler yani dinin asıl özünü temsil iddiasında bulunanlar tarafından grubun inanç ve kimliğini koruma arzusuyla bir dizi karar alınır, amentü belirlenir, ilahiyat sistemi oluşturulur. Bu arada dinî grubun normları tespit edilir, sınırları çizilir. Bu sınırlara uymayanlar ya grup içinde eleştirilir ya da gruptan dışlanır (Günay, 1998; Wach, 1995). Diğer bir ifadeyle ilk planda asıl dinî düşünce ve inançların korunması amacıyla alınan bu kararlar neticesinde, bazı gruplar ana dinî bünyeden az ya da çok uzaklaşmış kabul edilir. Böylece asıl dinî bünyeden koptukları iddiasıyla bazı dinî gruplar heterodoks (fasık ve bidatçı), hatta heretik (sapkın ve kâfir) addedilir. Böylece “biz” ve “öteki” kimlik itibarıyla belirginleşir.

Süreci İslamiyet açısından değerlendirecek olursak şunları söylemek mümkündür: Hz. Peygamber’in vefatından sonra ortaya çıkan hali-

felik meselesi ve bunun zamanla siyasi boyut kazanması, bunun da ötesinde yaşanan tartışmalar, çekişmeler, savaşlar, katliamlar İslam dünyasında Şii-Sünni ayrımını gündeme getirmiştir. Daha sonra Şiiler de Sünniler de kendi içlerinde yeni tartışmalar ve yeni bölünmeler yaşayınca, din anlayışları ve dünyaya bakışları birbirinden oldukça farklılaşan dinî-sosyal gruplar ortaya çıkmıştır. Bu dinî-sosyal grupların bir kısmı aşırı uçlara kayarken bir kısmı Sünnilik ile Şiilik arasında melezleşmiş, bir kısmı ise her iki mezhepten daha farklı bir yol ve düşünce tarzı takip ederek başkalaşmıştır. Ana dinî büneyi saf şekliyle temsil ettiğini söyle-

yen “Ehl-i Sünnet” taraftarları, İslami olmayan unsurlarla karışarak saflığını yitirmiş hatta bütünüyle sapkın bir görünüm kazanmış olan grupları dinî gerekçelerden beslenen ön yargı ve ayrımcılıkla dışlarken, söz konusu dışlanmaya maruz kalan gruplar da iç grup organizasyonlarını tamamladıkları andan itibaren kendi dinî-sosyal kimliklerini koruma arzusuyla karşı iddialar geliştirmeye başlar. Özellikle kutsal metinlerin yorumlanması kapsamında Tanrı anlayışı, iman ve ibadet esasları, nihayet dinî grubun teşkilatlanma sürecine yönelik bir takım itiraz ve protestolar dillendirilir. Bir kısım protestolar ana dinî bünyeden ayrılma iddiası taşıırken bir kısım sadece eleştiri olarak kalır. Böylece ana dinî grupta bölünmeler gözlenir, yani mezhepler, tarikatlar ve cemaatler ortaya çıkar. Aslında bölünme sosyolojik anlamda kaçınılmazdır; çünkü Günay’ın da (1998: 269) belirttiği gibi: “Mezhepleşmeyen bir din, evrensel iddiaları olan bir inanç sistemi hâline gelememektedir.” Eğer dinin evrensel

lar, sosyal mesafeler ve ayrımcılık tezahür eder.

Bugün ülkemizde varlıklarını devam ettiren Sünniler ve Aleviler çeşitli sebeplerle tarihsel süreç içerisinde bu isimlerle anılan ve kendilerine has kimlikleri bulunan alt dinî gruplardır. Özellikle Anadolu Aleviliği hem Sünnilikten hem de İran Şiiiliğinden farklı bir karakter göstermektedir. Osmanlı Devleti’nden bu yana bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde Sünni ve Alevi köylerinin farklılaştığı, birbirlerinden kız alıp vermeden tutun da kestikleri hayvanın, hazırladıkları yemeklerin yenip yenmeyeceğine kadar pek çok tartışmanın yaşandığı bu iki grup arasında önce sosyal mesafe normları gelişmiş, daha sonra ayrımcılık devreye girmiştir. Ön yargılar ise bu süreçte hem sosyal tabakalaşma ve farklılaşmaya hem de mevcut uygulamaların meşrulaştırılmasına hizmet etmiştir.

Kuşkusuz Sünni ve Alevi kimliğinin oluşumu, her iki grubun İslam’ı birbirlerinden farklı biçimde algılaması ve yaşaması, kısaca kendine has duruş-

Kuşkusuz Sünni ve Alevi kimliğinin oluşumu, her iki grubun İslam’ı birbirlerinden farklı biçimde algılaması ve yaşaması, kısaca kendine has duruşları ile teessüs ve teşekkül etmiştir. Bu süreç aslında zihinsel anlamda sosyal gruplama ile duygusal anlamda sosyal kıyaslamının doğal bir ürünüdür.

olma iddiası varsa her çeşit kültürel yapıya ve ulaşabildiği her coğrafyaya mesajını iletmesi gerekir. Bununla birlikte farklı sosyokültürel coğrafyalarda mesajın farklı algılanması kaçınılmazdır. Yani mesaj her yörede oranın kültürel özellikleriyle harmanlanarak algılandığı için yeni bir yapı ve anlam içerecek şekilde yeniden inşa olur; ancak din içerisinde birbirlerinden farklılaşan grupların ortaya çıkması aynı zamanda bunların birbirleriyle çatışmasını da beraberinde getirmektedir; çünkü ister din, ister mezhep, isterse cemaat seviyesinde olsun, her inanç grubu hakikati bizzat kendilerinin temsil ettiğini iddia ederek ötekileri şu ya da bu şekilde dışlamaya başlar (Watt, 2002: 84; Yapıcı & Albayrak 2002: 37–38). Bu süreçte etnosantrik eğilimler kendisini daha çok hissettirdiği için “öteki” olarak algılanan alt dinî gruplar “dinden çıkmakla”, “sapkın”, “sapık” ve “kötü” olmakla suçlanır. Böylece alt dinî gruplar arasında kalıp yargılar, ön yargı-

ları ile teessüs ve teşekkül etmiştir. Bu süreç aslında zihinsel anlamda sosyal gruplama (kategorizasyon) ile duygusal anlamda sosyal kıyaslamının doğal bir ürünüdür. Önce “biz” ve “onlar” kategorik ayrımı ortaya çıkar. Bu ayrım tarihsel, dinsel ve sosyokültürel gerekçelerle temellendirilir. Grup içi benzerlikler, gruplar arası farklılıklar ısrarla vurgulanır; ancak bu yeterli değildir; çünkü eğer grup, üyelerine saygın bir kimlik algısı sunmuyorsa varlığını devam ettiremez. Bu sebeple diğer grup ya da gruplarla kıyaslamalar yapılır (Turner, 1979). Bu kapsamda iç grubu yüceltici, dış grupları ise aşağılayıcı ve dışlayıcı söylemler ön plana çıkarılır ve bunlar dinî, tarihî, siyasi ve sosyokültürel gerekçelerle kuvvetlendirilir. Öteki artık dışarıda tutulmaktadır. Onun yeniden iç gruba yaklaşmasını engellemek grubun varlığını ve kimliğini devam ettirme açısından zaruri kabul edilir. Sosyal mesafe normları devreye sokulur, bu normlar gru-

bun değer yargısı ve dünya görüşü hâline getirilir.

Kendi aralarında kısmi farklılıklar olmakla birlikte Sünniler genellikle Kur'an, sünnet ve fıkıh üzerinden şekillenen bir din ve kimlik algısına sahiptir. Sünnilere göre ideal bir Müslüman *dinî, ahlaki ve geleneksel* değerleri yaşayan ve yaşatmaya çalışan "*gerçek bir Müslüman*" olmalıdır. Onlara göre Müslümanlığın aslı budur. Bunun dışındaki yorumlar heterodokstur, yani İslam dışı unsurların katılmasıyla bulanıklaşmıştır. Dolayısıyla saf değildir. Sünni çerçeveden bakılacak olursa Aleviler "*sapık inançlıdır.*" Bu yaklaşım temelde "*mülhid*", "*rafizi*" "*zındık*" ve "*dinsiz*" kalıp yargılarıyla yakından ilişkilidir. Buna, yakın dönemlerde "*kızılbaş-komünist*" vb. yakıştırmalar da eklenmiştir. "*Abdestsiz*", "*Gusül abdesti almaz.*" ya da "*Gusülde belden aşağı yıkarlar.*" vb. söylemler de yine bu kapsamda değerlendirilebilir. Aslında en fazla yaralayıcı ve aşağılayıcı itham cinsel ilişkide serbestlik çağrışımı yapan "*mum söndü*" ön yargısıdır (Yapıcı, 2004a; 2004b; Türkdoğan, 1995). Bu ön yargı diğer ithamlarla birleşince Aleviler, Yahudi ve Hristiyanlardan daha uzak bir sosyal mesafeye yerleştirilmiştir. Öyle ki Dumont'un da (1997: 142) belirttiği gibi bazı yörelerde: "*Bir Alevinin Müslüman olabilmesi için önce Yahudi, sonra Hristiyan daha sonra da Müslüman olması gerekir.*" şeklinde dile getirilen söylemler ortaya çıkmıştır. Sezgin de (1995:

53-54) bazı bölgelerde: "*Alevilerin Müslüman olabilmesi için ayaklarının altına bir kiremit ya da tuğla almaları ve o eriyene kadar yıkanmaları gerekir.*" şeklinde ifade edilen kalıp yargıların var olduğundan söz etmektedir.

Kendi aralarında çok ciddi farklılıklar görülse de Alevilerin İslam algısı Sünnilerin İslam algısından oldukça farklıdır. Bu farklılık tarihsel süreçte yaşananlarla birleştirilip yeniden üretilince Sünniler özellikle "*Yezid*" kavramı üzerinden algılanıp damgalanmıştır. Onlara göre Kerbela faciasının sorumlusu olmaları hasebiyle Sünniler "*Yezidin ahfatları*", "*Yezidin çocukları*", "*Mervan*" ve "*Münkir*"dir. Sonra "*Varma Yezidin yanına, siner kokusu tenine.*" deyişinin Aleviler arasında yaygın bir şekilde kullanıldığı da bilinmektedir. Günümüzde ise yöresel farklılıklarla birlikte, "*yoz*", "*yobaz*", "*gerici*", "*şeriatçı*", "*muhafazakâr*", "*modernleşemeyen*", "*yabancı*", "*sakallı*" vs. tarzında kalıp yargıların dillendirildiği kaydedilmektedir (Engin, 1999; Türkdoğan, 1995). Yapılan çalışmalar göstermektedir ki Aleviler hem günümüz Müslümanlarını hem de Sünnileri hemen hemen aynı sıfatlarla algılamaktadır. Ayrıca onların ideal Müslüman tasavvuru; *çağdaş, modern, ilerici, insan haklarına saygılı, insanî özellikleri ön planda tutan*, bununla birlikte evrensel ahlak ilkelerine uyum sağlayabilmiş "*iyi bir insan*" şeklindedir (Yapıcı, 2004a, 2004b). Burada da Alevilerin

Sünnilik-Alevilik arasında yaşanan gerilimler, söz konusu bu grupların aynı ya da yakın coğrafyalarda; ama hem birbirlerinin kimliğini tehdit eden iddialarla ortaya çıkmalarından hem de kıt kaynaklara ulaşma hususunda birbirleriyle rekabet ve yarışma içerisinde bulunmalarından kaynaklanmaktadır.

kendilerini değerlendirirken kullandıkları “ilerici”, “modern”, “demokratik”, “solcu”, “açık fikirli” vb. nitelendirmeleri ön plana çıkarttıkları görülmektedir (Güneş-Ayata, 1997; Erman, 2005). Bu durum örtük bir şekilde ideal Müslümanlığın Alevilik olduğunu ima etmektedir.

Sünni ve Alevi gruplar arasındaki ilişkilerin olumsuz bir seyir izlemesinin bazen sebebi bazen de sonucu olan ön yargılar çoğu kere sosyal mesafe göstergeleriyle belirgin bir şekil kazanır. Böylece ön yargılar gündelik hayatı ve sosyal ilişkileri etkilemeye başlar. Bu bağlamda ilk dikkati çeken konu evlenme meselesidir. Yapılan çalışmalar Sünnilerin Alevilerle evliliğe oldukça soğuk durduklarını ortaya koymaktadır. Mesela, Güneş-Ayata (1997: 200), “Sünnilerin tam Müslüman saymadıkları Alevilere kızlarını vermek istemediklerini, ancak erkek çocuklar için bu meselenin dinî bir uygunsuzluk değil, daha ziyade toplumsal sebeplerden kaynaklanan bir durum olduğunu” belirtmektedir. Türkdoğan’ın (1995: 362) çalışmasında Sünni gençlerin % 14 ile % 61 arasında değişen oranlarda (ort. % 39) Alevilerle evlenmeyi kabul ettikleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte başka çalışmalarda daha farklı bulgularla karşılaşmak da olasıdır. Mesela Altuntaş’ın (2002: 24) tespitlerine Sünnilerin yaklaşık % 70’i çocuklarının Alevilerle evlenmesini onaylama eğilimi göstermektedir. Bununla birlikte o, bu sonucun ihtiyatla karşılanması gerektiğini ifade etmektedir. Yapıcı’nın (2004a: 270–271) bulgularına gelince; Sünni gençlerden “Kız kardeşlerinin bir Alevi ile evlenmesini onaylayanlar” % 24; “Bir Alevi ile evlenmeyi kabul edenler” ise % 29’dur. Aslında Sünnilerin Alevilerle evlenme konusunda pek istekli olmadıkları günlük gözlemlerde bile rahatlıkla fark edilmektedir. Onlar bu tutumlarını genellikle, “ailelerin karşı çıkması”, “her iki kesim arasında kapatılamaz dinî ve kültürel farklılıklar olması”, “bu tür evliliklerin genellikle mutsuzluk ve boşanmayla sonuçlanması” vb. gerekçelerle meşrulaştırmaya çalışmaktadır.

Alevilerin Sünnilerle evlenmeyi istememesi konusunda da hemen hemen aynı gerekçeler söz konusudur; zira Güneş-Ayata’nın da (1997: 200) vurguladığı üzere, evlenme konusunda Sünniler Alevilere kapalı olduğu gibi genelde Aleviler de Sünnilere kapalıdır. Hatta Engin (2002: 275), “geleneksel Alevilikte Alevi olmayanla evlenme yaşığının bulunduğunu” söylemektedir. Nitekim Türkdoğan’ın (1995) yaptığı çalışmada pek çok Alevi Sünnilerle evlenmeye karşı olduğunu belirtmiş hatta Sünnilerden kız alınsa bile onlara kız verilmemesi gerektiğini söylemişlerdir. Alevilerin Sünnilere kız vermek istememelerinin sebebi ise genelde inançlarından dolayı kızlarına kötü davranılacağı veya onların aşağılanacağı ya da zamanla kızlarının Sünnileştirileceği korkusudur. Altuntaş da (2002: 24) yaptığı mülakatlara dayanarak Alevilerin Sünnilerle evlenme hususuna pek sıcak bakmadıklarını söylemektedir; çünkü Aleviler, kendileriyle evlenen Sünni gençlerin inançlarını özgürce yaşayabildikleri halde, Sünnilerle evlenen Alevilerin inançlarından dolayı baskı gördüklerini düşünmektedir. Buna rağmen yeni neslin, özellikle şehirde yaşayanlar ve yüksek tahsil yapanların Sünnilerle evlenme konusunda daha serbest bir tutum sergilediği ifade edilmektedir (Bal, 1997; Türkdoğan, 1995). Esasen söz konusu bu esnek tavır başka çalışmalarda da tespit edilmiştir. Mesela Altuntaş’ın (2002: 24) verilerine göre Alevilerin yaklaşık % 60’ı Sünnilerle evlenebileceklerini söylemişlerdir. Yapıcı’nın (2004a: 270) çalışmasında gerek kız kardeşinin bir Sünniyle evlenmesini onaylayan gerekse Sünnilerle evlenmeyi kabul eden Alevi öğrencilerin oranı % 78 civarındadır. Bununla birlikte “eğer gerçekten severlerse Sünnilerle evlenebileceklerini” ifade eden Alevi gençler olduğu gibi “evlenmeyi istesek bile ailemizi nasıl ikna ederiz, onu bilmiyoruz” diyenler de vardır. Hatta: “Ben katılmıyorum, ama büyüklerimiz Sünnilerle evlenmek isteyen Alevi kızlara ‘Yezid’i bugün koynuna alan yarın kalbine alır. Bunu

unutmayın' derler. Bu şartlarda ailemize bu durumu nasıl izah edeceğiz." diyen ve sevdiği kıza ya da erkeğe karşı nasıl bir tavır takınacağını kestiremeyen veya bu konuda bir takım açmazlar yaşayanlara da rastlanmaktadır. Aslında burada ön yargıların sosyal mesafe normlarıyla nasıl ilişkilendirildiği ya da sosyal mesafelerle ön yargıların birbirinin nasıl hem sebebi hem de sonucu olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Ayrıca: "Bir Hristiyanla, bir Yahudi'yle karşılaşıyorsunuz, size inançlarınızla ilgili herhangi bir ithamda bulunmuyor. Bir Sünni ile karşılaşıyorsunuz hemen "sapık mısınız", "dinsiz misiniz", "böyle inanış olur mu" şeklinde aşağılayıcı ifadelerde bulunuyor. Hem inançlarınızı muhafaza etmek isteyeceğim hem de bana sürekli bu şekilde tacizde bulunan birisiyle evli kalacağım, bu çok zor." diyerek meselenin farklı bir boyutunu dillendirenler de mevcuttur (Yapıcı, 2004a: 280). Görüldüğü üzere bu ifadenin arkasında Alevi kimliğine yönelik bir tehdit algılaması söz konusudur. Başka bir deyişle bu tür bir tehdit iç grup evliliklerini ön plana çıkarmaktadır; zira sosyal kimliklerini tehdit altında hissedenlerde iç grup bütünlüşmesi daha kuvvetli bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu noktada Dumont'a (1997: 146) dayanarak söyleyecek olursak, Sünnilerle evlenmeleri konusunda sosyal çevrelerinin ve ailelerinin tepkisiyle karşılaşan Alevi gençlerin kendi içlerinden birisiyle evlenmeyi tercih etmeleri, Alevi kimliğinin sürekliliğini sağlayan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle Sünnilerle evlilik ve akrabalık gibi yakın sosyal ilişkiler kurmak istemeyen Alevi gençlerin genellikle *Alevi kimliğini* koruma arzusuyla hareket ettikleri söylenebilir. Aslında bu durum Sünni gençlerin Alevilere yönelik tavırları için de geçerlidir. Temelde kalıp yargıların ön yargılara, bunların da tutum ve davranışlara yansımından kaynaklanan bu durumun sebebinin Rose (1951: 15-16) şöyle ifade etmektedir: "Kendinden olmayanla evlenme sonucu doğan çocuklar, o grup için kayıp kabul edildiğinden, öteki ile evlilik genelde hoş karşılanmamaktadır."

Tarihsel süreç içerisinde, Sünni ve Alevi grupların birbirlerini genelde olumsuz niteliklerle vasıflama, ön yargılarla mahkûm etme ve katı sosyal mesafelerle dışlama eğilimi göstermesi, onların birbirlerine sürekli kuşku dolu gözlerle bakmasına sebep olmuştur. Sünni-Türkler arasında Yezid ve Muaviye ismine hemen hemen hiç rastlanmamakta, hatta Yezid ismi lakap olarak toplumca sevilmeyen, kötü ün salmış, kırıcı, dökücü, söz dinlemeyen kişiler hakkında pejoratif bir anlamda

kullanılmakta, bunun da ötesinde, Sünni çocuklara oldukça yaygın biçimde *Ali, Hasan, Hüseyin, Fatma* gibi Ehl-i Bey'te ait isimler verilmekte, "Hz. Peygamberin torunları" katledildiği için Kerbela bir facia olarak nitelendirilmektedir. Aslında bunlar bile Sünnilerin duygusal olarak nasıl bir tavır içerisinde olduklarını ortaya koyacak mahiyettedir. Bütün bunlara rağmen Alevilere göre Sünniler yine de *Yezittir*. Aynı şekilde Aleviler namus ve iffetlerine sıkı sıkıya bağlı oldukları halde, bir kısım Sünniler tarafından "mum söndü" yaptıkları, cinsel hayatlarında ana-bacı tanımadıkları şeklinde hayali ilişkiselliklerden neşet eden ve hiçbir nesnel gerçekliği olmayan ithamlarla mahkûm edilmektedir. Her iki taraf da birbirlerine ön yargılı bir tavırla ve klişelerle yaklaşmakta, kendi kimliğini ötekini dışlayarak şekillendirmektedir.

Bireysel duruş ve tutum farklılıklarıyla birlikte her insan içinde büyüdüğü kültürün ürünüdür. Yetiştigi ortam ona neyi nasıl görmesi gerektiği hususunda bir algı kalıbı ve bir bakış çerçevesi sağlar. Dolayısıyla farklı söylemlerle yola çıkarak farklı bir kimlik geliştiren alt dinî grupların birbirlerine olumsuz bakmalarını bir yere kadar normal karşılamak gerekir; çünkü her grubun kendine has değerleri, normları, doğruları, yanlışları, onayladığı ve onaylamadığı davranış biçimleri ve spesifik

bir sosyal kimliği vardır. Bu ise onların birbirlerini algılamak nesnel davranamadıkları anlamına gelmektedir; zira *öteki* hakkında verilen yargılar, meselenin *nesnel gerçeklik düzeyiyle* değil, *sosyal yargı düzeyiyle* dile getirilmektedir. Başka bir deyişle mevcut nesnel gerçeklik ile algılanan ve tasavvur edilen *sahte gerçeklik* arasında her zaman farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bunun anlamı şudur: Bireysel, sosyokültürel ve dinî kabullerden beslenerek şekillenen ön yargılar nesnel değil, öznelidir (Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 14–15); çünkü çeşitli gruplara yönelik yargı ve değerlendirmeler, mevcut sosyal şartlara ve onların bilince yansımalarına göre şekillenmektedir. Dahası grupların birbirlerini algılamak sosyal kimliklerin otomatik olarak devreye girmesi atıflarda hataların yapılmasına sebep olmaktadır. Bu da, temelde asimile olma tehlikesine karşı grupların kendi sosyal kimliklerini koruma arzusundan kaynaklanmaktadır.

Deschamps ve Pæz'e (1999: 13) tespitleriyle konuşacak olursak: "*Dünyanın neresinde olursa olsun ötekine yönelik ön yargılar, olumsuz tutumlar ve düşmanlıklar temelde hedef kitlenin sosyal kimliğine açık bir tehdit oluşturmakla birlikte, bir yönüyle bu davranışlar bizzat bu düşmanlığı gösterenlerin de kendi sosyal kimliklerini tehdit altında hissetmesiyle yakından ilişkilidir.*" Buradan hareketle şunu söylemek mümkündür: Tarihsel süreçten bugüne Sünni ve Alevi gruplarının birbirlerini çok çeşitli ithamlarla yaralamalarının arkasında kendi kimliklerini koruma arzuları yatmaktadır; zira iç grubu olumlu, dış grupları ise iç gruba yakınlık ya da uzaklıklarına göre farklı derecelerde olmak üzere olumsuz veya daha az olumlu vasıflarla nitelendirmek *ötekinden*

farklılaşan ve kendine özgü bir yapı kazanan olumlu bir sosyal kimliğe ve prestijli bir benlik algısına ulaşmaya hizmet eden vasıtalar (Turner, 1979). Bu noktada olumsuz kalıp yargıların, düşmanlığın ve ayrımcılığın kendi kimlikleriyle yaşama konusunda birbirlerini rakip ve engel olarak gören gruplar arasında daha fazla görüldüğü söylenebilir. Gerçekten de Sünnilik-Alevilik arasında yaşanan gerilimler, söz konusu bu grupların aynı ya da yakın coğrafyalarda, ama hem birbirlerinin kimliğini tehdit eden iddialarla ortaya çıkmalarından hem de kıt kaynaklara ulaşma hususunda birbirleriyle rekabet ve yarışma içerisinde bulunmalarından kaynaklanmaktadır. Mesela Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde devlet desteğini de arkalarına alarak Anadolu'da çok uzun süre hâkim unsur olarak bulunan Sünniler karşısında Kızılbaş, Tahtacı, Nusayri vs. çeşitli Alevi grupları dinî kültürel kimliklerini korumak istemişler, bu sebeple kendilerini Sünnilerden farklılaştıran unsurları daha çok ön plana çıkarmışlardır. Sünniler de Sünnilikle bir ve aynı kabul ettikleri Müslüman kimliğine bir tehdit ve İslam dininin asıl özünden uzaklaşmış sapkın bir hareket olarak algıladıkları Alevileri Müslüman olmamakla damgalama ve dışlama eğilimi göstermişlerdir. Bu anlamda bugün zaman zaman dile getirilen: "*Alevilik gerçek İslamiyet'tir.*" "*Alevilik, İslamiyet'in en doğru yorumudur.*" şeklindeki yaklaşımlar da temelde Alevi kimliğini korumaya yöneliktir (Engin, 1999: 280); çünkü yüzyıllardır Aleviler: "*Biz de Müslüman'ız.*" dedikleri hâlde Sünniler tarafından: "*Hayır! Siz Müslüman değilsiniz.*" tepkiyle karşılaşmışlar ve sonunda kendi kimliklerini korumak için: "*Gerçek İslam Aleviliktir.*" söylemini dillendirmek zorunda kalmışlardır (Engin, 1999: 280; Çamuroğlu, 1994: 38). Aynı şekilde 1994 yılında Aktüel dergisinde yayınlanan tartışmalara bakılacak olursa (Özkan, 1994a; Özkan, 1994b, Yediğ & Özkan 1994) İslam'dan ayrılıp Hristiyanlığın bir mezhebi olmak isteyen çok az sayıdaki Alevinin de sosyal kimliklerini koruma arzusuyla hareket ettikleri düşünülebilir; ancak Alevilerin büyük bir çoğunluğu, bu tür bir tavrı kimliklerini tehdit eden bir çözüm biçiminde algıladığı için onaylamamıştır; zira böyle bir durum Sünnilerin: "*Siz Müslüman değilsiniz.*" söylemini haklı çıkaracaktır. Bu ise vaktiyle nesnel gerçekliği olmayan bir iddianın zaman içerisinde dönüp dolaşıp *kendi kendini gerçek-*

leştiren kehanete dönüşmesi anlamına gelir. Her ne kadar kendi aralarında az miktarda farklı görüşler taşıyanlar olsa da Alevilerin geneli Müslüman üst kimliği altında Alevice yaşayıp Alevi olarak ölmeyi, yani kimliklerinden taviz vermeden varlıklarını devam ettirmeyi istemektedir. Aynı şekilde bugün Aleviler tarafından sık sık gündeme getirilen: “Alevi köylerine zorla cami yaptırıldığı”, “Din Kültürü Ahlak Bilgisi derslerinde sadece Sünni Müslümanlığın anlatıldığı”, “Diyanet İşleri Başkanlığının İslamiyet’in sadece Sünni yorumuna göre yapıldığı ve hareket ettiği”, “devlet eliyle Alevilerin Sünnileştirilme çabası içerisine girildiği”, nihayet “onların dışlandığı, ayrımcılığa maruz bırakıldığı, hatta yok sayıldığı” vb. şikâyetler de temelde Alevilerin sosyal, kültürel ve dinî kimliklerini koruma arzularının yansıması kabul edilebilir. Dışlanan kadar dışlayanlar da kimliklerini ötekinin tehdidi altında hissettiği için her iki grup arasındaki ilişkiler etnosantrizme dayalı bir görüntü içerisinde şekillenmeye devam etmektedir; ancak insanların bilgi seviyesinin gittikçe artması, kültürel çoğulculuğun artık bir vakıa olarak kabul edilmeye başlanması, toplumda liberal eğilimlerin kuvvetlenmesi, demokratik yaşam biçimini benimseme sürecinde belli bir mesafe kat edilmesi vb. olgular Alevilerle Sünniler arasındaki ön yargıların kısmen zayıflamasına yol açmış görünmektedir.

Özetle, Sünni ve Alevi grupların birbirleriyle ilişkilerini belirleyen temel faktör sosyal kimliklerdir; çünkü ötekinden farklı olma olgusu, ne açıdan farklı olduğuna bakılmaksızın gruplar arası ilişkileri belirlemeye hizmet etmektedir. Bu sebeple Sünniler ve Aleviler kendilerini değerlendirirken daha ziyade olumlu, birbirlerini değerlendirirken ise genelde olumsuz sıfatları atfetme eğilimi içerisindeyler. Her iki alt dinî-sosyal grubun birbirlerini algılamalarında tarihsel süreçte yaşanan acı tecrübeler ve tortuların etkisi hâlâ hissedilmektedir. Bunları yok etmek kolay değildir; zira Einstein’e atfedildiği üzere: “Ön yargıları parçalamak atomu parçalamaktan daha zordur.”

Bir yerde farklı bir grup kimliği varsa o kimlik mutlaka ötekine rağmen, ama ötekiyle birlikte mevcuttur; çünkü hiçbir grup, dolayısıyla hiçbir kimlik tek başına var olamaz. Burada asıl önemli olan farklılıkların farkında olarak birlikte yaşayabilmenin imkânlarını bulabilmektir. ■

Kaynaklar

- Altuntaş, N. (2002). “Türkiye’de Etnik Kimlik, Din-Mezhep ve Siyaset”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 5 (2), 5-46.
- Bal, H. (1997). *Alevi-Bektaşî Köylerinde Toplumsal Kurumlar*. İstanbul: Ant Yay.
- Çamuroğlu, R. (1994). *Günümüz Aleviliğinin Sorunları*. İstanbul: Ant Yay.
- Deschamps, J.-C. & Pæz, D. (1999). “L’identité en Psychologie Sociale: Processus Cognitifs, Facteurs Situationnels et Représentations Sociale”. In: J.-C. Deschamps, J. F. Morales, D. Pæz & S. Worchel (Eds.), *L’identité Sociale*, (pp. 13-18), Grenoble: PUG.
- Dumont, P. (1997). “Günümüz Türkiye’inde Aleviliğe Bakış” (Çev., İ. C. Erseven). *Aynayı Tuttum Yüzüme Ali Göründü Gözüme: Yabancı Araştırmacılar Gözüyle Alevilik* içinde (ss. 142-161), İstanbul: Ant Yay.
- Engin, İ. (1999). “Alevilerin Kendi Görüntüsünü Algılayışı ve Alevi İmajına Yönelik Bakış Açıları”. *Türkiye’de Aleviler Bektaşîler Nusayriler* içinde (ss. 275-302), İstanbul: İSAV Yay.
- Engin, İ. (2002). “Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Alevi Kimliğinin Oluşumu, Gelişimi ve Değişmesinde İmaj Sorunu ve Düşman İmajlarının Etkileri”. İ. Bahadır (Haz.) *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Alevi Tarih ve Kültürü* içinde (ss. 274-306) Bielefeld Alevi Kültür Merkezi Yay.
- Erman, T. (2005). Mahalledeki Öteki: Gecekondu Ortamında Sünni-Alevi İlişkileri. G. Pultar, T. Erman (Der.) *Türk(iye) Kültürleri* içinde (ss. 319-337), İstanbul: Tetragon İletişim Hizmetleri A.Ş.
- Günay, Ü. (1998). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yay.
- Güneş-Ayata, A. (1997). Kentsel Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Etnik Kimlik: Aleviler ve Soydaşları Örneği. Nuri Bilgin (Yay. Haz.), *Cumhuriyet Demokrasi ve Kimlik* içinde (ss. 197-205), İstanbul: Bağlam Yay.
- Leyens, J.-P. & Yzerbyt, V. & Schadron, G. (1996). *Stéréotypes et Cognition Sociale*. (Traduction de: G. Schadron), Sprimont: Mardaga.
- Özkan, F. (1994a). “Alevilerin Devleti Protestosunda Yeni Aşama: Haklarımız Verilmezse Hristiyan Oluruz”. *Aktüel* 163, 24-26.
- Özkan, F. (1994b). “Haklarımız Verilmezse Hristiyan Oluruz Ültimatoma Alevi Gençlerden Büyük Tepki: Alevi Olarak Öleceğiz”. *Aktüel* 165, 26-29.
- Rose, A.M. (1951). *L’origine des Préjugés*. Paris: Unesco.
- Sezgin, A. (1995). “Aleviler Hakkındaki Söylentiler”. *Günümüzde Alevilik ve Bektaşîlik* içinde, (ss. 51-64), Ankara: TDV Yay.
- Turner, J. C. (1979). “Comparaison Sociale et Identité Sociale” (Traduction de: J. Deschamps). In: W. Doise & J. C. Deschamps (Eds.), *Expérience Entre Groupes*, (pp. 151-184), Paris: Mouton.
- Türkdoğan, O. (1995). *Alevi Bektaşî Kimliği: Sosyo-Antropolojik Araştırma*. İstanbul: Timaş Yay.
- Wach, J. (1995). *Din Sosyolojisi*. (Çev., Ünver Günay), İstanbul: M.Ü.İlahiyat Fak. Vakfı Yay.
- Watt, W. M. (2002). *Dinlerde Hakikat: Sosyolojik ve Psikolojik Bir Yaklaşım*. (Çev., A. V. Taştan & A. Kuşat), İstanbul: İz Yay.
- Yapıcı, A. (2004a). *Din, Kimlik ve Ön Yargı: Biz ve Onlar*, Adana: Karahan Kitabevi.
- Yapıcı, A. (2004b). “Alevi ve Sünni Grupların Birbirlerine Yönelik Tutumlarını Belirleyen Faktörler Üzerine Sosyo-Psikolojik Bir Değerlendirme”. *Tabula Rasa* 4 (10), 157-181.
- Yapıcı, A. & Albayrak, K. (2002). “Ötekini Algılama Bağlamında Dinî Gruplar Arası İlişkiler.” *dinî Araştırmalar* 5 (14), 35-59.
- Yedig, S. & Özkan, F. (1994). “Aktüel’in Başlattığı Tartışma Genişliyor: Alevilik İslam’la Özdeş.” *Aktüel* 173, 22-25.

Duymak ve Dinlemek

—Alevilerin Haykırışları Üzerine Bir Deneme—

Necdet SUBAŞI*

aleviler kendileri dışındaki temsil grupları tarafından nasıl görülüyor? Dile getirdikleri talepleriyle genel kamuoyunda kayda değer bir ilgi yaratan Alevilerin, öteden beri bastırılmış duygularıyla, husumet ve dışlanmışlıkla ilişkilendirilmiş imajları bugün nasıl bir seyir izliyor?

Günümüzde Alevilerin talepleri üzerine pek çok çalışma yapılmasına rağmen genel kamuoyunda bu taleplerin nasıl algılandığı konusunda hatırı sayılır bir ilgi ve kritiğe henüz yer verilmemiştir. Alevilerin kendi varlıklarını kimliklendirme çabaları oldukça yenidir ve bu adımlar çoklukla cemaat içi tartışma ve restleşmelerle şekil almaktadır. Oysa bu durumun başta Devlet olmak üzere, Sünni kamuoyu, medya ve sivil toplum kuruluşlarınca nasıl ele alındığı, sorunun kavranışı ve sınırlarının belirlenmesi açısından bir hayli önemlidir.

Alevilerin kimlik beyanları ve siyasetleri çok yönlü ve karmaşıktır. Şifahi bir kültürel kod olarak Aleviler, modernleşme sürecine sınır tanımayan bir hevesle dahil olmuşlar, geleneksel kabul, inanç ve ritüellerinin pek çoğunu bu hengâmede ya kaybetmiş ya da bir hayli aşındırmışlardır. Ötedenberi senkretik ve eklektik bir inanç dizgesi olarak tanımlanan Aleviliğin, bugün geline nokta da ilişkiye geçtiği yeni birtakım form ve kabullerle temas içinde olmasının yadırganacak hiçbir yanı yoktur. Esasen Alevilik, her şeyden önce toplumda her daim yeniden şekillenen ve biçimlenmesini süreklilik içinde devam ettiren bir yapılanma olarak tarif edilebilir; ancak yeni arayış ve yönelişlerin ürettiği konsept, Aleviliğin tarihsel imge, imaj ve ilkelerini her bakımdan alt üst etmiştir.

Alevilerin Sünniler Sünnilerin de Aleviler hakkındaki yargıları kabul edilemezdir ve bütün bunların sonuçta bir ezberin ötesine geçmeyen, ağırlıklı olarak da geleneksel kabullerden beslenen tevarüs edilmiş kimi yargılardan beslendiği söylenebilir. Aleviliği Hz. Ali eksenli bir inanç ve düşünüş biçimi olarak görmekle sınırlı olmayan yaygın Sünni bakış açısı, bugün ciddi anlamda içselleşmiş algılarıyla cedelleşmek zorundadır. Öte yandan geleneksel Alevi bakış açısı da Sünnileri Hz. Hüseyin'i Kerbela'da şehit eden Yezid'in varisleri olarak görmek-

*Yrd. Doç. Dr.,
Muğla Üniversitesi Fen
Edebiyat Fakültesi Felsefe
Bölümü Öğretim Üyesi

Cumhuriyet'in ulusal tabanlı laiklik siyaseti Sünniliği makul ve meşru düzeyde dinselliğin ana damar referans kalıbı olarak belirlerken Aleviliği de yer yer Türk laikliğinin biricik teminatı olarak göstermekten kaçınmamıştır. Devlet, hiçbir zaman Aleviliği Sünnilikten ayrı bir blok olarak görme temayülünde olmamıştır.

tedir. Aleviler de sağlam verileri devreye sokarak bu inançlarıyla yüzleşmek zorundadırlar. Bu yaklaşımların tarihsel verilerle desteklenmesi hiçbir şekilde mümkün olmasa da bugün yaygın bir şekilde içselleştirilmiş yakıcı ön yargıların temelinde bu yaklaşımların yer aldığı inkar edilemez. Bu iddiaları besleyen başka birtakım görüşler de her iki topluluğun birbiriyle olan ilişkilerini kritik bir eşikte tutmaktadır; çünkü bu suçlama ve yargılar hala birkaç yüzyıl öncesinin tarihsel gerçekliğinde kendine bir zemin bulabilmiş siyasi ve teolojik hi-zipleşmelerle ilişkilidir.

Alevilerin Sünniler hakkındaki yargıları gasp, zulüm ve ayrımcılık üzerine inşa edilmişken Sünnilerin Aleviler hakkındaki yargıları da ihanet, sapkınlık ve cehalet üzerine inşa edilmiştir. Bu karşılıklı yargı(lama)ların bugün için hiçbir anlamının kalmamış olması beklense de söz konusu değerlendirmeleri hiç yokmuş gibi saymak da bugün devasa bir soruna dönüşen Alevi sorununu çözme konusundaki her bir adıma karşı kayda değer bir kısıtlama yaratmaktadır. Karşılıklı ön yargılardan beslenen geleneksel tutumlarda bugün için kısmi bir rahatlama sözkonusu ise de yine de esaslı bir ön yargının varlığı ortadadır. Bu çerçevede yargı ve tutumların güncellenmesi açısından bakıldığında gerek Alevilerin gerekse Sünnilerin birbirleri hakkındaki değerlendirmelerinde bugün ciddi bir farklılaşmanın olduğu ne yazık ki söylenemez. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki ne Alevilerin Sünniler ne de Sünnilerin Aleviler hakkındaki ithamları kayda değer bir gerçekliğe sahiptir. Uzunca bir sürece yayılan karşılıklı iddialar ve buna bağlı olarak gerçekleşen kopuşlar, gerçekliği yeniden

kurgulayan bir duyarlılık karşısında, gündelik hayatın sabiteleri arasına yerleştirilen ön yargılarla direnmektedir.

Cumhuriyet'in ulusal tabanlı laiklik siyaseti Sünniliği makul ve meşru düzeyde dinselliğin ana damar referans kalıbı olarak belirlerken Aleviliği de yer yer Türk laikliğinin biricik teminatı olarak göstermekten kaçınmamıştır. Bununla birlikte Devlet, hiçbir zaman Aleviliği Sünnilikten ayrı bir blok olarak görme temayülünde olmamıştır.

Genelde yapılan Aleviliği Sünniliğin hegemonyatik ağına ve etkisine açık tutmak ve onu çok kere heterodoks bir öge olarak gören yorumları Devlet diline dahil etmektir.

Aleviliğin gerçekte ne olduğu, yaşama biçiminin hangi inanç ve ritüel özelliklerinden beslendiği bugün önemli ölçüde akademik dünyanın ilgisini çekmiş durumdadır. Pek çok araştırmacı Aleviliğin kökenleri, inanç ve ibadet uygulamaları hakkında fikir beyan etmektedir. Bu beyanların her birinden farklı birer Alevilik çıksa da sonuçta bütün bu ilgilerin Aleviliğin kimliğini sağlam bir eksene oturtma konusunda ciddi katkılar sağlayacağı inkar edilemez.

Öte yandan Aleviler, kendi inanç, ilke ve uygulamalarını günümüz koşullarında nasıl sürdüreceklere konusundaki tartışmalarını kabaca sağ ve sol Alevilikler diyebileceğimiz iki ana kulvar üzerinden sürdürmektedirler. Sağ Alevilik, gelecekte beslenen bakiyeye sadakatle sarılmanın gereğini vurgularken, sol Alevilik de daha özgün bir kimlik arayışı içindedir. Bununla birlikte devletle ilişkilerinde her zaman sorunlu olan tabiatına rağmen pek çok Alevi, kuşkuya mahal bırakmayacak bir sadakat vurgusu yapmaktan geri durmamaktadır. Genel Sünni kamuoyu kadar Alevi kamuoyu da her zaman birlik ve beraberlik yönündeki yüksek şiarlara atıf yapmaktadır. Devleti kendilerine karşı tutumlarında her zaman problem kaynağı olarak gören pek çok Alevi, sonuçta bunu radikal bir muhalefete dönüştürme çabası içinde olmak yerine, durumun yeniden düzenlenmesi arzusunu yenilemektedir. Gerçekte her iki Alevilik tarzına

şaşırtıcı bir şekilde karışmış görünse bile, gerçekte asıl muhalif retorik sol Alevilik tarafından gündelik hayata dahil edilmektedir.

Aslında Alevilerin ısrarla dile getirdiği sorunlar, merkezinde eşitsiz ilişkilerin yer aldığı dışlanma ve horgörülme endişelerinde düğümlenmektedir. Gerçekten de yüzyılların biriktirdiği sıkıntıların, mahrumiyet ve mağduriyetlerin giderek her türlü kalıba girebilen özgün bir kültür ürettiği anlaşılmaktadır. Aleviler, bugün dile getirdikleri talepleriyle mevcut kuşatmaları yarabileceklerini düşünmektedirler. Cemevlerinin yasal bir statüye kavuşturulması, Diyanet İşleri Başkanlığının ideal laiklik normları etrafında yeniden ele alınması ve manevi önderleri olarak gördükleri dedelerin kaybolmuş ya da reddedilmiş statülerinin takviye edilmesi gibi pek çok öneri, gerçekte Alevilerin kendi güvenlik alanlarını tahkim etmeye yönelik arayışlarının birer sonucudur.

Görece 80'li yıllarda başlayan ve hem Sünni hem de Aleviler arasında açık bir canlanma işareti taşıyan meşhur uyanışın belli başlı unsurları arasında her iki topluluğun kimliklerini yeniden tanımlama çabası öne çıkmaktadır. Devletin Sünni topluma arka çıktığına dair yaygın Alevi yargısına karşılık Sünnilerin de Devletin her kademesinde Alevilerin öne çıktığına dair kanaatleri muhkem bir inanca dönüşmüştür. Başından beri Devletin Sünni bir yapıyı deruhte edecek şekilde kurumsallaştığına dair yapılagelen değerlendirmeler hiç kuşkusuz pek çok dindar için hiçbir zaman inandırıcı olmamıştır. Aynı şekilde bu tesbit, tersi sözkonusu olduğunda Aleviler açısından da geçerlidir. Aslında Devletin, Osmanlı bakiyesi olarak temerküz edilen dini, yeni rejimin çıkarlarıyla buluşturacak bir oluşuma imkan verecek düzenlemesinden bütün bu adımlardan Sünni ya da Alevi hissiyatını besleyecek bir sonuç çıkarmak hiç de mümkün değildir.

Alevilik bir sorun olarak ele alındığı her seferinde, konuyu Devlet (Diyanet), Sünni kamuoyu ve popüler medya boyutuyla ele almak zorunludur. Bu bağlamda Alevilerin Devlet katmanlarındaki konumları pek az ele alınıp incelenmiştir. Devletin, Diyanetin, Sünni kamuoyunun ve medyanın yaklaşımları birbiriyle hiçbir zaman örtüşmeyen bir çeşitlilik arz etmektedir. Bu nedenle sözkonusu çeşitliliği ihmal eden bir yaklaşım ciddi bir perspektif körlüğünden asla kurtulamayacaktır. O hâlde farklı bileşenleriyle toplumumuzda Alevi algısının nerelere sarktığını, nelere tekabül ettiğini görmek gerekir. ■

Sait Yazıcıoğlu: Alevilik Meselesi Diyalog İle Çözömlenebilir

Röportaj: Ramazan AKKIR*

alevilik meselesinin konuşulması demek aynı zamanda Diyanetin konuşulması ve tartışmaya dahil olması demektir. Cumhuriyet tarihinin en kadim kurumlarından olan Diyanetin Alevi sorununa bakışı bu sorunun çözömlenmesinde vazgeçilmez öneme sahiptir. Bizler bu amaç doğrultusunda Sait Yazıcıoğlu ile Alevilik meselesini konuştuk. Alevilik ve diğer tüm sorunların demokratik nezaket ve karşılıklı anlayış çerçevesinde çözölməsi gerektiğini vurgulayan Yazıcıoğlu, şimdiye kadar ihmal edilen tüm sorunların müzakere edelirek toplumsal barışın yeniden tesis edilebileceğini söyledi.

Alevilik nedir?

Alevilik İslam temelli bir “referans kalıbı” olup Anadolu coğrafyasındaki belli başlı inanç, kültür ve geleneklere kendini açarak zenginleşen özgün bir hayat tarzıdır. Ana mihveri İslam olan Aleviliğin, daha çok bölgesel unsurlardan beslenen doğası, onun senkretik ve eklektik özelliklerini yansıtmaktadır. Aslında Aleviliği öncelikli olarak halk katında billurlaşan tipik bir İslam yorumu olarak kabul etmek gerekir. İslami geleneğin teolojik ve kurumsal deneyimlerinin kıyısında kendine has bir mecra bulan Alevilik, diğer geleneklerdeki pek çok özelliklerle de buluşma imkânına sahip olmuştur.

Hem İslam öncesi Türk mirası hem de İslamlaşma sürecinde karşılaşılan dinî ve kültürel gelenekler Aleviliğin bugün bile tamamlanmamış sayılan harcına dâhildir. Onun bu özelliği başta akademik çalışmalarda; olmak üzere pek çok alanda sonu gelmez tartışma ve kargaşayı harekete geçirmiştir. Referans dünyasındaki bu çeşitlilik, Alevilikte farklı bir damar bulmaya çalışanları tahrik etmiş olmalıdır. Bu nedenle Aleviliğin gerçekte ne olduğuna ilişkin bir tanımlanma, bugün neredeyse içinden çıkılmaz bir sorun hâline getirilmiş durumdadır. Tanımlama zorludur ancak kabul etmek gerekir

* Değerler Eğitimi Merkezi,
r_akkir@hotmail.com

ki sorunun her şeyden önce Alevilerin inisiyatif ve sorumluluğunda ele alınıp sağlam bir karara bağlanması gerekir. Bununla birlikte ihmal edilmemesi gereken bir diğer nokta da Aleviliğin senkretik karakterinin, bugün tüm Alevileri tatmin edip kuşatabilecek bir tanımlamaya izin vermediğidir. Her şeye rağmen tanımlamanın bir gerilim konusu olmaktan çıkarılması için Alevi kanaat önderleri, araştırmacı ve entelektüellerinin geleneksel müktesebatı da hesaba katarak, mevcut kargaşayı gidermeleri gerekir. Bu konuda hem Alevilerin hem de genel akademik ilginin temel kaynaklarla irtibat kurma konusunda gerekli hassasiyete sahip olmaları gerekir. Bu sorumluluk duygusu belli başlı problemlerin aşılmasında hiç kuşkusuz hepimiz için mesafe kazandıracaktır.

Öte yandan Alevilerle Sünniler arasındaki farklara olduğu kadar ortaklıklara da vurgu yapmak

ve Hacı Bektaş Veli'den mülhem bir Anadolu Müslümanlığının kristalize olmuş örneklerini yaşatmaktadırlar. Bu geleneğin Sünni ya da Alevi varyantlarında ortaya çıkan farklılaşmalar, sonuçta İslam geleneğinin birbirinden farklı güzergâhlar da nasıl içselleştirilebileceği konusunda birtakım işaretler sunmaktadır. Özelde Hz. Ali'de genelde bütün bir Ehl-i Bey'te yoğunlaşan ve tarifsiz bir sevgi ve teslimiyet içinde, varlığını dedeler üzerinden günümüze taşıyan Alevilik, Anadolu ölçeğinde ortaya koyduğu birbirinden farklı yaşama üslup ve desenleriyle; inanç, kültür ve ritüel farklılıklarıyla bu toprakların ortak mensubiyetinden beslenmektedir. Kerbela'da Ehl-i Bey'in uğradığı zulüm haklı olarak Alevilerde her daim yeniden tazelenen bir infiale yol açmıştır. Alevilerin Hz. Peygamber'den başlayarak Hz. Ali üzerinden günümüze tevarüs ettirdikleri şifahi gelenek,

Alevilerle Sünniler arasındaki farklara olduğu kadar ortaklıklara da vurgu yapmak gerekir. Entelektüel ve bilimsel duyarlılıkları, anlamak için çok kere farklılıklara göz gezdirmeyi gerekli görürler bu dikkat oldukça önemlidir; ancak birlikte yaşamamanın olmazsa olmaz şartlarından biri ortaklıkları hatırlamak ve onları da ihmal etmemektir.

gerekir. Entelektüel ve bilimsel duyarlılıkları anlamak için çok kere farklılıklara göz gezdirmeyi gerekli görürler bu dikkat oldukça önemlidir; ancak birlikte yaşamamanın olmazsa olmaz şartlarından biri de her şeyden önce taşıyageldiğimiz ortaklıkları hatırlamak ve onları da ihmal etmemektir. Gerçi Alevilik, görünürdeki farklılıklara rağmen gerçekte diğer müslüman geleneklerle aynı statü içinde varlığını idame ettirmekte her zaman ısrarlı olmuştur. Eğer illa bir farktan söz edilecekse bunlar İslam'ı yorumlama düzeyindeki farklılıklarla sınırlı olacaktır ki bu da oldukça makul karşılanmalıdır. Nihayet ortak köklere sahip olarak farklılaşan bir aidiyet zincirinden söz etmek pekâlâ mümkündür.

Aleviler sufi silsilelerini fazlasıyla andıran yapılanmalarıyla, gerçekte Ahmet Yesevi'den

İslam'ın hüznü ve trajik kimi olaylarına eleştirel bir sadakatle bakmamıza imkân vermektedir.

Türkiye'de Alevilik tartışmalarının Diyanet ile birlikte ele alınmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? (Cemvlerinin ibadethane olarak kabul edilmesi, Alevi köylerine cami yapılması, Diyanet bünyesinde Alevilere yer verilmesi, Alevi dedelerinin yetiştirilmesi vs.)

Diyanet İşleri Başkanlığı, statüsü kanunda açıkça belirlenmiş bir kurumdur.

Din alanını her türlü siyasetin olduğu kadar her türlü dinî bölünme ve ayrışmanın da dışında hatta üstünde tutmak gerekir. Zaten Diyanet de bu gerekçelerle kurulmuş ve kurumsallaşmasını söz konusu öncelikler etrafında

gerçekleştirmiştir. Bu nedenle, Alevileri Diyanet İşleri Başkanlığı kapsamında ele alıp değerlendiren her perspektifin, sonuçta söz konusu kurumun rol ve işlevleri konusundaki kısıtlı bilgilerden hareket ettiğini belirtmek gerekir. Oysa Diyanet, her türlü mezhep ölçüsünün üstünde, inanç farklılıklarından bağımsız bir şekilde bütün Müslümanlar için geçerli olacak, kuşatıcı bir dinsellik teması içinde yapılanma çalışmalarını sürdürmektedir.

Öte yandan Aleviliği bir müstakil din olarak göstermeye çalışanlar kadar onu bir mezhep olarak yansıtanlar da sonuçta Diyanet'in bütün bunların üstünde kalma konusundaki ısrarının hikmetini fark etmemiş görünüyorlar. Kabul etmek gerekir ki Alevilerin infialleri de ihmal edilmemesi gereken sorunlarından kaynaklanmaktadır. Karşılıklı ihmaller ve sık tekrarlanan hak ihlalleri, her zaman istismara müsait yeni bir tarihsellik üretmiştir. Birbirine hısımlıkları aşikâr olan bir ilişki biçiminden huzursuz olanlar, bu ilişkiyi tersyüz edecek şekilde yeni birtakım husumetlere kapı aralamışlar ve hısımlıkları hasımlıklara döndürme çabası içine girmişlerdir; ancak sorunun çözümünü Diyanet'te aramak, Cumhuriyet'imizin 86 yıllık kazanımları arasında olgunlaşmış bir yapıyı gündelik siyasi argümantasyona peşkeş çekmek demektir. Alevilerin taleplerini yerine getirmek her şeyden önce devletin öncelikleri arasında yer almaktadır. İdeolojik ve sembolik tartışmalarla kurumlarımızı zaafa uğratmak yerine mevcut sorunlarımızı nasıl çözebileceğimiz konusunda derin müzakere ve tartışmalara duyduğumuz ihtiyaçları dillendirmeliyiz.

Sayın Başbakan son dönemlerdeki konuşmalarında, önümüzdeki dönemde Alevilerin sorunlarının çözümüne dair yeni açılımların yapılacağını işaretlerini veriyor. Hükûmet nasıl bir açılım düşünüyor? Alevi vatandaşlarımız Hükûmetten ne bekliyorlar?

Alevilerin Hükûmetimizden beklentileri bütün kamuoyunun bilgisi dahilindedir. Sorunlarının çözümünü devletten beklemeleri son derece yerinde ve olumlu bir gelişmedir. Hiç kuşkusuz bu taleplerin her biri tartışmaya değerdir. Aklın yolu, mevcut sorunları evrensel açılımları dikkate alan ve yasaların sınırlarını gözetken bir sorumluluk içinde çözmekten geçer. Bu konuda hem Alevilerin hem de devletin sorunları doğru bir şekilde kavramasının önündeki engelleri aşmak gerekir. Maalesef bugün

ne devlet ne de Alevi ve Sünni kamuoyu, sorunu kavrama konusunda gerekli olan soğukkanlılığı ve ciddiyeti seferber etme konusundaki adımlarıyla birbirlerini ikna ve tatmin edememişlerdir.

Hükûmetimiz bu alandaki kısıtlılıkları aşma yolunda her zaman pozitif bir gayret içinde olmuştur. Bu duyarlılığımız kesintisiz bir şekilde devam edecektir. Tarihe mal olmuş sorunları bir çırpıda çözmek mümkün değildir, bir sorunu çözüme kavuşturmak adına başka yeni sorunlar yaratmak da akıl kârı değildir. Çözüm yolu; iyi niyet, suhulet ve tefekkürden geçmektedir. Toplumu ayırtırmadan, barışı gündelik hayatın biricik unsuru hâline getirmek şartıyla her vatandaşın isteği, niteliği ne olursa olsun kayda değerdir. Bu çerçevede Aleviler de her zaman derin bir sadakatle bağlı oldukları devlet karşısında taleplerinin akibetini sorma hakkına sahiptirler.

Avrupa'da Alevilik ile ilgili yaşanan gelişmelerin Türkiye'de muhtemel yansımaları nasıl olabilir? (Alevilik Din dersi uygulaması örneği ve Türkiye'deki Din dersi tartışmaları)

Bu sorunların her biri demokratik nezaket, hoşgörü ve karşılıklı anlayış çerçevesinde çözülebilir. Ülkemizin laik, demokratik ve üniter yapısı içinde şimdiye değin şu ya da bu gerekçeyle ihmal edilmiş konuları, şimdi yeniden ve kararlılıkla konuşmaya başladıkça, müzakereyi toplumsal barış ve diyalogun esas ögesi saydıkça mesafe alacağımızdan eminim. ■

Alevilik Üzerinden Din Dersini Tartışmak

Recep KAYMAKCAN*

Türkiye’de okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersi artan oranda kamuoyunda tartışılmaktadır. Tartışmalar, bu dersin hukuki statüsü ve nasıl bir ders olması gerektiği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda yapılan DKAB dersi tartışmalarının temel vurgu ve gündem maddesinin Alevilikle bu ders arasındaki ilişki olduğu görülmektedir. 1982 Anayasası’nın 24. maddesi ile DKAB dersi ilk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu hâle gelmeden önce ve sonra derse yönelik tartışma ve eleştiri gerekçelerinin günümüzden farklı olduğu gerçektir.

Türkiye’de okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersi artan oranda kamuoyunda tartışılmaktadır. Tartışmalar, bu dersin hukuki statüsü ve nasıl bir ders olması gerektiği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda yapılan DKAB dersi tartışmalarının temel vurgu ve gündem maddesinin Alevilikle bu ders arasındaki ilişki olduğu görülmektedir. 1982 Anayasası’nın 24. maddesi ile DKAB dersi ilk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu hale gelmeden önce ve sonra derse yönelik tartışma ve eleştiri gerekçelerinin günümüzden farklı olduğu gerçektir. Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi boyunca dersin varlığı ve neliği tartışma konusu olmuştur. Din dersinin varlığı ve neliği konusundaki eleştiri gerekçeleri ise günümüzden farklıdır. Geçmiş tartışmalar incelendiğinde laik bir ülkenin okullarında din dersinin varlığının laiklik, bilimsel anlayış ve Atatürkçülükle bağdaşmayacağı iddialarının ön planda olduğu görülmektedir. Ayrıca çoğunlukla DKAB dersi öğretmenlerinin uygulamalarından kaynaklanan ve-veya o şekilde algılanan problemler ve ders içeriğine yönelik eleştiriler de sözkonusudur. Bu çerçevede 1982 sonrası dersin adının DKAB olmasına rağmen İslam dışı dinlerin öğretiminde dışlayıcı bir yaklaşımı benimsemekle itham edilmekteydi. Türkiye’de akademik yazına yeterli düzeyde yansımaya da yakın dönemde kamuoyu ve uluslararası düzeyde okullarda DKAB dersine yönelik tartışmaların insan hakları, din özgürlüğü, çoğulculuk gibi argümanlar üzerinden yapıldığı bilinmektedir. Bu kapsamda Türkiye’deki din dersi tartışmalarının örneklemini de büyük ölçüde Alevilik oluşturmaktadır. Yazıda, okullarda din dersine yönelik referans çerçevesinin niçin insan hakları ağırlıklı söylem olduğu üzerinde durduktan sonra Türkiye’de Alevilik ve DKAB konusu farklı yönlerden değerlendirilerek ne yapılması gerektiğine yönelik öneriler sunulmaya çalışılacaktır.

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Din Eğitimi Ana Bilim Dalı
Öğretim Üyesi,
recep.k@sakarya.edu.tr

DKAB dersinin zorunlu olan hukuki statüsü değiştirilmeksizin AİHM ve Danıştay kararındaki din dersinin program ve uygulamasına yönelik eleştirileri göz önüne alarak müfredatı yeniden daha çoğulcu ve eleştirel olarak değiştirebilir.

İnsan Hakları ve Din Dersi

Sovyetler Birliği'nin dağılmadan önceki dönemde okullarda din öğretiminin hukuki statüsü ve pedagoji anlayışının şekillenmesinde insan hakları ve çoğulculuk söylemlerinin etkin olduğu söylenebilir. Daha çok din dersinin varlığının gerekçeendirilmesinde Milli devlet, birlik ve beraberlik, komünizme karşı mücadele de dinden istifade edilmesi argümanları etkindi. 1944 yılında İngiltere'de devlet okullarında din dersinin zorunluluğu Avam Kamerasında tartışılırken gençlerde zayıfladığı söylenen ahlaki değerlerin kazanılmasında ve gittikçe artan komünizm tehdidi karşısında dinin gücünden yararlanılması önemli gerekçeler arasında zikredilmekteydi. 1948'de Türkiye'de Türkiye Büyük Millet Meclisinde ilkokullara yeniden din dersinin konulması müzakere edilirken de benzer nedenler öne sürülmekteydi. 1982 Anayasası öncesi okullarda din dersinin zorunlu olma gerekçeleri arasında da bu dersin ülkenin Milli birlik ve bütünlüğüne, mezhep çatışmalarının önlemesine, hurafelerden arınmış bir İslam öğretimine katkı sağlayacağı savunulmaktadır. Türkiye dahil olmak üzere okullarda din dersine yer veren Batı ülkelerinde bu ders genelde o ülkede hakim olan dinin öğretilmesi şeklinde anlaşılmaktaydı. Almanya gibi farklı Hristiyan mezheplerini mensup olanların oranının birbirine yakın olduğu ülkelerde birbirine paralel şekilde mezhebe bağlı din dersi verilmekteydi. Çoğunluk dinî dışında dinler öğretilirken objektif ve çoğulcu eğitimsel bir yaklaşımdan ziyade teolojik ve hakim din perspektifinden diğer dinlerin öğretim konusu yapıldığı görülmektedir.

1980'li yılların sonlarına doğru devlet okullarında din öğretiminde çoğulcu yaklaşımlar İngiltere ve İsveç'te tartışılmaya başlanmıştır; ancak bunun da bir istisna olduğunu unutmamak gerekir.

Soğuk savaş sonrası 1990'lı yılların başlarından itibaren dünyada insan hakları ve demokrasi söyleminin hakim paradigma olmasının okullarda eğitim felsefesi, pedagoji anlayışı ve içeriği üzerinde etkili olmaya başlamıştır. Bu çerçevede özellikle Batı ülkelerinde biraz gecikmeli de olsa okullarda din dersinin statüsü ve neliği insan haklarının din özgürlüğü ve çoğulculuk referansı bağlamında tar-

tıslmaya başlanmıştır. Rusya dahil olmak üzere eski Doğu Bloku ülkelerinde 1990'lı yıllarda komünist dönemde okullarda okutulan bilimsel ateizm dersi yerine din derslerine yer verilmiştir. Bu süreçte bazen dramatik deneyimler de yaşanmıştır. Örneğin, 1992'de Ukrayna'da okullarda din dersi okutulmaya başlanmış; ancak sosyalist dönemde din eğitimi yasak olduğu için din öğretecek öğretmen bulunamamıştır. Buna geçici de olsa çözüm olarak eski dönemde bilimsel ateizm dersi öğretmenleri tenkit için olsa da din hakkında bilgili oldukları için din dersi öğretmeni olarak istihdam edilmiştir. Bu değişimle birlikte okullarda din dersine program içinde yer veren ülke sayısında bir artış meydana gelmiştir. 2002 yılında UNESCO'nun yaptığı araştırmaya cevap veren 142 ülkenin 72'sinde devlet okullarında zorunlu veya seçmeli olarak din dersine yer verildiği görülmektedir. Din dersine okullarda yer veren ülkelerin dinî coğrafyası analiz edildiğinde ise bu

önce hiç bulunmayan gelenekler oluşturulmaya başlanmıştır. 11 Eylül 2001 sonrası okullarda din öğretimine yönelik ilginin somut sonuçlarının görüldüğü yıl ise 2007'dir. 2007'de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarihinde ilk defa insan haklarına saygılı okullarda din dersinin nasıl olmasına yönelik ilkeleri de içeren iki önemli karar vermiştir. Bunlardan ilki Norveç Folgero davası ikincisi ise Türkiye Zengin davasıdır. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatının (AGİT) 2007'de yayınlanan "Toledo Okullarda Din ve İnançlar Hakkında Öğrenme Raporu" nu ve Avrupa Konseyi'nin "Dini Farklılık ve Kültürlerarası Eğitim: Okullar İçin Referans Kitap" adlı çalışmalarını bu kapsamda değerlendirebiliriz. Din özgürlüğü ve okullarda din eğitimi ilişkisi üzerinde çabalarını yoğunlaştıran Norveç merkezli "Din ve İnanç Özgürlüğü Oslo Koalisyonu" adlı sivil inisiyatifi zikredebiliriz. Ayrıca Açık Toplum Enstitüsünün 2004 yılında yayın-

İdeolojik ve siyasi Alevi söylemini ön plana çıkaran grubun savunduğu, din dersine okullarda yer verilmemesi gerektiği önerisinin konuyla ilgili uluslararası gelişmeler ve Türkiye'de din eğitimi ve öğretimi konusundaki yasal çerçeve ve halkın istekleri göz önüne alındığında uygulanabilir olduğu söylenemez.

ülkelerde çoğunluk dininin Hristiyanlık ve İslamiyet olduğu anlaşılmaktadır.

1990'lı yıllarda akademik çevrelerde insan hakları, demokrasi ve okullarda din eğitimi ilişkisine yönelik çalışmaların özellikle 11 Eylül 2001 sonrası ayrı bir boyut kazanmıştır. Daha önceden eleştirmek için bile olsa okullarda din eğitimi ile ilgilenmeyen uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütlerinin bu konuya etkin bir şekilde ilgi duymaya başlamışlardır. Bu ilginin arkasında din ile güvenlik arasında kurulmaya çalışılan ilişki olduğu gibi eski katı seküler politikaların etkinliğinin azalması da sıralanabilir. Din eğitimi ve öğretimi insan hakları ve inanç özgürlüğü çerçevesinde bir hak tarzında değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Bir anlamda okullarda din eğitimi konusunda nelerin kabul edilebilir nelerin kabul edilemez olduğu konusunda uluslararası seviyede daha

ladığı okullarda din eğitimi konusundaki yaklaşımları uluslararası çerçevede inceleyen raporunu sıralayabiliriz. Uluslararası kuruluşların raporları ve akademik çevrelerdeki literatür incelendiğinde okullarda din eğitimi konusunda hâkim düşüncenin şöyle özetlemek mümkündür: *Okullarda din öğretimine yer verilmelidir; ancak din eğitimi insan hakları ve demokrasi söylemi ile uyumlu olmalıdır.*

Alevilik ve Din Dersi

Okullardaki DKAB dersinin hukuki statüsü ve içeriği konusu 1990'lı yılların başlarından itibaren Alevi vatandaşların talepleri arasında sürekli yer almıştır. Hızlı kentleşme, komünist ideolojinin ve pozitivizmin etkinliğini kaybetmesi gibi nedenlere bağlı olarak Alevi toplumu kendini yeniden tanımlama sürecine girmiştir. Sözlü gelenekten

yazılı Alevi geleneğine geçiş sürecinin halen devam ettiği söylenebilir. Alevi anlayışının yeniden şekillendiği günümüzde bu sürece geleneksel dinî otoriteyi temsil eden dedelerden daha çok Alevi kökenli entelektüellerin öncülük ettiği görülmektedir. Türkiye'deki Alevi vatandaşların isteklerini dile getirme iddiasında bulunan kuruluşları okullarda din dersi açısından anahatlarıyla iki gruba ayırabiliriz. İlk grubu sosyalist ve pozitivist düşüncenin daha etkin olduğu siyasi Alevilik söylemi oluşturmaktadırlar. Genellemelerin istisnası olsa da bu gruplar okullarda din dersinin varlığına karşı bir politika izlemektedirler. Diğer bir ifade ile laik bir ülkenin okullarında hiç din dersi olmasının demektirler. İkinci grubu ise Aleviliğin dinî boyutunu ve geleneklerini ön planda tutan Alevilik anlayışdır. Bu kategori içerisindeki Alevi kuruluşları ve entelektüelleri okullardaki DKAB dersinin zorunlu hukuki statüsü ve dersin içeriği konusunda bazı itirazlarda bulunmaktadır. Din dersinin varlığına karşı çıkmayan bu gruplar DKAB dersinde Sünni İslam öğretimi yapıldığını iddia etmekte ve Aleviliğe de program içerisinde yer verilmesini istemektedirler.

Alevilik ve din dersi politikası üzerinde etkin olan aktörlerden birini de yurtdışındaki ve özellikle de Almanya'da yaşayan Alevi gruplar oluşturmaktadır. Bu çerçevede 2004'ten itibaren Almanya'da bazı eyaletlerin anayasal statüde

müstakil Alevi din dersi hakkının tanınması kayda değer bir husustur. Alevi din dersinin tanınması ile birlikte bu ders için program hazırlama çalışmaları başlamıştır. Yurtdışındaki bu gelişmelerin Türkiye Alevileri üzerine de yansımalarının olması muhtemeldir. Ayrıca 2007 yılında AİHM Türkiye'de DKAB dersi programının yeterince çoğulcu, objektif ve eleştirel olmadığı ve bu nedenle de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin anne ve babanın dinî ve felsefi inançlarına aykırı olduğu yönündeki kararı bulunmaktadır. AİHM kararının ulusal hukuka uyarlanması anlamına gelebilecek Danıştay'ın 2008'de verdiği karar vardır. Uluslararası alanda okullardaki din öğretimi politikaları, Alevi vatandaşların talepleri, mahkeme kararları birlikte değerlendirildiğinde bu konuda bazı adımların atılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

İdeolojik ve siyasi Alevi söylemini ön plana çıkaran grubun savunduğu din dersine okullarda yer verilmemesi gerektiği önerisinin konuyla ilgili uluslararası gelişmeler ve Türkiye'de din eğitimi ve öğretimi konusundaki yasal çerçeve ve halkın istekleri göz önüne alındığında uygulanabilir olduğu söylenemez. Bunun halk tarafından istenen bir tercih olmadığı gibi özellikle Türkiye bağlamında din özgürlüğünü kısıtlayan bir seçenek olacağı görülecektir. O hâlde DKAB dersinde Aleviliğe yer verilmesi düşüncesini irdelemeye çalışalım. Konu yalnızca DKAB programına Alevilikle ilgili konuların dâhil

edilmesinden daha fazla bir anlam taşımaktadır. Bu aynı zamanda Osmanlı'dan itibaren oluşan din eğitimi ve öğretimi politikasının yeniden sorgulanması ve yeni din öğretimi geleneğinin oluşturulması anlamına gelmektedir. Bu ise okullarda din öğretiminde paradigma değişikliği demektir. Konuyu din derslerinde nasıl bir İslam öğretildiği kapsamında açıklamaya ve tartışmaya çalışalım.

Konunun daha iyi anlaşılması için özellikle din sosyologları tarafından kullanılan "popüler din" ve "kitabi din" kavramlarını kullanmak istiyorum. Popüler İslam'ı, halk tarafından benimsenen ve İslam'ın temel kaynakları ve teolojisine sıkı bağlılık zorunluluğu hissetmeyen, duygusal ve mistik din anlayışının ön planda olduğu bir din yorumudur şeklinde tanımlayabiliriz. Kitabi İslam'ı ise İslam'ın iki temel yazılı kaynağı olan Kur'an ve sünnete bağlılığı ön plana çıkaran, ulema tarafından yorumlanan akılcı bir İslam anlayışı diyebiliriz. Şüphesiz yukarıdaki tanımların kapsam konusunda eksiklikleri olabilir; ancak burada amaç bu kavramlar üzerinde derin tahliller yapmak değildir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devir alınan İslam eğitim ve öğretimi mirasını popüler İslam ve kitabi İslam çerçevesinde değerlendirmeye çalışalım.

Temel tezimiz şudur: *Cumhuriyet Döneminde Resmi İslam eğitim ve öğretimi içerisinde kitabi İslam ön plana çıkarılarak popüler İslam büyük ölçüde dışlanmıştır.* Osmanlıdan intikal eden kitabi İslam'ın kurumsal temelleri değişime uğrayarak varlığını devam ettirmiştir. Kitabi İslam'ı üreten ve öğreten Şeyhülislamlık ve medreseler kapatılmış ancak benzer görevi daha sınırlı bir çerçevede yerine getirecek Diyanet İşleri Reisliği, İmam-Hatip Okulları ve İlahiyat Fakültesi kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde okullarda din dersi programlarının analizi edildiğinde kitabi İslam'a yer verildiği görülecektir. Cumhuriyetin ilk yıllarında mistik İslam yorumunu da içeren popüler İslam anlayışının kurumsal temelinin oluşturulan dinî gruplar ve tarikatlar yasaklanmıştır. Şüphesiz hukuken yasaklama ile bu anlayışlar yok olmamıştır. Fiili olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. Popüler İslam'ın Sünni ve Alevi versiyonlarının olduğu bir gerçektir. Büyük ölçüde sözel geleneğe dayanan Alevilik ve Bektaşiliğin popüler İslam kategorisinde değerlendirilmiştir. Din dersi programları incelendiğinde kendisine yüklenen görevler arasında popüler İslam kaynaklı yanlış inançlarla mücadele görevi verildiği anlaşılabilecektir. Bu nedenle Alevilik ve din dersini tartışmak aynı zamanda DKAB

dersinde popüler İslam'a yer verip verilmemesini tartışmaktır; çünkü DKAB dersinde yalnızca popüler İslam'ın Alevilik ve Bektaşilik versiyonu değil Sünnilik versiyonu da genelde dışlanmaktadır. Ayrıca Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi tecrübesinde bir din dersi içerisinde farklı mezhep ve İslam yorumlarının öğretilmesine rastlanılmaktadır. Diğer bir ifade ile İslam içerisinde çoğulculuğa yer veren bir din dersi deneyimi bulunmamaktadır. Bu ise geçmişten farklı yeni din eğitimi ve öğretimi pedagoji yaklaşımları üzerinde düşünmeyi gerekli kılmaktadır; ancak dünyada da bir din içerisinde farklılıkları bir ders içerisinde öğretmenin de yeni olduğunu hatırlatmak gerekir. Geçmişte muhtemel haklı nedenlere dayanan kitabi İslam öğretimine din dersinde yer verilip popüler İslam'ın genelde dışlanması şeklindeki din öğretimi politikasının günümüzde ne kadar anlamlı ve sürdürülebilir olduğunun tartışılması gerekmektedir.

Ne Yapılabilir?

AIHM ve Danıştay'ın okullarda din dersi kararları, Alevi vatandaşların talepleri, akademik sahadaki çoğulcu din öğretimi yaklaşımlarının ön plana çıkması gibi nedenler bir arada değerlendirildiğinde ne yapılabileceği sorusu akla gelmektedir. Alevilik ve DKAB dersi kapsamında yapılacak muhtemel iki seçenek bulunmaktadır.

1. DKAB dersinin zorunlu olan hukuki statüsü değiştirilmeksizin AIHM ve Danıştay kararındaki din dersinin program ve uygulamasına yönelik eleştirileri göz önüne alarak müfredatı yeniden daha çoğulcu ve eleştirel olarak değiştirebilir.

2. Din dersi programı değiştirmeden aynen devam ettirebilir. Bu tercih edildiğinde DKAB dersinden isteyene muafiyet hakkı tanıyan hukuki düzenleme yapılır. AIHM kararında doğrudan "Dersten muaf olma hakkı ver." denilmiyor. Mahkeme dersin hukuki statüsünü ülkelere bırakmaktadır; ancak mantıksal olarak eleştiriler doğrultusunda programı değiştirmezsen muafiyet hakkı ver demek istenmektedir. Danıştay'da dersin bu içeriği ile zorunlu olamayacağı görüşündedir.

Türkiye açısından ders program ve kitaplarını eleştiriler doğrultusunda değiştirmeyi öngören birinci seçenek daha isabetlidir. Bu seçenek, İslam içindeki farklı yorumların ve dinlerin birbirlerini daha iyi anlamalarına, hoşgörü ve birlikte yaşama kültürüne daha çok katkı sağlayacaktır. Farklılıklarımızla birlikte ayrışmadan birbirimizi anlama ve

sosyal barışa katkı potansiyeli daha fazla. Şüphesiz özenli uygulama iradesi gösterildiği takdirde.

İkinci seçeneğin ise şu anda isabetli olmadığı görülmektedir. Bu, din dersine katılanlar ve katılmayanlar arasında bir ayrışma potansiyeline sahiptir. Türkiye gibi din üzerinden meselelerin tartışıldığı bir ortamda bu çok uzak bir ihtimal değildir. Okullardaki din dersinin Türkiye’de en eleştirel, kaynaklara dayalı ve rasyonel din öğretiminin yapıldığı yer olduğunu unutmayalım.

DKAB derslerinde Alevilik meselesinin ilgili akademisyenler, sivil toplum kuruluşları, Milli Eğitim Bakanlığı vb. olabildiğince paydaşların geniş katılımının sağlandığı ortamlarda konunun bilimin öncülük ettiği bir zeminde tartışılması gerekmektedir. DKAB dersine katılan çocukların veya ebeveynlerinin kendi dinî geleneğinden bahsedilmesi isteğinin dinî özgürlükler, bireyi ön planda tutan demokrasi anlayışı, bilimsellik perspektifinden anlamlı olduğu yadsınmaz. Ayrıca aynı ders içerisinde farklı İslam yorumunun benimseneyen çocuklar birbirlerinin kültürleri hakkında bilgi sahibi olup anlamaya çalışmaları Alevilik ve Sünnilik konusunda oluşan veya oluşturulan ön yargıların aşılmasına da katkı sağlayacaktır.

Alevilik ve din dersi bağlamında üzerinde düşünülmesi gereken noktalardan biri de hangi Alevi yorum ve yorumlarına yer verileceğidir. İslamiyetin ortak temel yönlerinden bahsedildikten sonra Alevi yorumunun farklılaştığı konular üzerinde durulabilir. Burada ise şu soru akla gelmektedir? Türkiye’deki Alevi yorumlarından hangisine yer verilecektir? Şüphesiz bütün Alevi yorumlarına din dersi sınırları içerisinde yer vermek mümkün olmayacaktır. Türkiye’de var olan Alevilik içerisindeki çoğulluğu da birleştirme imkanı olmadığına göre çözüm ne olabilir? Olası çözümlerden biri Türkiye’deki Alevi yorumlarından ana grubu oluşturan birkaç yoruma herhangi birini savunmaksızın veya eleştirmeksizin yer vermektir. Alevi İslam yorumuna yer verirken bu gruplar kendilerini nasıl ifade ediyorlarsa o şekilde DKAB programında yer alabilir. Bir anlamda Aleviliğin sunumunda fenemolojik bir din eğitimi yaklaşımı benimsenebilir. Alevilik konularının anlatısında teolojik yönlerden daha çok yaşayan Alevilikten bahsedilmesi İslamiyet’in farklı yorumlarını benimseneyen okuldaki öğrencilerin birbirini daha iyi anlamalarında katkı sağlayacaktır. Bu model ile İslamiyet’in ortak

temel değerleri ile birlikte farklılıkları anlamalarına yardımcı olacaktır. Diğer bir ifade ile bir din dersi içerisinde İslamiyet farklılık içerisinde birlik prensibine uygun olarak öğretilecektir. Ana hatlarıyla belirtilen bu önerinin pedagojik, teolojik, sosyolojik, psikolojik açılardan tartışılmaya ve geliştirmeye gereksinim duyduğu bir gerçektir.

Son olarak Alevi İslam yorumu DKAB öğretim programlarına kapsamlı olarak dâhil edilirken dikkat edilmesi gereken bazı yönleri vurgulamaya çalışalım:

1. Konuyla ilgili tartışmalar yapılırken mezhebe bağlı müstakil Alevilik dersi sonucuna ulaşılmamalıdır. Bağımsız Alevilik din dersi bu dersten beklenen İslam dinî içerisindeki farklı yorumları anlama ve hoşgörü ile karşılama, milli birliğe katkı sağlama hedeflerine yardımcı olmayacaktır. Ayrıca müstakil Alevilik din dersi, uluslararası düzeyde her geçen gün daha fazla destek bulan bir din dersinde farklı inançların öğretilmesi yaklaşımlarıyla da örtüşmemektedir.
2. DKAB öğretim programları ve ders kitaplarında siyasal Sünni ve Alevi İslam anlayışlarına yer vermekten özenle kaçınılmalıdır.
3. İslam içerisindeki çoğulculuğu kapsayacak şekilde din dersi yaklaşımı yeni bir uygulama olduğu için başarıya ulaşmasına azami gayret gösterilmelidir. Öğretmenler hizmet içi eğitim yoluyla Alevilik ve diğer dinî gruplarla ilgili bilgilendirilmeli ve özellikle Alevilik konusunda yeterli ders materyali geliştirilmelidir. ■

Almanya’da Alevilik ve Çeşitli Eyaletlerde Alevilik Din Dersleri Projesi

Bülent UÇAR*

aleviligin tarih içinde oluşumu, İslam içi bir dinî hareket veya İslam öncesi Şaman, Hristiyanlık, Zerdüşt ve Anadolu’da varlığını sürdüren değişik dinlerden mürekkep bir akım olduğu bilim adamları arasında tartışıldığı gibi son dönemlerde Alevilerin bizzat kendi içlerindedeki tartışılmaya başlanmıştır.

Kesin olan ise son yüzyıllarda Alevilerin hem önde gelenleri hem de sıradan inananları (avam) kendilerini daima “Hak-Muhammed-Ali” çizgisinde Müslüman olarak görmüş olmalarıdır. Buna karşın İslamın ana damarı olan Sünni-Şii ortodoksiyi özellikle Anadolu’daki Alevilerin kabullenmedikleride aynı şekilde tarihî bir vakıadır. Aslında kısa dönem öncesine kadar münferit olaylar dışında ne Anadolu’daki Alevilerde ne de onların dinî önderlerinde (dedeler-babalar) böylesi bir tartışma olmuş değildir; ancak Batılılaşmayla birlikte Cumhuriyet projesinin modernleşmesi, eğitim görmüş ve gelenekten kopmuş Alevi gençlerinde 1960’lı ve 70’li yıllarda, Alevi inançlarının ve genelde her çeşit inanç sisteminin sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle Marksist akımların bu dönemdeki fikrî ve siyasi cazibesi köylerinden ve geleneklerinden kopmuş ve kentlerde eğitim görmekte olan bu gençler üzerinde çok etkili olmuştur. Kemalist sistemin din merkezli ümmet bilincinden seküler bir uluslaşmaya geçiş projesi bağlamında uyguladığı İslam dinini Diyanet vasıtasıyla kontrol altına alıp ıslah ve terbiye etme uygulaması, belli bir tekipleştirmeyide beraberinde getirmiştir. Anadolu’nun mübadele yoluyla homojenleştirilmesi ve tüm tarikatlerin yasaklanması bağlamında dinî çoğulculuk toplumsal dayanışma ve toplumun birliği açısından tehdit olarak görülmüş ve engellenmeye en azından aşılmaya çalışılmıştır. (Bülent Ucar, *Recht als Mittel zur Reform von Religion und Gesellschaft: Die türkische Debatte um die Scharia und die Rechtsschulen im 20. Jahrhundert*, Çürzburg 2005 s.107f., 287.) Alevi köylerinin ve gençlerinin sekülerleşmesi bu alt yapıda gelişmiş ve günümüze gelmiştir. Köyden, gelenekten ve dolaylı olarak Alevi inançlarından kopuş esas itibarıyla 1960’lı ve 70’li

* Prof. Dr.,
Osnabrück Üniversitesi

Almanya'da din derslerinin hukuki formu Türkiye'den bakıldığında anlaşılması biraz zor gibi görünmektedir; zira Türkiye Cumhuriyetinde din dersinin içeriği tamamen devlet ve onun resmî kurumları tarafından hazırlanmaktadır. Gerçi esasen Türkiye'de Almanya'da anlaşıldığı manada din derside yoktur.

yıllarda başlamış ve dedelerin etkinlikleride gitgide zayıflamıştır. Sünnilerin din konusunda bilgi eksikliği Diyanet ve İlahiyat fakülteleri vasıtasıyla büyük ölçüde kapatılabilmiş olmasına karşın dedelerin eğitim ve öğretimleri sosyoekonomik, siyasi ve ideolojik alt yapının ve hayat şartlarının son yüzyıllarda hiç görülmediği şekilde değişmiş olmasına rağmen tamamen gözardı edilmiştir. Bu ise bir yandan Alevilikten seküler ve maksist bakışla kopuşu, öte yandan da hurafe ve batıl inançların yayılmasını iyice törpülemiştir.

Almanya'da Alevilik

Soğuk savaşın zirveye vurduğu ideolojik ayrılımların ve kamplaşmanın dorukta olduğu 1960'lı ve 70'li yıllarda tüm bu gelişmelerin yanı sıra Anadolu'nun dört bir bucağından Avrupa'ya gelen Türklerin arasında çok sayıda Alevi de Almanya'ya gelmiştir. Türkiye'de Kemalist ideolojinin takip ettiği Alevi kimliğini yok sayma politikası doğrultusunda aslında Alevilerin kendileride büyük ölçüde hem bireysel olarak hem de toplumsal alanda bu dönemde temelde benmişmiş ve Alevilik bağlamında dinî bir örgütlenmeye gitmişlerdir. Gurbet bir yandan kopuşu güçlendirmiş, öte yandanda ideolojik kamplaşma içinde etnik, dinî ve mezhepsel bağların ötesinde birliktelikleri mümkün kılmıştır; ancak kimilerine göre bu süreç suni olup tabii kimliğin sadece askıya alınması olarak değerlendirilmelidir. Neticede 80'li yıllarda Sünni Müslümanlar arasında dinî örgütlenmenin güçlenmesi ve ideolojik ayrışmanın zayıflaması Alevilerdede dinî alana ilgiyi artırmıştır.

Aslında Almanya'da Sünni Müslümanlarda dinî örgütlenme ta 1960'lı yıllara kadar geri gider ve bunda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin hiçbir dahli yoktur, tamamen sivil toplum tarafından geliştirilip örgütlenmiştir. 70'li yıllarda Süleymanlılar olarak bilinen VIKZ (Verband Islamischer Kulturzentren) Almanya'da İslam sahasında etkin olan en güçlü oluşumdur, bunun yanı sıra Nurcular da epey etkindiler. 12 Eylül ihtilalin'den sonra Kemalist-laik paşalar aslında komünist tehlikeyi engellemek için Türk-İslam sentezine sığınıp iyice yaklaşmışlardır, yani kısaca bir yandan Kürt kimliğini yok sayarak, öte yandan Alevilerin çokta güçlü seslendirilmeyen makul taleplerini kabul lenmeyip Diyanet kontrolünde ılımlı Sünni İslam projesine ivme kazandırmaya çalışmışlardır.

Bu bağlamda 80'li yıllardan itibaren Almanya'daki Süleymanî, Nurcu ve Milli Görüşçü oluşumlara karşı Diyaneti etkinleştirip oraya devletin imkânlarıyla çok sayıda imam göndermişlerdir cuntaclar ve onların etkisindeki hükümetler. Tüm bu gelişmelere paralel Aleviler de kendi oluşumlarını kurmuşlardır, gerçi sayı olarak çok küçük ve az sayıda olsa da neticede bu dönemde görülmektedir ilk ciddi Alevi oluşumu. Alevi teşekküllerinin oluşumu esas 90'lı yıllarda, özellikle de Sivas Olaylarından sonra ivme kazanmıştır.

Bu Alevi oluşumlarında esasen dinî talep ve uygulamalardan ziyade siyasi tepkinin daha etkili olduğu söylenebilir.

Aleviten und Alevitentum

Materialien für den Unterricht

Herausgegeben vom
Landesinstitut für Schule/Qualitätsagentur
in Zusammenarbeit mit der
Alevitischen Gemeinde Deutschland (AABF)

700.000'de Türk kökenli Alman vatandaşı yaşamakta olup toplam tahmin edilen 200.000 kaçak insanla beraber 2,7 milyon Türkiye kökenli insan yaşamaktadır. Alevilerin toplam Türk nüfusuna oranının % 10-30 arasında olduğu iddia edilmektedir. Gerçekçi rakamın % 15 civarında olduğu tahmin edilmektedir. (Hasan Alacacioğlu, Außerschulischer Unterricht für muslimische Kinder und Jugendliche türkischer Nationalität in NRÇ- Eine empirische Studie zu Koranschulen in türkisch-islamischen Gemeinden Münster 1999

s.156. Havva Engin, "Islamischer Religionsunterricht an deutschen Schulen?", in: LpB, Der Bürger im Staat - Islam in Deutschland, Stuttgart 2001

Alevilik din derslerinin ders planının hazırlanması konusu gerçi Almanya'da ilk olarak Berlin'de başlamıştır; ancak bu eyalette uygulanan özel şartlardan dolayı ders müfredatı Berlin'de tamamen dinî cemaatin elindedir; çünkü tabiat boşluk kabul etmez.

Alevi örgütlenmeleri

Ancak tüm bu gelişmelere, iç ve dış baskılara rağmen Alevilerde kendi birliklerini koruyamamışlardır. En büyük Alevi oluşumu Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu adı ile bilinen AABF adlı örgüttür. Bu teşkilatta daha çok Kürt Alevileri ve sol tendanslı Türk Alevileri etkin durumdadırlar. Buna karşın Türkiye'deki Cem Vakfına ve İzzettin Doğan'a yakın duran CEM-AAF (Cem Almanya Alevi Federasyonu) daha çok Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Türk kimliği ile T.C.'nin temel politikalarına yakın bir duruş sergilemektedir. CEM-AAF örgütlenme ve tabansal güç bakımından AABF ile karşılanamayacak kadar zayıftır; ancak tüm Alevi dernekleri beraber neticede Almanya'daki Alevilerin % 5'ini dahi örgütleyememişlerdir. Almanya'da 1,8 milyon Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yaşayıp

s.241. Bekim Agai, Zischen Netzçerk und Diskurs: Das Bildungsnetzçerk um Fethullah Gülen (geb. 1938). Die fleible Umsetzung modernen islamischen Gedankenguts, Schenefeld 2004 s.20. Saliha Scheinhardt, Die religiöse Lage in der Türkei: Perspektiven des islamischen Religionsunterrichts für türkische Muslime in der Diaspora, Berlin 1986 s. 62). Bu bağlamda AABF'nin CEM-AAF'ye göre daha güçlü görünmesi esasen aldatıcı ve aceleci bir çıkarımdır; zira Alevilerin çok büyük ekseriyeti dinî bakımdan ya hiç örgütlenmemiş vaziyettedir ya da daha küçük bir kısmı Diyanet camilerini tercih etmektedirler. AABF içinde Aleviliğin İslam'a dahil olup olmadığı tartışmaları epeyce bir dönemdir ciddi olarak tartışılmaktadır. Hatta örneğin Almanya'nın en büyük eyaleti Kuzey Ren Vesfalya'da bakanlık yetkilileri AABF'nin İslam

dışı olduğu varsayımından hareket etmektedirler. Buna karşın CEM-AAF yetkilileri kendilerini kesin surette İslamın içinde konumlandırmaktadırlar. Netice itibarıyla AABF ve AABF'ye yakın duran örgütlenmeler Alman resmî makamları tarafından din dersi için muhatap kabul edilmişlerdir.

Alevilik din dersleri

Almanya'da din derslerinin hukuki formu Türkiye'den bakıldığında anlaşılması biraz zor gibi görünmektedir; zira Türkiye Cumhuriyeti'nde din dersinin içeriği tamamen devlet ve onun resmî kurumları tarafından hazırlanmaktadır. Gerçi esasen Türkiye'de Almanya'da anlaşıldığı manada din dersi de yoktur. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi uygulaması daha çok mesafeli, dış bakıştan din ve dinler hakkında bilgi aktarılması usulünü temel almaktadır. Alman anayasasının 7. maddesinin 3. fıkrası ise din dersini iç bakıştan, dindar ve dine bağlı bir konseptle hazırlanıp verilmesini öngörmektedir. Laik ve seküler bir devlet herhangi bir dinî diğer dinlere tercih edemeyeceğinden, dinlere eşit uzaklık veya yakınlıkta durması gerektiğinden din derslerinin içeriğinin tesbitinide yapamaz ve bundan dolayı böylesi bir din dersinin içeriğini anayasal düzen içinde o dinin müntesbilerinden oluşan cemaat yetkilileri devlete sunarlar. Aynı şekilde öğretmenlerin göreve alınmalarında da cemaatlerin veto hakları vardır. Bu minvalde birkaç yıldan beri Berlin, Baden-Çürttemberg, Nordrhein-Çestfalen, Hessen ve Bayern eyaletlerinde Alevilik din dersleri verilmeye başlanmıştır. Okullardan ve tüm üniversitelerden eyaletler sorumlu olduğu için merkezî hükümetin bu alanda hiçbir söz hakkı yoktur; ancak görünen şey şudur ki bu derslere katılım örneğin aynı eyaletlerde Alevi din derslerine paralel verilen İslam din bilgisi derslerine göre çok düşük seyretmektedir.

Alevilik din derslerinin içeriği

Alevi din dersi için öğretmenler henüz üniversitelerde yetiştirilmemektedir. Bunun için daha çok Alevi inancına mensub hâlen okullarda başka alanlarda görev yapan öğretmenler seçilip hizmet içi eğitimden geçirildikten sonra bu derslere girebilmektedir. Aslında şu an buna çok fazla ihtiyaç da yoktur, zira bu derslere katılım nispeten epeyce düşüktür.

Alevilik din derslerinin ders planının hazırlanması konusu gerçi Almanya'da ilk olarak Berlin'de başlamıştır, ancak bu eyalette uygulanan özel şartlardan dolayı ders müfredatı Berlin'de tamamen dinî cemaatin elindedir. Diğer eyaletlerde ders müfredatını eğitim bakanlığı dinî cemaatlerle işbirliği halinde yapar ve sorumlu cemaatlerin içeriğin tespiti konusunda bir nevi veti hakkı vardır. Kuzey Ren Vestfalya eyaletinin önderliğinde dört eyalet Alevilik din dersi müfredatının hazırlanması için bundan yaklaşık 3 yıl evvel bakanlıkta şahsımın sorumluluğunda bir komisyon çalışmalarına başlamış ve nihayet ders planı tamamlanmıştır. Temelde bu planın özeti tasavvufta

Almanya'da üç Eyalette daha Alevilik dersleri başladı!

22-09-08

TARAFINDAN: ISMAIL KAPLAN, AABF EĞİTİM SORUMLUSU

Alevilik Derslerine ilk önce Berlin'de 2002 yılında ve daha sonra sıra ile Baden-Württemberg'de 2006 yılında ve 2008 Ağustosundan itibaren de, Kuzey Ren- Vestfalya(NRW), Hessen ve Bavyera Eyaletlerinde verilmeye başlandı.

Eylül 2008

Alevilik Dersleri tüm Alevilerin kazanımı

Son aylarda; Türkiye'de zorunlu din derslerinde Sünnileştirilmeye çalışılan Alevi öğrencilerin bu derslerden muaf edilmeleri için eylemler yapılmaya başlandı. Alevi çocukların asimilasyon kışkıracından kurtulmaları için; Sünni içerikli din derslerinin zorunlu olmaktan çıkarılması birinci adımdır. Zaten Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ile zorunlu din derslerinin insan haklarına tecavüz olduğu belgelendi. Ancak, din derslerinin zorunlu olmaktan çıkarılması, Alevi çocuklarının din dersine girmeyle ortada kalma sorunlarını çözmez. Eğer alternatif çözüm

genel kabul görmüş 4 kapı 40 makam esasına dayanır. İşlenen konular özellikle Cem, Ehli beyt, Muharrem, Lokma, Hacı Bektaş, 12 İmam ve Semah şeklinde özetlenebilir; ancak bu müfredatta özellikle satır aralarında tartışmalı çok sayıda konu ve içerikte yer almaktadır. Bu bakımdan bahsedilen planın etraflıca incelenip değerlendirilmesi gerekir ki bu başlı başına bir makale konusudur. Almanya'da Alevilerin temel sorunları aslında Sünnilerden çokta farklı değil hatta daha da vahimdir: Ehliyetli, birikimli ve dil bilir din adamı eksiği ya da daha öz ifade etmek gerekirse "dil ve din bilir adam" noksanlığı. Dedelerin yıllarca sahipsiz bırakılması bu sorunu daha da katmerleştirmiştir. Tabiat boşluk kabul etmez. ■

Alevi(lik) Modernleşmesine Dair Düşünceler

Abdullah ALPEREN*

alevilik son zamanlarda yeniden ilgi odağı olmaya başlamıştır. Bu ilginin siyasi, ekonomik, toplumsal, dinî ve medyatik pek çok boyutu olduğu gibi bilimsel yönden de bir merak uyandırdığı görülmektedir. Bizim amacımız Türk modernleşmesinin bir parçası olarak Alevi modernleşmesi hakkında bazı tespitlerde bulunmaktan ibarettir.

Ancak Alevi modernleşmesini bütün boyutlarıyla ele almak çok daha kapsamlı sosyolojik incelemeleri gerektirecektir. Aleviliğin modernleşme ile ilişkileri, uyum-uyumsuzluk problemleri, tehditler-fırsatlar gibi hususların bu bağlamda değerlendirilmesi gerekmektedir. Geleneksellik modernlik arasında geçiş (tranzisyonel) toplumu özelliği gösteren Türkiye’de bu durumun etkilerini dini-sosyal hayatın bütün cephelerinde olduğu gibi Aleviliğin değişim sürecinde de gözlemlemek mümkündür.

Toplumlar sürekli bir değişme içerisinde olup sosyal yapıda meydana gelen değişimler, toplumda yaşanan dinin kurumsal yapı, dünya görüşü, değerleri, inanç ve pratikleri üzerinde hem şekil hem de muhteva yönünden değişmelere yol açmaktadır; ancak din ile sosyal değişim arasında tek yönlü değil karşılıklı bir etkileşim vardır. Buna göre bir yandan din, sosyal değişmeyi engelleyici ya da yavaşlatıcı bir faktör olabilirken yerine göre sosyal değişmeyi sağlayıcı bir rol oynayabilir. Aynı zamanda sosyal değişim de din ve dinî yaşayışlar üzerinde etkili olmaktadır. Toplumsal yapıda meydana gelen değişmelere bağlı olarak yaşanan yer ve zamana göre insanların değer tercihleri, din anlayışları ve yaşayışları da değişmektedir. Bu bağlamda sosyal değişimin özel bir biçimi olarak modernleşme, toplumsal yapıda olduğu kadar, insanların dinî hayat ve yaşayışlarında da köklü değişiklikler meydana getirmiştir.

Modernleşmenin tanımlanmasında sosyal bilimciler arasında bir birlik olmamakla beraber sosyoekonomik gelişmeyle birlikte sanayileşme, bürokratikleşme, kentleşme, pozitivist bilimsel bilgi ve teknolojinin üstünlüğüne inanç, demokratikleşme, rasyonelleşme ve dünyevileşme gibi nitelikleriyle belirginleşen bir değişim sürecini ifade etmektedir. Diğer bir açıdan modernleşme, Batılı ol-

*Yrd. Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalı.

Alevilik, bir tarafta modern topluma kendini uyarlamaya çalışırken diğer taraftan inançları, ibadetleri, ritüelleri ve kurumsal yapıyla modernliğin ortaya çıkardığı krizlerle baş etme çabasıdır. Modernleşme, Aleviliğin yeni bir kimlik inşasını gerekli kılmaktadır.

mayan toplumların Batı toplumlar seviyesine ulaşma çabası olarak toplumlar arasında bir eşitleme sürecini ifade etmektedir; ancak Batı'da Rönesans ve Reform hareketlerine hatta daha da öncelere kadar geri götürülebilecek olan modernleşme, dinin sosyal hayattan çekilmesi ve giderek bireysel vicdanlarla sınırlandırılması sonucunu doğurmuştur. Geleneksel toplumda dinin yeri ve rolü modern toplumda önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Bu çerçevede, geleneksel toplumdaki dinî birlik, bütünlük yerine, modern toplumlarda dinî çoğulculuk, geleneksel ve kurumsal dindarlıkta gevşeme, ilgisizlik, geleneksel din ve dindarlığa karşı tenkit ve hatta inançsızlık gibi özelliklerin öne çıktığı bir yapı görülmektedir. Bu bağlamda modern toplumda dinin ve esasında kutsal olanın yeri sorgulanmaktadır. Dinle iç içe olan geleneksel toplumun aksine modernleşme Weber'in deyimiyle dünyanın kutsallığından arındırıldığı bir süreçtir.

Toplumlar modernleştikçe dinlerin sosyal alanda etkisinin azalacağı ve nihayetinde tamamen ortadan kalkacağı ileri sürülüyordu. Bu noktada sekülerleşme teorisi, modernleşme ile birlikte hem toplumsal ve hem de ferdi bilinç düzeyinde dinin gerileyeceğini ve zamanla tamamen ortadan kalkacağını varsayıyordu. Buna göre, sekülerleşme sürecinde modern bilim geleneksel inançları akılcı bir sorgulama sürecine tabi tutarak, dinî sembollerin tekeline kırmış ve yaşam dünyalarının çoğullaşmasını sağlamıştır. Şehirleşme ise bireyci anomik bir dünya yaratmış, ailenin öneminin aşınması dinî kurumları daha az ihtiyaç duyulan bir konuma düşürmüştü; teknoloji "*Her şeye Kâdir Tanrı*" fikrini daha az gerekli ve akıldışı bir kaliba

sokmak suretiyle insanların tabii ve sosyal çevreleri üzerinde daha fazla denetim sahibi olmalarını temin etmiştir.

Modernleşme her ne kadar Batı'nın tarihî ve toplumsal yapısının bir ürünü olsa da etkileri tüm dünya da olduğu gibi ülkemizde de yaşanmaktadır. Farklı tarihsel ve toplumsal koşullara sahip olan Batı dışı toplumların modernleşme süreçleri sancılı olmuştur. Özellikle Türk toplumunun resmi olarak Tanzimat Fermanı'yla başlatılan modernleşme serüveni kendine has özellikleriyle özgün bir modernleşme tecrübesi olarak ele alın-

malıdır. İslamiyet ile Hristiyan dinleri arasındaki farklılıklar Türk toplumunun modernleşme sürecindeki farklılığının ana kaynağını oluşturmuştur. Müstakil bir kilise teşkilatının ve ruhban sınıfının bulunmaması, İslam'ın normatif yapılı bir din olması ve hayatın bütününe kuşatma iddiasında olması gibi özellikleri dikkate alındığında Batı tarzı bir seküler yapının oluşmasına imkân vermemiştir. Hatta İslamiyet'in taşıdığı özelliklerden hareketle Müslüman toplumların modernleşemeyeceklerini savunan görüşler olsa da Türk toplumu modernleşmeyi bütün boyutlarıyla yaşamaktadır. Fakat modernitenin etki ve algı düzeyi, dinî-sosyal gruplara göre farklılaşmaktadır. Türkiye özelinde Sünni ve Alevi kesimlerin modernleşme tecrübelerinin farklı boyutlarda olduğunu düşünüyoruz. Aleviler, modernleşmeyi daha bir coşkuyla karşılasa da henüz modernleşmenin ortaya çıkardığı problemleri karşılayabilmiş ve tavrını belirleyebilmiş değildir.

uygulamaya konmuştur. Bu yönüyle de Cumhuriyeti Osmanlı'dan bağımsız olarak değerlendirmek köksüzlük olur. Cumhuriyet döneminde yapılan yeniliklerin ciddi bir tepkiyle karşılaşmamasını bu düşünsel altyapı ve hazırlık aşamasına bağlamak daha doğru olacaktır kanaatindeyiz. Cumhuriyet dönemi hemen her alanda köklü yenilikler getirmiştir. En başta yönetimden başlayarak siyasi, idari, ekonomik, hukuki, sosyal ve dinî alanda pek çok değişiklikler getirilmiştir. Bu hızlı değişim, planlı hamlelerle olduğu kadar Avrupa'yla hemen her alandaki yakınlaşmalara bağlı dış tesirler tarafından da desteklenmiştir. Gerek Avrupa ve gerekse Türk toplumunda modernleşme pek çok alanda derin etkiler uyandırdığı gibi din de bundan uzak kalamamıştır.

Cumhuriyet Dönemi bir yandan gerçekleştirilen siyasi reformlarla toplumu değiştirirken diğer taraftan ekonomik ve sosyal gelişmelerde önemli bir değişim kaynağı oluşturmaktadır. Özellikle 1950'li

Türkiye Cumhuriyeti'nin laik, demokratik yapısı günümüz Aleviliğinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Kendi kültürlerini ve kimliklerini koruyup geliştirmelerine imkân sağlayacağını düşünen Aleviler, Cumhuriyet'i açıkça desteklemişlerdir.

Türk modernleşmesinin tarihî genel olarak Tanzimat hareketiyle başlatılır. Tanzimat Türk tarihinde bir takım reformlar ve ıslahat çabalarıyla dikkat çekmektedir. Reformlar daha ziyade zayıflayan devlet aygıtını tekrar güçlendirmeyi hedeflemişken, bir bakıma gizli işlevi olarak dinî ve sosyal alanlarda değişim ve yenileşme hamlelerini harekete geçirmiştir. Tanzimat ve sonrası Osmanlı yenileşme hareketi eski ile yeni, gelenekselle modern ayırmamış, düalist bir yapı oluşturmuştur. Bu bakımdan Tanzimat sonrası Osmanlı modernleşmesini, Türk modernleşmesinin altyapısı ve hazırlık aşaması olarak görmek daha doğru olacaktır. Türk modernleşmesinde asıl köklü değişiklik ve dönüşümler Cumhuriyet'le birlikte başlamıştır. Tanzimat ve Meşrutiyet aydınlarının fikir planındaki tartışmalarının pek çoğu Cumhuriyet'le birlikte

yıllardan itibaren yaşanan sanayileşme ve şehirleşme köy ve şehir toplumlarını dönüştürmüştür. Sanayileşme kırsal kesimlerden kent merkezlerine doğru büyük bir göç hareketi başlatmıştır. Göçle birlikte geleneksel sosyal çevresinden kopan çok sayıda insan yeni yerleşim bölgelerinde çeşitli uyum-uyumsuzluk problemleriyle karşılaşmışlardır. Bu durum geleneksel dinî yapıları dönüştürürken diğer taraftan köy ve şehir dindarlıkları diyebileceğimiz yeni dindarlık tiplerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Hatta buralarda varoş olarak adlandırılan büyük şehirlerin banliyölerinde, kenarlarında (periferide) yaşamak durumunda kalan kalabalıklar şehrin kültürünü özümseyemeyen kır-köy kültür özelliklerini de büyük oranda kaybettiklerinden bir bakıma kültürel yarılmalık, Daryush Shayegan'ın deyimiyle *kültürel şizofreni*

durumu yaşamaktadırlar. Esasında, hem Sünniler hem de Aleviler modernlikle geleneksellik arasındaki gelgitleri, bocalamaları yaşamaktadırlar. Kültürel bölünmüşlük, şehirlerin yeni sakinlerinin dinî hayatlarını da etkilemiştir. Bu bağlamda toplumsal kimlik problemlerinden söz etmek mümkündür. Alevilerin yaşadıkları bu travmaya şehirleşmeyle birlikte yaşanan hafıza kaybı, geleneksel Aleviliğin bilinmemesi ve bu alandaki yayınların hem az hem de yetersiz oluşu ile farklı Alevi derneklerinin kendi amaçları doğrultusundaki telakkilerin etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Şehir hayatının özelliklerine baktığımız zaman, uzmanlaşmış bir işbölümünü, kurumsallaşmış sosyal ilişkileri, akrabalık ilişkilerinin zayıflamasını, gönüllü kuruluşların artmasını, normatif çoğulculuğu, sekülerleşmeyi, toplumsal çatışmaların artışı ve kitle iletişim araçlarının gün geçtikçe daha önemli rol oynamasını kapsamaktadır. Bu özellikleriyle modern şehir hayatında dinin tezahür biçimleri ve oynadığı rol farklı boyutlarda ele alınabilir. Bu bağlamda sanayileşme, şehirleşme ve rasyonelleşme süreçleriyle bağlantılı olarak dinin toplumsal hayattaki etkisinin tedrici bir şekilde zayıflaması ile bireysel ve toplumsal düzeyde görülebilecek olan anlam krizlerinden söz edilebilir.

Şehirlerin fiziki ve sosyal yapısında meydana

gelen değişmeler, beraberinde kültürün şehirleşmesi diyebileceğimiz bir olguyu da getirmektedir. Şehre özgü düşünme ve hareket tarzları ile ikincil birlikler kültürel şehirleşmenin tipik tezahürleri olarak kabul edilirler. Diğer taraftan şehirleşme ile insanlar arası fiziksel mesafe azalırken zihinsel mesafe artmakta ve buna bağlı olarak da kültürün bireyselleşmesi gündeme gelmektedir. Şehir, bu anlamda toplumsal olarak uzak, fiziksel olarak yabancı olanlarla bir arada yaşamayı öğretir. Bu farklı bölgelerden, kültürlerden gelen insanların büyük şehirlerin kenarlarında oluşturdukları ve bir yönüyle hem şehirli hem de kendileri tarafından örülen duvarlar, buralarda yaşayanları tam bir sosyal yalıtılmışlık durumuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Şehirleşme sürecinin tüm etkilerini Alevi topluluklar üzerinde gözlemlemek mümkündür. Köylerde kalan Alevilerle şehre göç edenler arasında önemli farklar meydana gelmiştir. Bir taraftan kent kültürünün etkileri, farklı dinî kimliklere sahip gruplarla temas, diğer taraftan okur- yazarlığın artışı kırsal ve kentsel Alevilik ayrışmasının temellerini oluşturmaktadır. Geleneksel Alevi inanç, pratik ve kurumları değişimin en fazla etkilendiği alanlar arasındadır. Diğer taraftan, fiziksel anlamda yakın ama sosyal olarak birbirine uzak kalabalıkların yaşadığı mekânlar olarak şe-

hirler Alevi kitlenin kimlik ve anlam dünyalarında ciddi yarılma ve sarsıntılar yaratmıştır.

Şehirleşmenin ortaya çıkardığı bu parçalı durum Alevi ve Sünni yerleşimlerinde kendini belirgin kılmaktadır. Klasik Sünni-Alevi ayrışması şehirlerdeki yerleşim birimlerinde de devam etmektedir. Aynı mahallede ama birbirinden bağımsız ve ayrı gruplar olarak yaşama alanları oluşturulmaktadır. Ayrışmanın temelinde kimlik kaygıları ve mevcut ön yargıların etkili olduğu bir gerçekse de şehri bir eritme potası olarak gördüğümüzde, süreç içerisinde farklı inanç ve kültürlerin kaynaşması beklebilir. Bu çerçevede, son zamanlarda şehrin zorluklarıyla baş edebilme ve sorunlara ortak çözüm arayışı Alevi ve Sünni grupların yakınlaşmasına katkıda bulunmaktadır.

Aleviliğin modernlikle etkili bir şekilde karşılaşması, ağırlıklı olarak köyden kente göçle başlamıştır. Bu süreç aslında kent Aleviliği şeklinde

tutmaktadır. Aleviliği İslam dışı gösterme çabalarına karşı Hz. Ali ve Ehl-i Beyt etrafında bir bütünleşmeyi temsil etmektedir.

Ancak, Alevilik ve Alevileri İslami zeminde değerlendirmek bazı yazarlar tarafından Alevilerin Sünnileştirilmesi olarak değerlendirilmektedir. Bu şekilde Aleviliğin yoğun biçimde Sünni öğreti içerisinde eritildiği vurgulanmaktadır. Bunun dışlama, inancı yadsıma biçimindeki düşmanlık toplayan yöntemlerle değil daha uzmanca yapılar olduğu öne sürülmektedir. Cumhuriyet Hükûmetinin politikası tatlı bir eritme politikasıdır. Artık sapkın inanç söyleminin yerini bilinçsiz inanç almıştır. Resmî söylemde yer alan Aleviler de Müslüman'dır. Arada en küçük ayırım bulunmaz. Alevilik Ali ve oğullarını sevmekse hemen her Sünni Alevi'dir. Kitap bir, peygamber bir, inanç birdir şeklindeki bu yaklaşımlar bazı yazarlar tarafından asimilasyon yöntemi olarak değerlendiril-

Şifahi bir kültüre dayanan Alevilik, yazılı kültüre geçişin zorluklarını aşmaya çalışmaktadır. Modernleşme ve şehirleşme sürecine paralel olarak geleneksel Alevilik anlayışı değişime uğrayarak kent Aleviliğinin ortaya çıkışına tanık olmaktadır.

tanımlanabilecek yeni bir oluşumu başlatmıştır. Şehre göçle birlikte, bir bakıma geleneksel dinsel ritüel ve inançlarından kopmak durumunda kalan Aleviler, kendilerini artık dinsel bir kimlik olmaktan çok, ya politik bir tutuma ya da etnik bir kimliğe dayandırarak açıklamaya çalışmaktadırlar. Aleviler bir yandan kendilerini yeni duruma uydurmaya çalışırken, diğer taraftan Alevi kimliğinin çözülmesini engelleme gayretindedirler. "Alevilik" kavramının tüm Alevi grupları kapsayacak şekilde kullanılması modern Alevi kimliğinin önemli bir parçasıdır. Bu değişiklik Aleviliğin dışı açılımının da önemli bir yönünü teşkil ediyor. Alevilik üst kimliği, alt gruplaşmaları ve parçalanmaları önlediği gibi Alevilerin asimilasyonunun ya da Sünnileşmesinin önüne bir set çekme çabası olarak da anlaşılabilir. Kavram, aynı zamanda Alevi cemaatin İslami gelenekle olan ilişkilerini canlı

ılmaktadır. Daha çok Avrupa'da kurulu bulunan bazı dernek ve federasyonlar Aleviliği, İslam'dan ayrı bir inanç sistemi olarak değerlendirmektedirler. Bu çerçevede, Alevi köylerine cami yapılması, imam tayin edilmesi tepki çeken uygulamalar arasında yer almaktadır. Bu yolla Alevi köylerin Sünnileştirilmesinin amaçlandığı iddia edilmektedir.

Yazılı kültürle birlikte gözlemlenen farklılaşmalardan bir diğeri ise, Alevi kimliğinin tarihselleştirilmesidir. Geçmişte yaşanmış bazı tecrübeler popüler yayınlar yoluyla yeniden gündeme getirilerek Alevi bilinç ve kimliği canlı tutulmaya çalışılmaktadır. Modernleşme sürecinde Alevilik, bir taraftan tarihi tecrübeleri canlı tutmak suretiyle mevcut yapıyı ve kimliğini korumaya çalışırken diğer taraftan modernleşmenin getirdiği değişikliklere paralel olarak yeni bir kimlik inşası sürecine de girmiş bulunmaktadır. Modern Alevi

kimliğinin bu noktada dini-kutsal özelliklerinden arındırılarak kültürel bir Alevi kimliği inşa etmek istenmektedir. Burada Aleviler kendilerini Sünni çoğunluktan ayırmaya çalışırken İslam'ın ilk dönemlerine kadar uzanan Arap ve İran İslam- lığının tarihi geçmişinden de kendilerini ayırmak istedikleri görülmektedir.

Sadece kırsal-kentsel yapılanmalarla sınırlı ol- maksızın okur-yazarlığa bağlı ayrışmalarda da ciddi farklılaşmaların ortaya çıktığı görülmüştür. Sonuçta bu değişiklikler, kentte yaşayanlara kent kültürü şeklinde tanımlanabilecek yeni bir değer- ler setini, davranış ve tutumları benimsemeleri- ni, yani kentleşmelerini dayatmıştır. Bu durum, yerel ya da etnik fonksiyonlardan çok, rasyonel bir yapının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Cum- huriyet sonrası dönemde okuma yazma oranının artması, Alevilerde sözlü kültürden yazılı kültüre geçişi hızlandırmış olup doğuştan Alevilik ilkesi, Dedelik, cem, musahiplik, görüm (yargı kurumu) cenaze ve anma törenleri gibi, özellikle geleneksel düzeyde, grup içi dayanışmayı sağlayan kurum ve pratikler, gerek biçim gerekse içerik yönünden ciddi değişiklik talepleriyle karşı karşıya gelmiştir. Günümüzde, Alevilerde modernleşme formunda ortaya çıkan görüntü, gerçekte daha köklü talep ve ısrarların bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Kapalı toplumsal yapıların şifahi gelenekten güçlü bir şekilde beslenen doğası, modern dünyada hız- la çözülmekte ve yeniden biçimlenmektedir.

Eğitim seviyesinin yükselmesi sır olan bilgiye erişimi kolaylaştırarak Alevilikte geleneksel dinî otorite konumundaki dedelik makamı ve buna bağlı uygulamaları dönüşüme uğratmıştır. Cum- huriyet rejimiyle birlikte dedelerin otoritesinden kurtulan Aleviler, bundan böyle kültürlerini onlar- sız yaşatmak ve geliştirmek durumunda kalmışlar- dır. Modern Alevilikte dedelik sembolik bir anlam kazanmış olup bunun yerine iyi eğitilmiş Alevi ay- dınların etkinliklerinin arttığı görülmektedir. Ale- vi dedelerin eğitim seviyelerinin düşüklüğü, Ale- viliği modernite karşısında zayıf bırakmaktadır. Geleneksel dedeler, Menakıbnâme ve Buyruk gibi klasik kaynakları okuyabilecek yeterlilikte olma- dıkları gibi, Aleviliği yeniden yapılandırabilecek bilgi ve donanımına da sahip değillerdi. Şehir kül- türünde yaşayan eğitilmiş Aleviler şifahi bilgiden ziyade kitabi bilgiye yönelmektedirler. Bu boşluk Cumhuriyet Döneminde yeni kuşak Alevi Aydın-

lar tarafından doldurulmuştur. Dedelerin tersine bu yazarların büyük kısmı "ocakzade" olarak ad- landırılan dede soylulardan değildir. Ancak, bazı Aleviler, dedelik müessesesinin zaafa uğraması ve laik eğitilmiş aydınların dedelerin rolünü üstlen- mesini, Aleviliğin çözülmesi ve gittikçe İslam dışı bir alana kayması olarak değerlendirmektedirler.

Bu şekilde Alevilikte en önemli bilgi kaynağı olarak kabul edilen dedelik müessesesinin gerile- mesine paralel olarak sözlü aktarım yerini yazılı kültüre bırakmıştır. Alevi kaynaklarının azlığı ve yetersizliği, modern eğitim almış, farklı kültür ve çevrelerle temas halinde olan Alevileri tatmin et- mekten uzaktır. Son zamanlarda çeşitli Alevi ku- ruluşlarca yayınlanan eserlerin yanı sıra Diyanet

İşleri Başkanlığı tarafından Alevilerce önem at- fedilen ancak geniş kesimlerin vakıf olmadığı te- mel Alevi kaynaklarının yayınlanması olumlu bir adım olarak değerlendirilebilir. Aleviliğin sözlü geleneğinin yazıya geçirilmesi, Alevilikteki gizemi ve mistikliği ortadan kaldırmıştır.

Yayın faaliyetleri bir yönüyle Alevi gruplar ara- sında birleşmeyi sağlarken başka yönlerden ayırıcı olabilmektedir; zira her bir Alevi grubu Aleviliği olduğu gibi değil olması gerektiği gibi sunmakta- dır. En başta geleneksel-modern Alevilik arasında ayırım yapılmakta olup kırsal kesimler geleneksel Aleviliği temsil ederken şehre yerleşenler modern anlayışı temsil etmektedir.

Alevilerin Cumhuriyet yönetimiyle ilişkileri, onların ortaya çıkışlarını kolaylaştıracak yeni bir süreç başlatmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin laik, demokratik yapısı günümüz Aleviliğinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Kendi kültürlerini ve kimliklerini koruyup geliştirmelerine imkân sağlayacağını düşünen Aleviler, Cumhuriyet'i açıkça desteklemişlerdir. "Ali rehber, Ata önder" sloganıyla Cumhuriyet'e ve Atatürk'e karşı sevgi ve sempatilerini dile getirmişlerdir. Atatürk'ün ortaya koyduğu hedefler, Alevilerin büyük çoğunluğu tarafından olumlu karşılanmış ve kabul görmüştür. Atatürk tarafından uygulamaya konulan bir dizi yenilik ki, bunlardan bazıları 1928 Anayasası'nda İslamiyet'in devletin resmî dini olmaktan çıkarılması, laikliğin kabul edilmesi, din ve vicdan özgürlüğünün anayasal güvence altına alınması Aleviler tarafından olumlu karşılanmıştır. Atatürk'e verilen desteğin arkasında yatan sebep toplum yapısının her aşamasında varlığını hissettiren Sünni hegemonyanın ortadan kaldırılmasının işaretlerini onda ve yapacağı reformlarda görmüş olmalarıdır. Yeni dönemi bu şekilde sahiplenme, hem geçmişe dönük bir tepkisellik hem de Alevilerin kendi inançlarıyla çağdaş değerler arasında kurdukları yakınlıkla da açıklanabilir. Bu bağlamda Cumhuriyet'in tarihi, Aleviliğin modernleşme tarihi olarak değerlendirilebilir; fakat Alevilerin Cumhuriyet'e verdiği desteğin sonuçta paradoksal bir şekilde, kendini yok eden bir

etkiye sahip olması da söz konusu olabilir. Resmî ideolojinin bir parçası olarak devletin tercih etmiş olduğu dinsel yorumun ağırlıklı olarak Sünniliğe dayanması, laik devlet yapısı içerisinde Diyanet İşleri Başkanlığının yeri ve bu kurumda Alevilerin temsili meselesi, okullarda zorunlu din derslerinin okutulması gibi konular, Aleviliğin-Alevilerin Cumhuriyet Dönemiyle olan paradoksal ilişkilerini yansıtmaktadır.

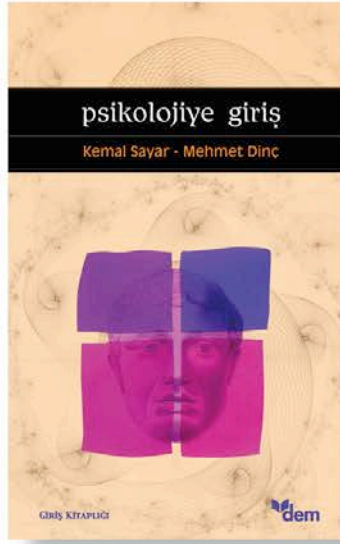
Sonuç olarak Alevilik, bir tarafta modern topluma kendini uyarlamaya çalışırken diğer taraftan inançları, ibadetleri, ritüelleri ve kurumsal yapısıyla modernliğin ortaya çıkardığı krizlerle baş etme çabasıdadır. Modernleşme Aleviliğin yeni bir kimlik inşasını gerekli kılmaktadır. Şifahi bir kültüre dayanan Alevilik, bir taraftan da yazıya-yazılı kültüre geçişin zorluklarını aşmaya çalışmaktadır. Modernleşme ve şehirleşme sürecine paralel olarak geleneksel Alevilik anlayışı değişime uğrayarak kent Aleviliğinin ortaya çıkışına tanık olmaktadır. ■

Kaynaklar

- Aktay, Y. (1999). *Türk Dininin Sosyolojik İmkânı*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bal, H. (1997). *Alevi-Bektaşî Köylerinde Toplumsal Kurumlar*, İstanbul: Ant Yayınları.
- Balkanlıoğlu, M. A. (2006). *Aleviliğin Günümüzdeki Problemleri*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Birdoğan, N. (1995). *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*, İstanbul: Berfin Yayınları.
- Birge, J. K. (1991). *Bektaşîlik Tarihi*, Çev. Reha Çamuroğlu, İstanbul: Ant Yayınları.
- Bozkurt, F. (1993). *Aleviliğin Toplumsal Boyutları*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Bozkurt, F. (2006). *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Çamuroğlu, R. (2005). *Tarih, Heterodoksi ve Babiler*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Dierl, A. J. (1991). *Anadolu Aleviliği*, Çev. Fahrettin Yiğit, İstanbul: Ant Yayınları.
- Fiğlalı, E. R. (1990). *Türkiye'de Alevilik Bektaşîlik*, Ankara: Selçuk Yayınları.
- Melikoff, I. (1994). *Uyur İdik Uyardılar*, Çev. Turan Alptekin, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ocak, A. Y. (1996). *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Subaşı, N. (2005). *-Sırrı Faş Eylemek- Alevi Modernleşmesi*, Ankara: Kitabiyat.
- Vergin, N. (2000). *Din, Toplum ve Siyasal Sistem*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Yapıcı, A. (2007). "Geleneksellik ile Modernlik Arasına Sıkışan Din Anlayışları ve Dindarlık", *DEM Dergi* 1 (2), 24-29.
- Yörükcan, Y. Z. (1998). *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Psikolojiye Giriş

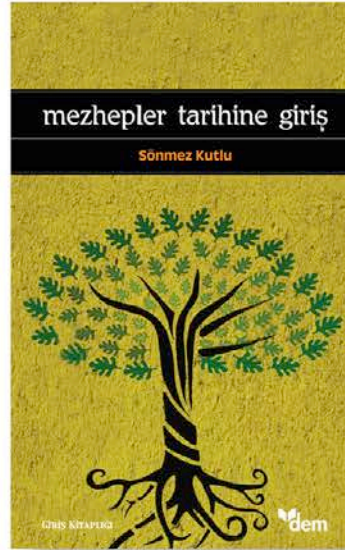
Kemal Sayar - Mehmet Dinç

10.00 TL, 176 Sayfa, 12x19.5cm., İthal Kağıt,
Karton Kapak, ISBN: 978-605-4036-04-2

Mezhepler Tarihine Giriş

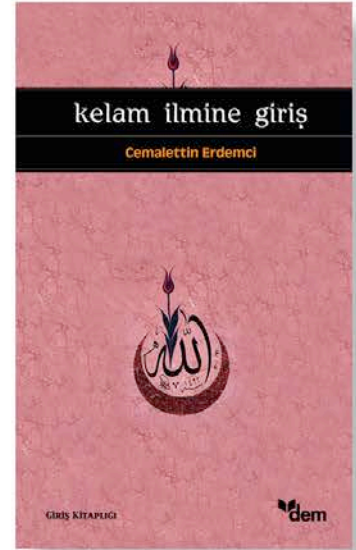
Sönmez Kutlu

10.00 TL, 204 Sayfa, 12x19.5cm., İthal Kağıt,
Karton Kapak, ISBN: 978-605-4036-07-3

Kelam İlmine Giriş

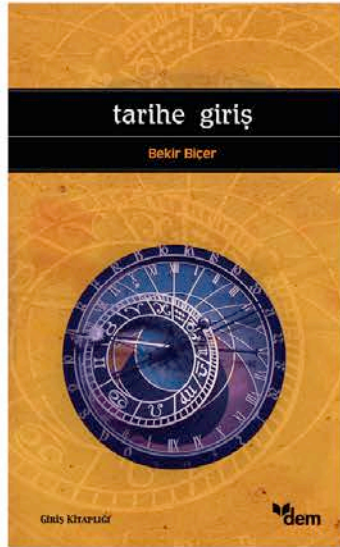
Cemalettin Erdemci

10.00 TL, 184 Sayfa, 12x19.5cm., İthal Kağıt,
Karton Kapak, ISBN: 978-605-4036-08-0

Tarihe Giriş

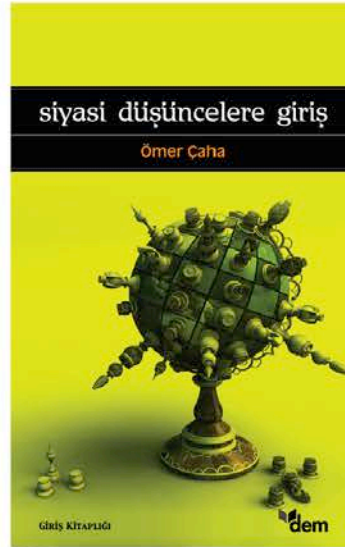
Bekir Bicer

8.00 TL, 136 Sayfa, 12x19.5cm., İthal Kağıt,
Karton Kapak, ISBN: 978-605-4036-02-8

Siyasi Düşüncelere Giriş

Ömer Çaha

10.00 TL, 176 Sayfa, 12x19.5cm., İthal Kağıt,
Karton Kapak, ISBN: 978-605-4036-05-9

İletişime Giriş

Mete Çamdereli

10.00 TL, 160 Sayfa, 12x19.5cm., İthal Kağıt,
Karton Kapak, ISBN: 978-605-4036-03-5

Modern Türkiye'nin Din Politikasının Parametreleri ve Alevilik

Ramazan AKKIR*

“**d**üşüncenin kuduz köpek gibi kovalandığı bir ülke”de yaşıyoruz. Düşünmekten, konuşmaktan ve sınırları zorlamaktan korkuyoruz. Tarihsel ve toplumsal kaygılarımız ile bir türlü yüzleşemiyoruz. Ezberlerimiz var, bozamyoruz. Ya da şairin söylediği gibi, en iyi ihtimalle “hangi dünyaya kulak kesilmişse/k öbürüne sağır/ız.” Müphem olan bizi fazlasıyla korkutuyor. Oysa yaratıcılık, biraz da müphem olanın keşfi değil midir? Bir yaşam biçimi olarak modernlik; adlandırmak, tanımlamak, sayılara dökmek, düzen/lemek ve kategorize ederek müphemi yok etmektir demek değil midir? Bauman’ın ifadesiyle “Modern pratiğin amacı yabancı toprakların fethi değil compleat mappa mundi’deki (dünyanın tam bir haritası) boşlukların doldurulmasıdır.”¹ Çünkü modernliğin boşluğa, kaosa, anlamsızlığa ve yasak bölgelere tahammülü yoktur.

Bu yazı, Türkiye’nin din politikasının parametreleri, Diyanet ve Alevilik üzerine bir düşünme eylemidir. Bu bağlamda Türkiye’nin din politikasının güzergâhları hakkında bilgi verilerek Diyanet ve Alevilik sorunsalı değerlendirilecektir; ancak Türkiye’nin din politikasına geçmeden önce kısaca, modern-ulus devletinin din politikası hakkında bilgi vermek istiyorum. Reformasyon Çağı bütün Avrupa toplumlarında büyük çalkantılara, ayaklanmalara ve toplumsal depremlere neden olmuştur. Toplumsal ayaklanmaların yanı sıra, Katolikler ile Protestanlar arasında da şiddetli çatışmalar meydana gelmiştir. Bu çatışmalar, 1555 yılında imzalanan Augsburg Din Barışı Antlaşması’na değin devam eder. Augsburg Din Barışı Antlaşması, Avrupa’nın düşünce ve din özgürlü anlayışı ile egemen ve uyrukları arasındaki ilişkinin niteliğini göstermesi bakımından oldukça ilginç ve etkisini hâlâ hissettiren bir antlaşmadır. Antlaşmanın özü, Latince sözlerle ifade edilen “cuius egio, eius religio” (kimin toprağı, onun dini) ilkesidir. Bu ilkeye göre, bir prens Katoliklik ya da Protestanlık dininden hangisini tercih etmiş ise o prensliğin egemenlik alanı içinde yaşayanlar da o dinî kabul etmek zorundadır. Prens dinini seçmeyenler, bağlı oldukları dinî seçen başka bir prensin toprağına göç edeceklerdir. Avrupa’nın din haritasını ortaya çıkaran bu anlaşmada yer alan “kimin toprağı, onun dini” ilkesi ile ulus devletlerin inşa sürecine bağlı olarak ulusal din anlayışları ortaya çıkmıştır. Böylece dinler, ulusal-milliyetçi bir konsept içinde yeniden yorumlanmaya başlanmıştır. Ulus devletlerin ihtiyaçlarına göre, dinin yeniden yorumlanması ile beraber Almanya’da

* Değerler Eğitimi Merkezi,
r_akkir@hotmail.com

Kurucu iktidar din algısını, “dinin tekil bir yorumunu, tekel altında tutmak” biçiminde tanımlayabiliriz. Bu algı, dinin mezhepler üstü yorumlanması veya çoğul otorite, kurum ve yorumlara son verilmesi dinsel söylemin tekelleştirilmesi veya türdeş bir din anlayışının geliştirilmesi ile ilgilidir. Siyasal iktidarın, topluma müdahale ederek toplumu kontrol altında tutması veya yönlendirmesi bu algının uzantısıdır.

Protestan, İngiltere’de Anglikan ve Fransa’da Galikan isimli millî kiliseler ortaya çıkmıştır.¹

Din Politikası Olarak Laiklik

Alevilik ve Aleviliğin Diyanette temsili gibi zor bir meselenin çözümlenebilmesi için, ilk olarak, Türkiye’nin din politikasının ve laiklik anlayışının ortaya konulması gerekmektedir. Yeni düzenin kurucu zihinlerinden olan ve dinin sosyolojik olarak incelenmesi gerektiğini savunan Ziya Gökalp de dini, modernitenin ruhuna uygun olarak yeniden anlamlandırır. Ona göre dinler, her şeyi kutsal ve kutsal olmayan biçiminde değerlendirir ve İslam’da da iki tür ayin vardır: Menfi ayinler ve müspet ayinler. Menfi ayinlerin prototipi abittir. Bireysel inanç pratikleridir. Oruç, zekât, namaz vs. bu ayinlerin gayesi bireyi, bireysellikten arındırmaktır. Böylece kişi fedakâr bir “vatandaş” olur. Yine bu ibadetler, ferdi yavaş yavaş bireysellikten arındırarak “içtimai” bir kişiliğe hazırlar. Toplumsal ruhun damgasıyla şekillenen Cuma namazı, hac ibadeti, bayram namazı bu tür ayinlerdir. Yine Gökalp, toplumsal modernleşme için dinin modernleşmesi gerektiğini savunur ve dinî bilgileri, modern paradigma bağlamında yorumlayarak yeni işlevlere kavuşturur. Mesela iyi mümin yerine iyi vatandaş rolünü önerir.²

Türkiye’nin din politikasının en önemli sacayağı ve aynı zamanda, Cumhuriyetin de kurucu miti, laikliktir. 1924 Anayasası’nda, “Türkiye devletinin dinî İslam’dır.” ibaresinin bulunmasına rağmen

köklü değişimlerin bizzat bu madde yürürlükteyken yapılmış olduğunu hatırlatarak kısaca, modern “laik”leşme sürecine değinmekte fayda vardır; çünkü laikleşme süreci, aynı zamanda yeni düzenin din politikasının güzergâhlarını belirler. Saltanatın kaldırılması, İslam toplumunun birliğini sembolize eden hilafetin ilgası, Osmanlı siyasal yönetiminde en yüksek dinî mevkîe sahip olan ve siyasal kararların İslam hukukuna uygunluğunu kontrol eden Şeyhülislamlık makamının kaldırılması, Şer’iye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılarak yerine devlete bağlı Diyanet İşleri Reisliğinin kurulması, dinî mahkemeler olan Şerî mahkemelerin kaldırılması, medreselerin kapatılarak Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun kabul edilmesi, tarikatların kapatılarak faaliyetlerinin yasaklanması ve 1928 yılında, 1924 Anayasası’nın 2. maddesi olan “Türkiye devletinin dinî İslam’dır.” ibaresinin anayasadan çıkarılması fiilleri, yeni kurulan rejimin siyasal yönünü tespit etmek bakımından oldukça ilginçtir.³

1 Hulusi Yazıcıoğlu, *Bir Din Politikası Laiklik*, Şa-to Yayınları, İstanbul, s. 148–158

2 Ergün Yıldırım, *Değişen Din Anlayışının Sosyolojisi*, Bilge yayınları, İstanbul, 1999, s. 85–86

3 Ali Yaşar Sarıbay, *Türkiye’de Modernleşme Din ve Parti Politikası*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1985, s. 66

Tüm bu Batılılaşma sürecinde görüleceği üzere yeni rejimin en radikal tarafı, İslam'ın toplumsal etkilerini zayıflatmak için gerçekleştirdiği bu tür eylemlerde saklıdır. Fesin yasaklanarak şapka giyilmesinin yasalaşması, takvimin, alfabenin değiştirilmesi, haftalık tatil gününün cuma gününden pazar gününe alınması gibi değişiklikler, bir bütün olarak düşünüldüğü zaman, dinin toplumsal etkisini zayıflatmak için yapılmış, oldukça kapsamlı değişikliklerdir.⁴ Türk modernleşmesi, aynı zamanda uluslaşma sürecinin başlangıcını oluşturmuş; savaş sonrası kurulan yeni rejimle modern ve ulusal bir devletin oluşması için gerekli kurumlar, kavramlar ve değerler sistemi getirilerek, geleneksel toplumun tüm kurumlarının tasfiyesine yönelik yaşanmıştır.

Özelikle hilafetin ilgası, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Şeriye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılarak yerine Diyanet İşleri Reisliğinin kurulması hadiseleri bir bütün olarak değerlendirildiği zaman Cumhu-

ile devletin din üzerindeki kontrolü artar. Bundan dolayı, Kemalist Türkiye'nin siyasal sisteminde laiklik, anlaşıldığı gibi din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılması anlamına değil daha çok dinin, devlet tarafından denetim ve kontrol altında tutulması ve aynı zamanda dinin türdeş hâle gelmesi anlamını taşır.⁵

Ancak Kemal Karpat'ın da belirttiği gibi yeni Cumhuriyet'in kurucu aktörleri, Müslümanlığı bırakıp bir başka dinî kabul etmek niyetinde değillerdir. Aksine Müslümanlığı, yeni rejimin modern ruhuna uygun hale getirmek niyetindeydiler. Cumhuriyetin istediği temizlenmiş, ıslah edilmiş, hem modern hem de Türk olan bir İslam diniydi.⁶ Ezanın Türkçeleştirilmesi, Diyanet İşleri Reisliğinin kurulması, camilere masaların ve müzik aletlerinin konulması düşüncesinin temelinde bu anlayış yatar. Kemalist din politikasının temelini laiklik olduğunu vurgulayan Bernard Lewis de kurucu iktidarın, İslam'ı, çağdaş, Batıcı ve bir ulus

Türkiye, uluslararası boyutu da olan siyasi, dinî ve kültürel bir sorun ile karşı karşıyadır; ancak Alevilik sorununun, Diyanet ile olan irtibatı kısmidir. Bu sorun daha çok Türk laikliği ve yeni düzenin din politikası ile doğrudan alakalıdır.

riyetin din politikası daha da berraklaşacaktır. Hilafet ilga edilmeden önce, dünya Müslümanlarının ihtiyaçlarına cevap vermekten oldukça uzak ve manipülasyonlara açık hale gelmiş olmasına rağmen yine de dünya Müslümanlarını bir arada tutan ve Türkiye'nin İslam Dünyası ile olan irtibatını sağlayan en büyük "siyasal ve sembolik değer"di. Dolayısıyla Hilafetin ilgası ile birlikte Türkiye, İslam dünyasıyla olan bağlarını koparmış ve yeni kurulan devlet de kendini dinden soyutlayarak laik bir hüviyete bürünmeye başlamıştır.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Milli Eğitim, dolaylı olarak dinî muhtevadan arındırılır. Şeyhülislamlık makamıyla birlikte Şeriye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılarak yerine "devletin dinî işlerine bakması için" Diyanet İşleri Reisliğinin kurulması

devletteki rolüne indirgemeye çalıştığı ve aynı zamanda Kemalistlerin dine daha modern ve daha milliyetçi bir biçim vermeye çalıştığını söyler.⁷

Kurucu iktidar din algısını, "dinin tekil bir yorumunu, tekel altında tutmak" biçiminde tanımlayabiliriz. Bu algı, dinin mezhepler üstü yorumlanması veya çoğul otorite, kurum ve yorumlara son verilmesi dinsel söylemin tekelleştirilmesi veya türdeş bir din anlayışının geliştirilmesi ile ilgilidir. Siyasal iktidarın, topluma müdahale ederek kontrol altında tutması veya yönlendirmesi bu algının uzantısıdır. Bu bağlamda yeni rejimin kuruluş tari-

4 Gottard Jaschke, *Yeni Türkiye'de İslamlık*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1972, s. 19-35.

5 İsmail Kara, *Şeyh Efendinin Rüyasındaki Türkiye*, Dergâh yayınları, İstanbul, s. 83-123

6 Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa, İstanbul, 1996, s. 69-70

7 Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1993, s. 408

hi, toplumu cehalet, bidat ve hurafeden kurtarmak ve medenileştirmek, muasırлаştırmak için yapılan müdahalelerin tarihidir.⁸ Aynı zamanda Cumhuriyet idaresi Tekke ve Zaviyeler Kanunu'nun kabulünden itibaren herhangi bir mezhep tarikat ya da cemaati meşru görmüş ya da ona özel muamele yapmış değildir. Hatta dini-İslam'ı meşrep ve mezheplerden uzaklaştırılmış bir şekilde tek tip bir yapı olarak ele almak düşüncesindedir. Bu bağlamda Diyanet'in Sünnilikle irtibatlı görülmesi, sadece nüfusun büyük çoğunluğu Sünni olmasından kaynaklanmaz; daha çok, dönüştürülmek, sisteme kazandırılmak ya da kayıt altına alınmak zorunda olan yorumun Sünnilik olmasından kaynaklanır.⁹

Laikliği tarif etmek için kullanılması gereken terimin kontrol ve tabi kılma niteliğinde denetleme olması gerektiğini ifade eden Davison, hiçbir zaman batılı anlamda din-devlet ayrımının denemediğini, İslam'ın kontrol altına alınarak devlete tabi kıldığını söyler. 'Kontrol' açıklaması bağlamında Diyanet İşleri Başkanlığının laik devlet içindeki anlamı, devletin bütün dinî kurumları, anlayışları ve dinî hayatın bütün yönlerini üstten kontrol etmektir.¹⁰

Mustafa Kemal henüz hayatta iken 5 Şubat 1937 yılında İsmet İnönü ve 153 arkadaşının vermiş olduğu bir kanun teklifi üzerine Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda yer alan laiklik nitelemesi hakkında Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, "maksadımız dinin memleket işlerinde müessir ve amil olmamasını temin etmektir. Dinler vicdanlarda ve mabedlerde kalsın. Maddi hayat ve dünya işlerine karışmasın." ifadelerini kullanmıştır.¹¹ Bu ifadeler, cumhuriyet kadrosunun din politikasının işleyiş biçimini göstermesi bakımından da oldukça ilginç örnekler olmakla birlikte, Diyanet İşleri Başkanlığına ilişkin yapılan düzenlemelerle bir arada değerlendirilmelidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, dinî bir teşkilat değil, anayasanın 154. maddesinde saptandığı üze-

re genel idare içinde yer almış idari bir teşkilat durumundadır. 15 Haziran 1972 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanan Anayasa Mahkemesi kararına göre, Diyanet İşleri Başkanlığının anayasada yer almasının nedeni, dinin devletçe denetiminin yürütülmesi, din işlerinde çalışacak kimselerin nitelikli olarak yetiştirilmesi yoluyla taassubun önlenmesi, dinin toplum için manevi bir disiplin olmasının sağlanması ve böylece Türk milletinin çağdaş uygarlık seviyesine erişmesi olarak gösterilir.¹²

Peki, tüm bu serüvenin içerisinde Alevilik ne anlam ifade ediyor? Alevilik, en genel tanımlama ile Hz. Muhammed'in Ehl-i Bey'tine ve özellikle de Hz. Ali'ye gösterilen saygı ve sevgi olarak ortaya çıkan dinî ve siyasi grupların genel adıdır. Özgül bir siyasi, sosyal ve kültürel yapılanma olan Anadolu Aleviliği ise Türklerin, İslamiyet öncesindeki siyasi ve dinî farklılaşmalarla buluşmalarının sonucudur. Alevilik tarihsel olarak üç ayrı dönem yaşamıştır. Bunların ilki, Aleviliğin ortaya çıkış ya da oluşum dönemi olarak anlamlandırılabilir olan Kızılbaşlık dönemidir. İkinci dönem ise Kızılbaşlık sürecinden sonra dinî bir cemaate dönüşerek heteredoks ve senkretik özelliklerle buluştukları, inanç ve ibadetleriyle toplumdaki uzaklaştıkları Alevilik dönemidir. Sonuncu dönem ise tarihsel Aleviliğin modernleşme süreci içindeki konumudur. Aleviliğin tarihsel mirasını oluşturan süreç, Osmanlı devleti içinde edindiği periferik deneyimdir.¹³

1980 yılından itibaren kısık sesle de olsa "demokratikleşme ve özgürlük" bağlamında Alevilik

8 Ergün Yıldırım, "Türkiye'deki Din Eğitiminin Gelişimini Etkileyen Tarihsel ve Siyasal Faktörler", *Seküler Toplumlar ve Laik Devletlerde Din Eğitimi: Türkiye ve Almanya Örnekleri Sempozyumu* yayınlanmamış *Bildiri*, 7-8 Kasım 2008.

9 İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam*, Dergâh yayınları, 2008, s. 98

10 Andrew Davison, *Türkiye'de Sekülerizm ve Modernlik*, Ayrintı, İstanbul, 2002, s.213-222 & Binnaz Toprak, "Dinci Sağ", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Belge Yayınları, İstanbul, 2003, s. 237-246.

11 İhtar B. Tarhanlı, *Müslüman Toplum "Laik" Devlet*, Afa, 1993, İstanbul, 156-157

12 İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam*, Dergâh yayınları, 2008, s. 93

13 Necdet Subaşı, *Alevi Modernleşmesi*, Kitabiyat, Ankara, s. 17-19

sorununu konuşmaya, tartışmaya başladık ve tartışmanın ana eksenini, “Alevilerin Diyanette temsili” problemiydi. Diyanet Alevilerle ilgili açılımlar yapmalı mı yapmamalı mı tartışması bir yana, 1990’lı yıllara kadar Aleviler ile ilgili ciddi herhangi bir açılım gerçekleştirilmemiştir. 1990 yılının başından itibaren süreç genel politikanın dışında biraz farklılaşmaya başlamıştır. 1991 yılında, Aleviler beş madde halinde topladıkları isteklerini dönemin Başbakanı Süleyman Demirel ve yardımcısı Erdal İnönü’ye iletmışlerdir. Bu istekler şunlardır: 1. Hutbe ve vaazlarda Alevilik de işlensin. 2. Radyo ve televizyondan Alevilik içinde tanıtım yapılsın. 3. Diyanet İşleri Başkanlığında Alevilere etkin ve aktif görev verilsin. 4. Ramazan ayı gibi muharrem ayı da çeşitli etkinliklerle kutlansın. 5. Okullardaki din derslerinde Alevilik de yer alsın. Bu sürecin bir açılımı olarak hem diyanette hem de TRT’de Alevilik görünür hâle gelmeye başlamıştır. Ayrıca Diyanet, 1994 yılında yapılan ve cemaat temsilcilerinin yanında Alevi temsilcilerin ve dedelerin de katıldığı Din Şurası’na kadar herhangi bir cemaat ya da tarikatı tanımış değildir.¹⁴ Son olarak AK Parti hükûmeti; “Alevi dedelerine maaş bağlanması”, “Cemvelerinin elektrik ve su parası ödememesi” ve “Din Kültürü derslerinin müfredatının değiştirilmesi” başlıklı Alevi açılımını gerçekleştirmiştir.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Alevilik veya Aleviler oldukça ilginç bir seyir izlemişlerdir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında, her ne kadar Tekke ve Zaviyeler Kanunu ile birlikte dergâhları kapatılsa da, tarihsel nedenler dolayısıyla kurucu iktidar ile birlikte hareket etmişlerdir. 1950’li yıllara kadar sadece kırsal kesimde yaşayan ve siyasi, toplumsal ve ekonomik hayata müdahale etmeyen bir cemaat olan Aleviler, 1950 yılından başlayarak, özellikle Demokrat Parti’ye verilen seçim desteğiyle beraber, görünür olmaya başlamışlardır. 1960’lı yıllarda ise Köy Enstitülerinin de etkisiyle sola kaymışlar ve bu birlikten hem Alevilik hem de Türk solu etkilenmiştir. 1970’li yıllarda ise, kırsal kesimden kente göç ile birlikte, uzun yıllar kırsal kesimde varlığını sürdüren cemaatin dinsel hayatında köklü değişimler meydana gelmiştir. 1980–90 yıllarında ise Aleviler, bir

¹⁴ İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam*, Dergâh yayınları, 2008, s. 103.

tarafından Türkiye’de yükselen “radikal İslamcılığa karşı panzehir” ve “laiklik anlayışının sivil gücü” olarak konumlanırken, aynı zamanda, kendi kimliği keşfetmeye başlamıştır.¹⁵ Şifahi geleneğe dayanan ve kendi kimliğini yeniden inşa sürecinde olan Aleviler, içinde bulunduğumuz bin yılda “gerçek İslam”, “demokrat” veya “hümanist” gibi tanımlamalar arasında kendilerini anlamlandırmaya çalışmaktadırlar.

Türkiye, uluslararası boyutu da olan siyasi, dinî ve kültürel bir sorun ile karşı karşıyadır; ancak Alevilik sorununun, Diyanet ile olan irtibatı kısmıdır. Bu sorun daha çok Türk laikliği ve yeni düzenin din politikası ile doğrudan alakalıdır.¹⁶ Bu sorun, içinde yaşadığımız sosyal yapının, yeniden düşünülmesini, tartışılmasını şart koşar. Aleviliğin içsel gerilimlerine rağmen Alevilerin sorunlarının çözümüne biz nebze de olsa katkıda bulunabilecek siyasal bir açılım zorunludur; çünkü bu sorun, dinî bir sorun olmaktan öte siyasi bir sorundur.

Siyasi sorunun çözüm yolu ise siyasettir, müphemî keşfetmeye çalışan ve modernliğin ruhuna uygun olan siyasi açılımdır.

Bu süreçte zannımca, 1950’li yıllarda yaşayan ve laikliğin kelime olarak değil de mefhum ve tarif olarak anayasaya girmesi gerektiğini vurgulayan, aynı zamanda Diyanetin yeniden kurgulanması gerektiğini savunan Ali Fuat Başgil’in önerisini yeniden düşünmek zorunludur. “Türkiye Cumhuriyeti’nde mevcut ve müesses bütün din ve mezhepler müsavî olarak kanunun himayesi altındadır. Umumi ahlak ve adaba aykırı olmamak ve amme nizamını bozmamak şartıyla herkes mensup olduğu din ve mezhebin nasları ve teamülleri gereğince o din ve mezhepte yerleşik dil, usul ve erkân üzere ibadet etmekte; gerek tek başına gerek topluca o din ve mezhebin ayinlerini icra etmekte serbesttir.” “Türkiye Cumhuriyeti’nde, Müslümanlık çerçevesine dahil müesses mezhep mensuplarının mezhebî ihtiyaçlarını karşılamak, Diyanet İşleri Reisliğine bağlı Mezhepler Müdürlüğü kurulur.”¹⁷

¹⁵ Reha Çamuroğlu, *Değişen Koşullarda Alevilik*, Kapı, 2005, s. 1–15

¹⁶ İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam*, Dergâh, 2008, s. 97

¹⁷ Ali Fuat Başgil, *İlmin Işığında Günün Meseleleri*, Yağmur, İstanbul, 2006, s. 187–189

Bediüzzaman Said Nursî'nin Eserlerinde Alevilik Düşüncesine Bakış

Rahime DEMİR*

Tarihin ilk çağlarından beri, “medeniyetlerin beşiği” diye adlandırılan ve şu anda üzerinde yaşadığımız Anadolu topraklarının güneydoğusunu da kapsayan Mezopotamya, çeşitli kültürlerin ve inançların bir tür resmigeçit sahası olmuştur. Her dönemde devam eden göçler, çok halklı, çok kültürlü ve çok dinli bir kültürün günümüze dek sürmesini sağlamıştır. Bu çok kültürlü ve çok dinli geleneğin izlerini, bölgenin İslamlaşma sürecinde de takip etmek mümkündür.

İslamiyet’e geçişle birlikte bölge, mezhepler açısından dikkati çekmektedir. İslam’ın yaygın itikadi görüşlerinden biri olan Ehl-i Sünnet akidesinin yanı sıra, Hz. Ali sevgisini önceleyen inanışların ortak ismi olarak öne çıkmış Alevilik de bu bölgede yaygın bir taraftar kitlesi bulmuştur. Şiiler ve Şia içinde yer aldıkları kabul edilen bazı mezheplerin ortak adı olarak zikredilen Alevilik, dönemin Osmanlı belgelerinde daha çok “Kızılbaş” ve “Rafizi”¹ gibi isimlerle anılmaktadır.

Kavram olarak içeriği konusunda bir mutabakat sağlanamamış ve bugün de tartışılmaya devam edilen Alevilik kavramı², en çok kullanılan şekli ile “Hz. Ali’ye mensubiyet” bildirmek veya “Hz. Ali soyundan gelen kimseler”e nisbet için kullanılmaktadır. Terimin asıl anlamını kazandığı ve yaygın olarak kullanıldığı saha ise Hz. Ali hakkında beslenen inançlara dairdir.³ İlk çıkış noktası, İslam tarihindeki siyasi bir görüş farklılığına işaret eder aslında. Hz. Osman (RA)’ın öldürülmesinin akabinde, halefi Hz. Ali’nin hilafetinin ilk günlerinde “katillerin tesbiti ve cezalandırılması” hususunda başlayan ve kısa sürede şiddetlenen münakaşalar, İslam tarihinde bir iç savaşı netice vermiş ve bu savaşta Hz. Ali tarafını tutanlara “el-Aleviyye” veya “şiatü Ali” (Ali’ye bağlı olanlar, Ali taraftarları) denilmiştir.⁴

1 Ahmet Yaşar Ocak, “Alevilik” Türkiye İslam Ansiklopedisi, 3. cild. Sh. 369.

2 Ayhan Yalçınkaya, “Mazlum ve Müntekim: Bir Hayalin İnşası”; Özgür Savaşçı, “Alevi Sözcüğünün Kökeni”, Alevilik, haz. İsmail Engin, Havva Engin, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004. sh 17-21 ve 77-98

3 Ahmet Yaşar Ocak, agm.

4 agm.

* Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü, Doktora Öğrencisi

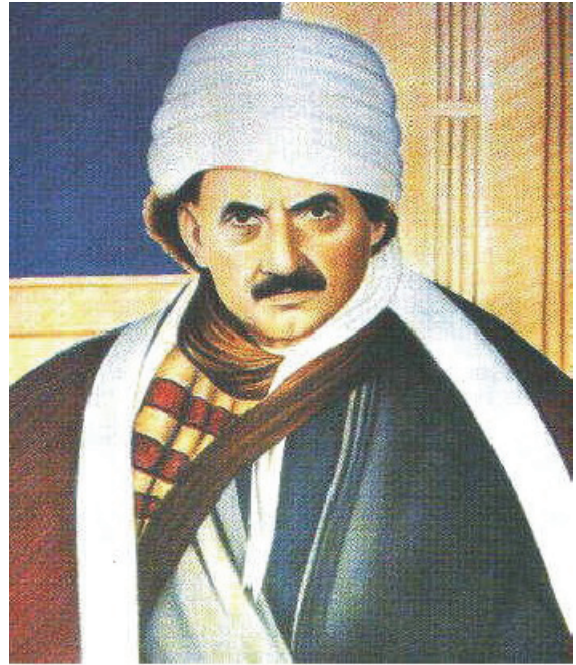
Özgün bir şahsiyet ve âlim olan Said Nursî Ehl-i Sünnet geleneğinin 20. yüzyıldaki önemli takipçilerindendir. Kendinden önceki gelenekten farklı olarak eserlerinde Hz. Ali'ye, diğer sahabelerden daha fazla atıfta bulunmakta, kendini ve yazdığı eserlerini bir nevi Hz. Ali'nin "manevi takipçisi" olarak ifade etmektedir.

Bu yazının konusunu Hz. Ali ile ilgili tarihsel sürecin incelemesi değil bu çok kültürlü Anadolu coğrafyasında, Alevi-Sünni halkın yoğun yaşadığı bölgelerden birinde doğup büyüyen, Güneydoğu Anadolu'nun bu çok kültürlü inanç sahasını yakından tanıyan biri olarak Bediüzzaman Said Nursî'nin Alevilik ile ilgili yaklaşımları oluşturmaktadır.

Birçok yönden özgün bir şahsiyet, orijinal bir düşünür ve âlim olan Bediüzzaman Said Nursî Ehl-i Sünnet geleneğinin 20. yüzyıldaki önemli takipçilerindendir. Fakat kendinden önceki gelenekten farklı olarak eserlerinde Hz. Ali'ye, diğer sahabelerden daha fazla atıfta bulunmakta⁶, kendini ve yazdığı eserlerini bir nevi Hz. Ali'nin "manevi takipçisi" olarak ifade etmektedir.

Bediüzzaman Said Nursî, Emirdağ Lahikası adlı eserinde, Hz. Ali'nin; hem eserleri "Risale-i Nur'un üstadı" hem de kendisinin "hakaik-i imaniyede hususi üstadı" olduğunu beyan eder. Bu husus bir "leitmotif" olarak tüm külliyatı boyunca sık sık vurgulanır. Bu noktadan hareketle Risale-i Nur külliyatında "ferdin imanı"na yapılan vurgu ile Hz. Ali'nin "ferdin adaleti" hususu arasında bir bağ kurmak mümkündür. Hz. Ali'nin hilafeti esnasında vuku bulan ve "Cemel Vakası" olarak tarihe geçmiş olan hadise; aslında Hz. Ali'nin temsil ettiği ve Bediüzzaman Said Nursî'nin de benimseydiği "adalet-i mahza" ile muhaliflerinin temsil etti-

ği "adalet-i izafiye"nin bir çatışmasıdır. Bediüzzaman bu tartışmada Hz. Ali'nin isabet; muhaliflerinin ise hata ettiğini beyan eder.⁷ Siyasi düzlemdeki bu tartışmanın ana eksenini, "ferdin hukukunun korunması" (adalet-i mahza) yani cemiyetin hukukunu muhafaza (adalet-i izafiye) adına ferdin feda edilmemesi gerçeği oluşturmaktadır. Bediüzzaman Said Nursî'nin 20. yüzyılda "iman hizmeti" olarak nitelediği davasının esasını da işte bu hakikat; iman hizmetinde ferdin hukukunu en üstte tutarak, bireysel imanı kuvvetlendirmek ilkesi oluşturmakta ve bu gerçeğin ifadesi olarak müellifine "Bir ferdin imanını kurtarmak için cehenneme

5 Şükran Vahide, "Said Nursî'nin Entelektüel Biyografisine Doğru", *Yolların Ayrışma Noktasında İslam*, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2003, sh 31.

6 Onun külliyatını oluşturan Risalelerde Hz. Ebubekir'in 44, Hz. Ömer'in 41, Hz. Osman'ın 17 ayrı yerde ismi geçmesine mukabil H. Ali'nin tam 157 yerde ismi geçmektedir. Bkz. Hikmet Hocağlu, "Risale-i Nur ve Hz. Ali", *Köprü*, Güz 2005. Dipnot 1.

7 Bediüzzaman Said Nursî, *Mektubat*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1997, sh. 50.

de atılmaya hazırım.”⁸ dedirtmektedir. Hz. Ali ile mesleğinin ve meşrebinin yakınlığını vurgularken aslında bu temel hususa dikkat çekmektedir.

Bu noktadan hareketle Bediüzzaman Said Nursî külliyyatında Aleviliğe yeni tanımlar ve açılımlar getirmektedir. Bu yazının konusunu da, temelde külliyyatında değindiği bu yaklaşımlar oluşturacaktır.

Âl-i Beyt Kimdir\Nedir?

Said Nursî, Hz. Ali ile ilgili düşüncelerinde kendinden önceki Ehl-i Sünnet geleneğinden ayrı düşmez: “Size iki şey bırakıyorum. Onlara temes-sük etseniz, necat bulursunuz. Biri: Kitabullah, biri: Âl-i Beytim.” hadis-i şerifini referans alır.⁹ Hz. Peygamber (as.)’ın Âl-i Beyt’e olan bu vurgusunun sebebini; “Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm, gayb-âşına nazarıyla görmüş ki: Âl-i Beyti, Âlem-i İslam içinde bir şecere-i nuraniye hükmüne geçecek. Âlem-i İslam’ın bütün tabakatında kemalât-ı insaniye dersinde rehberlik ve mürşidlik vazifesini görececek zatlar, ekseriyet-i mutlaka ile Âl-i Beytten çıkacak.”¹⁰ cümlesi ile izah eder.

Bediüzzaman Said Nursî, Hz. Peygamber (as.)’ın Ehl-i Beyt vurgusunu, onların iman hizmetine yaptığı-yapacağı hizmet açısından ele alır. Bu noktadan bakıldığında yapılan bu Ehl-i Beyt vurgusu, kan yakınlığından kaynaklanmayan; risalet vazifesine bakan yönü ile dikkate alınması gereken bir durumdur ve İslam dünyasında bu yönü ile mühimdir.¹¹

Aleviliği, Hz. Ali’yi sevmek olarak değerlendirmesi bir yana, Ehl-i Beyt’in anlamına getirdiği yaklaşım ilginçtir: “Hadisçe Hz. Ali (ra)’nin şiası hakkındaki sena-yı Nebevi, Ehl-i Sünnet’e aittir; çünkü istikametli muhabbetle Hz. Ali Hz. Ali (ra)’nin şiaları, Ehl-i Sünnet ve cemaattir.” der ve Hz. Ali etrafında oluşacak aşırı muhabbetin, Hristiyanların Hz. İsa (as.) için olan aşırı sevgiye benzer şekilde tehlikeli olduğu vurgusunu yapar.¹² Hz. Pey-

gamber (as.)’ın Hz. Ali’nin şiasına olan övgüsünün de, bir anlamda aslında Ehl-i Sünnet ve cemaat’e ait olduğuna dikkati çeker.¹³

Âl-i Beyt’e eserlerinde özellikle risalet açısından farklı açılımlar getiren Bediüzzaman Said Nursî’nin ilginç bir diğer yaklaşımı da “Âl-i Beyt’ten (Peygamber’in) vazife-i risaletçe muradı, sünnet-i seniyyesidir. Sünnet-i seniyyeye ittibatı terk eden, hakiki Âl-i Beyt’ten olmadığı gibi, Âl-i Beyt’e hakiki dost da olamaz. ...Çünkü Sünnet-i seniyyenin menbaı ve muhafızı ve her cihetle iltizam etmesiyle mükellef olan Âl-i Beyt’tir.”¹⁴ şeklindedir.

Ehl-i Beyt ve Hilafet Meselesi

Ehl-i Beyt ve onun etrafında çıkan hilafet meselesini, fer’i bir mesele olarak gören diğer Ehl-i Sünnet alimleri gibi Bediüzzaman da bu konuyu bir yönüyle fer’i bir mesele olarak değerlendirirken, bir cihetle de bu konunun artık “mesail-i imaniye”ye geçtiğini de ekler: İmamet meselesi ve onun etrafında oluşan itirazları ele aldığı 4. Lem’a’nın hemen giriş cümlesi olarak bu konuya “Mes’ele-i İmamet’ bir mesele-i fer’iye olduğu halde, ziyade ehemmiyet verildiğinden bir mesail-i imaniye sırasına girip ilm-i kelâm’da ve usul-üd dinde medar-ı nazar olduğu cihetle, Kur’an’a ve imana ait hizmet-i esasiyemize münasebeti bulunduğundan cüzi bahsedildi.”¹⁵ şeklinde bir yaklaşım sunar ve bu anlamda önceki Ehl-i Sünnet geleneğine farklı bir yorum getirir.

Bediüzzaman Said Nursî, Âl-i Beyt’in manevî şahsiyetinin mümessili hasebiyle, Hz. Ali’ye çok ehemmiyet verir. Bu açıdan hem kendisi hem de Risâle-i Nur ve Risâle-i Nur talebeleri ile Hz. Ali, Hz. Hasan ve başta Şâh-ı Geylani olmak üzere Ehl-i Beyt arasında ciddi manevî bir münasebet görür. Bu hususta Risâle-i Nur metinleri içinde telif edilmiş olan “Sekizinci Şuâ”, “On Sekizinci Lem’a”, “Yirmi Sekizinci Lem’a” ile Gavs-ı Azam’ın Kerâmet-i Gaybiyesi hakkındaki “Sekizinci Lem’a”da genişçe izahlar ve değerlendirmeler yapılmıştır.¹⁶

8 Bediüzzaman Said Nursî, Tarihçe-i Hayat, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1997.

9 Bediüzzaman Said Nursî, Lem’alar, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1997, sh. 19.

10 Bediüzzaman Said Nursî, Lem’alar, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1997, sh. 19.

11 Prof. Dr. İbrahim Canan, Risale-i Nur Işığında Alevilik Sünnilik Meselesi, Nesil Yayınları, 2. bs. İstanbul, 2002, sh. 38.

12 Bediüzzaman Said Nursî, Lem’alar, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1997, sh. 21.

13 Hikmet Hocağlu, “Risale-i Nur ve Hz. Ali”, Köprü, Güz 2005; Ayrıca Lem’alar, sh. 30

14 Bediüzzaman Said Nursî, Lem’alar, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1997, sh. 19. Ayrıca bkz. Prof. Dr. İbrahim Canan, Risale-i Nur Işığında Alevilik Sünnilik Meselesi, Nesil Yayınları, 2. bs. İstanbul, 2002, sh. 46.

15 Bediüzzaman Said Nursî, Lem’alar, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1997, sh. 47.

16 Hikmet Hocağlu, “Risale-i Nur ve Hz. Ali”, Köprü, Güz

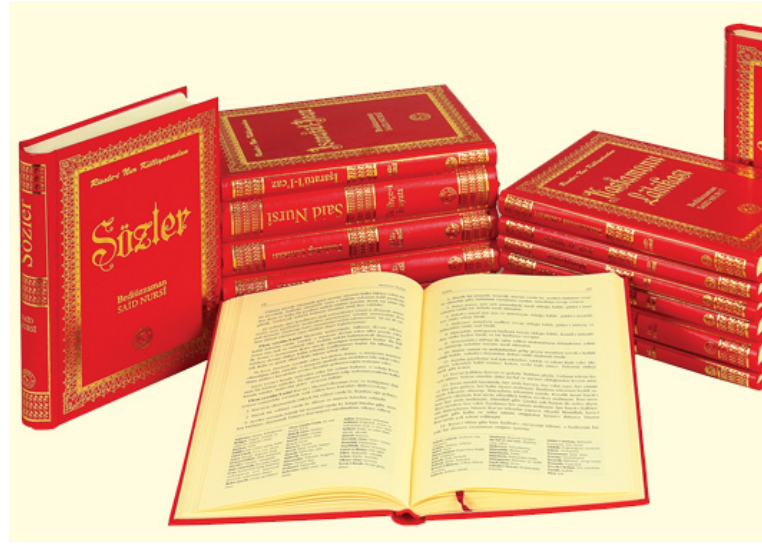
Bu vurgusunun en önemli sebebi, İslam ilk dönemlerinden bu yana Âl-i Beyt tarafından yerine getirilmiş olan Kur'ân ve İslam'a hizmet metodu ve misyonunun Risâle-i Nur talebelerince tevarüs edilmiş olması ve bu mirasa sahip çıkılmasıdır.¹⁷ Bu noktadan hareketle kendisini hem Hz. Ali'nin manevi bir evladı, hem de Âl-i Beyt'in de bir ferdi olarak takdim eder, eserlerinde farklı vesilelerle bu vurgusunu sık sık tekrarlar:

"Gerçi manen ben Hz. Ali'nin (r.a.) bir veled-i mânevîsi hükmünde, ondan hakikat dersini aldım. Ve Âl-i Muhammed Aleyhisselam'ın bir mânâda hakikî Nur şakirtlerine şamil olmasından ben de Âl-i Beyt'ten sayılırım. Risale-i Nurun üstadı ve Risale-i Nur'a Celcelutiye kasidesinde rumuzlu işârâtıyla pek çok alâkadarlık gösteren ve benim ha-kaik-i îmaniyede hususî üstadım, «İmam-ı Ali» dir (R.A.) ve *الْفَرَبِيُّ فِي الْمَوَدَّةِ إِلَّا أَجْرًا عَلَيْهِ لَكُمْ أَسَدٌ آلِ قُلٍّ* ayetinin nassıyla, Âl-i Beyt'in muhabbeti, Risale-i Nur'da ve mesleğimizde bir esastır ve Vehhabilik damarı, hiçbir cihetle nurun hakikî şâkirdlerinde olmamak lâzım geliyor"¹⁸ der. Bu açıdan bakıldığında onun tarif ettiği Ehl-i Beyt ve Hz. Ali sevgisinde, uç noktalara yer yoktur.

Bediüzzaman Said Nursî'nin Hz. Ali ile irtibatı hususunda bir diğer nokta da onun, Hz. Ali kanalı ile gelen hadislerle verdiği önemdir. Ehl-i Sünnet içerisinde fazla şöhret bulmamış Cevşen, Celcelutiye ve Ercuze gibi duaları hem Risalelerine işaret ettiği cihetleriyle cifir ve ebced değerleri açısından değerlendirmiş hem de kendi evradı arasına aldığı bu duaları, takipçilerinin de vird edinmesini istemiştir. Velayet-i Aleviyye diye nitelendirdiği bazı tespitlerinde, bu hadislerin cifir ve ebced değerlerini esas almış, geleceğe matuf birtakım gaybî haberleri Hz. Ali'nin bu rivayetlerine dayanarak verdiğini belirtmiştir.

Sonuç Yerine

Hz. Ali ile ilgili tartışmaların ve hilafet meselesinin de bir anlamda dip saiki olan ilk siyasi mesele Cemel Vakası'nı yorumlarken Bediüzzaman Said Nursî, bu tartışmanın çıkışındaki temel yorum farkının aslında bireyin hukuku ile ilgili olduğuna dikkat çeker. Bu açıdan bu hadiseyi, "adalet-i

mahza" ile "adalet-i izafiye"nin mücadelesiydi, yani bir tür 'ceza muhakemeleri usulü tartışması' diye yorumlar. "Mesleğim ve meşrebim" diye sık sık vurguladığı iman hakikatlerinin intişarında Hz. Ali'yi kendisine üstad edinen Bediüzzaman Said Nursî'nin eserlerinin altında yatan ana saike bakıldığında "ferdin hukuku"nun en üst düzeyde tutulduğu görülür. Sürekli "bireysel imanı" kuvvetlendirme ve kurtarma çağı olarak vurguladığı bu devirde onun takip ettiği metot ve yöntem de imani noktada tek tek her bireyin imani kurtuluşunun hedeflenmesidir.

Tüm külliyatının özüne işleyen bu noktadan ele alındığında bile onun iman hizmetinde neden Hz. Ali'yi üstad edindiği anlaşılacaktır. Şerif Mardin'in, Said Nursî'nin okuyucusunu etkileyen en önemli husus olarak belirttiği ve "insana duyulan derin saygı"¹⁹ şeklinde tespit ettiği, onun eserlerindeki hakim insan vurgusu da kaynağını bu noktadan alıyor olsa gerek.

Sonuç olarak denilebilir ki onun Aleviliğe bakışındaki yumuşaklığı ve onları sıkı sıkıya "İslam dairesi içinde tutma çabası"yla, yer yer geleneksel Ehl-i Sünnet anlayışının dışına çıkıyormuş gibi görünen yaklaşımları, bu ferdin hukukuna verdiği öncelikten kaynaklanmaktadır.²⁰ ■

¹⁹ Şerif Mardin, "Said Nursî'nin Yaşamı ve Düşüncesi Üzerine Notlar", *Yolların Ayrışma Noktasında İslam*, Gelecek Yayınları, İstanbul, 2003, sh.79.

²⁰ "Hubb-u Ehl-i Beyti meslek yapan Aleviler ne kadar ifrat da etse, Râfîzî de olsa, zındıkaya, küfr-ü mutlaka girmez; çünkü muhabbet-i Âl-i Beyt ruhunda esas oldukça, Peygamber ve Âl-i Beytin adavetini tazammun eden küfr-ü mutlaka girmezler. (Devamı için bkz. Emirdağ Lahikası, sh 210)

2005

¹⁷ <http://www.risale-inur.org/yenisite/moduller/arama/haber.php?sid=576&keyword=Hz.%20Ali%20sevgisi>

¹⁸ Bediüzzaman Said Nursî, Emirdağ Lâhikası, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1997, sh. 261.

Neden SoruŖturma

Türkiye farklı kimliklerin, değer, anlayıŖ ve yaŖam biçimlerinin hayat bulduğu zengin bir coğrafyadır. Böyle bir coğrafyada tarihsel, toplumsal ve kültürel kaynaklı sorunların çözüm-
lenebilmesi için, sorunların aktörlerini sürece dahil etmek gerekmektedir. Alevilik gibi zor
bir meselenin çözümüne katkıda bulunabilmek için ilk olarak sorunun tüm aktörlerini bu sürece
dahil etmek ardından da farklılıkları ortaya koyan bir siyasi dil inşa etmek zorunudur. Bundan
dolayı biz dem dergi olarak Alevilik sorununun aktörlerinin bu mesele hakkındaki görüşlerini
ortaya koymak için bir soruŖturma yapmaya karar verdik. SoruŖturma sorularımız Ŗunlardır.

- 1** • Aleviliği nasıl tanımlıyorsunuz?
- 2** • Türkiye'deki Alevilerin temel problemleri nelerdir, çözüm olarak neler yapılmalıdır veya öneriniz nedir?
- 3** • Türkiye'nin siyasi sürecinin Alevi kimliği-
nin oluŖmasındaki etkisi nedir?
- 4** • Cemevlerinin ibadethane olarak kabul edil-
mesini, Türkiye'nin din-devlet iliŖkilerinde
benimsediği yapıyı göz önünde bulundurarak
dinî gruplara yansıması çerçevesinde
deęerlendiriniz? (tekke ve zaviyeler kanunu
çerçevesinde)
- 5** • Hükümetin Alevi açılımını nasıl değerlendi-
riyorsunuz?

1 • Alevilik İslam'ın özüdür. Kavram itibarıyla "Ali evine bağlı" Ehl-i Beyt'e bağlı Müslüman demektir. Ehl-i Beyt'i hem Kur'an hem de Peygamberimiz tüm İslam âlemine referans olarak göstermiştir. Ehl-i Beyt evlatları ve seyitler İslam'ı tüm dünyaya yayılmasına öncülük etmişlerdir.

2 • Türkiye'de Alevilerin temel problemi inanç ve ibadetleri ile ilgili sistemden kaynaklanan ayrımcı ve eşitsiz politikalardan kaynaklanan sorunlardır. Tekke ve Zaviyeler Kanunu ile Alevilik bir nevi bu güne kadar yasaklanmıştır. Çözüm olarak devletin inançlar karşısında taraf olmaması Diyanet İşleri Başkanlığının özel bir kuruluş hâline getirilerek tüm inanç kesimlerinin oranları nispetinde temsil edilmesi herkesin inanç ve ibadetini istediği şekilde yapabilme hürriyeti ve devlet olanaklarından eşit oranda faydalanması.

3 • Türk siyasetinden de Aleviler açık şekilde dışlanmıştır ve 3. sınıf vatandaş muamelesi görmüştür. 1960 yılından sonra sol ideolojinin Alevilerin kutsal değerlerini ve sorunlarla ilgili özgürlüklerini dile getirmeleri, Alevilerin solda yer alma mecburiyetinde bırakmıştır. Bu bakımdan siyaset, bu güne kadar Alevi sorunları ile ilgili hiçbir çözüm üretmemiş sadece kullanmıştır.

4 • İnanan insanların inanç kriterine esas olan doğru inanmasıdır. İbadet ve hizmetlerdeki tercihler şahsi kutsal haklarıdır. Ne devletin ne de başkasının inanç tercih ve mekânı ile ilgili şablon koyması en büyük günahıdır. Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (sav.) ibadet nerde yapılır diye kendilerine sorulduğunda "Yer ve gök kubbenin her tarafı ibadethanedir. İstedığınız yerde istediğiniz şekilde ibadet yapabilirsiniz." buyurmuşlardır. Dinde esas olan ibadetlerin içeriğini dolduran sevgi, muhabbet, hak hukuk, ilim, hayır, hizmet ve ahlak değerlerine sahip olma ölçüsüdür. Bir insanda bu değerler yoksa ibadeti de inancı da geçersizdir. Bu paralelde hem Kur'an-ı Kerim'de hem de Peygamber Efendimizin hadislerinde buyruklar bulunmaktadır.

5 • İyi niyet ortaya atılması ve tartışılması olumlu bir adımdır. Fakat samimi görmüyoruz; çünkü Türkiye'nin, dünyanın saygın kuruluşu olarak ve her kesimin saygı duyduğu ortak değerlerde bulunduğu Dünya Ehl-i Beyt Vakfına karşı samimi olmayan bir anlayışla karşı karşıyayız. Destek verdiğimiz halde kucaklayıcı bir anlayış sergilediğimiz halde gerek genel gerekse yerel siyasette Alevilere hiç yer verilmediğini hepimiz açık açık biliyoruz.

FERMANİ ALTUN
Dünya Ehl-i Beyt Vakfı
Genel Başkanı

Türkiye'de Alevilerin temel problemi inanç ve ibadetleri ile ilgili sistemden kaynaklanan ayrımcı ve eşitsiz politikalardan kaynaklanan sorunlardır. Tekke ve Zaviyeler Kanunu ile Alevilik bir nevi bu güne kadar yasaklanmıştır.

**PROF. DR. HAYRETTİN
KARAMAN**

1 • Aleviliğin ne olduğu konusunda farklı yaklaşımlar ve değerlendirmeler var. Onun bir tarikat, bir mezhep, farklı bir din, İslam'ın farklı bir yorumu olduğunu söyleyenlerin bulunduğunu görüyoruz. Alevilik aslında (kökü itibarıyla) Şiiliğin bir koludur; yani bir İslam mezhebidir, zaman içinde Alevilerin dinî hayatlarına Bektaşilik, Mevlevilik gibi tarikatlardan, İslam öncesi kültürden bazı inançlar, adab, erkân ve uygulamalar da girmiştir veya eskiden var olanlar, kılık ve anlam değiştirerek devam etmiştir. Türkiye'de inanç ve amel bakımlarından tek tip bir Aleviliğin bulunduğunu söylemek de zordur. Alevilik okuma yoluyla değil, şifahi anlatım yoluyla yayıldığı ve çeşitli sebeplerle bir ölçüde gizli tutulduğu için çağlara ve bölgelere göre farklı Alevilik anlayış ve uygulamaları ortaya çıkmıştır. Ben Alevilikle ilgili kaynakları gözden geçirdiğimde onun, bir mezhepten ziyade bir tasavvuf okulu, bir tarikat olduğu sonucuna varıyorum. Buna göre de cemevlerinin tekke mahiyetinde yerler olduğunu düşünüyorum. Bir Alevi, Allah'a, Peygamber'e, Kur'an'a ve ahirete iman ediyorsa (diğer iman esasları bu dördün içindedir) onu mümin ve müslüman kabul etmek gerekir. Hz. Ali, Mehdi, bazı sahabiler hakkındaki inançlar ile ibadet ve ameldeki noksanlıklar onları mümin ve müslüman olmaktan çıkarmaz.

2 • Çeşitli tarihlerde Alevileri temsil ettiklerini ifade eden kişi ve kuruluşların ileri sürdükleri ve demokratik dedikleri taleplerin öne çıkanları şunlardır:

Zorunlu din dersleri kaldırılсын / Diyanet İşleri Başkanlığı kaldırılсын / Cami görevlilerine bütçeden maaş ödenmesin / Cemevleri resmen ibadethane olarak tanınsın / Alevi köylerine cami yapılmasın / Madımak Oteli müze yapılsın / Alevilik bir ilim konusu olarak incelensin ve bu amaçla enstitüler kurulsun.

Bazı Alevi kuruluşları bunlara ek olarak başörtüsünün serbest bırakılmasına ve İmam Hatip mezunlarının üniversitelere girmelerine de karşı çıkmaktadırlar.

Alevilerin problem edindikleri bu başlıklarda bütün guruplarının birleştiği söylenemez. Ayrıca bu taleplerin bir kısmı kendi hak ve özgürlük alanlarını genişletmeye değil, mesela Sünni Müslümanların hak ve özgürlüklerini daraltmaya yöneliktir ve bu sebeple de meşru (demokratik, haklı) değildir.

Çözüm, farklılık içinde bir çeşit birlik ve birliktelik oluşturmayı sağlayacak "hak ve özgürlükleri" tanımlamak, tanımak ve uygulamaktır.

3 • Dinin siyasete alet edilmesi cümlesinden olarak Alevilik de dün ve bugün siyasete alet edilmiştir, edilmektedir. Bu vakıa, sağlıklı-sahih bir Alevi kimliğinin oluşmasını, Alevi-Sünni ilişkisinin sağlıklı bir zemine oturmasını zorlaştıran amiller arasındadır.

4 • Din ve tarihî uygulama olarak bakıldığında cemevlerinin, cami gibi "bir dinin ibadethanesi" olarak tanınması uygun düşmüyor.

İslam'da mabet bir tanedir, onun da adı camidir, mescittir. Alevilik de İslam'ın içinde olduğuna göre onun da mabedi camidir, mesciddir. Tarihî uygulamaya bakıldığında, dünden bugüne camiye gelmeyen, namaz kılmayan Aleviler de olmuştur, camiye gelen, namaz kılan Aleviler de olmuştur. Bu ikincileri, "asimile olmuş, değişmiş, bozulmuş Alevi" olarak kabul etmeye, nitelemeye kimsenin hakkı olamaz. Peki cemevi nedir? Alevilik ve Bektaşilik birer tarikat olduğuna göre cemevleri de tekkeye karşı gelmekte, tekke ihtiyacını karşılamaktadır. En uygun çözüm, değişemez diye dayatılan kanunlar arasında bulunan tekkelerin kapatılması kanununu değiştirmek ve tekkeleri açmak, vakıf mallarını iade etmek ve tarikatları serbest bırakarak insan hakları ve hukuk yönünden denetim altında tutmaktır. Bu çözüm şimdilik mümkün görülüyorsa bu takdirde mevcut cemevleri birer Alevi kültür ve sosyal dayanışma mekânları olarak kabul edilir, oralarda -camilerde yapılamayan- dinî, sosyal ve kültürel faaliyetler yapılır, bu faaliyetlerde devamlı görev alanlara mesela kültür bakanlığı bünyesinde kadrolar tahsis edilir ve maaş verilir. Bu mekânların diğer giderleri de karşılanır.

5 • Hükûmet, Aleviliği yok sayma veya görmezden gelme yolunu tutmuyor. Alevilerin talepleri arasında yer alan -başkalarının hak ve özgürlüklerine, ülkenin birlik ve dirliğine zarar vermeyen- hususları gerçekleştirmeye çalışıyor. Hem Alevilerin kendi aralarında hem de diğerleriyle beraber uzlaşma sağlanan, kabul edilebilir hale gelen taleplerin peyderpey karşılanacağı anlaşıyor. Ben bu politikayı uygun buluyorum.

1 • **Alevilik**, İslam'ı benimseyen, Tanrı'nın birliğine (Tevhid) inanan, Hz. Muhammed'i Peygamber kabul eden, kitabı Kuran'ı Kerim olan, Hz. Muhammed'in Ehl-i Beyt'ini seven, namazı, niyaz ile bütünleştiren, kıyam, rûku ve secdesi ile ibadetini kendi lisaniyla yapan, ümmet yerine hür insanı, yaratanla yaratılan ayrılığını "Vahdetivücut" ile birleştiren, Tanrı korkusu yerine, sevgisini benimseyen, zahiri (görünen) batınlı (görünmeyen), batını zahirle birleştiren, şeriat kapısını aşır, marifet yolu ile hakikat dünyasına ulaşan, Kur'an'ın şekline değil, özüne inen akıl ve gönlü ile "Seyr-ü süluk" (Ruhsal olgunlaşma) olan bir tasavvuf yoludur.

Alevilik, özünü insan sevgisinde bulan, Tanrı'nın insanda tecelli ettiğine ve zerresinden oluştuğuna, onun için de insanın ölüm-süzlüğüne inanan, ibadetlerinde kadın erkek ayrımı yapmadan, kendi öz diliyle, musikisiyle, semahıyla inancını icra etme biçimine denir.

Alevilik, İslamiyet'in Kuran'a dayalı, Hz. Muhammed'in buyruklarına göre İslam'ı evrensel boyutuyla yorumlayıp, yeryüzü insanlığına yeni kapılar açan, büyük bir düşünce akımı ve tasavvuf felsefesiyle hayat bulan bir inanç bütünlüğüne denir.

ALİ RIZA UĞURLU
Cem Vakfı
Din İşleri Başkanı

2 • Cem Vakfının öncülüğünde 2002 tarihinde 632 Alevi-Bektaşî ve Mevlevî dernek ve vakıflarının temsilcilerinin ve 28-12-2008 tarihinde 5.000 inanç önderinin onayladığı, Alevilerin devleti yönetenlerden istekleridir.

- a) Diyanet İşleri Başkanlığı yeniden yapılandırılmalıdır.
- b) Genel bütçeden Alevilere pay ayrılmalıdır.
- c) Din derslerinde Alevilik öğretilmelidir.
- d) TRT'de Aleviliğe yer verilmelidir.
- e) Cemevlerinin yapımı sağlanmalıdır.
- f) İnanç önderlerine okul açılmalıdır.
- g) Saz, okullara tavsiye edilmelidir.

3 • Türkiye'deki Aleviler, siyasi süreçte, ülkemizin ulusal bütünlüğünün, cumhuriyet değerlerinin, laisizimin ve Kemalist düşüncenin yılmaz savunucu ve kurucu düşüncesinin takipçisidir.

4 • Cemevleri tekke ve zaviye değildir. Alevilerin ibadet ettiği mekânlardır. Dünün mescit görevini üstlenmiştir. Anayasanın 10. maddesine göre Sünnilere verilen inançsal hizmetlerden tüm inanç grupları sayılarına göre yararlanması gerekmektedir.

5 • Hükûmetin Alevi açılımı samimi ise (seçimlerden sonra göreceğiz) destekliyoruz ve bu süreçte, Alevilerin yüzyıllardır var olan sorunlarını çözecek tek makam devletimizi yöneten hükûmet ve siyasi partilerdir. Bu sorunların çözümü, ülkemizin birlik ve beraberliğini pekiştirecek ve araya düşmanlık girmesini engelleyecektir.

Hükûmetin Alevi açılımı samimi ise destekliyoruz ve bu süreçte, Alevilerin yüzyıllardır var olan sorunlarını çözecek tek makam devletimizi yöneten hükûmet ve siyasi partilerdir.

Tarihi Bir Adım: Alevi-Bektaşî Klasiklerinin Tercümesi

Ramazan AKKIR*

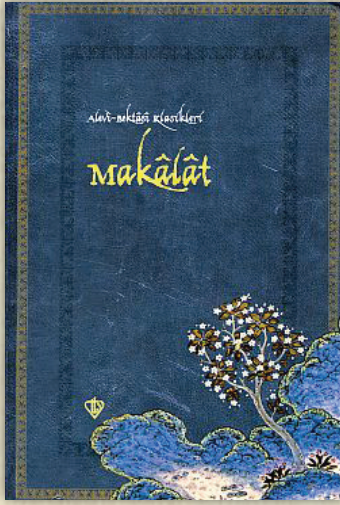
Sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş Claude Levi-Strauss'un tanımlamasıyla "yabani düşünce"den "evcil düşünce"ye geçiş olarak nitelenmiştir. Walter J. Ong, "olayların veya önerilen gerçeklerin soyut dizinsel, sınıflandırıcı ve açıklayıcı bir çözümlemesi, okuma-yazma bilmede gerçekleşemez." der.

Düşüncenin çözümlenebilmesi için öncelikle düzenli hale getirilmesi, bir biçim alması gerekir. Yazı, dilin gücün pekiştirmek ile birlikte düşüncenin sistemli hâle gelebilmesi bakımından düşünceye gerekli olan formu vermiştir. Diğer bir deyişle, yazı zihnin sistemli düşünebilme ve çözümleme kapasitesinin işleyişini sağlamıştır. Bu bağlamda yazı insanlık tarihinin en büyük adımlarından birisidir. Her ne kadar aslanan hakikat olsa bile yazı hakikatin kendini ifade ettiği önemli bir formdur.

Zengin bir mirasa ev sahipliği yapıyoruz. Anadolu farklı inançların, kültürlerin, inanış biçimlerin ve değerlerin bir arada bulunduğu zengin bir coğrafyadır. Bu zengin kültürün ortaya çıkarılması, hem bu coğrafyanın kimliğini net olarak ortaya koyacak hem de farklı kültür ve inanmışların birbirini daha doğru anlamasına ciddi bir katkıda bulunacaktır. Alevilik 1990'dan itibaren üzerinde sıkça durulan, dinî ve sosyal bir fenomen olmasına karşın, bilgi eksikliğimizin en fazla olduğu alanlardan da birisidir. Bu nedenle özgün kaynakların yayınlanması, en kötü ihtimalle bilgi eksikliklerin giderilmesine ciddi bir katkıda sağlayacaktır.

31 Ekim-20 Kasım 2003 tarihleri arasında, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından, Ankara'da düzenlenen, I. dinî Yayınlar Kongresi'nin sonuç bildirgesinde ifade edildiği gibi toplum katmanları arasında birbirini anlama sorunun giderilmesi, barış ve kaynaşmanın sağlanması doğru bilgi ile bu konudaki boşluğu doldurulması ve küreselleşen dünyada birlikte yaşama kültürünün geliştirilmesi açısından Alevi-Bektaşî klasiklerinin tercüme edilmesi kararına varılmıştır. Ki bu eserler, Türk kültürü açısından vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Alevilik-Bektaşilik inanç dünyasına ait kitapların henüz büyük bir kısmı yayınlanmamış veya birçok kitabın makus kaderi gibi kütüphane raflarında beklemektedir. Aynı zamanda Alevilik, özel kütüphanelerde yayınlanmayı bekleyen zengin bir dinî-

* Değerler Eğitimi Merkezi,
r_akkir@hotmail.com

kültürel mirasa sahiptir. Bugün, bu eserlerin çok az bir kısmı yayınlanmış bulunmaktadır.

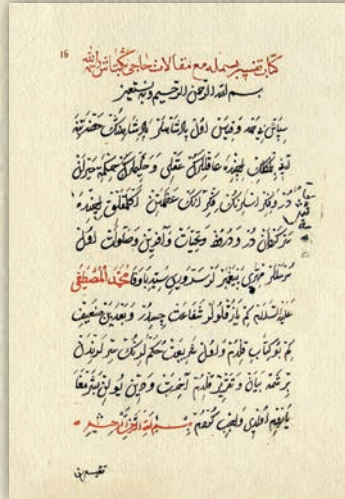
I. Dinî Yayınlar Kongresi'nden sonra, toplumsal uzlaşmanın ve hoşgörünün geliştirilmesi amacıyla Alevi-Bektaşî klasikleri sahasında uzman ilim adamlarınca çevrilip yayınlanmasına karar verildi. İçinde bulunduğumuz zaman dilimi uzlaşmaya, ötekini anlamaya ve kardeşlik kültürünü yeniden inşa etmenin zorunlu olduğu bir zamandır. Bu durum, toplum katmanları arasında iletişimsizlik sorununun sürüp gitmesine, gereksiz gerginliklerin yaşanmasına ve karşılıklı dinî hoşgörünün zayıflamasına sebep olmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan, Alevi-Bektaşî klasiklerinden bazıları şunlardır:

Tefsîr-i Besmele (Şerh-i Besmele): Hacı Bektaş Velî'ye ait olan bu eserde Besmele'nin tefsiri yapılmaktadır. Bu eserde, Cenâb-ı Hakk'ın lafza-i celâli olan Allah ismi ile birlikte Rahman ve Rahim isimlerini anmanın, bir ibadete, bir işe başlarken onları telaffuz etmenin manevi değeri üzerinde durulmaktadır. Eserde daha çok hadis-i şeriflerden yararlanılmış, zaman zaman da Peygamber kıssaları-

na, tarihî olay ve menkıbelere yer verilmiştir. Bu eseri, Yrd. Doç. Dr. Hamiye Duran latinize etmiş ve sadeleştirmiştir.

Makâlât: Hacı Bektaş Velî'ye ait olan bu eserde, genel olarak, dört kapı, kırk makam anlatılmaktadır. Hacı Bektaş Velî, 13. asrın başlarında Horosan'dan Anadolu'ya gelip yerleşen ve Anadolu'nun Müslümanlaşmasında büyük rolü olan gönül sultanlarındandır. Onun bıraktığı en kapsamlı eser olan Makâlât'ta, Ahmet Yesevî'nin şekillendirdiği anlayışa paralel olarak şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarına ait tasavvufi makamları Kur'an ayetleri ve hadisleri referans gösterek açıklamıştır. Ayrıca Hacı Bektaş Velî'nin kendisinin "Adem, Tanrı'ya kaç makamda irer, anı bidirür" diyerek takdim ettiği bu eserinde, bir kulun Allah'ın rızasını kazanmak için nasıl yaşaması gerektiğinin ilkelerini ortaya koyulmuştur. Bu eser, Prof. Dr. Ali Yılmaz, Prof. Dr. Mehmet Akkuş ve Dr. Ali Öztürk tarafından latinize edilmiş ve sadeleştirmişlerdir.

Tasavvuf kültürünün esasını, Salih kişilere Allah tarafından olağanüstü haller gösterebilme kudreti olarak bahşedilen kerametle-

rin teşkil ettiği velî menkıbelerinin yer aldığı eserlere menakıbnâme veya velâyetnâme adı verilir. Yrd. Doç. Dr. Hamiye Duran sadeleştirilen Velâyetnâme isimli eserde Hacı Bektâş Velî'nin menkıbevî hayatı anlatılmaktadır. Hacı Bektâş Velî'nin Hoca Ahmet Yesevî'nin isteğiyle Lokman-ı Perende tarafından yetiştirilmesi, Türkistan coğrafyasından başlayarak Anadolu'da yaptığı İslamlaştırma faaliyetleri, Mevlâna, Ahî Evran Velî, Yunus Emre, Seyyid Mahmut Hayrânî ve Nûreddin Caca Bey'le yaptığı görüşmeler bir velâyetnâme üslubu içerisinde anlatılmaktadır.

Kitâb-ı Cabbâr Kulu: Bu eser Cabbâr Kulu isminde bir Bektaşî dervîşi tarafında yazılmıştır. Erkânname türüne dahil edilebilir. Bu eserde, dört kapı kırk makam, velayet, derişlik, büyükleri ziyaret, sohbet, halvet ve zikir eserde yer alan konuları yer almaktadır.

Kitâb-ı Dâr: Anonim olan bu eserde Bektaşî geleneğinde sürdürülen ve vefat eden bir kişi için düzenlenen "Dardan İndirme Erkânı" sırasında okunan dua yer almaktadır. Bu dua besmele ile başlamakta ve okunan Kur'an ayetiyle devam etmektedir. Bu duada Allah'ı Teâlâ'nın isimleri, Hz. Âdem'den Hz. Peygamber'e kadar gelen Peygamberlerin isimleri, Ehl-i Beyt'in isimleri anılarak vefat eden kişi için Allah'a yakarıшта bulunulmaktadır.

Hızırname: Anonim olan bu eserde dört

kapı kırk makam, musâhiplik yol ve erkânı, mürebî, kurban, tercemân kavramları, ikrar vermek, erkân çalmak, gülbân okumak, erkân değneğinin (tarık) cennetteki Tûbâ ağacından kesilmesi, On İki İmamlar, On Yedi Kemerbest, dâra durmak, tecellâ, tevellâ konuları işlenmektedir. Bu eser, Baki Yaşa Altınok tarafından hazırlanmıştır. Hızırnâme adlı bu eser, Alevi Bektaşî inancını, kültürünü ve ritüellerini şiirsel bir dil ile ortaya koymaktadır. Dil ve anlatım tarzı ile de Anadolu'nun rengini taşır.

İlm-i Câvidân: Virânî Baba'ya ait olan bu eserde Fatiha Suresi'nin tefsiri yapılmaktadır. Virânî Baba Alevi-Bektaşî geleneğinde deyiş ve nefesleri okunan yedi büyük Hak âşığundan birisidir. İlm-i Câvidân Alevi geleneğinde önem verilen bir eserdir. Allah, Peygamber ve Ehl-i Beyt sevgisinin anlatıldığı eserde, dört kapı kırk makam, adab ve erkân gibi konulara yer verilmektedir.

Şehirleşme, maalesef, sözlü kültürün kaybolmaya yüz tuttuğu bir süreçtir; bu bağlamda bir eseri kitaplaştırmak, muhafaza etmek demektir. Hikmetin kaybolmaya yüz tuttuğu bu modern zamanlarda orijinaline sadık kalarak bu klasikleri kitaplaştırmak, tercüme etmek tarihi bir kazanımdır, adımdır. Bu bağlamda Alevilik, sözlü kültüre dayanan bir inanış biçimidir. Geçmişte baskı ve ihmaller yüzünden saklanmış, çoğaltılamamış eserlerini yayımlamak son derece zaruridir.

ilmin kapısını çalanlara...

Efendimiz'in Dilinden Hz. Ali'ye Öğütler

Türkân Akkurt Kabanka

Derleyenleri içinde İbnü'l-Arabî gibi ünlü mütefekkirlerin de yer aldığı geleneksel "Vasiyyet" literatürüne dayanan kitap; tavsiye, öğüt, adab-ı muaşeret, darb-ı mesel, hikmetli söz mahiyetindeki hadisleri bir araya getiriyor. Özellikle Anadolu'da, tekke ve zaviyelerde ciddi bir yaygınlığa sahip olmuş bu eser, hadis ilmi açısından olduğu kadar Türk-İslâm geleneği ve tasavvuf açısından da önemli bir muhtevaya sahip. Eserin bu yayımında harekeli Arapça hadis metinleri de bulunuyor.

Hadislerle Hz. Ali

İmam Nesai

Çev: Naim Erdoğan

Hız. Peygamber'in (s.a.v.) dizinin dibinde büyüyen, çocuk yaşta İslâm'ı seçip ilk müslümanlardan olan, "ilmin kapısı", "Allah'ın arslanı" hitaplarına liyâkat kazanan eşsiz insan Hız. Ali kimileri tarafından âdeta ilahlaştırılmış veya tam aksine tekfir edilmiştir. Hilâfeti esnasında vukû bulan elîm Cemel Vak'ası ve Sıffin Harbi hadiselerine insaf değil ifratla bakanların durumuna şahit olan büyük muhaddis İmâm Nesâî, bu eserinde çarpık yorumların perdelediği "gerçek" Hız. Ali'yi, Peygamber'in pâk lisanından çıkmış sözlerle anlatıyor.

Gerçek Bektaşilik

Ahmet Rifat Efendi

Y.haz: Salih Çift

Orijinal adıyla *Mir'âtü'l-mekâsîd fî def'i'l-mefâsîd*, XIX. asrın ikinci yarısından itibaren bizzat Bektaşiler tarafından kendilerini tanıtmak için yazılan eserlerin ilk örneklerindendir. İçeriden biri olarak, mensubu bulunduğu kurumu ve geleneği tanıtırken, aşırılıklardan uzak, Ehl-i Sünnet çizgisine yakın bir Bektaşiliği esas alan yazar, aleyhte propagandaya engel olmayı ve bu yola yeni girenleri ya da Bektaşî olduğu halde tarikatının esaslarından bihaber olanları bilgilendirmeyi amaçlar.

...nitelikli kitaplar

Hoşgörü ve Eğitimi*

Recep KAYMAKCAN*

hoşgörü kavramının diğer bir çok kavramda olduğu gibi kapsayıcı bir tanımını yapmak oldukça zordur. Hoşgörü tanımı farklı kültürlerin ne anladığı ve hangi perspektiften baktığına göre değişmektedir. Farklılıklara saygı içinde birlikte yaşam için önemli bir değer olan hoşgörü bazı tanımları şöyle:

1

Hoşgörü Nedir?

“Hoşgörü, inanışların, fikirlerin ve uygulamaların konuşulmasında, tartışılmasında ve gerekiyorsa uygulanmasında ikna etme yönteminden ayrılmamak veya en azından ayrılmamaya azami ölçüde özen göstermektir.”

“Hoşgörü bir insanın kendinden farklı düşünceleri, farklı inançları, farklı bir yaşam tarzı olan, farklı değerler sistemi olan insana ya da insanlara sevecen bir tahammül göstermesi demektir.”

Hoşgörü tahammül etmekten daha kapsayıcı olan ve modern anlamını da içeren UNESCO tarafından yapılan tanım şöyledir: “Hoşgörü, temelde başkasının yani farklı olanın kendileri gibi olma hakkına saygı göstermek ve ötekine verilen zararın kendine ve herkese verilen zarar anlamına geleceği için zarar vermekten kaçınmaktır.”

Hoşgörünün İki Yorumu

Hoşgörünün negatif ve pozitif hoşgörü şeklindeki iki yorumunu M. Yürüşen “Ahlaki ve Siyasi Hoşgörü” kitabında şöyle açıklıyor:

Negatif Hoşgörü: Hoşgörünün sadece başkalarını rahat bırakmamızı ya da onlara zulmetmekten kaçınmamızı gerektirdiği biçiminde yorumlanmasıdır. Negatif hoşgörü anlayışında, hoşgörüyü meşrulaştırmak için kullanılan argü-

* Prof. Dr.,
Sakarya Üniversitesi İlahiyat
Fakültesi, Din Eğitimi
Anabilim Dalı Öğretim Üyesi,
recep@sakarya.edu.tr

1 Metin, Recep Kaymakcan'ın “Ahlaki Bir Değer Olarak Hoşgörü ve Eğitimi”, Kaymakcan, R & M. Uyanık (eds) *Teorik ve Pratik Yönleriyle Ahlak*, Dem Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 389-408'de yayınlanan bölümün kısaltılmış şeklidir.

Hoşgörü tahammül etmekten daha kapsayıcı olan ve UNESCO tarafından yapılan tanım şöyledir: Hoşgörü, temelde başkasının yani farklı olanın kendileri gibi olma hakkına saygı göstermek ve ötekine verilen zararın kendine ve herkese verilen zarar anlamına geleceği için zarar vermekten kaçınmaktır.

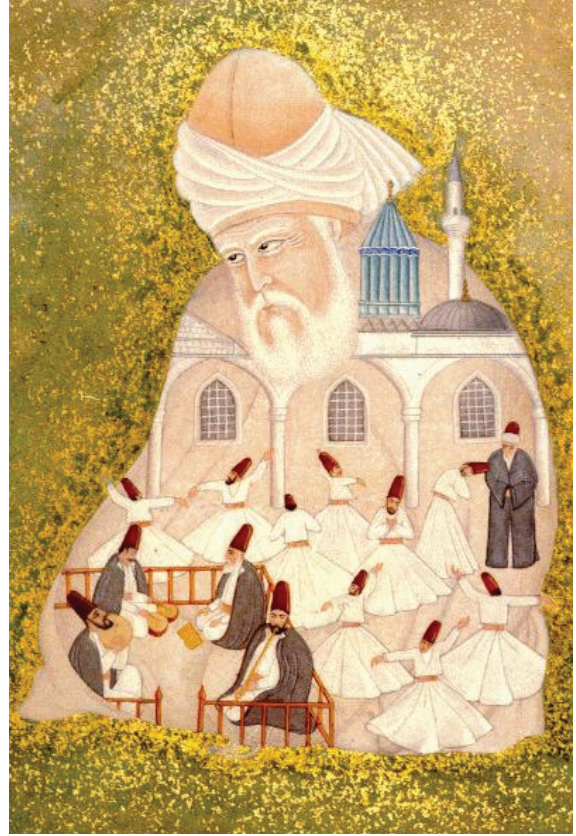
manlar hoşgörüü yapıı bakımından iyi olarak kabul edilmez. Bu şüphesiz hoşgörünün iyi olmadığı anlamına gelmez. Hoşgörü yine doğru ve iyi bir şeydir ama onun iyi ya da doğru olarak değerlendirilmesinin sebebi bizzat hoşgörünün iyiliğine duyulan inanç değil, hoşgörüsüzlüğün yaratacağı ağır sonuçlardır.

Hoşgörünün gerekliliğini tesis eden negatif argümanlardan ilki hoşgören açısından bir yanlış sona erdirmenin çok pahalıya mal olacak olmasına dayanır. (Alkolün yasaklanmasının insanları onu elde etmek için gayrimeşru yollara sevk etmesi gibi) İkinci olarak ortadan kaldırılması düşünülen durumu yok etmenin çok zor olduğu durumlarda olayın çekici bir boyut kazanmasını önlemek için hoşgörmek daha etkili olabilir. Üçüncü argüman ise hoşgörmeyip insanları belli şeylere zorlamanın onları bir inancı gerçekten kabul etmeye yönlendirmeyecek olmasıdır. Kısaca soruna negatif yönden bakarken hoşgörü, hoşgörüsüzlüğü daha az istediğiniz için size göre yanlış olan kanaat ve eylemlerin sürmesine izin vermektir. Bu bakımdan hoşgörü bir öncelikler düzenlemesi, basiretli bir hesaplama, fazla kalabalıklaşmış ve ısınmış bir gezegen için uygun geçici çözüm olarak düşünülebilir.

Pozitif Hoşgörü

Hoşgörünün, hoşgörüsüzlüğün konusu olan ya da olabilecek kişilere, gruplara, topluluklara yardımcı olmayı, onları desteklemeyi ve geliştirmeyi gerektirdiği şeklinde yorumlanmasıdır.

Pozitif hoşgörü anlayışını negatif hoşgörüden ayıran en önemli öge onun bir şeyi hoşgördüğü

müzde yanlış bir şey yapıyormuşuz duygusunu önlemesi, yani hoşgörünün doğasında barındırdığı gerilimi neredeyse tümüyle yok etmesidir. Bunun sebebi, hoşgörüü, pozitif taraftan bakarken, ya daha kapsamlı bir "iyi"nin, örneğin özgürlüğün, bir aracı veya bileşeni ya da bizzat kendinde iyi olarak kavramamızdır. Yani pozitif hoşgörü anlayışında hoşgörünün öneminin iki şekilde vurgulanabileceği söylenebilir. Araçsal bir iyi olarak hoşgörü ve kendinde bir iyi olarak hoşgörü.

Bunlardan birincisine göre hoşgörölü bir biçimde eylemenin sonuçları, hoşgörüsüz olarak eylemde bulunmanın sonuçlarından daha iyidir. Hoşgörü-yü kendinden iyi olarak ele alan argüman göreyse; başkalarının düşüncelerine ve bu düşüncelerin şekillendirdiği hayat tarzlarına aldırış etmek, onları umursamak ve ciddiye almak, önemlidir ve gereklidir. Kişi böyle yapmaya kendini zorladığı zaman, gerçekten eğitilmiş ve saygıya hak kazanan birisi olacaktır. Yabancı, hoş gitmeyen hatta kötü olabilen, ancak insan inançlarının derin bir yansıması oldukları için ilginizi hak eden düşüncelerin anlaşılması bir gereklilik, bir yükümlülüktür. Bu yaklaşımda hoşgören, yargılamaktan çok anlamayı ön plana çıkaran bir kimsedir.

ğerlerine karşı saygılı olmanın altı çizilmekte ve hoşgörölü bireylerin yetişmesi hedeflenmektedir. Hoşgörünün önemine vurgu yapılmasına rağmen okullarda şiddet eğilimleri artmakta ve birbirlerine karşı saygılı fertlerin yetişmesinde problemler yaşanmaktadır. Bu konuda neler yapılabilir? Bunun üzerinde durmaya çalışalım:

1. Hoşgörü ve diğerlerine saygı eğitimi yalnızca bu konu ile ilgili bazı derslerde öğretilecek sıradan konu başlıklarından biri olarak görülmemelidir. Konuya bütüncül olarak yaklaşılmalıdır. Okul kültüründe idare, öğretmen, öğrenci ve veli arasındaki ilişkilerde ötekine saygı ve hoşgörüyü destekleyecek bir eğitim ortamının oluşturulması gerekmektedir. Bu amaçla eğitim kurumlarımızın yalnızca öğrencinin bilişsel açılarından gelişmesini

Hoşgörüsüzlük, kişinin kendi grubunun, kendi inançlarının ya da kendi yaşam biçiminin bir diğerinden üstün olduğu kanısından doğar. Bunların temelinde kişinin insan olarak değerinin reddedilmesi vardır. Bu nedenle hoşgörü eğitiminin hedefi insanların insanlık onurunun tanınması ve saygı gösterilmesidir.

Eğitim ve Hoşgörü

İnsanların doğuştan kendinden dinî, etnik kültürel vb. yönlerden farklı olan insan veya toplumlara karşı ön yargılı, hoşgörüsüz, saygısız olma gibi olumsuz niteliklere sahip olmadığını düşünürsek hoşgörü kültürünün oluşmasında eğitimin yeri ve önemini daha iyi kavrayabiliriz. Diğer bir ifade ile hoşgörüsüzlük öğrenilmiş bir davranıştır. Hoşgörüsüzlüğün öğrenilmiş bir davranış olması eğitim yolu ile bu davranışların hoşgörüye dönüşebileceği konusunda bizlere fırsat sunmaktadır.

Hoşgörüsüzlük, kişinin kendi grubunun, kendi inançlarının ya da kendi yaşam biçiminin bir diğerinden üstün olduğu kanısından doğar. Bunların hepsinin temelinde kişinin insan olarak değerinin reddedilmesi vardır. Bu nedenle hoşgörü eğitiminin temel hedefi bütün insanların insanlık onurunu ve saygınlığının tanınması ve bunlara saygı gösterilmesidir. Okullarımızda öğretim programları ve sosyal ağırlıklı derslerde hoşgörü ve di-

şayan ve bir üst eğitim kurumuna öğrenci sağlayan bir yapı arz etmesi sorgulanmalı ve okulun bunun ötesinde insani değerlere sahip fertler yetiştirilmesi konusuna da özel önem verilmelidir. Öğretmen yetiştirme programları ve hizmetiçi eğitim programlarında öğrencilere başta hoşgörü olmak üzere insani erdemleri davranış olarak benimsetmenin en az akademik başarı kadar önemli olduğu bilincinin oluşturulması ve bu hususta donanımına sahip olması yönünde gayret gösterilmesi son derece önemlidir. Somut olarak bir okul hoşgörü, diğerine saygı ve ayrımcılık vb. seçilen belirli konularda hangi durumda olduklarıyla ilgili olarak bir durum tespiti ile işe başlayabilir. Bu konuda bakanlık, üniversite ve insan hakları konusuyla ilgilenen sivil toplum örgütlerinin okullara yardımcı olacak programlar geliştirmeleri ve insan kaynakları konusunda yardımcı olmaları gerekmektedir.

2. Çoğu zaman öğrenciler ve öğretmenler hangi tutum ve davranışların hoşgörüsüzlük olabileceği konusunu yeterli bilinç düzeyine sahip olmamak-

tadır. Öğrenciler bazen çevreden gördüğünden veya farklı nedenlere bağlı olarak arkadaşlarına karşı alaycı davranmakta ve görmemezlikten gelmektedir. Çoğu zaman bu davranışların bir hoşgörüsüzlük biçimi olduğu bilinmemektedir. Bu nedenle okul ortamında paydaşlar arasındaki ilişkilerde neyin hoşgörü olup neyin olmadığı konusunda bir sorgulama yapılması ve bu konularda bilgilendirme yapılarak tartışılmalı ve farkındalık düzeyinin artırılmasına yönelik faaliyetlerde bulunulmalıdır. Örneğin, okullarda öğrenciler arasında şiddet giderek artmakta ve güçlü olan veya belirli bir grup oluşturan öğrencilerin diğerleri üzerinde alay etmeden başlayarak fiziki olarak cezalandırmaya kadar hoşgörüsüzlük örnekleriyle karşılaşmaktadır. Öğrenciler arasında artan okul zorbalığının nedenleri ve önlenmesi üzerinde düşüncecek ortamın oluşturulması hoşgörü eğitiminin bir konusu olarak düşünülebilir. Araştırmalar okul zorbalığının öğrencilerin sosyal, psikolojik ve akademik gelişmeleri ile sağlıklarını olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Rehberlik dersleri veya okul içinde öğrenci gruplarına yapılacak eğitici seminerlerde bu konu ele alınabilir. Böylelikle öğrenciler okul ortamında hoşgörüsüzlüğün insanların gelişimine nasıl olumsuz etki yaptığı ve hoşgörü eğitiminin soyut bir konu olmadığı bilinci kazanmalarına yardımcı olunur.

3. Öğrencilerin okul ve sınıf içi iletişimde hoşgörü veya hoşgörüsüzlük konusundaki davranışlarının toplumdaki anlayışın bir yansıması olduğu üzerinde durulmalıdır. Genellikle küçük çocuklar evde gördükleri davranışları taklit ederler. Okulları toplumların bir aynası ve mikro seviyede yansıması olduğunu düşünürsek hoşgörü konusunda okuldaki yaşantı, o bölgedeki genel anlayış hakkında bir fikir elde etme fırsatı verir. Böylelikle okul yoluyla hoşgörüsüzlük konularının yerel düzeyde fotoğrafının çekilmesi mümkün olur. Bu tespitler hoşgörüsüzlük konusunda sistematik olarak problemleri alanlar olduğu sonucunu verirse yerel yöne-

ticiler ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yolları aranabilir. Böylelikle hoşgörü eğitimi konusunda bilinç oluşumuna yönelik programlar geliştirilmesine katkı sağlanmış olur. Öğrencilerin aile ile okul arasındaki iletişim karşılıklıdır. Öğrenciler okulda hoşgörü ve diğerine saygı konusunda öğrendiklerini ailesine taşıyacaktır. Aile içerisindeki ilişkilere ve arkadaş grubundaki hoşgörü veya hoşgörüsüzlük uygulamaları ve düşünceleri hususunda farkındalık düzeylerinin artması sağlanabilir. Bu ise hoşgörü eğitiminin önemli basamaklarından birini oluşturmaktadır.

4. Hoşgörü konuları işlenirken yalnız tarihten ve günümüzden önemli kişiler veya habere konu olmuş hoşgörü ve hoşgörüsüzlük örnekleriyle yetinilmemelidir. Yalnız bu örneklerle yer verildiği takdirde öğrencilerde “bu bizi pek fazla ilgilendirmiyor” gibi bir his uyandırabilir. Türkiye’de konuya yer veren kitapların bu eğilimde olduğu görülmektedir. Tarih, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi gibi derslerde hoşgörü ve onunla bağlantılı kavramlarla ilgili örnekler tarihteki önemli kişilerden ve olaylardan seçilmektedir. Oysa çocukların kendi veya yakın çevrelerinde geçen olaylar konusu üzerinde düşünmeleri ve tartışmaları sağlanırsa bu türde bir hoşgörü eğitiminden istenilen verim daha fazla alınabilir.

Hoşgörü eğitimi bağlamında şu etkinliklerin yapılması da faydalı olacaktır: Gazete ve dergilerden hoşgörüsüzlükle ilgili haberler ve resimlerin getirilerek sınıfta bir pano oluşturulabilir. Ülke içinden ve dünyadan örnekler sunulabilir. Her bir hoşgörüsüzlük örneği ile ilgili olarak aşağıdaki hususlar üzerinde durulabilir:

- Çatışmaya taraf olanlar kimlerdir?
- Olayda hoşgörüsüzlüğe işaret eden olaylar hangileridir?
- Taraflardan olayı anlatımları istenseydi nasıl izah eder ve anlamlandırırıldır?
- Olayın çıkış zamanı ve kişileri birbirine karşı tahammülsüz yapan nedir?

- Sizce bu çatışma çözülebilir mi? Taraflar hoşgörünün gelişmesi durumunda birbirlerine hoşgörü ile davranabilirler mi? Tahammül edilemez bulduklarıyla neler yapmaları gerekir ve kimler bu konuda yardımcı olmalıdır?

Kişisel olarak yaşadığı hoşgörüsüzlük örnekleri öğrencilerden anlatılması istenir. Hoşgörüsüz davranılanların ve çevrenin tepkisinin ne olduğu üzerinde durulur. Hoşgörüsüzlüğü önleme amacıyla okul, devlet ve toplumda kuralların neler olduğu üzerinde durulur.

5. Hoşgörü kavramı, hoşgörülü olmanın önemi vb. konularda öğrencilere bilgi yüklemek yeterli değildir, öğrencilerde “bunlar bizim zaten bildiğimiz şeyler” gibi bir havanın oluşmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla ilişkilerinde ve karşılaştığı olaylara konuya hoşgörü perspektifinden bakabilecek ve yorumlayabilecek bireyler yetiştirmek esas olmalıdır. Bu formasyonda öğrencilerin yetişmesi de yalnız belirli derslerde bu konular üzerinde durmakla gerçekleşmeyeceği ve okul kültürü içerisinde hoşgörü ikliminin oluşması için gayret gösterilmesine bağlı olduğu üzerinde durulabilir.

Okulda Hoşgörüsüzlük Belirtileri

Hoşgörüsüzlüğün belirtileri ve göstergelerinin bilinmesi etkin hoşgörü eğitiminin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bazı durumlarda hoşgörüsüzlük davranışı sergileyenler bunun farkında olamamaktadır. Bu sebeple hangi eylem ve davranışların hoşgörüsüzlük olarak değerlendirileceği konusunda kriterlerin bilinmesi gerekmektedir. Hoşgörüsüzlük belirtilerinin biri veya birkaçı aynı anda öğrencilerde bulunabilir. Öğretmenlere okulda hoşgörü eğitiminde yardımcı olabilecek bazı hoşgörüsüzlük belirtileri şunlardır:

Dil: Öğrencilerin birbirlerini kızdırmak amacıyla başka adlarla çağırmaları veya sınıftaki arkadaşını tanımlarken veya ona seslenirken ırksal, etnik kökenli küçük sözler veya başka küçük düşürücü sözler kullanılması.

Alaycılık: Çocukların, başkalarını, bazı kişisel özelliklerine, yanlışlarına, ailesine veya arkadaşlarına aşağılamak amacıyla dikkat çekmesi.

Günah Keçisi Yapma: Öğrencilerin spor etkinlik-

leri veya diğer yarışmalardaki aksiliklerden, anlaşmazlık veya yenilgilerden bir veya birkaç sınıf arkadaşını sorumlu tutma eğilimi.

Ön yargı: Bazı öğrencilerin ırkından, etnik kökeninden veya kişisel özelliklerinden dolayı daha az yetenekli veya daha az değerli olduğunun var sayılmasıdır. Ayrıca öğrencilerin davranışlarıyla ilgili hükümlerin, somut veriler yerine olumsuz genellemelere ve tipllemelere göre yapılması da ön yargı göstergesidir.

Ayrımcılık: Öğrencilerin bazı sınıf arkadaşlarını düzenli bir şekilde eş veya takım arkadaşı seçmeyecek ondan uzak durulması.

Klişeleştirme: Çocukların, ırksal veya etnik gruplar, engelliler, farklı cinsten olanlar, yaşlılar veya kendinden farklı olan insanlar hakkında olumsuz nitelikte genellemede bulunmaları.

Kutsal Olanın Kötülenmesi: Öğrenciler için anlamlı olan dinî veya kültürel simgelerin, inançların, onların inançlarını veya kimliklerini aşağılamak veya küçük düşürmek amacıyla kötülenmesi.

Dışlama: Kimi öğrencilerin sürekli olarak oyunlardan, klüp faaliyetlerinden veya okul dışı etkinliklerden uzak tutulmasıdır.

Taciz Etme: Öğrencileri sıkıştırıp hırpalayarak sıralarına veya kitaplarının içine isimsiz hoş olmayan notlar, resimler bırakarak veya mağdur edilen öğrencinin gruba boyun eğmesini veya gruptan çıkmasını sağlamaya yönelik başka davranışlarda bulunulması.

Zor Kullanma: Kimi öğrencilerin kasıtlı bir biçimde daha küçük veya daha güçsüz çocukları sindirme, zorbanın istediklerini yapması için onlar üzerinde topluluk içerisindeki ağırlığını kullanmasıdır. Bunun daha ileri aşaması öğrencilere diğer öğrenciler tarafından fiziksel saldırıda bulunulmasıdır.

Öğretmenlere Öneriler

Öğretmenler hoşgörü eğitiminde merkezî bir yere sahiptir. Bu nedenle öğretmenin hoşgörü eğitimi konusunda yeterli donanımına sahip olması okullardaki hoşgörü ve birlikte yaşama kültürünün oluşmasında ve başarıya ulaşmasında en önemli etkidir. Eğitimcilerle yönelik hoşgörü eğitimi konusundaki kimi önerileri şöyle sıralayabiliriz:

1. Davranışlarınızla öğrencilere örnek olmanın önemini iyi bilin. Bu nedenle başta sınıf içerisinde öğrencilerle iletişimde, öğrenciler arası sorun olduğunda nasıl davrandığınızı gözden geçirin. Bu süreç içerisinde farkında olmadan hoşgörüsüzlük sayılabilecek davranışlarda bulunup bulunmadığınızı kontrol ediniz. Farkındalık hoşgörü eğitiminin özünü oluşturmaktadır.
2. Öğrencileri saldırgan ve aşırı rekabetçi davranışlar yerine kişisel başarıyı ve girişimciliği özendiren işbirliği ve ilgi çekecek etkinlikler yapılmasını özendiriniz; çünkü aşırı rekabetçilik bazen hoşgörüsüz davranışların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.
3. Öğrencilere bütün eğitim sürecinde akademik başarı kadar hoşgörü, sorumluluk, saygı vb. değerleri kazanmanın önemli olduğunu hissettirmeye çalışınız. Okulun yalnızca bir üst eğitim kurumuna hazırlama ve bilişsel gelişimine katkı sağlama dışında görevlerinin de olduğunu unutmayınız.
4. Öğrencilere tartışmalı konularda kendi görüşlerini ortaya koyabilme fırsatı veriniz ve konulara eleştirel olarak bakabilecek ve başka görüşler üzerinde düşünmeyi özendirecek bir öğrenme atmosferi sağlayınız. Hoşgörüsüzlüğün önemli nedenlerinden biri kendi düşünce veya inancının tek gerçeklik olduğu iddiası olduğunu unutmayalım.
5. Öğrencilere kendilerinin önemli, değerli ve özel olduklarını hissetmelerine yardımcı olun. Karar alma süreçlerine olabildiğince öğrencileri dahil etmeye çalışınız; çünkü kendine değer verme ve başkalarına saygı gösterme, hoşgörü bireyin temel özellikleridir.
6. Öğrencilerin kendilerini anlamalarına, duygu ve düşüncelerini anlatmalarına ve başkalarına karşı anlayış geliştirmelerine fırsat verecek temsiller, birlikte oyunlar ve sosyal aktiviteler yoluyla sosyal becerilerini geliştirmelerine olanak sağlayınız.
7. Hoşgörüsüzlüğe yapılacak müdahalede dikkatli olunmalı, hoşgörüsüzlük olgusu üzerine odaklanılmalıdır. Okulda, hoşgörüsüz tutum ve davranış sergileyen suçlu öğrenciyi sınıf arkadaşlarının önünde azarlama veya mağdura aşırı yakınlık gösterme yolu kullanılmamalıdır.

8. Özellikle sosyal derslerde farklı kültürler, tarihler, dinler öğretilirken farklılıklardan daha çok ortak noktaları ön plana çıkarınız. Değişik alanlarda farklılıkların bir gerçeklik olduğu belirtiniz, ancak bu farklılıkların çatışmadan daha çok bir zenginlik kaynağı olduğu üzerinde durunuz.
9. Öğrencilerin kendilerini rahat ve güvende hissetmelerine ve diğerlerine güven duymalarına sağlayacak bir okul çevresi oluşmasına yardımcı olun. Saldırgan ve hoşgörüsüz davranışların önemli nedenlerinden biri insanların kendini tehdit edici bir ortamda algılamalarıdır.
10. Hoşgörüsüzlüğün bir belirtisi olan şiddet dünyada ve ülkemizdeki okullarda yaygınlaşmaktadır. Öğrencilere şiddet uygulandığı durumlarda müdahale edileceği ve hoşgörü gösterilmeceğinin bilinmesini sağlayınız. Okulunuzda şiddet içeren davranışların nedenleri üzerinde durunuz ve bu konularda ailelerle etkin işbirliği yapma yollarını araştırınız. Ayrıca çatışma durumlarında çatışmaların nasıl çözülebileceğini öğrencilerin katılımını sağlayacak şekilde öğretmeye çalışınız. ■

Değişen Öğrenci, Değişen Öğretmen

Mustafa YILMAZ*

Insanlık tarihinde yaşanan değişim ve gelişmelerin neredeyse tamamı son yüz yıl içinde gerçekleşti. Bu da şu anki insanlığın daha önce hiç yaşanmamış derecede hızlı bir değişime ayak uydurmak zorunda olduğu anlamına geliyor. Teknoloji gelişiyor, şehirler gelişiyor, alışkanlıklar değişiyor... toplum da bunlara ayak uydurabilmek için sürekli mücadele ediyor. Eskiden nesiller arası çatışmalardan şikâyet edilirken şimdi beş-on yıl yaş farkı olanlar arasında bile nesil çatışmaları yaşanıyor. Artık bizden on yaş küçük insanlar için bile "Biz sizin yaşıңызdayken...." ile başlayan cümleler kuruyoruz.

Bu değişimin çatışmaya dönüştüğü, somut olarak ortaya çıktığı iki alan vardır: Aile ve okul. Ebeveynler ile çocukları arasındaki kuşak çatışmaları başlı başına bir yazı konusudur. Biz bu yazımızda okuldaki durumu irdelleyeceğiz.

İnsanlık tarihi boyunca çalışma ortamı en az değişmiş mesleklerden biri öğretmenliktir. Günümüzdeki gelişmeler bir yana bırakılırsa yüzyıllar boyu kara tahta, tebeşir ve sıralar eğitim-öğretim için yeterli görülmüştür. Herhalde bunun sebebi toplumun öğrenciyi eğitmek için bundan fazlasına ihtiyaç duymamasıdır. Aile çocuğunu öğretmene emanet etmiş, "Eti senin kemiği benim" anlayışıyla öğretmene güvenmiş, öğrenci de aile-öğretmen işbirliği arasında kendisine verilenleri öğrenmekten başka bir şey düşünmemiştir.

Ancak günümüzde durum çok farklıdır. Belki de öğretmenler hiç bu kadar zor durumda kalmamış, öğretmenlik etiketi hiç bu kadar değer kaybetmemiştir. Burada bahsettiğimiz toplumun öğretmene bakışı, ekonomik sıkıntılar vs. değildir. Öğretmen sınıf içinde ve öğrenci karşısında zor durumdadır. Özellikle yeni öğretmenliğe başlamış birçok meslektaşımız büyük bir panik içinde deneyimli öğretmenlere aynı soruyu sormaktadırlar: "Hocam ben ne yapacağım? Beni dinlemiyorlar, susun diyorum susmuyorlar, birbirlerine kalem-kâğıt atıyorlar. Okula sadece bağırmaya gidiyorum gibi geliyor. Ben böyle hayal etmemiştim...."

Peki öğretmen bu tür sorunlar yaşamamak için ne yapmalıdır? Bu sorunun cevabını birkaç cümle ile vermek mümkün değildir; çünkü öğretmenin muhatabı, eğitilmesi istenen bir çocuktur. Yanlış bildiği ve yanlış olduğunu kabul etmek istemediği alışkanlıkları vardır. Öğretmen öğrenciye ihtiyacı olan bilgileri öğretirken bir yandan da onu topluma uyumlu bir insan hâline getirmekle sorumludur. Bu uyumun sağlanması da uzun süreli ve sabırlı bir çalışmayı gerektirir.

* Değerler Eğitimi Merkezi,
Din Eğitimi Uzmanı

Günümüz öğrencileri ile sağlıklı bir sınıf iletişimi kurmak geçmişe göre daha farklı yöntemler gerektiriyor; zira çocuklarımız çok küçük yaştan itibaren günlerinin çok büyük bir kısmını televizyon karşısından geçiriyorlar. Bu da çocukların öğrenme alışkanlıklarını radikal biçimde etkiliyor.

Bu noktada öğretmenin eğitim süreci, bir doktorun hastayı tedavi sürecine benzer. Doktor hastayı muayene edip hastalığı teşhis eder, gerekli tedaviye başlar. İyileşme olmazsa başka bir tedaviye geçer; ilaçları değiştirir, ameliyat önerir vs. Öğretmen de öğrencinin eksik yanlarını tespit edip eğitimine başlar. İşe yaramayan metotlar yenisiyle değiştirilir.

Peki günümüz öğrencisinin geçmişten farklı yönleri nelerdir ki öğretmenlerimiz bu denli sıkıntı çekmektedirler. Gerçekten de günümüz öğrencileri ile sağlıklı bir sınıf iletişimi kurmak geçmişe göre daha farklı yöntemler gerektiriyor; zira çocuklarımız çok küçük yaştan itibaren günlerinin çok büyük bir kısmını televizyon karşısından geçiriyorlar. Bu da çocukların öğrenme alışkanlıklarını, konsantrasyon sürelerini radikal biçimde etkiliyor. Televizyonun multimedya gücü çocuğun hayal dünyasına hâkim olduğu andan itibaren okulun ve öğretmenlerin işi zorlaşıyor; zira televizyon çocuğa sesle, renklerle, yazıyla ve etkili senaryolarla hitap ediyor ve çocuğun ilgi-kabul çitasını yükseltiyor. Çocuk bundan sonra bu kadar etkili olmayan (veya olamayan) uyarıcılara ya hiç ilgi göstermiyor ya da ilgisini çok kısa sürede kaybediyor. Dolayısıyla sınıfta kuru kuruya anlatılan dersler, evde anne-babanın öğütleri televizyonun büyüülü iletişim gücüne alışmış çocuklarımız için fazla cazip olamıyor.

O hâlde ne yapılmalı? Elbette öğrencilerden, velilerden, okul yönetiminden şikayet etmek öğretmenin yapacağı bir şey değil. Nasıl ki doktor verdiği ilaçlarla iyileşmeyen hastasını suçlamıyorsa öğretmen de işe yaramamış görünen eğitim süreçlerinin sonunda öğrenciyi suçlamamalıdır. Bu noktada öğretmenlerimizde bulunması gereken

bazı özellikler önem kazanmaktadır; zira değişen öğrenci yapısına hitap edebilmek ve bu öğrencilerin karşısında hayranlıkla izlenen bir öğretmen olabilmek için öğretmenler de gerektiğinde kendilerinde değişiklikler yapmalıdırlar.

Tutarlılık: Öğretmen, her şeyden önce öğrencinin gözünde tutarlılığın, adaletin ve sevginin sembolü olmalıdır. Bunun için de meslek hayatı boyunca prensiplerinden taviz vermeden kurallarını uygulamalıdır. Sınıf içinde bir gün söylediğini yarın unutmuş görünen öğretmenler öğrenci gözünde saygınlıklarını kaybederler. Öğrenciler kurallar konusunda gevşek öğretmenin derse gelmesini isteyebilir ama o öğretmenden bir şey alamaz. Kuralları olan ve bunu sevgiyle karıştırabilen öğretmenin girdiği dersten hoşlanmayabilir ama onu ömrü boyunca saygıyla hatırlar; çünkü öğren-

ci -farkında olmasa da- çevresinde örnek alabileceği kişilikler arar.

Öğretmen öğrencilerine gülyüz göstermekten ve yeri geldiğinde onu sevdiğini içtenlikle söylemekten çekinmemelidir. Belki de sevgi sözlerini işiten çocuk, hayatında ilk kez kendisine “Seni seviyorum” dendiğini, takdir edildiğini öğretmenine söyleyemez ama onun iç dünyasında yaratacağı etki öğretmene karşı bakışını tamamen değiştirecektir.

Ders Öncesi: Öğretmen bayrak ve andımız törenlerine mutlaka zamanında gelmeli ve öğrencileri sıraya sokmalıdır. Başında öğretmen bulunmayan öğrencinin andımızı düzgün okuması, bayrak töreninde disiplinli durması beklenmemelidir.

Derslere öncelikle kendisi zamanında girmeli, öğretmen zili çaldığında en azından öğretmenler odasından çıkıyor olmalıdır. Bunu bir alışkanlık hâline getirerek öğrencilere örnek olmalıdır. Derse geç girmeyi alışkanlık edinmiş bazı öğretmenler derse zamanında giren öğretmenlerden rahatsızlık duyabilirler. Hatta yeni öğretmenlere şaka yollu laf da atabilirler. Bu laf atmaları işiten öğretmen bunları bir iltifat olarak algılamalıdır.

Derse mazeretsiz geç gelen ve bunu alışkanlık hâline getiren öğrencileri tavır ve hareketleriyle uyarmalı, kanun ve yönetmelikler dışına çıkmadan bazı sorumluluklar yükleyerek davranışlarını düzeltmesi sağlanmalıdır. Bu noktada öğretmenin hayal gücü devreye girer. Öyle sorumluluk ve görevler bulmalıdır ki öğrenci bunlarla karşılaşmak yerine derse zamanında gelmeyi tercih etmelidir. Bu sorumluluklar okuldan okula, sınıftan sınıfa değişebilir. Öğrenciler nelerden hoşlanmıyorlarsa tespit edilip kullanılabilir. Öğretmen, bu kuralları uygulamada tutarlı olmalıdır. Bazen uygulanmayan kurallar inandırıcılığını yitirir.

Bu noktada öğretmen okul idaresini de arkasında hissetmek ister. Derse geç gelen öğrenciler okul idaresi tarafından gözlenmiyor ve gerekli şekilde uyarılmıyorsa öğretmen zor durumda kalacaktır.

Ders İçi: Öğretmen sene başında öğrencilerle birlikte temel kuralları belirlemeli ve öğrencilerin açıkça onayını almalıdır. Bu kurallar poster şeklinde basılıp sınıf duvarına asılabilir. Kurallar belirlendikten sonra öğretmen kuralları tavizsiz bir şekilde uygulamalı, gevşeklik göstermemelidir. Kurallar sınıf içinde despot bir idareye dönüşecek tarzda katı olmamalıdır. Parmaksız konuşmama, izin almadan kalkmama, çöp atmama gibi temel ve her öğrencinin kabul edeceği kurallar olmalıdır. Sabırla uygulanan kurallar bir süre sonra öğrenciler tarafından kabullenilecek ve kurallara uyma-

yan öğrenciler sınıfın otokontrol mekanizmasına takılacaklardır. Öğretmen kuralların işe yaraması için belki bir ay belki de bir yıl sabretmek zorunda olduğunu başkanı bilmelidir. Belki de hiç işe yaramadan öğrenciler mezun edilecektir; ancak öğretmenin görevi sabırla devam etmektir.

Öğrenci hiçbir zaman dersten atılmamalıdır. Dersten çıkartılması gerekiyorsa idarecilerle iletişim kurulmalı ve onların gözetimine verilmelidir. Bazı öğrenciler dersten atılmak için kasıtlı olarak problem çıkartırlar. Bu tür bir öğrenciyi dersten atmak elbette problemi katmerli hâle getirir. Öğretmen öğrencinin niçin olumsuz tavırlar içine girdiğini çok iyi gözlemlemelidir. Örneğin bir öğrenci sınıfta dikkat çekmek için öğretmenin kendisini azarlamasını, adını yüksek sesle haykırmasını istiyorsa ve böylece arkadaşlarının gözünde statü kazanacağını düşünüyorsa (ki böyle öğrenciler hiç de az değildir) ona kızıp bağırılmamak, başka uyarı metotları geliştirmek zamanla davranışlarını değiştirmesine sebep olacaktır.

Bir öğretmen, dersine yeni girdiği sınıfın öğrencileri tarafından ilk birkaç hafta bazı gizli testlerden geçirilir. Öğrenciler öğretmenin nelere izin verdiğini, nelere taviz vermediğini sınırlar. Bu amaçla öğretmeni zorlayacak tavırlar da sergileyebilirler. Eğer öğretmenin olumsuzluklara geçit vermediğini gördükçe de normal yapılarına dönerler.

Ders İşleyişi: Öğretmen derslere daima hazırlıklı girmelidir. Öğrenciler artık klasik usûlde işlenen derslerde konsantre olmakta eskisinden çok daha fazla zorlanıyorlar; zira çok kanallı ve kuvvetli uyarıcılar içeren mesajlara TV aracılığıyla alışmış durumdadır. Öğretmen derslerde farklı materyal ve yöntemleri çokça kullanmalı, dersi zenginleştirmelidir. Öğretmen, “Niçin dinlemiyorlar?” yerine “Niçin dinletemiyorum?” sorusunu sormalıdır.

Çok konuşuyorlar, dinlemiyorlar, susmuyorlar tarzında şikâyet etmek öğretmenliğin mantığına aykırıdır; zira öğrenciler istenmeyen davranışları yapmayan insanlar olsalardı öğrenci olmazlardı. Öğretmenin görevi öğrencilere öğretimin yanında eğitim de vermektir. Dersi ilgi çekici tarzda işlerken onları dersi dinleyen ve derse katılan ve aynı zamanda kurallara uyan öğrenciler hâline getirme görevi öğretmenlerindir. Öğretmen daima “Nasıl yapabilirim?” sorusunun cevabını aramalıdır. Fayda vermeyen yöntemler, bir sonraki yöntemle geçmek için bir sebepten başka bir şey değildir. Öğrenciyi eleştirmek ve ona kızmak, sorumluluğu, sorumlu olmayana yüklemektir.

Öğretmen derslerde söz dinlemeyen, verilen komutları almakta direnen öğrencilerin davranışlarını şahsına bir hakaret olarak algılamamalıdır; zira aksi takdirde öğretmenin sinirleri hızla zayıflar ve şiddete meyilli hâle gelebilir. Öğrencinin olumsuz hareketleri o anda sınıfta başka bir öğretmen olsa da değişmeyecektir. Yani davranışın kaynağı başkadır. Daha önce de örneğini verdiğimiz gibi verilen ilaçla iyileşmeyen hasta, doktora duyduğu kin den dolayı iyileşmiyor değildir. Doktor da bunu böyle algılamaz ve başka çareler arar. Öğretmen de başka metotlarla soruna çözüm aramalı ve öğrenciye kin duymayı, olayları şahsileştirmeyi asla aklından geçirmemelidir. Böylece öğretmen ruhsal olarak rahatlar, derslerde ve okul dışı hayatında daha sakin bir insan hâline gelir.

Öğretmen verdiği söz ve vaatlere mutlaka uymalıdır. Yapamayacağı şeyleri söylememeli, söylediye mutlaka yapmalıdır. Bu konuda öğrencinin güvenini kaybetmekten korkmalıdır. Öğrenci daima öğretmenini, tanıdığı en güvenilir insanlardan biri olarak bilmelidir. Sınıf içinde öğrencinin sorduğu soruları mutlaka dikkatle dinlemeli ve soruyu açıkça geçiştirmemelidir. Bilmiyorsa bilmediğini söyleyebilmeli ancak en kısa zamanda araştırarak sorunun cevabını öğrenciye vermelidir. Sorduğu soruyu araştırıp ertesi gün teneffüste öğrenciyi çağırıp cevabını söylemesi karşısında öğrencinin yaşayacağı şaşkınlık ve hayranlık öğretmen için çok büyük bir artıdır.

Öğretmen, öğrencilerde veya başkalarında eleştirdiği şeyleri yapmaktan kaçınmalıdır. Söyledikleriyle davranışları örtüşmeyen bir öğretmen öğrencinin gözünde değer kaybeder.

Öğretmen öğrencisine asla fiziksel şiddet uygulamamalıdır. Öğretmen bir devlet memurudur ve kendisine çizilen sınırlar içinde görevini yapar. Bu sınırlar dışına çıkmaya hakkı yoktur. Öyleyse nasıl ki doktor hastası iyileşmeyince onu dövmüyorsa öğretmen de istenilen davranışları göstermeyen öğrencisini dövemez. Bu mantık dışıdır. Öğretmen sınıf içinde kurallara uymayan, huzursuzluk çıkaran öğrencinin davranışlarını kendi şahsına yönelik olarak algılamamalıdır. Bu konuda öğrencile-

rin de taktirini kazanacak ölçüde sabırlı ve sakin olmalıdır. Öğretmenin görevi okul idaresi ve veli ile işbirliği yaparak mümkün olduğu kadar çözüm aramaktır. Çözüme ulaşamıyorsa çözüm olabilecek başka bir yol aranmalıdır. Fiziksel şiddet de öğretmene verilen bir çözüm yolu değildir. "Artık gözlerim karardı, kendimi kaybettim ve vurdum." diyen bir öğretmen artık o öğrenci ile ilgili hiçbir olumlu girişimde bulunamaz; çünkü bu, öğrenci ile öğretmen arasındaki tüm köprülerin atıldığı, öğrenciye iyi şeyler verme gayretlerinin iflas ettiği andır. Bazı öğretmenler öğrenciye iyi sözler söyleyerek yaklaştıklarını, oturup konuşmaya çalıştıklarını, iltifat ederek diyalog kurmaya gayret ettiklerini söylerler. Tüm bu gayretlerin sonuç vermediğini ifade ederler; ancak biraz öğretmenle

konuşursanız bunları yapmadan önce öğrenciyi dövdüğünü de görürsünüz. Dayaktan sonra yapılan hiçbir şey fayda vermeyecektir.

Dersiyile ilgili etkinlikleri fazlaca yapan, dersi zenginleştiren öğretmenler öğrencileri ile çatışma ortamını da minimuma indirirler. Birçok öğretmen kendini çaresiz hissettiği zaman öfkelenir ve sertleşir. Bu çaresizliğin sebeplerinden biri de

anlattığı konuya hakim olamaması, konuları öğrencilerin yaş seviyesine uygun sunamamasıdır.

İşbirliği: Öğretmenler arasında özellikle ilköğretim ikinci kademede kurallar konusunda tutarlılık bulunmalıdır. Bu amaçla sene başı toplantılarında ayrıntılı ve açık olarak konuşulmalı, kararlar alınmalıdır. Öğretmenlerin yıl boyunca kurallara uyması konusunda iç kontrol uygulanmalıdır. Öğretmenler, koydukları kuralları okul idaresiyle birlikte uygulamalı, yıl boyunca idarecileri arkalarında hissetmelidir.

Öğretmen, disiplin konusunda sınıf içinde asıl ve tek sorumludur; ancak sınıf içinde çözülemeyecek derecedeki problemler konusunda idareye başvurulmalıdır. Aksi takdirde öğrenci gözünde öğretmenin değeri düşecektir. Kendi çözüm bulamayan, sürekli idareyi kullanan öğretmen imajı verilmemelidir. ■

Eğitim Haberleri

Değerler Eğitimi Merkezi Projelerini Tamamlıyor

Değerler Eğitimi Merkezi yürütmekte olduğu “Değerler Eğitimi Paket Programı” ve “Öğretmenlerine Göre Din Dersleri: Yeni Eğilimler; Yapılandırmacılık ve Çoğulculuk” konulu projelerini nihayete erdiliyor.

Değerler Eğitimi Etkinlik Seti

“Değerler Eğitimi Etkinlik Seti” çalışmasında, anaokullarında ve ilköğretimlerde değerler eğitimi vermek isteyen öğretmen ve idarecilerin (aynı zamanda velilerin) bu yöndeki ihtiyaç ve taleplerine cevap verebilecek bir müfredat programı hazırlanmakta ve bu müfredat için gerekli ders materyali oluşturulmaktadır.

Çocukların ve gençlerin eğitiminde, en az bilgi kadar önemli olan diğer bir husus da onlara, iyi bir ahlaki karakterin ve değerlerin kazandırılmasıdır. Son yıllarda değerlerimizi koruma, yaşatma konusu, çocuk ve ergen eğitimi ile yakından ilgilenen velilerin ve eğitimcilerin üzerinde önemle durduğu bir noktadır; zira değerlerin çocuk ve gençlere aktarılması, veli ve eğitimciler kanalıyla gerçekleşmektedir. Hazırlanan program bu konuda veli ve eğitimcilere yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

Aile ve okul ortamında değerlerin bireye, kazandırılması sistemli ve özverili çabalar gerektirir. Merkezimiz bu anlamda bir misyon yüklenmiştir. Öngörülen, iyi hazırlanmış ve eğitim-öğretim faaliyetlerinin bütünü içine yerleştirilmiş, çeşitli etkinliklerle zenginleştirilmiş bir değerler eğitimi programıdır. Değerler eğitiminin,

öğrenciye okul programının yanı sıra okul etkinlikleriyle de kazandırılmasını amaçlayan bu projeyi, din psikolojisi ve eğitim alanındaki çalışmalarıyla tanınan Prof. Dr. Hayati Hökelekli koordinatörlüğünde, lisansüstü çalışma yapan ve bu konuya ilgi duyan öğretmenlerden oluşan 10 kişilik bir ekip sürdürmektedir.

Projede ilk olarak, değerler eğitimi programının uygulanacağı her bir eğitim-öğretim kademesi için gerekli görülen değer kategorilerini belirlemiştir. Bu değer kategorileri her bir kademe için farklılık arz eden 9 ayrı değerden oluşmaktadır. Örneğin bu değerler okul öncesi için; sevgi, saygı, sorumluluk, güven, girişimcilik, yardımseverlik gibi değerleri içermektedir. Belirlenen değer kategorilerine yönelik ders materyallerini içeren etkinlikler hazırlanmaktadır. Çalışmalarını sonlandırmak üzere olan proje neticesinde, değerler eğitimi çalışmalarına kaynak olmak üzere etkinlik kitapları ve bir öğretmen kitabı yayınlanacaktır. Etkinlik kitapları her kademe için ayrı ayrı olup her biri en az 100 etkinlikten oluşacaktır. Kitaplar her kademe sınıf bazında etkinlikler içerecektir. İlköğretim kademesi için hazırlanan kitapta, 1. sınıftan 8. sınıfa kadar her sınıf ve her değer için etkinlik bulunacaktır.

Öğretmenlerine Göre Din Dersleri

Değerler Eğitimi Merkezinin tamamlanmak üzere olduğu bir başka proje de, “Öğretmenlerine Göre Din Dersleri: Yeni Eğilimler; Yapılandırmacılık ve Çoğulculuk” konulu çalışmadır.

Bu projenin amacı, Türkiye’deki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersiyle ilgili yapılagelen tartışmaların ve programdaki değişikliklerin asıl muhatabı olan DKAB öğretmenlerinin, konuyla ilgili düşüncelerini ve değerlendirmeleri ortaya koymaktır.

Ülkemizde Cumhuriyet tarihi boyunca din devlet ilişkileri bağlamında okullarda din öğretimi niteliği, hukuki statüsü, yapılan yenilikler tartışılmıştır. Günümüzde de bu tartışmaların farklı gerekçelerle devam ettiği görülmektedir. Dünyada ise özellikle 1990’lı yıllarda Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte din eğitime artan ilgi, 11 Eylül sonrasında din eğitiminin güvenlik meselesiyle ilişkilendirilmesiyle de en üst düzeye ulaşmış gözükmektedir. Bu artan ilgiyle birlikte daha önce büyük ölçüde ulusal değişkenlere bağlı olarak şekillenen din eğitimi politika ve pedagoji anlayışlarına uluslar arası boyut önemli bir faktör olarak eklenmiş gözükmektedir. AĞİT, Avrupa Konseyi gibi pek çok uluslar arası kuruluş çalışmalarında din eğitime yer vermeye başlamıştır. Yürütülen bu çalışmalar din eğitimi politika ve pedagoji anlayışlarında önemli değişimleri beraberinde getirmektedir.

Türkiye’deki okullarda DKAB dersleri ile ilgili tartışmalara, yakın dönemde uluslararası düzeyde meydana gelen bu gelişmelerin yanı sıra, 9 Ekim 2007

tarihinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin ve 3 Mart 2008 tarihinde Danıştay’ın verdiği kararlar da eklenmiştir. Bu sürecin sonunda okullarda DKAB dersleriyle ilgili önemli adımlar atılmıştır. Bu gelişmelerden önce de 2005 yılında Ortaöğretim ve 2006 yılında ise İlköğretim DKAB programı değiştirilmiştir. Bu değişiklikler DKAB derslerine içerik ve pedagojik açıdan ciddi yenilikler getirmiştir.

Merkezimiz tarafından hazırlanmakta olan bu proje, bütün bu tartışma ve değişiklikler arasında bu dersin doğrudan muhatabları olan, aynı zamanda da yürütülecek öğretim uygulamalarının başarısının büyük ölçüde kendilerine bağlı olduğu öğretmenlerin

yapılan tartışmalar ve değişiklikler konusunda ne düşündüklerini tespit etmeye çalışmaktadır.

Yeni öğretim programları çerçevesinde yapılan bu değişikliklerin ders öğretmenlerince ne düzeyde benimsendiği ve uygulandığının tespiti, belirlenen hedeflere ulaşılabilmesi için önemli gözükmektedir. Bu tespit için çeşitli zamanlarda araştırmalar yapılması bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır; ancak ülkemizde bugüne kadar benzer konularda yapılan araştırmalar daha ziyade bir il örnekleme ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu araştırma ise böyle bir ihtiyaçtan hareket ederek daha geniş bir örnekleme DKAB dersinin önemli paydaşlarından

olan öğretmenlerin DKAB dersi ve onunla irtibatlı konulardaki görüşlerini (yapılandırmacılık, çoğulculuk, değerler eğitimi vb.) bilimsel olarak tespit edip bu konuda politika oluşturma sürecine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Bazı çevreler DKAB dersi program ve kitaplarında modern anlamda değişiklik olmasına rağmen bu değişimin öğretim sürecine yansıtılmadığı iddia etmektedirler. Bu iddialar dolaylı olarak ders öğretmenlerine işaret etmektedir. Araştırma DKAB programlarında teorik olarak hedeflenenlerin ne düzeyde öğretmenlerce benimsendiğinin veya öğretim sürecine yansıtıldığının tespitini amaçlayarak, bu soruya da cevap vermeye çalışmaktadır. Bu bağlamda yeni programda ifade edilen yapılandırmacı öğrenme kuramının, dinler arası ve İslam içi çoğulculuğun ve değerler eğitiminin DKAB öğretmenleri tarafından nasıl değerlendirildiğinin belirlenmesi araştırmanın genel amacını oluşturmaktadır. Ayrıca son dönemlerde tartışmalara konu olan DKAB derslerinin hukuki statüsü, haftalık ders saatleri gibi bu dersle ilgili çeşitli konularda da öğretmenlerin görüşlerini bilimsel olarak tespit etmeyi hedeflemektedir.

Araştırmanın evrenini Türkiye’de 2008 Mayıs ayı itibarıyla ilk ve ortaöğretim kurumlarında görevde olan DKAB öğretmenleri oluşturmaktadır. Örnekleme olarak belirlenen 27 ilden 808 DKAB öğretmenine ulaşılmıştır. Araştırmada anket yoluyla elde edilen verilerin analizi tamamlanmıştır. Ulaşılan veriler ve değerlendirmelerin genelle hitap eden bir rapor ve bir kitapla paylaşılması planlanmaktadır. ■

“Seküler Toplumlarda ve Laik Devletlerde Din Eğitimi: Türkiye ve Almanya Örnekleri” Sempozyumu Yapıldı

Goethe Enstitüsünün, 7-8 Kasım 2008 tarihleri arasında İstanbul Bilgi Üniversitesi AB Enstitüsü Almanya Çalışmaları Bölümü ile işbirliği içinde düzenlediği “Seküler Toplumlarda ve Laik Devletlerde Din Eğitimi: Türkiye ve Almanya Örnekleri” başlıklı sempozyum yoğun ilgi gördü.

Türkiye’de din eğitimi meselesi, Türkiye dışındaki ülkelerden belki en çok Almanya’nın ilgi gösterdiği bir konu oldu bugüne kadar. Bunda elbette Almanya’da yaşayan yoğun Türk nüfusunun eğitim ihtiyacı ve din ve kültürle ilgili bu konuların Türkiye ile son derece irtibatlı olmasının etkisi söz konusudur. Gerek eğitmen temini, gerek eğitim programının belirlenmesi, gerekse bu eğitimi talep eden cemaat ve grupların Türkiye ile devam eden irtibatları dolayısıyla Türkiye, Almanya’daki bu eğitim faaliyetinde önemli bir faktör olduğu gibi Almanya’da, bünyesinde barındırdığı ve kendisi için yeni bir tecrübe olan Müslüman azınlığın geldiği ülkenin eğitim sistemiyle ilgilenmiştir. Son yıllarda özellikle Almanya’daki Alevi grupları için –bazı eyaletlerde- ayrı din dersi uygulamasına geçilmesi, bu etkinin bu defa Almanya’dan Türkiye’ye doğru işlemlerini gündeme getirmiştir. Söz konusu ettiğimiz bu süreç,

bu zamana kadar Türkiye ve Almanya’da din dersleri üzerine onlarca toplantı düzenlenmesinin de sebebidir. Her bir toplantı, yeni gelişmelerin yaşandığı bu konunun hareket hâlindeki yapısını ve neticelenmemiş olduğunun da bir göstergesidir. Aynı zamanda bu toplantılar, tarafların, kendi istikametleri doğrultusunda bir çözüme hizmet etmesini amaçladıkları bir tartışma ve değerlendirme ortamı olarak işlev görmüştür.

Goethe Enstitüsünün, 7-8 Kasım 2008 tarihleri arasında İstanbul Bilgi Üniversitesi AB Enstitüsü Almanya Çalışmaları Bölümü ile işbirliği içinde düzenlediği “Seküler Toplumlarda ve Laik Devletlerde Din Eğitimi: Türkiye ve Almanya Örnekleri” başlıklı sempozyum, bu alandaki en son çalışma oldu.

Okullarında birleşmeden önce din eğitimi verilmeyen yeni eyaletlerin Almanya’ya katılmasıyla, ülkede mezhebe bağlı din dersleriyle ilgili yeni bir tartışmanın

başlaması, İslam'ın Almanya'ya entegrasyonu, Alman makamlarınca "aşırı ve bağnaz" bununan İslam öğretimiyle ilgili okullarda sayısız pilot proje yapılması ve farklı bir İslam anlayışı olan Aleviliğin din dersi olarak tartışılmasına başlanması konunun Almanya cephesindeki ana başlıklarını oluşturuyor. Türkiye'de ise, yeni bir anayasayla ilgili gelişen tartışmalar çerçevesinde zorunlu bir ders olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin tekrar gündeme alınması, dersinin seçmeli olması veya din bilimi ağırlıklı bir dersin yanı sıra (seçmeli) İslam dinî dersi gibi alternatif modeller tartışılmaya başlanması konuları öne çıkıyor.

İki gün süren sempozyumun ilk gününde, "Din eğitiminin kurumsal, hukuki ile siyasi çerçevesi", "Din eğitiminin tarihsel gelişimi ve bugünkü toplumsal ortamı" ve "Almanya'da din eğitimi ekseninde güncel tartışmalar" başlıkları altında 3 oturum yapıldı. İlk günkü konuşmacılardan, Hamburg Üniversitesi Din Eğitimi ve Uluslararası İlahiyat Bölümü'nden Prof. Dr. Wolfram Weisse, dinler arası diyalogu sağlamak için en uygun yerin okullar olduğunu, bu tür bir din dersinin çocuklara hem kendini tanıma fırsatı verdiğini hem de farklı olana saygı

duymayı aşıladığını Hamburg şehrindeki uygulamayı örnek göstererek anlattı. "Almanya'da Alevi din dersinin hayata geçirilmesine yönelik hazırlıklar"ı konu edinen Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu Proje Sorumlusu İsmail Kaplan da kendi mezheplerini anlatan ders isteyen Alevilerin, asimilasyona karşı bu dersleri çok önemsediklerini vurguladı ve bu ders için oluşturdukları taslak ve program hazırladıklarını tanıttı.

Sempozyumun 2. gününde de, "Türkiye'de seküler ve çoğulcu bir toplumun din eğitimi ekseninde aktüel tartışmalar" ile "Din derslerinin pratiği" başlıklı oturumlar gerçekleşti. Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi'nden Prof. Dr. Recep Kaymakcan "AİHM'nin, Türkiye'de zorunlu din dersleri ile ilgili kararının din eğitimine muhtemel etkileri" başlıklı konuşmasında, 2007 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Norveç ve Türkiye'de okullarda okutulan din dersi konusunda verdiği kararları muhtemel sonuçları itibariyle yorumladı. Okullarda din öğretiminin nasıl olması gerektiği konusunda yönlendirici niteliğe sahip bu kararların dersi müfredatlarının çoğulcu bir anlayışla değiştirilmesinde etkili olacağını ve bu yöntemin sosyal barışı sağlama potansiyeli olduğunu altını

çizdi. Ayrıca katılımcı ve çoğulcu din dersi anlayışının gelişime katkı sağlayacak bir "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Danışma Kurulu" kurulabileceğini söyledi. Sempozyumda "Türkiye'de isteğe bağlı din eğitimi tartışmaları" başlıklı bir konuşma yapan İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi'den Yrd. Doç. Dr. Şeyma Arslan ise geçtiğimiz yıl anayasa değişiklikleri ile yeniden gündeme gelen din dersinin zorunluluğu tartışmasını ele alarak, bu çerçevede üzerinde daha ciddi olarak durulmaya başlayan "zorunlu din kültürü dersi yanı sıra isteğe bağlı din eğitimi dersi" ile ilgili model önerilerini değerlendirdi.

Toplantıda, Din Eğitiminin Dinsel Konularda Hoşgörüyü Katkısı (Prof. Dr. Niyazi Öktem), Türk Gençliğinin Anlam Dünyasında Dinin Yeri (Doç. Dr. Asım Yapıcı), Alman Gençliğinin Anlam Dünyasında Dinin Yeri (Prof. Dr. H.G. Ziebertz), Din Eğitiminin Cinsiyetler Arasındaki Eşitlik Anlayışının Yerleşmesine Etkisi (Prof. Dr. Ulrich Riegel) vb. başlıklı bildirilere yer verilmesi, din dersinin gelişim psikolojisi, pedagojik ve sosyolojik açıdan vazgeçilmezliğin tespiti olarak değerlendirilebilir. ■

Üniversitelerde Kürdoloji Bölümleri Açılması İçin Start Verildi...

YÖK Başkanı Yusuf Ziya Özcan, üniversitelerde Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümleri açılacağını açıkladı ve bir kaç yıl sonra da Kürt Enstitüsü kurulacağını ifade etti. Lisans düzeyindeki Kürt Dili ve Edebiyatı bölümü kurulması için, Mardin Artuklu Üniversitesi bünyesinde çalışmalar başlatıldı. Bu amaçla Artuklu Üniversitesinde Rektör Prof. Dr. Serdar Bedii Omay başkanlığında Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü Ana Bilim Dalı Komisyonunca bir istişare toplantısı düzenlendi. Toplantıya Kürt Dili üzerinde yurt içi ve yurtdışında akademik anlamda çalışmalarda bulunan bilim adamları, Kürt aydınları, eğitim sendikaları temsilcileri, Kürtçe yayın yapan TRT 6'nın kuruluşunda görev yapan uzmanlarla Kürtçe yayın yapan dergi ve gazete yazarları katıldı. Rektör Omay, Türkiye'de ve dünyada lisans düzeyinde ilk defa Artuklu Üniversitesi bünyesinde Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümünün kurulacağını belirtti. Akademik altyapıyı oluştururken yurtiçi ve yurtdışındaki Kürt aydın ve yazarlarından yararlanacaklarını ifade etti.

Konuyla ilgili TRT 6'nın program yapımcılarından olan araştırmacı Vahdettin İnce'nin görüşünü aldık. Geçmişten günümüze ulaşan Kürtçe edebiyat ürünlerinin inceleme ve eğitim konusu edilmesinin önemine dikkat çeken İnce'ye göre bu faaliyetin devlet ve üniversiteler tarafından desteklenmesi, konunun ideolojik kaygılardan öte bilimsel bir zeminde ele alınması için de fırsatlar sunuyor. İnce'nin konuyla ilgili değerlendirmesi şöyle:

"Bir dili işlevsel, etkin ve di-

namik kılanlar edebiyatçılarıdır. Edebiyat sahasında temsil edilmeyen, günlük konuşmanın dar kalıpları içinde kalan bir dil, kabile dili olmaktan öteye geçemez. Bu yüzden dillerin yaşamasında ve gelecekte varlıklarını sürdürmesinde edebiyatçıların rolü büyüktür. Edebiyatçılar, geçmişin destanlarını, atasözlerini, deyimlerini, masallarını vs. ortaya koydukları edebî ürünler aracılığıyla yaşadıkları dönemin kalıpları içinde yeniden yaşama geçirir-

Ülke nüfusunun önemli bir kısmının günlük hayatında konuştuğu ve uzun bir geçmiş olan Kürtçe'nin üniversitelerde okutulması son derece isabetli bir karardır.

ler. Dilin mantığına ve ruhuna uygun yeni kelimeler üretirler, akraba dillerden kelimeler alırlar, evrensel edebî ürünlerin yerel varyantlarını üretirler. Böylece dilin anlam dünyasına zenginlik kattıkları gibi evrensel edebiyat sahnesinde temsil edilecek konuma gelmesini sağlarlar.

Kürtçe bağlamında, geçmişte edebiyatçılar günümüze kadar ulaşan değerli eserler ortaya koymuşlardır. Geçmiş bin yıl öncesine dayanan edebî ürünler günümüze kadar ulaşmıştır. Ali Hariri divanı gibi; ancak modern zamanlarda çeşitli nedenlerden dolayı bu alanda bir eksikliğin varlığı da inkar edilemez. Dolayısıyla bir dil olarak, Kürt halkının anlam dünyasının ifade aracı

olarak Kürtçenin insanlığın ortak düşünce dünyasında bilimsel normlar çerçevesinde üretilmiş eserleriyle yerini alması için yetkin edebiyatçıların yetişmesine uygun bir zeminin oluşturulması gerekir. Buna uygun zemini hazırlayacak olan da devlettir.

Çünkü bu gibi çalışmaların tamamen bilimsel kurallar çerçevesinde gerçekleştirilmeleri gerekir. Zaman zaman bazı dikkat çekici ürünler ortaya konulsa da bilimsellikten uzak bireysel çalışmalar çoğu zaman dile herhangi bir zenginlik veya değer katmadıkları gibi, özgün yapısında onarılması güç tahribatlara da yol açabilirler. Ayrıca bilimsel çalışmaların önü devlet tarafından açılmadığı zaman ideolojik kaygılarla hareket eden kimselerin etkili olmaya başlamaları kaçınılmaz olur. Dolayısıyla dilin özgün yapısında gerçekleştirilen tahribatların yanında, bir de toplumsal dokunun onulmaz zedelenmelere maruz kalması gibi bir tehlike de gündeme gelir.

Ülke nüfusunun önemli bir kısmının günlük hayatında konuştuğu ve uzun bir geçmişi olan Kürtçenin üniversitelerde okutulması bu yüzden son derece isabetli bir karardır. Kürtçenin özelliklerinin, geçirdiği evrelerin, komşu ve akraba dillerle kurduğu etkileşimin, gelişmişlik düzeyinin üniversite ortamında akademik çalışmalarla ortaya konacak olması ülkemizin düşünce ufkuna büyük bir zenginlik katacak, "çokluk içinde birlik" ilkesini esas alan medeniyetimizin ruhunu yansıtacak yetkin edebiyatçıların yetişmesine vesile olacaktır kanaatindeyim." ■

Kitabiyat

ALEVİ MODERNLEŞMESİ

Necdet SUBAŞI

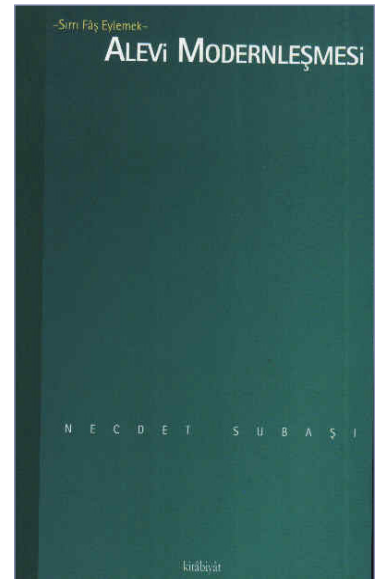
İstanbul: Kitabiyat Yayınları, 2005, 320 Sayfa, ISBN: 975-6666-66-8

Tanıtım: Yusuf ÖZKIR - Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Doktora Öğrencisi

Sosyal Bilimlerin, bütüncül ve kesin kurallar koyan pozitivist öngörülerden uzaklaştıkça yaklaşabildiği “farklı kimlikler” ve “farklı yorumlar” sosyal çözümlemelerin bugünkü yapıları için büyük ölçüde söylenebilir. Sosyoloji, iletişim ve siyaset’in bilimsel birer disiplin olarak toplumu nasıl etkilediği, toplumsal olandan nasıl etkilendiği sorunsalı üzerinde kafa yorarken; verili olanın yanında, toplumu oluşturan kişilerin yaşam tecrübeleri, ‘şey’li bizatihi kendisinin anlamlandırma süreci, kuşatıcı bir perspektiften bakıldığında Sosyal Teorinin önünde yeni alanlar açıyor.

Toplumu, etnik kökenleri, dinî inançları ile tutum ve davranışlarına göre parçalara ayırarak değerlendirmenin sonuçları, sınırları iyi tespit edilemediğinde “sorunlu” olsa da makro yaklaşımların sergilediği otoriter ve tek tipçi anlayıştan uzak olduğu için daha makul görünmektedir. Modernleşme kuramlarının “otoriter veya liberal” özellikleriyle kendini dışa vurduğu düşünce türleri ve

yaşam tarzları, gerek dinî inanış biçimleri gerekse etnik kökenleri açısından kendini “farklı” olarak tanımlayan “ben”lerde genel olarak toplumun bütününe oluşturan farklı bir düzlemde ilerlemektedir. Kanımca Türkiye’de yaşayan insanların “modern” olanla kurduğu ilişkiyi ve “modern” olandan anladığını bu çerçevede ele alarak değerlendirmek gerekmektedir. Kürtlerin ve Türklerin modern yaşam biçimleri ve modernitenin sunduğu düşünsel ve zihinsel pratiklerle kurduğu ilişki birbirinden farklılıklar taşımaktadır. Bu yaklaşımı Alevi ve Sünnilerin modernleşme serüvenleri için de ileri sürebiliriz. Ki Necdet Subaşı’ya göre Türkiye’de modernleşme, Alevilerin gönüllü olarak katıldığı Sünnilerin ise dışarıdan dayatmalarla “zorlandığı” bir süreçtir. Modernliği üreten çevre, araçlar ve anlamlarla ilişki kurabilme derecesinde modernleşme pratiği gelişir. Etnik ve dinî temelli bu iki formülasyonu daha da genelleştirerek her iki yaklaşımı harmanlayan külli bir yakla-

şım ortaya koymak istediğimizde kuşkusuz yaşam standartları ve ekonomik refah düzeyini merkeze alan bir bakış açısıyla konuya yaklaşmak zorundayız. Piyasanın sunduğu imkânlardan faydalananların kimler olduğunu, kimlerin elit-zengin-burjuva ve kimlerin fakir-yoksul-ezilen olduğu gerçeği, burada, etnik ve din merkeze alınarak yapılan yaklaşımları gölgede bırakmaktadır. Dolayısıyla etnik veya dinî indirgemecilikle açıklayabileceğimiz toplumsal yapılar zengin-fakir ekseninde ele alındığında bütünü temsil etmekten uzak görünmektedir. En geniş anlamıyla toplumu oluşturan farklı kimliklerin kendi aralarında veya kendi içlerinde değer-ideo-

loji-gelir dengesi-yaşam koşulları- inanç sistemleri vb. boyutlarıyla incelendiğinde karşımıza çıkan olgular her durumda dışarıdan yapılan bir okuma olduğu için doğal olanı yansıtmaktan uzak görünecektir. Fakat bununla birlikte araştırmada kullanılan “yöntem” biçimleri çalışmanın gerçekliğe yakınlığı konusunda tatmin edici olabilecektir. Toplumsal araştırmalar için sosyal bilimlerin kullandığı yöntemlerin bütüncül yaklaşımları tam olarak dışarıda bırakamaması her ne kadar belirli bir sorun teşkil etse de sahaya inip toplumun içine karışılarak bireylerin yaşam koşullarında meydana gelen değişimleri de göz ardı etmeden gerçekleştirilen çalışmalar sosyolojinin önemli ürünleri arasına girmeye aday gösterilebilir. Necdet Subaşı’nın “Alevi Modernleşmesi” isimli kitabını da bu çerçevede değerlendirebiliriz. Aleviliğin tarihsel süreciyle başlayan kitap din, kültür, sözlü kültür, yazılı kültür, ritüeller, Alevi-Sünni ayrışması, Osmanlı Döneminde Aleviler, Cumhuriyet Döneminde Aleviler, Türk modernleşmesinde Alevilerin rolü-yeri, Alevilerin geçirdiği dinî-kültürel değişim ve Alevi örgütlenmeleri hakkında doyurucu bilgi ve örnekler içeriyor. Subaşı’ya göre “Alevilik tarihsel olarak üç ayrı fiili dönem yaşamıştır. Bunlardan ilki, onun oluşum ve gelişim dönemi olarak da tanımlanabilecek olan bölümüdür ki bu dönem, genellikle, “Kızılbaşlık” olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç Aleviliğin hem doğuşunu hem de tarihselleşmesini öne çıkaran bir dönemdir. İkincisi “Alevilik” dönemidir. Bu dönemde Kızılbaşlık sürecinde yaşanan gerilimler, dinî bir cemaat hüviyetine bürünerek heterodoks ve senkretik özelliklere sahip bir kitlenin inanç ve ritüelleriyle, kendini genel toplumdan tecrit etmeye çalıştığı süreçtir. Sonuncusu ise,

tarihsel Aleviliğin modernleşme süreci içindeki konumudur. Bu dönem Alevilerin modernlik karşısında ürettikleri yeni konumlarını yansıtmaktadır. (18)

“Alevi Modernleşmesi” isimli kitapta, Aleviliğin ontolojik olarak kendisini var eden, aynı zamanda epistemolojisini de besleyen yazılı ve sözlü kaynaklar, örnekler üzerinden aktarılırken aynı zamanda Alevi toplumunu bir arada tutan “Sünni” öteki imgesinin Alevilerin “ortak hafızası”ndaki rolüne vurgu yapılıyor. “Yazılı kültürle birlikte gözlemlenen farklılaşmalar içinde en dikkat çekici olanı, Alevi kimliğinin tarihselleştirilmesidir. İnanç ve uygulamalarından ötürü Sünni yöneticiler elinde “toplu acı çekme miti”, mevcut Alevi iddialarının da asıl gücünü oluşturmaktadır. Ortak atalar ve Osmanlı baskısına dayanan bu kolektif hatıranın oluşumu ve yerine getirilmesi, yazılı eserler yoluyla popüler hale getirilmektedir”. (s. 83) Osmanlı İmparatorluğu’nda 16-17. Yüzyılda yaşanan ve başını Alevi’lerin çektiği isyanlar, Şah İsmail önderliğindeki Safeviler’in aynı zamanda Şii nitelik taşıyan propagandasıyla birlikte ele alınırken isyanların ekonomik ve toplumsal arkaplanına da vurgu yapılıyor. “Anadolu Selçuklularında ve Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk dönemlerinde, merkezi devlet idaresine karşı sık sık ayaklanmalar gerçekleşmiştir. Bunlar Baba İshak, Baba İlyas ve Şeyh Bedrettin’in ayaklanmalarında olduğu gibi, dinsel gerekçelerden çok, sosyal ve ekonomik nedenlerden kaynaklanmıştır. (s.19)

Alevilik olgusunun bir inanç biçimi olarak beslendiği kaynaklar, Alevilerin kendi inançlarını oluşturan kökleri tanımlarken başvurdukları temel metinler veya sözlü gelenekler-ritüellerin Alevi toplumunun geleneksel olarak yaşadığı Coğrafi uzam ve kül-

türel haritadan dışa doğru açıldıkça, hem kendi iç dinamikleriyle kurdukları ilişki hem de dış çevreyle kurdukları ilişkinin tabiatında yaşanan değişim, tarihî süreç korunarak başarılı bir analiz ve üslupla ele alınıyor. Osmanlı’nın periferisinde yaşayan geleneksel Alevi toplumu Cumhuriyet Türkiye’siyle birlikte merkeze yöneliyor. “Alevilerde asıl toplumsal farklılaşma Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir. Modernleşme sürecinde Aleviliğin yaşadığı değişim, farklılaşma, yozlaşma ve öze dönüş gibi unsurlarla gündeme gelen yeni biçimler, gerçekte onun ulaştığı en son aşamadır. (s.19) Cumhuriyet’in ilanını izleyen büyük sosyal, politik ve ekonomik değişimler nedeniyle Alevilik sonuçta en belirgin özelliklerinin birçoğunu yitireceği yeni bir başkalaşım sürecine girmiştir. Bu bağlamda Cumhuriyet tarihi Aleviliğin, modernleşme tarihi olarak da değerlendirilebilir. (s.79) Gerçekten de Aleviler, Mustafa Kemal’in, modernleşme projesiyle kendilerine özgür bir yer açacağını tahayyül etmiş olmalıdır. Kurtuluş savaşına verilen destekle yetinmeksizin, Kemalizm’in bütün radikal projelerine aktif bir katılımı öngören politik tercihleri, bugün Cumhuriyet Halk Partisi’yle özdeşleşmelerini açıklamaya yeten bir dizi sorunlu ittifakın da gerekçesini üretmektedir. Ne var ki bu problemli ittifak ve ortaklık stratejisi Aleviliğin geleneksel mecrasını değiştirmiştir. (s.83) Öyle ki Aleviler arasında Atatürk Cumhuriyeti’nin aynı zamanda bir “Alevi devrimi” olduğu izlenimi yaygındır. (s.84) Alevilerin Cumhuriyet’e verdiği desteğin sonuçta paradoksal bir şekilde, kendini yok eden bir etkiye sahip olması da söz konusudur. Resmi ideolojinin bir parçası olarak devletin temsil etmiş olduğu dinsel yorumun ağırlıklı olarak Sünni-

liĝe dayanması, Alevilerin özgül yaşamlarını büyük ölçüde sekteye uğratmıştır. Kendi inanç evrenlerini Sünnilik karşıtı bir arayış içinde modernliĝe eklemleyen Alevilerin toplumsal bilinçaltlarındaki parçalanmaları da çok fazla sürmemiş: çok partili siyasal süreçte Alevilik, git gide ‘uyanış’ şeklinde formüle edilecek yeni bir gidişatın eşiğine ulaşmıştır” (s.89)

Türk modernleşmesi, serbest piyasa ekonomisi ve kitle iletişim araçlarının kılavuzluğunda yoluna devam ederken, küreselleşme dalgası popüler kültürün en kült ikonlarıyla toplumun bütün katmanlarını derinden etkilemeye devam ediyordu. İzleyicinin metalaşması, medyanın oluşturduğu bağımlılık duygusu ve artık siyasal-ekonomik-teknolojik belirlenimciliğin kitle iletişim araçları üzerinden onların kılavuzluğunda gerçekleşmesi; yeni sürecin modernleştirme etkisinin ne kadar güçlü ve istediği yere ulaşabilecek güçte olduğunu ortaya koymaktaydı. Kentleşme ve göç olgusu, yaşanan ev-mekan ile ekmek parası kazanılan iş-lik arasındaki ‘tarihi ritmi-kıvam-ahenki’ parçalarlarken özel hayat ve mahremiyet olgularını yeniden tanımladı. Geleneksel olarak yaşadıkları mekanlardan kopan Aleviler de modernleşmenin dayattığı çözülmenden nasibini aldı. Bu süreç ‘Alevi algısı, Alevi yaşam biçimi ve Alevi ritüellerinin’ de yeniden tanımlanmasına neden oldu. Subaşı’na kulak verelim: “Şehre göçle birlikte, bir bakıma geleneksel dinsel ritüel ve inançlardan da kopmak durumunda kalan Aleviler, kendilerini, artık dinsel bir kimlik olmaktan çok, ya politik bir tutum ya da etnik bir kimliğe dayandırmaktadırlar. Cumhuriyet rejimiyle birlikte Dedelerin otoritesinden kurtulan Aleviler bundan böyle kültürlerini onlarsız yaşatma ve

geliştirmeye neredeyse mahkûm olmuşlardır. (s.93)

Necdet Subaşı, Alevi Modernleşmesi’ni enine boyuna anlattığı kitabında Aleviler üzerinden gerçekleştirilen ve güncelliğini hala koruyan “Alevi oyları, Aleviler ve Marksizm ilişkisi, Aleviler ve Türk Sağ ilişkisi, Alevi örgütleri, farklı Alevilikler, Cem evleri” gibi konuları, tarihi bağlamından koparmadan siyasal ve kültürel değişkenleri de göz önüne alarak irdeliyor. Türkiye’de yaşayan Alevi toplumu hakkında yapılan akademik nitelikli çalışmaların ağırlıklı olarak Sosyal Antropoloji metoduyla yabancılar tarafından yapıldığı bilgisi de kitap da yer almaktadır. Tabi ki Türkiye’nin kendine özgü şartları ve Alevi’lerin konumu da yabancıların ilgisini arttırmıştır. “Yurtdışında yapılan çalışmaların –ki, çoğu antropolojik-sosyolojik perspektif içinde gerçekleştirilmektedir- oryantalist bir yaklaşımın zaafalarını en aza indirme noktasında yeterli bir aşama kaydettiğinden söz etmek henüz mümkün değildir”... (s.149) “Sonuç olarak, bugün Alevi araştırmalarının ortaya çıkardığı malzeme bolluğunun yeterli düzeyde sosyal bilimsel ve dinsel bir yöneme sahip olduğu söylenemez. Mevcut literatür çok kere ‘sırrı faş eyleme’nin yarattığı bir açılımla sınırlıdır; ancak bu sırların doğru bir yorumuna ilişkin çaba henüz güçlü bir sese dönüşme imkanı bulamamıştır. Kuşkusuz, bu zayıflık, hiçbir zaman yöntem sorununun varlığından bağımsız olarak ele alınamaz...” (s.155)

“Kentleşme ve modernleşme süreciyle birlikte, sınırlarını geleneksel değer yargılarının çizdiği bir Alevilik de artık söz konusu değildi. Sınırları çizen artık modernitenin dayattığı yaşam pratikleriydi. Kent kültürü içerisinde atomize olan Aleviler zamanla

cemaatleşerek geleneksel formların benzerini cem evleri, basın-yayın kuruluşları-iş merkezleri ve dernekler etrafında yeniden inşa etme çabasına giriştiler. Fakat durum biraz farklıydı. Bugün yeni Alevi yazarlar, Dedelik kurumunu farklı bir biçimde ele almaktadır. Araştırmacı yazarlar, devrimci tutum ve söylemlerinden vazgeçerek geleneksel Aleviliğin yaşatılmasına daha sık vurgu yapmaya başlamışlardır. Bunun gerçekleştirilmesi içinse, dedelerin varlığının şart olduğunu görmüşlerdir. Böylece Dedeler, ömür boyunca hiç makas değmemiş tatlı sakallarıyla kitap kapaklarına konuk olabildiler. Yine de araştırmacı yazarlar için dedelerin anlattıkları çok fazla ilginç sayılmazdı. Dedelerin ‘sıkıcı’ irfan hikâyeleri yerine, rasyonel bir süzgeçten geçirilmiş yazılı kaynakları ya da Aleviliği siyasal, sosyal tarihini anlatmayı tercih etmiş görünüyordular. Artık Dedelerin rolü simgesel bir plana indirgenmiş ve Dedelik de Alevi kimliğinin odaklandığı bir kurum olarak tanıtılmıştır...” (s.173)

Alevilerin yaşadığı tarihi-sosyo kültürel değişimi coğrafyanın yazgısını gözeterek ele alan “Alevi Modernleşmesi” Türkiye’nin gerçeklerine ışık tutan, toplumsal çözümlemelere de kapı aralayabilecek türden örnekler içeriyor. Alevi toplumu özelinde ele alınan “modernleşme” süreci aynı zamanda Türkiye’de yaşanan kültürel değişiminin ipuçlarını da veriyor. Dolayısıyla gelenek ve modernlik kutuplaşmasında yaşanan dönüşüm, din ve ideolojilerin etkisiyle, özellikle, kitle iletişim araçlarının sunumu ve üretimiyle birlikte yeni bir sürece girmiş görünüyor. Yaşadığımız toplumda ‘Alevilik veya hangi Alevilik’ ile karşı karşıya olduğumuzu anlayabilmek için Necdet Subaşı’nın kitabı iyi bir kaynak. ■

DEĞİŞEN KOŞULLARDA ALEVİLİK

Reha ÇAMUROĞLU

İstanbul: Kapı Yayınları, 2005, 138 Sayfa, ISBN: 975-8950-57-6

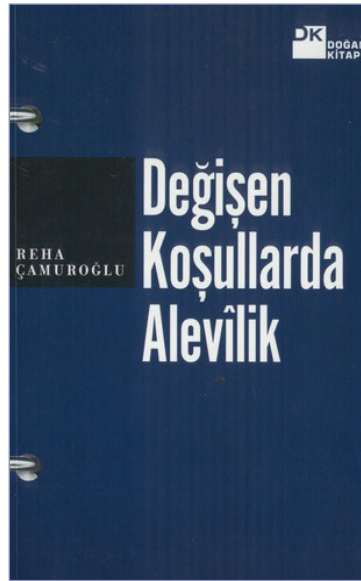
Tanıtım: Sümeyye ŞAHİN

Ekranlarda sıkça rastladığımız Alevilik tartışmaları devam edersun Alevi/lik kavramı hakkındaki muğlâklık da devam edip gitmektedir. Her ne kadar Reha Çamuroğlu Aleviliğin tanımlandığında Alevilik olmayacağını söylese de “tanımlanamaz”ı anlatma çabasına girişmiş cümlelerin ekseriyeti gerçeklikten uzak, beyhude, gayr-i samimi ve çıkarıcı bir tutumla boşluğa savrulup gitmektedir. “Değişen Koşullarda Alevilik”, Aleviğin ‘ne’liğini tarihi bağları ile ilişkilendirerek günümüz şartlarında belirginleştiren, billurlaştıran bir eser. Kitap yazarın daha önceki süreli yayınlarda yayımlanmış yazılarının bir derlemesi. Sunuş ve ekleri de dâhil ettiğimizde Alevilik merkezli yirmi özgün yazıdan oluşmakta.

Alevilerin tarihi ‘acılı tarih’ olarak nitelenirken Alevilere yöneltilen eleştiriler, suçlamalar, tahkir ifade eden –tarihi bir boyutu da olan – ön yargılar karşılanmaya çalışılmıştır. Buna göre Alevilik bir kimliktir ve kişilerin kimlikleri diğer kimlikleri benimsemiş kişilerce yargılamaz, “olduğu gibi kabul edilmek” durumundadır. Aleviliğin özünde farklı olana saygı, hoşgörü, onu Allah’ın bir tecellisi olarak kabul etme, benimseme yatar. Aleviler bu anlayışın tam karşısı bir tutumla mahkûm edilemez. Alevilik ve siyaset, Alevi inancı ve kültürünün ana unsurları, Alevilerin problemleri konuların merkezini teşkil etmektedir.

Bir okur olarak kitabın sayfalarında dolaşırken bazı tanımlamaları, bazı tespitleri şaşkınlıkla

karşılamadım dersem doğru olmaz. Zihnimi ve gönlümü acıtan ifadeleri de hafızamın bir köşesine gizledim. Şimdiye dek bildiğim, bellediğim, aşına olduğum kavramları ve kalıpları yeniden sorgulamam, yeniden düşünmem gerekti. Eğitim/educimcilere dair yazılar ise aydınlatıcı ve yol gösterici nitelikte, özellikle “Bana Aşk Öğretebilir misin Öğretmenim?”

eğitim-öğretimle uğraşan bütün meslektaşlarımın okumasını temenni ettiğim bir yazı. Kitap sürecinde samimi ve canlı bir anlatım eşliğinde aynı göğün altında, aynı topraklarda yaşayan insanların dine, hayata nasıl da farklı anlamlar yükleyebildiğini anlıyor, hissediyorsunuz. Vahdet-i vücud anlayışı eşliğinde daha fazla rengi fark ediyor, seslerin çeşitliliğine gülümsüyor, daha çok kokuyu algılıyor, daha fazla lezzeti yüzünüzü buruşturmadan tadıyorsunuz.

Yazar yer yer eleştirilerini, sivri sözlerini esirgemese de farklılığın İlahi iradenin tecellisi olduğunu, yüzünüzü buruşturmamamız gerektiğini size öğretiyor.

Temel alınan konularda öne çıkan bazı düşünceleri - konuyu bir miktar bağlamından koparma tehlikesi mevcutsa da- özet babında alacak olursak içerik hakkında kısmi olarak fikir sahibi olacağız. Alevilik özgürlüğü temel alan ve farklılıkları İlahi tecelli olarak gören bir anlayıştır. Kendi içyapısında da çeşitlilik gösterir ve bu çeşitlilik zaten bir ‘esas’tır. Bu anlamda laiklik ve demokrasi kavramları Aleviliğe hiç de yabancı kavramlar değillerdir.

Tarihi süreçte yetkinliğini kanıtlamış her otorite resmi bir dinî anlayış benimsemiş ve bu anlayış dışındaki dinî anlayışları izole etmeye çalışmıştır. Selçuklu Devleti bünyesinde bulunan göçebe unsurlardan güç aldığı için, Osmanlı Beyliği de, problemli olmakla birlikte, karşılıklı çıkarları için halk İslamının öncülerıyla iş birliği içinde bulunmuşlardır. Osmanlı Devleti’nin İstanbul’un Fethi ile kudretini kanıtladıktan sonra gittikçe daha baskın bir tutumla benimsediği dinî politika, halk İslamının merkezden çevreye sürülmesi ve kontrol altında tutulması sonucunu da beraberinde getirmiştir. Tanzimat döneminde ve II. Abdülhamit döneminde Aleviler / Alevilik –devlet ilişkilerinde nispeten bir iyileşme görüldüyse de asıl kaynaşma, anlaşılma Kurtuluş Savaşı yıllarında olmuştur. Sonuç olarak “utanç vericidir ki 26 Mart 1996’da devlet alevi ilişkileri ve devletin Alevilere bakışı hala muğlâk, hala tanımsız hala sorundur.” (s. 20)

1950’lerden başlayarak devam eden zamanda hızlanan kırdan

kente göç olgusu, ekseriyetle kırsal kesime “çekilmiş” Alevi nüfusu varlığının ve etkinliğinin bariz bir şekilde hissedilmeye başlandığı bir süreci de beraberinde getirmiştir. Alevi hareketi, sözcüğün tam anlamıyla modern bir hareket olarak ortaya çıkmış, kendi hüviyetini oluşturan en önemli öğelerin vurgulanmasına ve bunların geliştirilmesine çalışmış; fakat bir kez daha kendisini içinde bulunduğu siyasal ortamın sorunlarıyla ilgilenmek zorunda kalmış ve asıl sorunlarına çözümler getirmek konusunda hazırlıksız yakalanmıştır”

Alevi hareket başlangıçta “kendi hayatı düzenleme” hareketiyken yakın zamanlarda ortaya çıkan sosyopolitik gelişmeler nedeniyle dışa yönelmiştir. Aleviliğin dışa açılımı dinsel tercihleriyle ilgili bir seçim yapma sorununu beraberinde getirecek ve bu tercihin siyasi sonuçları da olacaktır (s. 1-12)

Alevi-Bektaşî inancı heterodoks bir dinsel inançtır. Heterodoks dinsel inançların en temel özelliği ise evrensel oluşlarıdır (s. 41). Hangi dinin sembolik yapısı ya da kültür kuşağı içinde olursa olsun heterodoks akımlar birbirine yakındırlar. “Heterodoks dinsel inançların bir başka özelliği ise dinler, peygamberler ve kitaplar arasında hiyerarşi gözetmemeleridir.”(s. 42) “Alevi- Bektaşîlik, Müslüman sembolik yapısı içinde kendini ifade eden ve İslam kültürel kuşağı içinde yaşamış yaşayan bir heterodoks inancın adıdır. Bir Alevi ya da Bektaşînin ben Müslümanım deyişi bu gerçeklikten kaynaklanmaktadır. Yoksa diğer dinleri Müslümanlıktan aşağı görmesinden değil.”(43) “Aleviliği anlamak için sadece İslam tarihine başvurmak hatalı ve yetersiz olacaktır. İslam ve İslam tarihi onun ancak bileşenlerinden biridir, onu anlayabilmek için tüm dinlere ve tüm sembolik yapıların bilgisine başvurmak gereklidir”(45).

Alevilik dinî bağlanma ve Allah’a yönelme konusunu kişi temelinde ele alır. Sevgi ve aşk kavramları temel kavramlardır. Bu bağlamda “Hristiyan bir aziz Müslüman bir katilden daha saygıdeğer ve benimsenmeye değerdir.” (s. 28-39) “Alevilikte kişi kelime-işahadet getirip getirmediğiyle, namaz kılıp kılmadığıyla değil taşıdığı aşkla değer kazanır, o denli *mümin* olur. Bu anlamda Hristiyan, Budist, Yahudi, Taoist ya da tanrıtanımaz da *mümin* olabilir”(s. 38).

Aleviler cemevine camiye, kiliseye gidildiği gibi gitmezler. Cemevi ibadetin yapıldığı yer değildir. İbadet, aşk, sevgi ilkesi vicdani yönü olan zorlu bir anlayıştır. Hayatın tümünü, zamanın her anını kapsayan bir süreçtir (s.67-68).

Diyanet her ne kadar ülke Müslümanlarının tümünü temsil ettiğini söylese de yalnız Alevileri değil, Sünni ve Şii müslümanların ekseriyetini de temsil edememektedir. İçinde bulunduğu resmi ve kalıplaşmış yapı onu hantal, donuk ve iletişime kapalı bir duruma sürüklemiştir. “Aleviliğin sorunu Sünnilik yahut Sünni vatandaşlarla değil kendini olduğu gibi kabul etmeyen bu anlayışlardır. Bu sorunlu kurumun işlevi, yapısı, varlığı tekrar tartışma konusu olmalıdır”(s. 21-27).

Şiilik ve Alevilik arasında dinî anlayış ve dünya görüşü açısından temel birçok farklılıklar mev-

cuttur, bu sebeple iki anlayışı özdeşleştirmeye çalışmak, birbirine irca etmek gerçeklikten uzak ve safdillik olur.

İnançlar hakikatlere, çağlar gerçekliklere dayanır. Hakikatleri zamana uydurma çabaları insanın çıkarıcı yapısından kaynaklanır. İnanç sahibi hiç kimsenin zamanı, hakikate çekmeden zamana uyma lüksü yoktur. “Bu nedenle Alevilik çağdaş değildir. Hiçbir çağda da çağdaş olmamıştır. Bu moda terimle Aleviliği donatmak adına yapılanlar niyetler her ne kadar halisane olursa olsun, inancın temeline konulan dinamitler olur” (s.56).

Aleviliğin İslam’ı yorumlarken gereksindiği biricik şey özgürlüktür. Türkiye sağının yıllarca devam eden dayatmacı anlayışına tepki olarak Aleviliğin solun yanında yer alması kaçınılmazdır. Fakat “Alevilik siyasi bir düşüncenin adı değildir. Alevilik dinsel bir inancın ve o inanç çevresinde oluşan bir kültürün adıdır”(s. 77). Alevi sağcı ya da solcu olabilirse de Aleviliği sağcı ya da solcu olarak nitelendirmek kavram kargaşasından başka bir şey değildir. Alevilik kendisini kendi terimleri ile tanımlama aşamasındadır. Ona yeni terimlerin eklenmesine ihtiyacı yoktur. “Solcu ya da sağcı olmanın Aleviliğe kazandıracağı yeni bir değer de yoktur. Alevilik Aleviliktir”(s,79). ■

ALEVİ ve BEKTAŞİ İNANÇLARININ İSLAM ÖNCESİ TEMELLERİ

Ahmet Yaşar OCAK

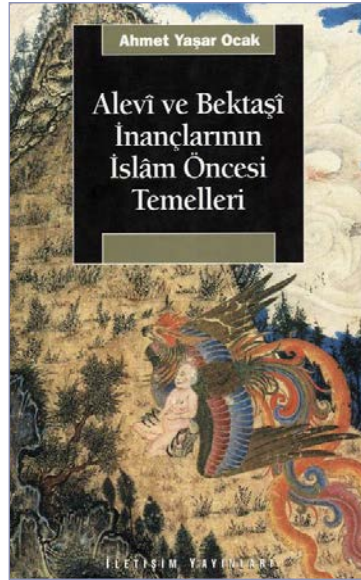
İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, 312 Sayfa, ISBN: 975-4707-83-9

Tanıtım: Adnan KARAKAŞ

Türkiye'nin netameli, dokunanı yakan çok sayıda sorunu var. Kürt sorunu, Laiklik-rejim sorunu, dinî özgürlükler-mezhep sorunu, ilk akla gelen meseleleri oluşturuyor. Mezhep bağlamında yaşanan sorunların başında Alevilerin sorunları geliyor. Özgürlükler merkezinde ele alınan Alevi sorunu medyada da çok sık gündeme geliyor, tartışılıyor; ancak medyadaki tartışmalarda meselenin bütününe ışık tutulduğu, derinine incelendiği ve buna bağlı olarak da ciddi çözümler yapıldığı, meseleye çözümler üretildiği söylenemez. Peki, bu kadar sık gündeme getirilmesine, bu kadar çok tartışılmasına rağmen neden bir arpa boyu yol kat edilemedi, edilemiyor?

Her şeyden önce şunu söylemeliyiz. Okuduğunuz metin, Alevilik meselesini bütünüyle irdelemeyi hedeflemediği gibi, bu soruna çözümler getirme iddiası da taşıyor. Yukarıda yer alan sorunun sorulma nedeni sadece bir noktaya dikkat çekmek: Gündeme getirilen, tartışılan Alevilik meselesi hakkında bilinmiyor. Toplumda konuyla ilgili değerlendirmeler, Alevileri Hz. Ali ile Muaviye arasındaki çatışmaya, Hz Hüseyin'in Yezid güçleri tarafından Kerbela'da katledilmesi olaylarına dayandırarak yapılır. Bu bakış açısının yanlış olduğunu söylemek güçtür; ancak sadece bu temelden hareket etmek meseleinin doğru anlaşılması önünde ciddi bir engel olacaktır. Toplumun bu bağlamda meseleye yaklaşıyor olması sorun değil, sorun benzer

perspektifin aydınlar arasında da yaygın olması. Sorunu ortaya koyması, çözümlemesi ve çözüm önerileri getirmesi gereken aydınların böyle bir perspektiften hareket ediyor olmaları çözümün önünü tıkayan nedenler arasında da sayılabilir; çünkü Aleviliğin yukarıda belirtilen olaylara dayandırılması ne kadar doğruysa özünde İslam öncesi öğeler taşıdığı da

o derece doğrudur. Evet, yanlış okumuyoruz, Aleviliğin İslam öncesi temelleri var. Bu konuda Türkiye'de en etkin isim, şüphesiz, Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapan Ahmet Yaşar Ocak. Ocak, İletişim Yayınlarından çıkan "Alevi ve Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri" adlı eserinde Anadolu'da ortaya çıkan heterodoks unsurların ve Aleviliğin bu yönü üzerinde duruyor.

İslam dünyasında dokuzuncu yüzyılda başlayan ve tedricen gelişen tasavvuf düşüncesinden neşet eden zemin, 11. yüzyıla gelindiğinde tarikatların ortaya çıkmasını sağladı. Tarikatlarla birlikte velilerin hayat hikâyelerinin anlatıldığı menkıbeler, sözkonusu dönem hakkında bilgi edineceğimiz önemli kaynaklar olagelmıştır. Dolayısıyla menkıbeler, Alevi ve Bektaşi inançlarının İslam öncesi motiflerinin aranacağı temel kaynaklar arasında sayılabilir. Menkıbelerin yanı sıra Türklerin İslam öncesi inançları, Türklerin bir şekilde ilişkide bulundukları toplumların dinî inançları ile Orhon Abideleri gibi tabletler bu konuda başvurabilecek diğer kaynaklardır. Ahmet Yaşar Ocak, sözkonusu eserde; İslam'ı kabul etmeden önce Türklerin girdikleri dinler, Hristiyanlık ve Musevilik gibi ilişkide oldukları dinler ile Uzak Asya'nın kadim dinlerine kadar geniş bir alanı tarayarak Alevili ve Bektaşiliğin İslam öncesi kodlarını çözüyor. Söz konusu kodların çözümünde ölçüt alınacak başat veri olarak menkıbeleri görmüş ve öncelikle bu menkıbeleri belirlemiş. Belirlediği bu dokuz menkıbeleri hem teknik, hem de içerik açısından inceleyerek özetliyor. Bu menkıbelerin başında ise; Vilâyetnâme-i Hacım Sultan, Vilâyetnâme-i Abdal Musa, Menâkıb-ı Kaygusuz Baba, Vilâyetnâme-i Seyyid Ali Sultan, Vilâyetnâme-i Sultan Şucâuddin, Vilâyetnâme-i Otman Baba, Vilâyetnâme-i Koyun Baba, Vilâyetnâme-i Demir Baba ve Menâkıb-ı Veli Baba geliyor. Bu menkıbelerle ilgili genel bilgilerin yanı sıra, Türk topluluklarının İslam öncesinde girdikleri dinleri, bu toplumlara ait kültleri ve bu topluluğu etkileyen dinleri tartıştıktan sonra da, sözkonusu

kültlerden, dinlerden ve yazılı kaynaklardan menkıbelere yansıyan inanç motiflerinin izini sürüyor. Eserde menkıbelere tesir eden İslam öncesi inanç motifleri öncelikle tasnif edilerek belli başlıklar altında yer alıyor.

O hâlde menkıbelerde izi sürülen İslam öncesi inanç motifleri nelerdir? Bu motiflerin başında eski Türk dinleri kaynaklı olanları gelir. Dağ ve tepeler, taş ve kaya ile ağaç gibi kültürün menkıbelere yansımaları bu başlık altında inceleniyor. Biz sadece eserden hareketle dağ ve tepe kültürünü örnek vermekle yetineceğiz. Dağ ve tepeler, göklere yakınlığından hareketle bir nevi ulu kabul edilmiş ve farklı toplumların dinî ritüellerini yerine getirdiği bir alan mekan görmüştür. Yunanlıların Olimpos'u, eski Türklerin Ötügen'i veya Müslüman milletlerin mitolojilerinin saç ayağı kabul edilebilecek Kafdağı efsanesi. Dağ-tepe motifinin yansıdığı menkıbelerin başında Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli gelir. Bu menkıbede Hacı Bektaş-ı Veli'nin inzi-

vaya çekildiği Arafat Dağı'ndan sık sık söz edilir. Vilâyetnâme-i Hacım Sultan'da ise, inzivaya çekilen, riyâzatta bulunan mekan yüksek tepelerdir.

Şamanizm menşei inanç motiflerine de menkıbeleri etkilemiş görünüyor. Şamanizm'in bir dinden ziyade, bir sihir sistemi olduğu tezine yer verilen eserde menkıbelerde görülen motifler şu başlıklar altında inceleniyor: Sihir ve Büyü Yapmak, Hastaları İyileştirmek, Gayp'tan ve Gelecekte Haber vermek, Tanrının İnsan Şeklinde Görünmesi, Tabiat Kuvvetlerine Hâkim Olmak... Tabiat Kuvvetlerine Hakim Olmak, menkıbelerde en çok görülen motifler arasında sayılır. Tabiat kuvvetleri üzerinde hakim olan, bu kuvvetleri yönlendiren velileri anlatıldığı menkıbeler, Hacım Sultan ve Otman Baba'ya ait olanlardır. Otman Baba'nın tabiata hükmede ve yönlendirmede daha faal olduğu bilgisinin yer aldığı eserden Hacım Sultan'ın konuyla ilgili marifetlerinin anlatıldığı örneklerden birini kısaca buraya alalım: "Bir

gün, Seyyitgazi tekkesi şeyhi Kara İbrahim Hacım Sultan'ı ateşle imtihan edip gerçek veli olup olmadığını anlamak istemiş, bunu fark eden Hacım Sultan, havada tek bulut olmadığı hâlde bir dua ile ani bir fırtına çıkarmış, yağmur ve dolu yağdırarak etrafı dumana boğmuştu. Tam bu sırada bir yıldırım Kara İbrahim'in başına isabet ederek onu öldürmüştü."

Bunların yanı sıra Uzakdoğu ve İran dinleri ile Kitab-ı Mukaddes kaynaklı inanç motifleri de bütün ayrıntılarıyla incelenerek menkıbelere yansımaları ortaya konuluyor. Ülke gündemini meşgul eden konuların başında gelen Alevilik sorununun bütün yönleriyle ele alınıp değerlendirilmesi, çözümünü getirmesi bile çözüm yolunda ufuk açıcı olabilir. Bu nedenle de konunun farklı yönleriyle ilgili araştırmaların, özellikle de Ahmet Yaşar Ocak gibi gerçeği aramak dışında bir kaygısı olmayan yetkin araştırmacılar tarafından yapılacak bu tür çalışmaların önemi kendiliğinden ortaya çıkmış oluyor. ■

TÜRKİYE'DE ALEVİLİK BEKTAŞILIK ve NUSAYRİLİK

Heyet

İstanbul: İSAV Yayınları, 2004, 464 Sayfa, ISBN: 975-6794-05-4

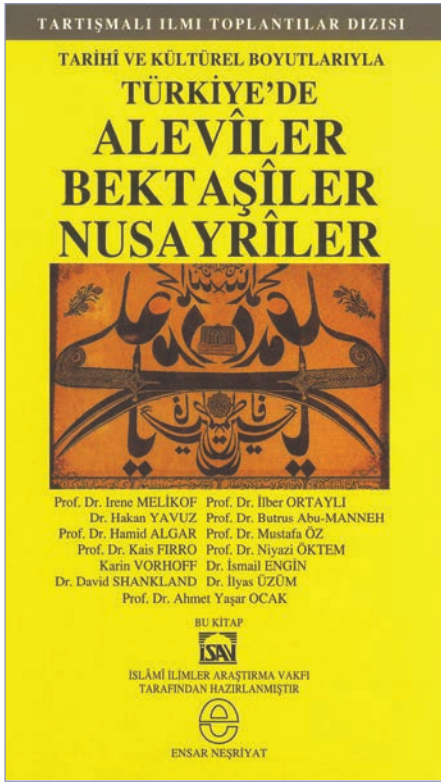
Tanıtım: Zehra Betül BULUT

"Sosyal kurumları ve hareketleri anlamak için sözlüklerle, etimolojik analizlerle hareket edilmez. Sosyal olayları, dinî hareketleri, fikir hareketlerini anlamak için onların tarih içerisindeki gelişme süreçlerine bakılır, analizler ona göre yapılır."

Yüce Yaratıcının insanlık evrensel mesajının en yeni, son ve kapsamlı bir tezahürü olan İslam, orta çıktığı VII. yüzyıldan bugüne kadar çeşitli dönem ve coğrafyalarda ulaştığı fert ve toplumların zihin ve gönül dünyasını aydınlatmış; huzur, barış ve esenliğe kaynaklık etmiştir.

IX. ve X. yüzyıllarda bu ilahî

mesajla daha yakından temasa geçip İslam'ı kabul etmeye başlayan Türkler, diğer topluluklar gibi İslamiyet'i kendi sosyal kavram ve kabullenişlerinin süzgecinden geçirip idrak etmiş, zamanla yaşamlarına taşımışlardır. Bu süreçte İslam'ın hem ilmî, hem de ahlaki ve tasavvufi birikimi Türklerin yaşamına rehberlik etmiş, İmam Maturidi, Hakim Semerkandi, Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş Veli gibi mümtaz ve önderlik vasfına sahip şahsiyetler ile çevreleri ortaya çıkmış, en ni-

haye on asır gibi uzun bir tarihî dönem sonunda insanlık sadece Türk kültürü için değil aynı zamanda İslam kültürü için de oldukça zengin bir kültürel hazineye sahip olmuştur.

Tarihî ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Alevîler Bektaşîler Nusayrîler -elimizdeki bu değerli eser- bahsettiğimiz süreci başlangıcından itibaren birçok yönleriyle ele almakta, söze giriş mahiyetinde verdiğimiz Fuat Köprülü’nün ifadesine binaen, bilgi aktarımının öncelikle doğru bir analiz yöntemi belirlemekle mümkün olduğunu ifade etmeye çalışmaktadır.

Öncelikle belirtmemiz gerekirse bu eser, 21-23 Kasım 1997 tarihlerinde İstanbul’da İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV) tarafından gerçekleştirilen “Tarihî ve Aktüel Boyutlarıyla

Türkiye’de Alevîler, Bektaşîler ve Nusayrîler (Tarih - İnanç - Sosyal Yapı - Kurumlar) konulu konferansın konuşma metinlerini içermektedir. Her biri alanına hâkim on üç ilim adamının tebliğlerini sunduğu konferans, her tebliğ sonrasında yapılan müzakerelerle pekiştirilmiş, fikir alışverişi ve paylaşımına önemli ölçüde imkân verilerek bilinen-az bilinen gerçeklerin daha iyi anlatılması ve anlaşılması hedeflenmiştir.

Bu toplantı, Alevî-Sünnî kesimin ileri gelenlerini tebliğ sunmak, müzakereci yahut dinleyici olmak suretiyle bir araya getirmiş olması bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

Bununla birlikte Türkiye’de bir ilki gerçekleştirerek bu konuda ilk milletlerarası tartışmalı bir ilmî toplantı tertip ederek yerli – yabancı akademisyenlerin konuyla ilgili görüşlerini ortaya koymuştur.

Yine bu toplantıda Türkiye’deki Alevîler, Bektaşîler yanında Nusayrîler de mercek altına alınarak ilk defa böyle şümullü bir araştırma gerçekleştirilmiştir.

Alevîlik ve Bektaşîlik özde aynı olgular olmakla birlikte günümüzde Alevîlik öne çıkmış, Bektaşîlik arka plana itilmiştir. Bununla beraber Bektaşîliğin bir Türk halk dinî olduğunu söylememiz yanlış olmayacaktır. Bektaşîlik XIII. asırdan itibaren Anadolu’da gelişmeye başlamış, takip eden asırlar boyunca bağdaştırmacı yapısında bazı yabancı unsurlar yer aldıysa da Bektaşîliği Türk kökenlerinden ayırmak mümkün olmamıştır.

Eseri incelediğimizde ana ko-

nuyu Alevîlik kavramının oluşturduğunu görüyoruz. Alevîlik, İslamlık öncesi Türk inanışları, kültürleri hakkında açıklayıcı bilgiler aktarıldıktan sonra İslamiyet’in yayılmaya başlamasıyla XV. yüzyıl sonlarında tarih sahnesine çıkıp gelişmeye devam ettiği tüm dönemler üzerinde hassasiyetle durulmak suretiyle incelenmiştir. Özellikle “Anadolu Alevîliği” ve tarihsel kökenlerinin açıklanması hedeflenmiş, senkretik bir yapıya sahip olan Anadolu Alevîliği heterodoksisini tek bir senkretizme bağlamanın yanlış olacağı üzerinde durulmuş ve Alevîliğin bir İslam yorumu olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Anadolu Alevîliği heterodoksisi ortaya çıktığı ilk devirden bugüne dek geçirdiği süreçler ve şu anki durumu hakkında yapılan önemli analizlerle istifadeye sunulmuştur.

Yapılan önemli tespitlerin bir diğeri ise; Alevîlik – Bektaşîlik meselesinin bilimsel olmaktan ziyade politik ve ideolojik bir platformda yürütülmesiyle gelen bilgi eksikliği-bilinçsizliktir. Bu hususta çözüme yönelik atılacak ilk adım, tarihi doğru okumak ve tarihi bir arınma alanı, inanç alanı olmaktan çıkartıp nispi doğruların getirebildiği ortamı oluşturmaktır.

Tarihî ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Alevîler, Bektaşîler, Nusayrîler; mevcut durumu özenli araştırmalar sonucu elde edilen bilgi ve belgelerle masaya yatırmış, bunun yanı sıra teorik manada Alevîlik, Bektaşîlik, Nusayrîliğin öz tespitini sunmaya gayret etmiş özgün bir eserdir. ■